

SOSYALİST POLİTİKA

ÜÇ AYLIK KİTAP DİZİSİ AĞUSTOS 1995 Sayı: 6

Sınıf, Siyaset ve Türkiye Sosyalizmi

“Değişen Dünya” ve İşçi Sınıfı
Ceyda IŞIK

Sınıftan Kaçışa Dair Gözlemler
Uğur ÖZDEMİR

Sınıf ve Siyaset
Metin ÇULHAOĞLU

Türkiye Solunda Temel Eğilimler
İlhan Kamil TURAN

Leninistler ve BSP
İ. Suphi CANDEMİR

İkameciliğe İlişkin Hatırlatmalar
Nevzat Levent TAŞÇI

Ütopik Sosyalizmin Yeniden Doğuşu
Engin ERKİNER

“Sorular” Soran “Yanıtsızlık”ı Aşmak
Temel DEMİRER

Sol Bloktan Sosyalistlere Çağrı

TÜSTAV

**SOSYALİST
POLİTİKA**

TÜSTAV

SOSYALİST POLİTİKA KİTAP DİZİSİ 6

Sarmal Yayınevi

Babiali Cad. Pak Han No: 16/4 Cağaloğlu-İstanbul

Ankara:

Konur Sokak No: 12/27 Kızılay

Tel: (312) 418 39 50

TÜSTAV

İÇİNDEKİLER

"Değişen Dünya" ve İşçi Sınıfı Ceyda IŞIK	5
Sınıftan Kaçışa Dair Gözlemler Uğur ÖZDEMİR	22
Sınıf ve Siyaset: Kuramsal Bir Giriş Denemesi Metin ÇULHAOĞLU	35
Kamu Çalışanları Nilgün ÜNSAL	44
Ütopik Sosyalizmin Yeniden Doğuşu Engin ERKİNER	46
BSP Kongre Belgeleri	49
Türkiye Solunda Salınım ve Temel Eğilimler İlhan Kamil TURAN	64
Marksizm: Bunları Bir Yerden Hatırlıyor musunuz? Uğur ÖZDEMİR	82
Leninistler ve BSP İ. Suphi CANDEMİR	100
Bedenlerini Terkeden Gölgelemler Haluk SAVAŞ	103
İkameciliğe İlişkin Kimi Hatırlatmalar Nevzat Levent TAŞÇI	108
Solda Popüler Beğeni Eğilimleri: Anlamlar ve Sonuçlar... İsmail EROĞLU	114
"Sorunlar"dan Söz Eden, "Sorular" Soran "Yanıtsızlık"ı Aşmak Temel DEMİNER	128
İnsancıl'ın Üzerini Çizmeli mi? Nevzat Levent TAŞÇI	150
Sol Blok'tan Sosyalistlere Çağrı	158

"DEĞİŞEN DÜNYA" VE İŞÇİ SINIFI

Ceyda IŞIK

Bugün işçi sınıfı üzerine söz söylemenin ayrı bir önemi var.

1970'lerle başlayıp 90'lı yıllarda doruk noktasına çıkan yeni sağ dalga, teorik düzlemde de Marksistleri etkilemiştir. Geçmişte işçi sınıfı üzerine olmazsa olmaz kabul edilen tezler, bugün sol içinde de tartışmalı bir hal almıştır. Türkiye söz konusu olduğunda teorik düzeyde yaşanan bu dejenarasyonun kaynağı Batı Avrupa solu olmuş, özellikle 12 Eylül ile birlikte yeni solun tezleri Türkiye'de kendine bir yer bulmuştur.

Teorik düzlemde yaşanan bu bulaşmayı varolan nesnellik de beslemektedir. Globalleşme, özelleştirme süreçleri doğrudan sınıfın iç bileşimini, örgütlülüğünü ve siyasallaşma dinamiklerini sarsmakta, değiştirmektedir. Bu değişim Batı'da daha belirgin bir biçimde sınıfın nesnel varlığı üzerinde ezici ve dağıtı bir etki yaratırken, yeni sol tezlere verimli bir zemin sunmakta, bunun yanında Türkiye gibi ülkelerde ise bozucu işlevi yanısıra sosyalistlerin müdahale edebileceği bir nesnellığe de izin vermektedir. Bu anlamda, Türkiye'de yeni sol tezler çok da verimli bir alan bulma şansına sahip değildir. Ancak müdahalenin gerçekleşebilmesi, sosyalist politikaların üretilebilmesi için teorik ve ideolojik düzlemde oluşan bulaşıklıkların temizlenmesi, zeminin bilimsel yöntemle çözümlenmesi gerekmektedir.

Bu yazıda yapılmak istenen, Marksist sınıf çözümlemelerinin yeni süreçler karşısında yeniden üretilebilmesine bir zemin hazırlamak için bazı ip uçları elde etmek, sınıfın genel bir tanımını yapmak olacaktır.

Böylesi bir çabada öncelikle yöntem üzerine birşeyler söylemek gerekiyor. Tanımlama yapabilmek için yöntem olarak soyutlamanın kullanılması gereklidir, her tanımlama aslında bir soyutlamadır. Eldeki karmaşık olgular ve verilerin belli bir çerçeveye içine oturtulması, onların sadeleştirilmesi ve bu yolla karmaşık bütünün aşılması, genel özelliklerin biraraya toplanması ile mümkün olabilmektedir. Soyutlama öze dair olanı bulma çabasıdır aynı zamanda. Ancak soyutlamanın kapsayıcılıklarını sağlamak için yapılan yalınlaştırmalar sonucu olgular ile soyutlamanın inandırıcılığının kurulabilmesi için bir ileri adım olarak somut olguların çözümlenmesi gerekmektedir. Aksi durumda açıklama gücüne sahip bir soyutlama, olgular dünyasında açıklayıcılığını yitirebilir ve bu boşluğa karşıt ideolojilere ait kavramlar sızabilir. Sınıf konusunda bunun en iyi örneği, bugün Amerikan sosyolojisinin, 'sınıf kavramı karşısına 'statü', 'grup' ve 'katman' gibi kavramları çıkarmasıdır. Örnekler çoğaltılabilir, ama kısaca söylenmek istenen, kendisi de bir soyutlama olan Marksist sınıf kavramının inandırıcılığını tekrar kazanabilmesi için mutlaka bugünün somutunda yeniden üretilmesi, olgusal veriler ile bağların güçlendirilmesi, altının doldurulması gereğidir. Yoksa

Marksistlerin bir bölümünün yaptığı gibi sınıfı yalnızca ekonomik ilişkilerin bir türevi, ekonomik bir birim (emek süreci) olarak algılama, kavramın inandırıcılığını kurmak değil, tam tersine altını boşaltmak anlamına gelecektir.

Yönteme ilişkin bu hatırlatmadan sonra Marksist sınıf tanımının temel ayaklarını oluşturacak kavramlara değinmek gerekiyor. Burada Marks'ın açık bir sınıf tanımı bulunmadığını, anılacak kavramların kuramdan çıkarılan soyutlamalar olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.

Bu bağlamda sınıfın tanımlanmasında üç temel önermeden söz edilebilir:

- sınıfın nesnel bir ilişki olduğu,
- sınıfın antogonistik bir ilişki olduğu,
- sınıfın tarihselliği.

İlk önerme üretim ilişkileri içindeki fiili konumu ile sınıfın nesnel bir olgu olduğunu, ikincisi üretim ilişkileri içinde mülkiyet ilişkilerine bağlı olarak, artık değere el koyan ile artık değeri yaratan arasındaki ilişkiyi ve çatışmayı anlatır. Üçüncü önerme ise, tarihsel olarak belirlenmiş bir toplumsal üretim sistemi içindeki yerleri ve üretim araçları ile ilişkileri yoluyla birbirinden ayrılmış insan gruplarını anlatır.

Yukarıdaki önermelere tekrar dönmek üzere, burada bir noktaya daha açıklık getirmek yerinde olacaktır. Yöntemsel olarak tanımlama çabası ile betimlemeyi birbirine karıştırmamak gerekir. Tanımlama doğası gereği bazı soyutlamalar üzerine oturmak durumundadır. Örneğin, yukarıda kullanılan üretim ilişkileri, mülkiyet ilişkileri birer soyutlamadır. Betimleme ise, tanımlama aşamasından sonra olguların somut verilerle beslenmesi işlevini görür. Bu ayrımın pratik içinde ne tür sorunlara neden olduğu bir örnekle açılabilir. Çağdaş Marksist kuramcı Poulantzas sınıfı tanımlamaya çalışırken bazı ölçütler kullanmıştır. Bu ölçütlerden biri üretken emek/üretken olmayan emek ayrımıdır. Ona göre ancak üretken emek, bir anlamda kol emeği ölçütü işçi sınıfı tanımı içine girmektedir (bu iki emek biçiminin her durumda örtüştüğünü varsaymak da başka bir yanılgıdır). Bu durumda çalışanların büyük bir kısmı işçi sınıfı tanımı dışında kalmaktadır. Bu tanım, emek süreci içinde sınıfın somut bölünmesi üzerinden yapılarak, yöntemsel olarak yukarıda söylenen hataya düşülmüştür. Oysa Marks'ın kendisinde bu konu oldukça açıktır:

"... tüm emek sürecinin gerçek kaldırıcı bireysel işçi değildir. Aksine, toplumsal olarak birleşmiş emek gücü ve tüm üretim aygıtını oluşturan rekabet muhtelif emek güçleri metaların doğrudan üretilmesi sürecine çok farklı biçimlerde katılırlar... Bazıları elleriyle, bazıları kafalarıyla, birisi menejer mühendis, teknolog vb., bir diğeri müfettiş üçüncüsü kol emekçisi ya da ağır işçi olarak çalışır. Sayıları gün geçtikçe artan emek türleri üretken emek kavramına dahil olurlar ve bu emeği sarfedenlerde üretken işçi olarak, yani sermayenin üretim ve genişleme sürecine tabi olan işçiler olarak sınıflandırılırlar."¹ Alıntıda anlaşılabileceği gibi, Marks bireysel değil kollektif emek kavramı ile işçi sınıfının sınırlarını belirlemekte, çeşitleme gösteren emek türlerini bir bütünsellik içinde kavramsallaştırmaktadır. Oysa sınıfın tanımını üretken/üretken olmayan emek ölçütü ile yapan görüşler, sınıfın belirtilerini, sınıf belirlenimi ile karıştırmaktadırlar. Bir kez sınıfın tanımı yapıldıktan sonra elbette bu betimlemeye dönük öğeler de incelenmelidir. Bunlar sınıf siyasetinin olmazsa olmaz gir-

dileridir. Bu sınıfı dar tanımlama çabasının pratik sonucu ise, kabaca işçi sınıfını halk ittifakları içinde bir bileşen olarak ele almaktır.

Çağdaş Marksistlerde sınıf

Bu temel kavramların altının doldurulabilmesi için sınıfın ait olduğu mekan üzerinden sürdürülen tartışmaya değinmek gerekmektedir. Bu tartışmanın taraflarını üç başlık altında toplamak mümkün. İlki, sınıf tanımında emek sürecinin keşfini temel alan yaklaşımdır.

Bu yaklaşımın ana argümanı, Marks'ın üretim sürecini bir bütün olarak ele alan yaklaşımının emek sürecini ihmal ettiğidir. "Oysa emek süreci bağımsız olarak çözümlenmelidir. Marksizm ayrıca sınıfı çözümlemesini yaparken, iki sınıfın kutupsal konumlanışlarını veri alır, bu biçimi ile iki sınıf arasında kalan bir boşluk oluşur." İşte emek sürecinin bağımsız çözümlemesini savunanlar (Örneğin Wright) bu yolla sınıflar arası boşlukların da doldurulabileceğini ileri sürerler. "Sınıf analizi sınıf yapısını basit bir kutuplaşma olarak görmekten bir kere uzaklaşıncı, sınıf ittifakları sorunu sınıf formasyonlarının çözümlemesinde büyük önem kazanır. Örgütlü sınıf mücadelesi iki homojen, örgütlü kamp arasındaki çatışma biçimini ender olarak alır. Genel olarak rastlanan durum, ittifakların sınıflar, sınıf kesimleri ve en önemlisi, çelişkili sınıfsal konumlar arasında kurulmasıdır."² Sınıflar karşıt kutuplar olarak alınmayınca, sınıf mücadelesi de 'geniş demokratik ittifaklar' politikalarını çağırır. Bu yaklaşımın ilgi alanı sınıf ilişkilerinin yeniden üretimidir. Böyle olunca da sömürü kavramının yerini denetim ve egemenlik alır, "orta düzey menejer ve idareciler denetim ve gözetim işini yerine getirmeleri anlamında sermayenin işlevini görürler."³ Buradan geniş bir emek denetim hiyerarşisi çıkarılır. Örneğin, Wright'ta en az oniki tane 'kapitalist toplumda sınıfsal konum' vardır. Bütün bu emek süreci çözümlemeleri sonucu, işletme ya da iş yeri düzeyinde gelişen direniş stratejileri üretilir ve günümüz kapitalizmi açısından bu daraltılmış ölçekli mücadelenin daha geçerli olduğu belirtilir. Bu yaklaşımın ana sorunu, işçi sınıfının devrimci sınıf bilincine ulaşacağı alanın toplumsal formasyonun bütününü gözden kaçırmasıdır. Kapitalizmin üretim rejimlerinin belirlediği bir alan olan emek süreci ile siyaset, ideoloji ve kültür alanları arasındaki bağ kurulmadığı sürece en fazla bugün küreselleşmenin ve post-fordizmin esnek üretim rejiminin sunduğu 'sanayi demokrasisi'ne ulaşılabilir ve işçi çalıştığı üretim bandı ve birimi üzerinde sonsuz bir özgürlüğe! sahip olabilir. Herkes kendi kapısının önünü temiz tutarsa, işçi sınıfının siyasal iktidar hedefinden vazgeçmesi hiç sorun olmaz, geniş ittifaklar ile sosyalizm meselesi sonuca ulaştırılabilir nasılsa...

Sınıfın ait olduğu mekan tartışmasında ikinci yaklaşım ise bu mekanı üst yapı olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım da, Marksizmde var olduğu düşünülen 'ekonomizm' ve 'sınıf indirgemeciliğini' aşmak adına, ideoloji ve politikanın yani üst yapının özerkliği tezini ileri sürmekte ve sınıfı her tür nesnel dayanaktan koparmaktadır. Batı Marksizminde, bu konuda öncülüğü Poulantzas yapmıştır. Sınıf tanımlamasında şöyle bir tezi vardır: Sınıflar sosyal pratik dışında tanımlanamaz. Sınıf tanımında sınıfın nesnel varlığı, sömürü ilişkisi, sınıf çıkarı gibi kavramlar belirleyici değildir. Sınıflar arası ayrım ona göre ideolojik bir ayrımdır. Özellikle işçi sınıfı ve küçük burjuvazi söz konusu olduğunda bu ayrım daha da belirgindir. Sınıfı tanımlarken, önceden de sözünü ettiğimiz üretken/üretken olmayan emek ölçütü tek

ekonomik ölçüttür. Bu ölçütte olduğu gibi sınıf içi bölünmelere dayalı iki ölçüt daha geliştirmiştir, ancak bunlardan biri, siyasal bir ölçüt olan idari emek- –ki iki sınıf arası ilişkileri yeniden ürettiği için işçi sınıfı dışında bırakılır– bir diğeri ise, ideolojik bir ölçüt olan kafa emeği, yine bu emek türü sermayenin ideolojik egemenliğini sürdürdüğü gerekçesi ile işçi sınıfı dışında tanımlanmaktadır.

Köklerini bir ölçüde Poulantzas'da bulabileceğimiz, Wood'un adlandırmasıyla 'yeni hakiki sosyalizm', Milliband'ın adlandırmasıyla 'yeni revizyonizm'in tezlerine de burada değinmekte yarar var. Bu yaklaşımın, sınıf konusunda temel tezi çıkar kavramının tamamen söylemde olduğu ve hiçbir nesnelliği olmadığıdır. Bireyleri özne haline getiren ideoloji ya da söylemdir, ayrıca bu yaklaşımda sınıfsal antagonizmanın yerini ideoloji ya da söyleme ilişkin ayrımlıklar almaktadır. Bu yaklaşımın, işçi sınıfı mücadelesine ilişkin temel tezleri bize daha net bilgi verecektir:

1. İşçi sınıfı Marks'ın umduğu gibi devrimci bir hareket yaratamamıştır, yani sınıfın ekonomik durumuna uygun siyasal yönelim ortaya çıkmamıştır.

2. Bunun anlamı ekonomi ile politika arasında zorunlu bir ilişki bulunmadığıdır. Yani ideoloji ve politika ekonomik ilişkilerden özerktir.

3. Bu durumda işçi sınıfı ile sosyalizm arasında hiçbir zorunlu ilişki yoktur. Ve aslında işçi sınıfının sosyalizmden hiçbir temel çıkarı yoktur. Özetle Marks'ın 'evrensel sınıf' tanımını safsatadır.

4. Bu nedenle sosyalist hareketin oluşumu sınıftan bağımsızdır.

5. Sınıfsal karşıtlıklara bakmaksızın sadece ideolojik ve siyasal bağlarla birbirine bağlanabilen ve harekete geçirilebilen çeşitli popüler öğelerden kurulmuş bir siyasal güç oluşturulup örgütlenebilir.⁴

Bu kuramın bazı savunucuları, örneğin Gorz, işi daha da ileri götürerek işçi sınıfının aslında üretim sürecindeki konumu nedeniyle reformist, ekonomist ve karşı devrimci olduğunu söyler. Bu tartışmanın bu haliyle Marksizm dışı kaldığı açıktır. Zaten bu yaklaşımı savunanlar kendilerini post-marksist olarak tanımlamaktadırlar.

Üçüncü yaklaşım se, sınıfın ait olduğu mekan olarak toplumsal formasyonun bütününe işaret etmektedir. Bu yaklaşım daha çok sınıf yapısına ağırlık veren yapısalcı okula karşı sınıf oluşumunu öne çıkaran tarihselci bir yaklaşımdır. Bu kamptakilerin temel özelliği, sınıfları çeşitli toplumsal formasyonların karşılaştırmalı tarihi içinde ele almaktır. Bu da kurama daha fazla dinamizm ve politik bakış sağlamaktadır. Vurgu sınıfın sadece emek süreci içinde tanımlanmasının eksik olduğu ve bu tanımlamanın toplumsal bütünlük içinde olması gereği üzerinedir. Böylece kuramın asıl ilgi alanı, sınıfları karşı karşıya getiren toplumsal koşullar, sınıf bilincinin oluşumunu hızlandıran ya da engelleyen toplumsal faktörler, sınıf mücadelesinin içinde geçtiği toplumsal formasyonun tarihsel özellikleri, işçi sınıfının oluşumunda parti, sendika gibi örgütlerin sorunları üzerinde odaklanmaktadır. Bu çerçevede, Thompson sınıfı şöyle tanımlıyor: "Sınıf bir 'şey' değil, bir ilişkidir. Ne ideal bir çıkara ya da bilince sahip olmak için, ne de toplumsal rolünü kabullenmek üzere hasta masasına yatırılmak için vardır... Eğer tarihi belirli bir noktada durdurursak, sınıfı değil, sadece yığınla deneyimi olan bireyler yığını buluruz. Ama bu bireyleri yeterli bir toplumsal değişim süreci boyunca izlersek, ilişkilerinde, düşüncelerinde ve kurumlarında belirli bir düzen gö-

rürüz. Sınıf kendi tarihlerini yaşayan kişilerle tanımlanır ve sonuçta bu onun tek tanımıdır."5

Sınıfın nesnelliği ve oluşumu

Marksizmin sistematüğinde yapı ve öznenin diyalektik ilişkisi ve bütünlüğü söz-konusudur. Üretim tarzına yapılan vurgu yapıyı, sınıf mücadelesi ve oluşumu ise özneyi işaret etmektedir. Temel sorun, bu ikili arasındaki ilişkinin somutluk içinde nasıl kurulacağı sorunudur. Yapı analizi ve oluşumcu kuramları, Marksizm bu hali ile kapsamaktadır. Özellikle özne söz konusu olduğunda oluşumcu kuram bize bazı açılımlar sağlayabilir. Yine işçi sınıfının tanımlanması aşamasında değil de özellikle betimlenmesi aşamasında bu kuramın ön açıcı kimi girdileri olacaktır. Önceden de belirtildiği gibi sınıfa ilişkin ilk saptama onun nesnel bir olgu olduğu üzerinedir. Yukarıda sıralanan görüşlerin bazıları bu nesnelliği tamamen yok sayarken, bazıları ise sadece bu nesnellik ile sınırlı bir sınıf tanımı, buradan da sınıf mücadelesine ulaşmaktadır.

Sınıfın nesnelliği, tarihin belirli bir anında, üretim süreci içindeki konumu ile bir sınıfın üyesi olmak, ona ait olmaktır. Ancak sınıfın tanımı için, bu tarihsel anda sınıfın diğer sınıflarla ilişkileri, çatışmalarının da analize dahil edilmesi gerekir. Marks Alman İdeolojisi'nde şöyle der: "Ayrı ayrı bireyler ancak bir başka sınıfa karşı ortak savaş yürüttükleri ölçüde bir sınıf oluştururlar, öbür türlü aralarındaki rekabetle, birbirlerine düşman konumunda yer alırlar."6

Yani işçi sınıfının oluşumu sınıf mücadelesi içinde, nesnelliğinin girdileri ile gerçekleşebilir. Sınıfın nesnel varlığı ile, onun toplumsallaşarak sınıf mücadelesi içinde oluşumunu, aynı öznenin farklı uğrakları olarak değerlendirebiliriz. Burada temel sorun, alt yapı ve üst yapı pratikleri arasındaki ilişkinin tanımlanması ve kurulması ile ilgilidir. Farklı düşünürler bu soruya farklı yanıtlar vermişlerdir. Örneğin, Marks'ta alt yapı ve üst yapı pratikleri arasındaki ilişki, daha çok kendiliğindenci bir nitelik taşır.

Diğer yandan Luxemburg da, işçi sınıfının kendi sınıf kapasitesine ve alt yapı dinamiklerine duyduğu güven sonucu ekonomiden siyasete kendiliğinden bir geçişi var saymaktadır. Rus Marksizmi ise bu konuda farklı bir model geliştirmiştir: İşçi sınıfının devrimci kapasitesinin siyaset dolayımı ile harekete geçirilebileceği ve bunun sağlanması için de öncü kurumların varlığı. Çağdaş Marksistler de bu konuda modeller üretmişlerdir. Örneğin Gramsci, 'devrimci kendiliğindencilik' gibi bir kavram ortaya atmıştır. Ancak, tartışmayı bu noktadan sonra sürdürebilmek için bilinç vb. kavramları tartışmaya sokmamız gerekiyor. Bu başlık daha çok sınıf ve siyaset ilişkileri içinde tartışılmalıdır. Burada söylenebilecek olan, sınıf tanımı yaparken statik tanımlardan kaçınmak, tanıma belli bir dinamizm kazandırmanın gerekliliği olabilir. Ancak böyle bir tanımlama 'sınıflar mücadele içinde oluşur' önermesinin hakkını verecektir.

Sınıf konusunda önceden de sözünü ettiğimiz bir noktada ayrıca durmak gerekiyor. Üretim tarzının yapıya, sınıf mücadelesi ve oluşumunun da özneye vurgu yaptığını ve sınıfların mücadele içinde oluştuklarını belirtmiştik. Yine özne söz konusu olduğunda hareket noktasının toplumsal formasyonun bütünü olması gerektiği belirtilmişti. Ancak buradan şöyle bir sonuç çıkmamalı: ideolojik, siyasal, kültürel konumlanış ya da yönelimlerin sınıfın ta-

nınlanmasında belirleyici bir rolü vardır. Elbette sınıf toplumsal formasyonun bütününe ait bir olgudur, bu bağlamda ideolojik, siyasal, kültürel konum ve yönelimlerin sınıf ile ilişkisi vardır, ancak bu ilişki sınıfın tanımlanmasına değil, durumunun betimlenmesine yöneliktir. Bunu yine Poulantzas ile açabiliriz. Önceden onun sınıfları nasıl tanımladığı üzerinde durmuştuk. Bu tanımlama onu, siyasal olanın sömürü ilişkilerinden daha önemli olduğu noktasına taşımıştır. Bu önerme bir kez yapıldıktan sonra, ipin ucunun pratikte nerelere gidebileceğini kestirmek hiç de güç olmasa gerek.

Sonuç olarak, sınıfların nesnel varlığı ile onların sınıf mücadelesi içinde oluşumları, doğrudan doğruya onların toplumsal bir özne olarak hareket etmeleri anlamına gelmez. Toplumsal formasyon düzeyinde yapılan betimlemeler işte bu öznelik konumuna ilişkin olanaklar ve dolayimler sözkonusu olduğunda ortaya çıkarlar.

Buraya kadar söylenenler ve tartışmalar sonucu ilk planda tarihsel gelişimi içinde sınıfa ilişkin şunlar söylenebilir:

İşçi sınıfı, emeğini özgürce satabilen özgür bireylerden oluşur.

Kapitalist üretim tarzının işç veya üretim araçlarını kullanırlar ya da onları üretirler.

Kendilerine ait hiçbir kapitalist üretim araçları yoktur.

Kısaca işgücünü satan ve hiçbir üretim aracına sahip olmayanların tümü sınıfa dahil edilebilir. Marks bunu şöyle söylüyor: "Proletarya, toplumun geçim araçlarını herhangi bir sermayeden elde edilen kârdan değil, tamamıyla ve yalnızca kendi emeğinin satışından sağlayan, sevinci ve üzüntüsü, yaşaması ve ölmesi; tüm varlığı emek talebine, dolayısıyla işlerin iyi gittiği dönemler ile kötü gittiği dönemlerin birbirlerinin yerini almasına, sınırsız rekabetten doğan dalgalanmalara dayanan sınıftır. Proleterya, yani proleter sınıfı, tek sözcükle 19. yy.'ın çalışan sınıfıdır."⁷ Burada yapılan tanımlama genişliği nedeniyle çok sınırlı görülebilir, ancak soyutlama ve tanımlama üzerine söylenenler burada hatırlanmalıdır. Benzer bir genellemeyi de Lenin'de görüyoruz. Lenin'e göre "sınıflar tarihsel olarak belirlenmiş toplumsal üretim sistemi içinde tuttıkları yere, üretim araçlarıyla ilişkilerine, emeğin toplumsal örgütlenmesinde oynadıkları role, toplumsal zenginliklerden aldıkları payın miktarına ve alış yöntemine göre birbirinden ayrılan geniş insan gruplarıdır."⁸ Bu alıntı da bize çok genel olarak görünebilir. Ancak bu soyutlama, örneğin bugün tartışılan hizmet sektöründe çalışanların durumunu 'emeğin toplumsal örgütlenmesinde oynadıkları rol' saptamasıyla açıklama gücüne sahiptir.

Çağdaş Marksistlerin sınıf kuramlarında, işçi sınıfının tanımına ilişkin bazı sorunların olduğuna değindik. Bu kuramlar, Marksizmin bütünlük anlayışını ve tarihselciliğini, çözümlemelerine emdirememektedirler. Tüm bunlar göz önüne alındığında, Marksist sınıf tanımının, düzeylerini ayırmak koşulu ile hem emek sürecinin kendisini, hem üstyapısal öğeleri, hem de belirgin bir toplumsal formasyonu kapsaması gereği belirtilmelidir. Çağdaş Marksistlerin biraz ampirik sayılabilecek çalışmaları, farklı bir düzlemde, sınıfın belli bir formasyonda betimlenmesi düzleminde anlamlı olabilmektedir.

Burada ayrıca bir parantez açıp, bu yeni kuramların kendilerine ne tür tarihsel ya da nesnel dayanaklar buldukları üzerinde durulabilir. İlk dayanaklardan biri, beklentilerin tersine, sosyalist devrimin işçi sınıfının nicelik ve nitelik olarak gelişmiş olduğu bir ülkede değil

de, Rusya gibi köylülüğün egemen olduğu bir ülkede gerçekleşmiş olmasıdır. Buna ek olarak, Ekim Devrimi sonrasında da gerçekleşen devrimlerin motor güçlerinin işçi sınıfından çok köylülüğe dayanmış olması, sınıfa ilişkin bulanıklıklara neden olmuştur. Diğer yandan, iki kutuplu bir dünyada, gelişmiş kapitalist ülkelerin emek-sermaye çelişkisini yumuşatacak oranda reformlar gerçekleştirmesi yani 'refah devleti' dönemi, yine bir diğer belirleyen olabilmektedir. Tüm bunların ardından, teknolojik bilimsel devrim ve kapitalist emek süreçlerinin aldığı yeni biçimler, bunların işçi sınıfının iç bileşimi üzerindeki etkileri, kapitalizmin sonuçlarının doğa ve toplum üzerindeki etkilerinin ileri safhalara ulaşması, ideolojik düzeyde işçi sınıfının öldüğüne ilişkin tezlerin güçlenmesine neden olmuştur. Son olarak tüm bunların hem sonucu hem de belirleyin reel sosyalizmin ve sosyalist hareketin iç sorunları da bir girdi olarak ele alınmalıdır. Bu nesnel zemin üzerinde Marksizmin sınıf tanımında yer alan kolektif emek, sınıfın nesnel varlığı, nesnel sınıf çıkarı, sınıf çelişkisi, sınıf çatışması, sınıfın bilinçlilik durumları, sınıfın oluşumu, sınıfın toplumsal özne konumu, sınıfın siyasal özne konumu gibi temel kavramlar reddelmiştir. Marksist sınıf teorisinin bütünselliği bozulmuş ve Marcuse, Gorz, Poulantzas, Laclau, Mouffe, Mills, Wright, Williams gibi düşünürlerin temsil ettiği şu saptamalar öne çıkmıştır: İşçi sınıfı tarihin hiçbir döneminde devrimci bir hareket yaratamamıştır. Sınıfın devrimciliği sadece söylemde kurulmuş bir iddiadır. Bir diğer argüman da işçi sınıfının bugün ekonomik olarak kaybedeceği çok şey olduğu, bu nedenle ekonomist ve reformist olduğudur. Emek sürecinde oluşan değişikliklerin incelenmesine neden olmuş ve bu da işçi sınıfının bürokratlaşmasına yol açmıştır. Diğer taraftan bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucu hem işçi sınıfı niceliksel olarak azalmış, hem de 'beyaz yakalıların' oranı sınıf içinde oldukça artmıştır. Bu saptamaları daha da uzatmak mümkün, ancak gerekli değil.

Kamu çalışanlarının sınıfsal konumu

Bu yazının çerçevesi "kamu çalışanları"nı siyasal düzlemde tartışmaya uygun değildir. Bu nedenle sadece sınıf konumlarına ilişkin bir çerçeve sunulmaya çalışılacak.

Hizmet sektöründe çalışan ücretlilerin işçi sınıfına dahil edilmemesi daha çok Avrupa kaynaklı bir tartışma. FKP'den Yeni Sol yazarların büyük bölümüne kadar geniş bir çevrede bu tartışmanın taraflarını bulmak mümkün. Önce hizmet sektöründeki ücretlilerin hangi gerekçelerle işçi sınıfı dışında bırakıldığına bakalım:

- İşçi sınıfı yalnızca üretken emekten oluşur, hizmet sektöründe çalışanlar ise maddi üretim yapmamaktadırlar.

- Hizmet sektöründe ücretler kol işçilerinden fazladır.

- Hizmet sektöründe çalışanların, üretim sürecindeki işlevleri ve burjuva ideolojisinden etkilenmeye daha açık olmaları, onların işçi sınıfı dışında tanımlanmalarını gerektirir.

Aslında bu tartışma önceki bölümde de yapılmıştı ve sınıfın tanımlanmasında üretken/üretken olmayan emek ayrımının eksik bir tanımlamaya neden olduğu ve ideolojik ölçütlerin de ancak belli bir toplumsal formasyonda sınıfın betimlenmesinde işlevli olacağı belirtilmişti. Burada yine Marks'tan alıntılar ile konuyu biraz daha açabiliriz. Önce bir alıntı: "kapitalist üretim biçiminin özelliği, farklı emekleri birbirinden ayırması ve sonuç ola-

rak, kafa ve kol emeğini de ayırarak... bu iki tip emeği farklı insanlara dağıtmasıdır... Fakat bu ayırım... bu insanların herbirinin sermaye ile ilişkisini değiştirmez... Bu insanların toplam emeklerini para sermaye ile değiştirirler ve sonuçta yalnız kendi ücretlerini yeniden üretmekle kalmazlar, buna ek olarak kapitalist için doğrudan artık değer üretirler."⁹

Kapital'de ise Marks kolektif emek kavramını kullanarak daha açık bir biçimde olguyu irdeliyor: "İş süreci tamamen bireysel olduğu sürece, bir ve aynı işçi, sonradan ayrılacak olan bütünün işlevlerini kendisinde birleştirir... Vücutta baş ile elin işini kafanın işi ile birleştirir... Sonraları bunlar birbirinden ayrılırlar, hatta can düşmanı olurlar. Ürün bireyin dolaysız ürünü olmaktan çıkar ve kolektif işçinin ürettiği toplumsal bir ürün, yani her biri, iş konusu üzerindeki işlemlerin az ya da çok bir parçasını yapan bir işçi topluluğunun ortak ürünü halini alır. İş sürecinin bu ortaklaşa niteliği, gitgide daha belirli bir hale geldikçe, bunun zorunlu sonucu olarak, bizdeki üretken emek ve bunu sağlayan üretken işçi kavramı genişlik kazanmış olur. Üretken biçimde çalışmak için artık el ile çalışmamız da gerekmez, kolektif işçinin bir parçası olmanız, onun yerine getireceği alt işlevlerden bir tanesini yapmanız yeterlidir... Şimdi artık, kapitalist için artık değer üreten böylece sermayenin kendisini yeniden genişletmesi için çalışan işçi, ancak üretken işçidir. Maddi nesneler üretiminin dışında kalan bir alandan örnek alırsak, bir öğretmen, öğrencilerin kafaları üzerinde emek harcamasının yanısıra eğer okul sahibini zenginleştirmek için de çalışıyorsa, üretken bir işçi sayılır. Okul sahibinin sermayesini sosis fabrikası yerine öğretim fabrikasına yatırmış olması hiçbir şeyi değiştirmez. Demek oluyor ki, üretken emek kavramı... aynı zamanda, tarihsel gelişmelerden doğan ve işçiye, doğrudan doğruya artık değer yaratma damgası vuran özgül bir toplumsal üretim ilişkisini de anlatıyor."¹⁰

Bu alıntıda da açıkça görüldüğü gibi Marks, üretken emek kavramını, kolektif emek kavramı ile genişletmekte ve bunun nedenlerini açıklamaktadır. Kolektif emeğin, üretken emeğin bazı alt işlevlerini yerine getirme koşulu ile bir işçiler topluluğuna ait olduğunu açıklıyor. Diğer yandan üretken emekten sözedebilmek için doğrudan artık değer –*meta değil*– yaratmak üzere özgül bir toplumsal üretim ilişkisi içinde yer alma gereğini vurguluyor. Sonuç olarak işçi sınıfı içinde tanımlanmak için bir artık değer üretimi gereklidir, ikincisi ise, kolektif emek yoluyla buna şu ya da bu biçimde katkı yapmak gereklidir. Marks'ın "kapitalizm meta üretimi değil, artık değer üretimi üzerine kurulur" tezi ve yukarıda söylenenler ilk elden hizmet sektörünü işçi sınıfı dışında bırakan görüşün ilk argümanını devre dışı bırakıyor. Ücretlere ilişkin gerekçe ise tamamen görelidir. Sınıfsal ayırımı değil olsa olsa sınıf içi eşitsizliği gösterir. Yani sınıfın tanımında değil, betimlenmesinde kullanılabilir. Bu nedenle, örneğin Türkiye sözkosunu olduğunda, bu saptama tamamen tersi bir durumu işaret eder. Son gerekçe de, tamamen sınıfın içinde yer aldığı toplumsal formasyon ile ilgilidir. Ülkedeki burjuva ideolojisinin gücü, niteliği ve sınıf mücadelesinin biçimleri bu süreci etkileyen etmenlerdir. Yine Türkiye'de son yıllarda yaşanan kamu çalışanlarının siyasi dinamizmi bu tezi olgusal olarak çürütmektedir. Bu yazının sınırları içinde 'orta sınıflar' tartışmasına girelememiştir (profesyoneller, proleterleşme, mühendisler), ancak sonuç olarak bugün, Türkiye'de ücretli kamu çalışanlarının sınıfsal konumu nettir, işçi sınıfı içine dahildirler. Batı Avrupa için bir ölçüde geçerli olabilecek bu saptamalar, bunların tanımlanmaya ilişkin soyutlamalar olmadığının bir başka göstergesidir.

Türkiye

Bundan sonra Türkiye'de işçi sınıfının özgüllüklerine dönük bir irdelemeye geçilebilir. Öncelikle Thompson'un "bireylerin yeterli bir toplumsal değişim süreci boyunca izlendiğinde asıl sınıfı görebiliriz" tezi iyi bir başlangıç olacaktır. Sınıfın tarihsel özgüllüklerinin saptanması bugüne ilişkin önemli ipuçları verecektir. Türkiye sözkonusu olduğunda bu süreci 1960'larla başlatmak gerekmektedir. Çünkü bu yıllarla birlikte sanayi modern anlamıyla gelişmeye başlamıştır. Belli bir birikme sahip olan sermaye lehindeki gelişmeler tarımda mülksüzleşme sürecini başlatmış ve kentlere doğru gelişen göç modern proleteryanın kentlerde oluşumunu sağlamıştır. Bu anlamda, 60 sonrasında işçi sınıfı örgütleri ve sınıfın sermayeye karşı mücadelesi ortaya çıkmıştır.

60 öncesi döneme ilişkin şu alıntı oldukça açıklayıcıdır. "İstikrarlı bir işçi kadrosu yaratma hususunda alınan bir çok tedbirler, ekseriye müsbet sonuçlar vermemiş, işçiler gayri muntazam fasıllarla çalıştıkları müesseseleri terk etmiş ve yüksek işçi devirlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuşlardır. Sanayiimizin kuruluşunda fabrikaların muhtaç olduğu işçi kadrosunun pek küçük bir kısmını şehirlerde mevcut işçi kaynaklarından temin edebilmek mümkün olmuş, fakat asıl kadronun devşirilmesi ancak tarımdan muayyen şartlar altında geçici bir zaman için uzaklaşmış, köy menşeyli (insanlardan teşkil etmek icap etmiştir. İlk senelerde sanayiimiz işçi bulmakta hayli müşkülât çekmiş savaş yıllarında, askeri kuvvetlerin arttırılması sonucunda, biraz daha şiddetlenmiştir."¹¹ Burada belirtilmesi gereken, Türkiye'de mülksüzleşme sürecinin ancak 70'li yıllarda kentsel alanlarda tamamlandığıdır. Yani 60-70 arası kentteki işçinin kırsal bağları sürmektedir. Bu kadar yakın bir tarih sözkonusu olduğunda, kent mekanındaki işçi, en fazla iki kuşak öncesi küçük üreticiliğe uyanıyor. Bu da sınıfın siyasal, kültürel birikiminin sınırlarını çiziyor. Bütün bu negatif girdilere rağmen 70'li yıllarla birlikte, işçi sınıfı kır bağlarından kopmuştur ve bugün resmi rakamlarla ücretli nüfus 10 milyonun üzerindedir.

Bu başlangıç tarihine ilişkin saptamadan sonra, sınıfın tarihsel oluşum parametrelerine ve bazı özgüllüklerine geçilebilir. Bu parametreler bize sınıfın bugünü hakkında önemli ipuçları verecektir. Sınıfın tarihi sözkonusu olduğunda öncelikle Batı Avrupa modeli ile olguya yönelen yaklaşımlara değinmek gerekiyor. Bunun nedeni sınıfın betimlenmesi sırasında bazı yöntemsel yanlışların bizi yanlış sonuçlara götürmesinin önüne geçmektir. Şöyle bir tez var: Sanayinin gelişmesi hangi düzeyde olursa olsun, aydınlanmayı yaşamamış toplumlarda modern işçi hareketi gelişemez. Bu yaklaşımın nerelere varacağına ilişkin ilginç bir örnek var. Tarihçi Anderson, Fransız Devrimi modelini kullanarak İngiliz işçi sınıfını betimlemeye çalışıyor ve modele uymayan gerçekliği reddediyor. Thompson bu modelleme girişimine ilişkin şunları söylüyor: "Model ile gerçeklik arasında... sürekli bir diyalog olmazsa, entelektüel gelişme olanaksızlaşır."¹² Yani modelin geçerliliğinde olgusal denetim başat rol oynuyor. Türkiye'de burjuva devriminin tamamlanmadığı tezini savunanlar da aynı hatayı tekrarlıyor.

Batı Avrupa'da, Aydınlanma ile işçi hareketi arasında ciddi bağların olduğu inkar edilemez. Ancak bu mutlak bir model olarak kullanılamaz. Avrupa işçi sınıfının bu özelliği soyutlanabildiği ölçüde teorikleştirilebilir. Ama sözkonusu teorinin somutta kurulmasının aracı olarak modelleme yapılacaksa, bu mutlaka teorik girdilerin yanısıra hitap ettiği ye-

relliğin üzerine oturmalıdır. Bir topluma birkez kapitalist üretim ilişkileri girmiş ise, gerksinin duyduğu, Türkiye'de olduğu gibi sancılı da olsa, işçi sınıfını yaratır ve modern proleterya ortaya çıkar. Ve bu oluşum gerektiği kadar Aydınlanmayı toplumun gündemine sokmak durumundadır. Türkiye'de de böyle olmuştur; Kemalizm yarattığı 'Cumhuriyet çocuklarıyla', üst yapıda yaptığı değişikliklerle, kullandığı ideolojik motiflerle bunu gerçekleştirmiştir. Sınıfın mülksüzleşme sürecinin gecikmesi, yeni kentliliği, olsa olsa onu Avrupa işçi sınıfından ayıran özgünlükleri olabilir, ama misyon bakidir.

Bu farklılıklar, farklı toplumsal formasyonlardaki işçi sınıfı hareketlerinin tarihsel deneyim birikimleri anlamında önem taşırlar. Bu bağlamda Batı Avrupa ile asıl fark, orada burjuvazinin kendi devrimi adına işçi sınıfını da siyaset sahnesine taşıırken, Türkiye'de sınıfın hiçbir zaman siyasal özne olmamış olmasıdır. Sınıfın tarihi daha çok sermayeye karşı kesikli bir mücadeleyi içermektedir. Tarihsel süreç içinde sınıfın sınıf olmasının en önemli girdisi yıllar yılı birikerek aktarılan deneyim ve değerlerdir. İşçi sınıfının düşünce ve yönelimlerinin beli bir düzenlilikte ve süreklilikte olması buna bağlıdır. Sınıfın sınıf olması bu yolla gerçekleşir. Türkiye'de işçi sınıfının tarihini 1960 öncesine uzatmak bu çerçevede oldukça güçtür.

Batı Avrupa'dan diğer fark da, zaten genç bir nüfusa sahip Türk toplumunda, burjuvazinin sık sık geniş çaplı işten çıkarmaları sonucu yaş ortalamasının sınıf içinde düşmesidir. Bu sınıf deneyimi ve gelenek aktarımı konusunda bir zayıflığa neden olabilmektedir.

Bir diğer farklılık da, yaşanan özgürleşme, birey olarak kendini tanıma, kurma süreci ile ilgilidir. Batı Avrupa'da feodal toplumun bağımlılıklarından sonra, uzunca bir süre özgürleşme süreci yaşanmıştır. Türkiye'de ise kırsal bağlar oldukça zayıflamış olsa da kentte kalış süreleri anlamında etkileri belirli oranlarda sürmektedir. Ayrıca kırsal uzantılar kente de ulaşmıştır. Hemşehrilik, özellikle yaşanan mekanlar sözkonusu olduğunda hâlâ güçlü bir bağ anlatmaktadır. Bu motif sınıf üyesinin bireyselleşmesi önünde önemli bir engel oluşturmakta, kentte yaşamın feodal dayanışma ile sürdürülmesini gündeme getirmektedir. Üstelik bir yandan da çağdaş kitle kültürü tüm ağırlığı ile sınıfın üzerine binmektedir. Bunlara rağmen Türkiye'de işçi sınıfının kırsal bağlarının güçlü olduğu söylenemez. Boratav şöyle diyor: "Türkiye'de tarım dışı işçi sınıfının ve hatta sanayi işçilerinin henüz tam kentleşmiş oldukları söylenemeyeceği gibi, yarı köylü özelliklerin ağır bastığı da söylenemez."¹³

Ancak bu bağların yerini kentsel küçük burjuva/marjinal sektör bağlantıları almıştır. Bunun sonucunda klasik işçiye özgü ücret geliri yerine kimi durumlarda hane geliri geçmektedir. Bu heterojen ve karmaşık ilişki proleter kimliğin tam oluşmasının önünde bir engel oluşturmaktadır.

Yine tarihsel kültürel bir olgu olan boş zaman olgusu da farklı algılanmakta ve kullanılmaktadır. İşçi sınıfının toplumsal yaşma katılımını sağlayan 'boş zaman', batılı işçi sınıfı için oldukça önem taşıırken, Türkiye'de ikinci işlerle doldurulmaktadır. Bunun tek nedeninin ikinci bir işte çalışma zorunluluğu olduğunu düşünmek yanıltıcı olacaktır. Bu biraz da oluşan işçi sınıfı kültürüne bağlı bir olgudur.

İşçi sınıfının oluşumunda bir başka önemli girdi de mekandır. Batı Avrupa'da proleterya kentlerin ayrı, kendilerine özgü mekanlarında toplanmıştır. Bu sayede kendi özel kül-

türlerini ve değerlerini oluşturabilmişlerdir. Örneğin işçi mahallelerinde bağımsız okuma odaları, işçi kulüpleri gibi kurumlar onların patron ya da devletin gözünden uzak bir mekanda sosyalleşmelerine olanak tanımış ve bu, kitlesel işçi hareketlerinin oluşmasını kolaylaştırmıştır. Türkiye'de, 80'lerle birlikte zengin ve yoksul sınıfların mahalleleri tamamen ayrılmış üstelik rastlaşabilecekleri, örneğin alışveriş, boş zaman değerlendirme vb. mekanları da birbirinden bağımsızlaşmıştır. Ancak, işçi sınıfı yoksul mahallelerinde kent yoksulları, marjinal sektörde çalışanlar hatta yoksullaşan memur ve küçük esnaf ile birlikte aynı mekanı paylaşmaktadır. Düzene bağları daha güçlü olan bu kesimlerle biradada yaşamak sınıfın kendine özgü kültürünü yaratmasını engellemektedir.

Bu arada değinilmesi gereken bir nokta da, Türkiye'de geçmişe oranla işçi sınıfının eğitim düzeyinin daha fazla yükselmesi olgusudur. Boratav bunu "bir uzun dönem eğilimi olarak ekonomik büyümenin sosyal hayata yansımaları" olarak değerlendiriyor. Bu olgu karşısında bazı çevreler, sınıfın bilincinin kendiliğindenliği ya da öncülüğün tüm sınıfa yayılması tezleri ileri sürmektedirler. Daha çok sınıf ve siyaset ilişkileri bağlamında değinilebilecek tartışmaya ilişkin burada kısaca şu söylenebilir; bu durum öncü işçilerin politizasyonunda rol oynayabilir, ancak tüm sınıf düşünüldüğünde bu girdi pekala sınıf atlama ve burjuva ideolojisine daha alıcı duruma gelme biçiminde işlevler de kazanabilir. Başta sözü edilen tezler bu anlamda fazla hayalci tezlerdir.

Emek süreci içindeki konumuyla sınıf

Eşitsiz gelişme yasası, kapitalist toplumun iç dinamiğini yansıtır; farklı süreçlerin içiçe girmesi, benzer süreçlerin farklı rotalar izleyebilmesi mümkün olabiliyor. Örneğin İngiliz işçi sınıfı ve Amerikan işçi sınıfının yerleşim alanları oldukça birbirine benzer özellikler gösteriyor. Kültürel olarak da yakınlıklar azımsanmayacak düzeyde ancak şöyle bir fark var: Amerikalılar iş yerinde sınıf, dışarıda ise etnik, dinsel, bölgesel temellere dayalı davranışlar gösteriyorlar. İngilizlere gelince onların davranışları, tüm mekanları kapsayan global bir içerik taşıyor, sınıf bilinci, davranışları her düzlemde belirliyor. Bu eşitsizlik iki ülkede işçi sınıfının oluşumunun farklılaşmasına neden olabiliyor. Aynı zamanda bu kavram işçi sınıfının kendi iç yapısı anlamında da önem taşıyor. Yazının bu bölümünde, tanımlama çabasından çok sınıfın içindeki eşitsizliklere değinecek ve betimsel özellikler belirlenmeye çalışılacaktır.

İlk bölümde tanımlama yaparken 20. yy.'da kapitalizmin ve iş süreçlerinin ciddi değişimlere uğradığını belirtmiştik. Ancak bunun Marksist işçi sınıfı tanımını terketmek anlamına gelmediğini ve Marksist sınıf tanımının halen olguları açıklama gücüne sahip olduğunu da söylemiştik. Tekrar edecek olursak bu bölümde olgulardaki değişimleri ve bu değişimlerin sosyalist politika üzerindeki etkilerine ilişkin ip uçlarını yakalamaya çalışacağız.

Bu çabaya girişirken öncelikle sınıfın iç yapılanmasını, bileşimini belirleyen emek sürecinin kendisindeki değişimlere bakmak gerekiyor. Etmenlerin başında, emek sürecini bölen mekanizasyon, rutinizasyon gibi teknolojik yenilikler geliyor. Bu etmenler Marksist literatürde teknik iş bölümü bağlamında ele alınmaktadır. Bilindiği gibi Marksizmde sınıflar toplumsal iş bölümü bağlamında çözülürler. Ancak önceden belirtilen çerçeve

içinde teknik iş bölümü de bu çözümlemenin unsurlarından birisidir. Teknik iş bölümü yoluyla, iş sürecinde ayrıntılanmış iş bölümü oluşur. Bu da işçi sınıfının iç eşitsizliklerini artırıcı, türdeşliğini bozucu bir etki yaratır. Özetle emek sürecinde yabancılaşmanın özü artı değer sömürüsü iken, bunun biçimleri de teknik iş bölümü tarafından örülüyor. Buradan tekrar mekanizasyon ve rutinizasyona dönebiliriz.

Tarihsel olarak bu olguların etkili olduğu dönem hemen İkinci Dünya Savaşı sonrasında rastlıyor. Taylorizm olarak anılan bu iş rejiminde takım çalışması hakim ve üretim mekanik bir hat üzerinde gerçekleşiyor. Temel yasa hareket ve zaman, süreci belirleyen bunlar. Bu rejimde emeğin türdeşliği, çalışmanın sürekliliği ve çalışanların itaati gerekiyor. Zaman ve hareket yasası ile sermaye, işçi üzerinde denetim kuruyor. Denetim kavramı sözkonusu olunca küçük bir parantez açmakta yarar var: Çağdaş Marksistler (örneğin Wright), işçi sınıfının tanımında emek süreci içindeki konumlarını önemsemektedirler. Emek sürecine verilen bu önem, doğal olarak beraberinde denetim ilişkileri ve egemenlik biçimlerinin, sınıfın tanımında en önemli yeri kaplaması sonucunu doğuruyor. Bu yaklaşımın sonucu ise, bir taraftan işçi sınıfının tanımında daraltmalara gitmek, diğer taraftan ise sınıfın politik mücadelesini emek süreci ile sınırlamak anlamına geliyor. Kaldığımız yerden devam edecek olursak, Taylorizm ardından, sermaye denetim işlevlerinde bir artışa gitmek gereksinimi duyuyor. Yeni birikim modeli bunu gerektiriyor. 1960'ların sonunda bu kez Fordizm olarak anılan sermaye birikim rejiminin emek sürecine getirdiği değişiklikler gündeme geliyor. Fordizmin iş rejiminin temelini yarı otomasyon oluşturuyor. Ve en önemli etkisi kafa ve kol emeği arasındaki ayrımın derinleşmesi yönünde gerçekleşiyor. Yarı otomasyondaki ayrıntılı iş bölümü üretim öncesi ve sonrası arasındaki ilişkilerin kopmasına neden oluyor ve emek tamamen denetim altına alınıyor. Denetim ve karar alma gücü tamamen emek süreci dışına çıkıyor. Bu dönemde, mekanizasyon ve rutinizasyon sonucu aşırı uzmanlaşan emek, işçi sınıfı içinde bölünmelerin artmasına, yeni hiyerarşilerin oluşmasına olanak sağlıyor. Böylece emeğin denetim altına alınması da güçlendirilmiş oluyor.

Emek süreci içindeki bir başka değişim de mülkiyet ile yönetimin birbirinden ayrılmasıdır. Bu olgu, işçi sınıfı ile sermaye sahibi arasındaki ilişkilerde önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu değişiklikler üç ana başlık altında toplanabilir: İlki sermayenin denetim işlevlerinin bürokratlaşmasının dolayimleri artırmış olması ve sınıf çatışmasının pek çok yönünü gizler duruma gelmiş olmasıdır. Özet olarak bu gelişme, emek ile sermaye arasındaki gerilimi azaltmıştır. Diğer bir gelişme ise sınıf içi hiyerarşi ile ilgilidir. Yönetici profiller emeğin kendi içindeki bölünmesini artırmış ve sınıf içi ilişkileri yoğunlaştırmıştır. Son olarak da, bu gelişme çalışanların büyük çoğunluğunun denetim ve karar süreçlerinden uzaklaşmasına neden olmuş ve sınıfın, sermayenin gerçek tabiyetine girmesini kolaylaştırmıştır.

Kafa ve kol emeğinin birbirinden gittikçe ayrılması, bilindiği gibi yeni bir olgu değildir. Marks bunu şöyle açıklıyor: "Kapitalist üretim biçiminin özelliği, farklı tipteki emekleri birbirinden ayırması ve sonuç olarak, kafa ve kol emeğini de ayırarak... bu iki tip emeği farklı insanlara dağıtmasıdır... Fakat bu ayrım... bu insanların her birinin sermaye ile ilişkisinin... ücretli işçinin ilişkisi olduğu gerçeğini... değiştirmez... Bu insanların toplamı emeklerini para sermaye ile değiştirirler ve sonuçta yalnız kendi ücretlerini yeniden üret-

mekle kalmazlar, buna ek olarak kapitalist için doğrudan artık değer üretirler"¹⁴ Soyutlama düzeyinde, kafa ve kol emeği ayrımının sınıfın iç yapısına ilişkin bir ayrım olması olgusu bugün de gerçeklik taşıyor, ancak post fordist üretim süreçlerinde bu ayrım o kadar uçlara gitmektedir ki, bir yanda aşırı derecede niteliksizleşmiş emek, diğer yanda nitelikli araştırmacılar, bilim adamları vb. özelleşmiş emek. Bu sınıf içinde burjuvalaşmış çekirdek emek kategorisi, bilimsel olarak işçi sınıfı içine dahil olsa da, ideolojik düzeyde bir ayrışmayı temsil ediyor ve sınıf içi hiyerarşide, bölünmede oldukça ayrıksı bir konuma sahip bulunuyor.

Emek süreci içinde meydana gelen ve işçi sınıfının bileşimi üzerinde etkide bulunan bir başka gelişme de iş gücü ihtiyacı ile at başı giden daha geniş ölçekli emeğin niteliksizleşme eğilimidir. Marks, kapitalist ekonominin normal işleyişinin emeği niteliksizleştireceğini yine kendi dönemine bakarak çıkarmıştı. Emeğin, sermayenin kesin denetimine girerek maksimize edilen kâr ancak emek sürecinin parçalanması ile mümkündür. Emeğin bu niteliksizleşmesi, onun makine karşısında değer yitirmesine neden olur. Bu bir yandan emeği değersizleştirirken diğer yandan da işçinin üretim sürecinden uzaklaşmasına neden olur. Değersizleşmenin nedeni, işçinin sürecin bütününden kopması, plan ve tasarım aşamalarının tamamen dışında kalarak üretimin basit bir dişlisi haline gelmesidir. Diğer yandan üretimde yoğun makineleşme işsizliğin yaygınlaşmasına neden olur ve işçilerin bir bölümü marjinal işlere yönelmek durumunda kalır.

Son olarak da, yukarıdaki gelişmeye paralel bir olguya değinmek gerekiyor. Yukarıda belirtilen emeğin niteliksizleşmesi olgusunun bir diğer yüzü de diğer uçta aşırı nitelik yüklü emek kategorisinin ortaya çıkması ve yarı-nitelikli emek kategorisinin ortadan kalkmasıdır. Bu gelişme de sınıfın bölünmesine, iç hiyerarşilerin uçlar biçiminde oluşmasına ve çelişkilerin artmasına neden olmaktadır. Diğer yandan niteliksizleşme emekçi hareketliliği yaratmakta, sınıf dışı niteliksiz unsurlar belli bir sınıf geleneğine sahip olamayacakları süreçler içinde üretim sürecinde yer alabilmektedirler. İşçi sınıfı mücadelesinde oluşmuş birikim ve geleneğin önemi düşünüldüğünde bu etkenin rolü daha açık olacaktır.

Burada bir ara sonuç yazabiliriz: Buraya kadar söylenenlerden işçi sınıfının Marks ve Engels'in yaşadığı dönemdeki işçi sınıfından farklı olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Ancak bu farklılığın kapitalizmin iş süreçleri üzerindeki etkileri, yani emek sürecindeki değişimler olarak ele alındığına dikkat edilmelidir. Diğer yandan ilk bölümün sonunda Marksist sınıf soyutlamasının kapsayıcılığının bugün için de geçerli olduğu söylenmişti. O zaman ortada bir çelişki yok mu? Bu sorunun yanıtı kesinlikle "hayır"dır. Çünkü, emek süreci Marksizmin sınıf tanımında değil sınıfın betimlenmesinde kullanılan bir kavram. Bu konuda da Marksizm yorumları arasında bir tartışma sürmektedir. Tartışmanın sorunsalı işçinin emek süreci içindeki konumunun, onun emek süreci dışındaki ideolojik, siyasal, kültürel konumunu doğrudan belirleyip belirlemediğidir. Bu konuda üç ayrı görüş bulunmaktadır. İlk görüş, emek sürecindeki konumlanışın, emek süreci dışındaki konumlanışı doğrudan belirlediği üzerinedir. Bu yaklaşım, sorunu daha çok denetim ve egemenlik ilişkileri bağlamında ele almaktadır (bu görüşe önceden değinilmişti, Wright, Buraway). İkinci görüş ise, işçinin emek süreci içindeki konumunun onun süreç dışı konumlarını hiç belirlemediği tezini savunur. İlk bölümde değinilen bu görüşe göre işçi sınıfının nesnel varlığı, nesnel sınıf çıkarları reddedilir ve bunun yerine ideoloji ve söylem yerleştirilir. Son görüş ise, bu iki düzlem arasında bire bir ilişkinin kurulamayacağını savlamaktadır.

İşçi sınıfının özgürleşme mekanı neresi?

İlk iki görüşe önceki bölümde değinilmişti. Emek sürecinin belirleyiciliğini bire bir almanın sınıfı sosyalist siyaset dışına atmak anlamına geleceği söylenmişti. Bu sonuca varılmasına neden olan Marksizmin kendi yöntemsel hatası mıdır, yoksa değişen olgular karşısında içine düştüğü yetersizlik midir? Emek sürecinin belirleyiciliğini savunan yorumun problemi, üretim tarzının özünü üretim ilişkilerinde değil de emek sürecinin kendisinde aramaktır. Oysa Marksizmde aslolan artı-değer üretimi ve sömürsüdür. Bu ise ancak üretim ilişkileri bağlamında çözümlenebilir. Emek süreci içindeki değişiklikler ve yeniden düzenlemeler, bu sömürünün birikim modeline uyumunu sağlayan dolayımlardır. Bu niteliği ile öze ilişkin olan ve belirleyen olamazlar. Eğer, öz, emek süreci ile sınırlı kavranırsa, sömürü, sınıf mücadelesi kavramlarının teoriden dışarı atılması gerekir. Emek süreci içinde işçi bir emek harcar ve bunun karşılığında bir ücret alır. Bu saptama dışında bir çözümleme yapma olanağı yoktur. Gorz, tam da bu noktadan işçi sınıfının aslında ekonomist ve reformist olduğu saptamasını yapar. "Böylece geleneksel işçi hareketi, sermayenin başlattığı işi değerlendirir, tekrarlar, ya da tüm bunları yapmasa bile, tamamlar."¹⁵ Gorz, emek sürecinin sınırları içinde ele aldığı işçi sınıfına elvada derken, çözümü tam da kapitalist yeniden üretimin dışında yer alan lumpen proleteriyada görmektedir. Onun yeni sınıfı için kesin olan tek şey "kendilerini ne işçi sınıfına, ne de herhangi bir başka sınıfa ait hissetmeleridir"¹⁶. Eğer işçi sınıfı emek süreci ile sınırlı alınacaksa ve Marksist sınıf tanımı bu anlama geliyorsa, doğrusu Gorz'a hakvermemek olanaksızdır. Öyleyse Marksistlerin bu konuda çok açık bir biçimde işçi sınıfını çözümleme düzleminin üretim ilişkileri olduğunu görmeleri ve işçi sınıfının özgürleşeceği mekanın emek süreci dışında olduğunu kavramları gerekiyor.

Bir özetleme yaparsak, Marksizmde emek süreci, üretimin siyasal sonuçları ile birlikte ele alınmak durumundadır.

Bugün emek sürecinde ve emeğin örgütlenmesinde yeni bir dönem yaşıyor. Küreselleşme kavramı çerçevesinde emek ile sermayenin ilişkisi farklı bir evreye giriyor. Bu gelişme sadece emek süreci ile sınırlı değişiklikleri kapsamıyor. 'Post kapitalist toplum', 'bilgi toplumu', 'örgütsüz kapitalizm' gibi kavramlarla anlatılmak istenen aslında sermayenin emeğe toptan saldırısıdır. Bu saldırının altını dolduran birkaç kavramdan söz etmek gerekli. Bunlardan ilki globalleşme, diğeri ise post fordizm ve bunlara bağlı olarak esnek üretim. Önceden fordist sermaye birikim rejiminden ve bazı özelliklerinden söz etmiştik. 1970'lerde kapitalizmin yaşadığı kriz, rejim olaak fordizmin somutunda yaşanmıştır. 70'lerin sonları ve 80'lerle birlikte post fordizm bu krizin aşılmasına dönük bir rejim olarak gündeme gelmiştir. Genel hatları ile bakıldığında, kapitalizmin doğasındaki bunalımın aşılmasında, kitlesel üretim (mass production) terk edilmiş ve talebin belirleyici olduğu bir rejim benimsenmiştir. İşte globalleşme de, kitlesel üretimin belirlediği pazar anlayışının terk edilmesi ve onun yerine ulusal sınırları aşmış, serbestleşmiş sermayenin hareketlerini anlatmaktadır. Bu yeni sürecin emek sermaye rejimi ise farklı kuramların ortaklaştığı tek bir kavram, esnek üretim kavramı ile belirginleşmektedir. Fordist modelden en çok ayrılan nokta, emek sürecinin örgütlenmesidir. Konumuz açısından bu iki modelin emek rejimlerini karşılaştırmak yararlı olacaktır.

FORDİST ÜRETİM

Tek işten sorumluluk

Eşit ücret

Sendikalaşma

Örgütlenme ile iş güvencesi

POST FORDİST ÜRETİM

Çok işte sorumluluk

Beceriye dayalı ücret

Sendikaların önemsizleşmesi

Beceriyle iş kazanımı-güvencesi

Bu rejimin temel özellikleri şöyle sıralanabilir: Firmalar arası rekabet, buna bağlı olarak işte yüksek düzeyde itaat, imalatın çok hizmete dönük, üretim birimlerinin daraltılması, iş sürecinin parçalanması, iş gücü farklılaşmalarının artması, iş gücünün çoğunluğu için niteliksizleşme, yerleşmiş çalışma ile kişiselleşmiş çalışma ilişkileri, niteliksizleşmeye bağlı olarak kadın ve etnik iş gücünün istihdamı.

Bugün akademisyenler arasında post fordist modelin yaygınlaşma potansiyeli üzerine tartışmalar sürmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkeler için bir kalkınma stratejisi olup olmayacağı tartışma konusudur. Ancak, tüm sınırlılıklarına rağmen ideolojik düzeyde bu form tüm kapitalist ülkelerin gündemindedir. Bilimsel olarak globalleşmede eşitleyici iş bölümü bir safsata olsa da devletin küçülme tezleri, özelleştirme girişimleri, örneğin Türkiye'nin ciddi gündem maddelerini oluşturmaktadır.

Dünyada oluşan yeni iş bölümünün ana hatları bugünden belirginleşmiştir. Çünkü sunulan modelin bazı girdileri tamamen gelişmiş ülkelerin tekelindedir. Kaba hatları ile, gelişmiş ülkelerde esnek üretim rejimi hightech'e gereksinme duyarken, gelişmekte olan ülkelere emek yoğun, eski teknoloji kalacaktır. Buna bağlı olarak ilk kategoride kâr oranları yüksek iken, ikincilerde düşük olacaktır. Diğer yandan toplumsal, ekolojik maliyeti düşük üretim gelişmiş ülkelerde kullanılırken toplumsal ve ekolojik maliyeti yüksek üretim gelişmekte olan ülkelere kullanılacaktır. Son olarak da, gelişmiş ülkelerde yüksek nitelikte iş gücü yüksek ücret ile istihdam edilirken, gelişmekte olan ülkelere niteliği düşük iş gücü düşük ücretler ile istihdam edilecektir. Ülkeler arası bu eşitsiz gelişme, oldukça farklı tabloların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin iç dinamikleri, sendikal hareketlerin geleceğini ve devletin yeni rolünü o ya da bu biçimde "yeni dünya düzeni" çerçevesinde belirlerken, "Güney Amerika ve Akdeniz-ülkelerinde düzenleme ve yeniden düzenleme çoğu kez bir arada gerçekleşmektedir. Az gelişmiş ülke işçi hareketlerinin bu katotik ve belirsiz gelişme süreci karşısında hem daha dikkatli, hem de hazırlıklı olmaları gerekmektedir."¹⁷ Öngen'in de belirttiği gibi "yeni dünya düzeni" bizim gibi ülkelere "yeni dünya düzensizliği" olarak girmektedir. Devletin düzenleyici rolünü terk etme çabaları, özelleştirmelerle gündeme gelen "devletin sırtında taşıdığı" sosyal hizmetlerin terkedilmesi, devletin emek ile sermaye arasındaki ilişkilerde aradan çekilmesi, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi çabasının terk edilmesi ve yerelliklerde "gemisini kurtaran kaptan" (örneğin birikimin %70'i İstanbul'da yaratılıyor, bunu başka bölgelerle paylaşmayalım, demokrasi! adına İstanbul'u bir eyalet yapıverelim.) anlayışları hep bu yeni dünya düzensizliğinin sonuçlarıdır. Önceden de belirttiğimiz gibi bu gelişmelerin tümü sınıfa saldırdır. Bugün dünyanın her yerinde en yaygın biçimde varlık gösteren olgu budur. Bu noktada, örneğin post fordist üretim rejiminin Türkiye'de uygulanmasının mümkün olup olmadığı tartışması bir yana, ideolojik uzantılar emek sermaye ilişkisinin yeniden biçimlenmesi çerçevesinde etkili olmaktadır. Yani, bugün emeğin iç bileşimini kökten değiştiren emek süreci rejimi baskın olmasa da, işçi sınıfının örgütlü mücadelesine, sendikalara saldırı gelişmiş ülkelerdekilerden geri kalmamaktadır. Sendikalaşma oranlarındaki düşmenin yanı sıra, daha

az dikkati çeken ama hiç de önemsiz olmayan bir diğer değişme ise iş kolu sendikacılığından iş yeri sendikacılığına yönelmedir. Bu denli daraltılmış bir perspektifle sendikal hareket sınıf dışı pek çok unsurun etkisi altında kalmakta, "gemiye kurtaran kaptan" anlayışı sendikal harekete de bulaşmaktadır. Emek ve sermaye arasındaki hakemlik rolünü terk eden devletin yerine sınıfın örgütleri olan sendikalar, hakem rolüne soyunmaya pek heveslidirler. Elbette bu hakemlik sendikal bürokrasi aracılığı ile sınıfı kapitalizme uyumlaştırma çabaları dışında bir anlama gelmemektedir. Türkiye'de sendikaların içinde bulunduğu bu durum işçi sınıfının sendikal önderliklere kayıtsızlığını ve sendikaların prestij kaybını beslemektedir. Son olarak, gerçekleştirilmek istenen özelleştirmelerin sonucunda sendikasızlaştırma, taşeronlaştırma ve işsizlik pratiklerinin yaşandığı ve yaşanacağı açıktır.

İkinci bölümde açıklamaya çalıştığımız sermayenin ve emeğin yeniden yapılanması olgusu, sadece emek süreci ile sınırlı değildir. Aynı zamanda toplumsal düzeyde de bunların yansımaları göze çarpmaktadır. Tüm bunlara bağlı olarak yeni çalışma ilişkileri, yeni pazar stratejileri ve yeni toplumsal uyumlama süreçleri gündeme gelmektedir. Örneğin, Türkiye'de 80'li yıllarda sınıfa yöneltilen saldırı, ücretlerin düşmesi vb. sınıfın bazı uyum mekanizmaları geliştirmesi ile sonuçlanmış, bu mekanizmalar da sınıf mücadelesinde olumsuz bir girdi oluşturmuşlardır. Kısaca bu uyum mekanizmalarını şöyle özetleyebiliriz:

- Ağırlaşan koşullar karşısında ikinci bir işte çalışmanın artması,
- Hane gelirinin artırılması çabaları, bu bağlamda genç nüfusun eğitimden kopması,
- Tüketim mallarının bir bölümünün hane içinde üretimi,
- Uyum sürecinin kadının üzerinde kalması ve üretimden kopması,
- Boş zaman olgusunun ortadan kalkması, memlekete gitme, tatil yapma alışkanlıklarının terkedilmesi,
- Borçlanma yoluyla hane gelirini artırma,
- Zaman zaman ev eşyalarının satılması.

Bütün bu yukarıda sayılanlar, temel değişmelerin yanısıra sınıfın kapasitesini daraltıcı unsurlardır. Türkiye işçi sınıfı üzerine yapılacak araştırmalarla benzer somut girdilerin saptanması, işçi sınıfı politikalarını belirleme aşamasında özel bir öneme sahip olacaktır.

Sonuç

Bugün Türkiye'de işçi sınıfı 7.3 milyonla¹⁸ nüfusun önemli bir kesimini oluşturuyor. 1989-1990 arasında işçi sınıfı ciddi bir direniş sergilemiştir. Son yıllarda kamu çalışanlarının –sorunlarına rağmen– sergiledikleri performans da küçümsenecek gibi değildir. Ayrıca İstanbul Şubeler Platformu da önemli bir dirilik sergilemektedir. Bu yukarıda sayılanlar ışığında Türkiye'de işçi sınıfının militan özelliklerini halen kaybetmediği açıkça söylenmelidir. Yine, 12 Eylül ve ANAP ile hat safhalara ulaşan ve toplumun geneli nezdinde alıcı bulan sistemin ideolojik saldırısı karşısında en az bulaşıklığı yaşayan sınıf, işçi sınıfıdır. Bunun en iyi kanıtı 89-90 eylemlilikleridir. Her ne kadar sendika bürokrasisine kaptırılmış olsa da, 89-90 eylemlilikleri sırasında, sınıf kendi önderlerini yaratabilmiştir. Bütün bu olumlu girdiler, bize Türkiye'nin sınıf mücadelesi bağlamında önemli olanaklar sağladığının göstergeleridir. Ancak, gerek sınıfa burjuvazinin yönelttiği saldırılar, gerekse

işçi sınıfının içsel sorunları ve sosyalistlerin sınıfla zayıf bağları bu zeminin verimli bir biçimde kullanılmasının önünde ciddi engeller oluşturmaktadır. Bu engellerin aşılabilmesi için hem sınıf üyelerine hem de sosyalistlere önemli görevler düşmektedir. Öncelikle, sınıfın kendi nesnel çıkarları doğrultusunda birleşmesi ve örgütsel kapasitesini geliştirmesi gerekmektedir. Sınıf, mücadelesini emek süreci ile sınırlamamalı, mücadele devlet siyaseti alanını da kapsamalıdır

Bu önermenin teorik zeminine önceki bölümlerde değinmiştik. "İşçi sınıfının siyasallaşma ve kendi koşullarına başkaldırma anlamında özgürleşme alanının fiili emek süreci olduğu yolundaki görüşler, sosyalizmin içine zaman zaman sızan ütopyacı, küçük burjuva ve anarşist eğilimlerin uzantısıdır."19 Sosyalistlere düşünlere de başlıklar halinde değinmek gerekiyor. Öncelikle, işçi sınıfı hareketi değerlendirilirken "ekonomik bilinçle siyasal bilincin kategorik biçimde birbirinden ayrıştırılmasını temel alan yaklaşımlar sorulanmalı, bilinç ve bilinçlilik konusuna yeni kavramlaştırmalarla yönelinmelidir."20 Sınıfa bir tür projecilik ile yaklaşılmamalı, ama sınıfa dönük politikalar üretilmelidir. Özellikle Türkiye sözkonusu olduğunda, sınıfı daraltıcı modellerden kaçınılmalı, işçi sınıfının özel bir kesimine ya da bölmesine daralmamalı. Genel anlamda "ücretli emek kategorisini" eksen almalıdır. Çalışmanın ilk bölümünde bunun teorik dayanaklarına değinilmiş, günümüzde daraltılmış sınıf mücadelesinin sonuçları saptanmıştı. Bugün, Türkiye'de bunun pratik dayanakları da mevcuttur. Öncelikle özel olarak sanayi proleteryasının özel mücadele geleneğinden söz etmek olası değildir. Ayrıca burjuva ideolojisi tarafından belirlenim bu kesim için de sözkonusudur. Bu kesimin öne çıkabilmesi için emekçilerin bütününe hedef alan girişimlerde bulunmak bir gerekliliktir. Elbette sosyalist hareketin tüm bunları gerçekleştirebilmesi için öncelikle kendi evine çeki düzen vermesi zorunludur.

NOTLAR

- 1) Karl Marks; *Kapital*, cilt 1, s. 127.
- 2) Alex Callinicos; C. Harman; *Değişen İşçi Sınıfı*, İstanbul, Z Yay., 1994, s. 108.
- 3) *A.g.e.*, s. 40.
- 4) Ayrıntı için bkz. E. M. Wood; *Sınıftan Kaçış*, Akıy Yay., Ankara, 1992, s. 90.
- 5) E. P. Thompson; *Teorinin Sefaleti*, Alan Yay., İstanbul, 1994, s. 22.
- 6) Marks, Engels; *Alman İdeolojisi*, Sol Yay., Ankara, 1976, s. 110.
- 7) Marks; *Kapital*, cilt 1, s. 615.
- 8) Haluk Yurtsever; *Sınıf ve Parti*, Etki Yay., İstanbul, 1992, s. 50.
- 9) *A.g.e.*, s. 46.
- 10) Marks; *Kapital*, cilt 1, s. 476.
- 11) Nusret Ekin'den aktaran: Yıldırım Koç; "Türkiye'de Ücretlilerin Maddi Durumu", *11. Tez*, sayı: 2, s. 163.
- 12) Thompson; *Teorinin Sefaleti*, s. 14.
- 13) Korkut Boratav; *Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm*, Gerçek Yay., İstanbul, 1991, s. 107.
- 14) Yurtsever; *Sınıf ve Parti*, s. 47.
- 15) Gorz; *Elvada Proleterya*, Afa Yay., İstanbul, 1986, s. 35.
- 16) *A.g.e.*, s. 75.
- 17) Tülin Öngen; "Kapitalizmin ve Sendikalar", *Marksizm ve Gelecek*, Balar 1995, sayı: 5, s. 24.
- 18) Yıldırım Koç; "1992 Yılında İşçi Sınıfı ve Sendikalar", *Mülkiyetiler Birliği Dergisi*, Ocak 1993, sayı: 151, s. 35.
- 19) "Sosyalist Politika Tezleri", *Sosyalist Politika Kitap Dizisi*, Mayıs 1995, sayı: 5, s. 13.
- 20) *A.g.e.*, s. 17.

SINIFTAN KAÇIŞA DAİR GÖZLEMLER

Uğur ÖZDEMİR

1980'lerden bu yana 'yeni sağ'ın toplumsal/siyasal programına damga vuran bir özellik vardı: İşçi sınıfına ve örgütlü emeğe doğrudan devlet gücünün de kullanıldığı sistemli siyasal/ideolojik saldırı. Thatcherizm ve Reaganizmle başlayan, bizde de Özal ve Çillerlerle devam eden, 'yeni sağ'ın sınıfa saldırı ile ilan ettiği acımasız bir sınıf savaşı.

Ayrıca sınıfa saldırının ve sınıf çatışmasının her iki tarafından yer alan güçlerin ortaya çıkardığı yeni gerçekler ve olgular da var. Yeni sağın sınıf politikasının ve sınıfa yoğun ekonomik, siyasal ve ideolojik saldırıların sınıf hareketinde bir dalgalanmaya, bir gerilemeye yol açtığı, hatta sınıfın kendisine güvenini sarstığı tartışılmaz bile.

Bu arada garip bir ironi yaşanmaktadır. Bir yandan sınıfsal politikaların öldüğü ilan edilirken, sosyalizm mücadelesinde işçi sınıfının ayrıcalıklı konumu ve tarihsel geçmişi yadsınırken (post marksist yaklaşımlar), diğer yandan aşırı sınıfçı diyebileceğimiz sosyalist siyaseti sınıfsallığın değil, sınıfın konumlanışının doğrudan uzantısı olarak gören bir eğilim geliyor (yapısalcı Marksizmin bir türevi).

Asıl sorun bu eğilimlerin uç vermesinde yatmıyor. Burada Marksist sosyalistlerin sınıfa yaklaşımlarında ve sosyalizm ve işçi hareketinin geleceğine ilişkin öngörülerinde de ciddi zaafılar, boşluklar olduğu ortaya çıkıyor.

Post Marksist yaklaşımlar, ekonomizmi ve sınıf indirgemeciliği eleştirme iddiası ile yola çıktılar, orada kalmayıp, Marks'ın sınıf ve sınıf mücadelesi anlayışını sosyalizmden koparmaya kadar gittiler. Bu akımın özü, ideoloji ve politikayı maddi temelden, dolayısıyla da sınıfsallıktan kopararak özerkleştirmesidir. Bu yazının ana hedefi, giderek Marksist gelenekten uzaklaşan ve Marksizmin temel öncüllerini reddeden ve "yeni revizyonizm" olarak adlandırılan Avrupa komünizminden, radikal demokrasicilere kadar uzanan sağ çizgidir. Bu çizgi kendi içinde çeşitlilikler göstermesine karşın, bu eğilimin temel tezleri ile Marksist önermelerin kıyaslanması, sanıyorum aradaki uzaklığın boyutlarını göstermeye yetecektir.

Tartışma konusu yapılan daha çok işçi sınıfı olgusu ve onun tarihsel misyonu. İşçi sınıfının tarihsel misyonuna olan inancın zayıflaması, özellikle batı Marksizminde sınıftan kopuk öznelerin ve bireysel düşüncelerin tarihe müdahalesine daha fazla önem atfedilmesine yol açtı. Batı Marksizmi içinde bu çizginin kuramsal öncülleri Althusser, Poulantzas, Laclau ve Mouffe'ye kadar uzanıyor. Sosyalizmin merkezinden işçi sınıfını dışlayanlar ve sınıfın yerine ikame edecek başka güç arayanlarla, "elveda proleterya3 diyenler birçok araştırmacının da önemle belirttiği gibi bir güvensizliği, umutsuzluğu ifade et-

melerinin yanısıra, Marksizmin öngördüğü kurtuluşun niteliğinde de insanlık için vahim de-
nebilecek bir hata yapıyorlar.

Çünkü Marksizme göre, işçi sınıfının sınıf mücadelesinin öznesi olması, "kendisini kur-
tarmadan, insanlığı kurtaramayacak" vurgusu soyut ve genel insanlık ideeline dikkati çek-
mekten daha çok, sınıf mücadelesi süreçleriyle ve işçi sınıfına tanınan rolle ilgilidir. Böyle
bir misyona sahip sınıfın olmadığı bir dünyada insanlığın geleceği de yok demektir.

Marksizm, sınıfları ve sınıf mücadelesini toplumsal çözümlemelerin merkezine yer-
leştirir. Marksizme göre işçi sınıfı ve onun mücadelesi toplumsal dönüşümün ve sos-
yalizmin gerçekleşmesinin merkezi sorunudur. Bu çözümleme boş inanç değildir. Mark-
sizmin, toplumsal/tarihsel yapıya ve iktidara ilişkin kapsamlı bir çözümlemesinden çıkan
sonuçtur bu. İlk olarak üretim ilişkilerini toplumsal yapının merkezine koyan, bu ilişkinin
sömürü olgusuna dayalı karakterini egemenlik ilişkisinin kökeni sayan tarihsel maddeci
yaklaşımdan doğmuştur. İşçi sınıfının devrimci bir sınıf ve toplumsal değişimin öznesi ol-
duğu önermesi, ütopyik bir soyutlama değil, bu tarihsel maddeci çözümlemenin uzantısıdır.

"Emek ürünlerinin özgür değişimi, daha önce Marks'ın kanıtladığı gibi, çağdaş bur-
juvazinin tüm politik, yasal ve felsefi ideolojisinin üzerine oturduğu gerçek temellerdir."¹
Eğer kapitalizmde üretim niteliği ve sömürü olgusu kabul ediliyorsa, Marksizmin diğer
önergelerinin de zorunlu kabulü gerekir.

Örneğin; sömüren sınıfla, sömürülen sınıf arasındaki karşıtlık ve çatışma bulunduğu için
sınıf mücadelesi bu çelişkinin çözümünün başlıca lokomotifidir.

Kapitalizmde işçi sınıfının kendisi sömürülen ve baskı gören bir sınıf olduğu için, sos-
yalizmin gerçekleşmesinde en dolaysız çıkarı olan bir sınıftır. İşçi sınıfı, kendi kurtuluşu ve
özgürleşmesi için mücadele verirken aynı zamanda bütün insanlığın özgürleşmesinin de ko-
şullarını yaratır.

Marks, Prodhoun'la polemiklerinde onu, "bu çelişkilerin çözümünü, sınıf mücadelesinde
görme yerine "Böylece tarihi yapanlar bilgili kişilerdir."² dediği ve işçi sınıfını dönüşümün
öznesi kabul etmediği için, kapitalizmin temellerini yıkmaya gereğini atlattığı için eleştiriyor.
Kapitalizm engelini, sınıf mücadelesi ile aşma ve tarihin sınıf mücadelesi ile oluştuğu yak-
laşımının dışında tutarlı bir tarih görüşü henüz yok.

Öyle bir tarih anlayışıdır ki, kapitalizmde sömüren, sömürülen ya da başka bir deyişle
emek-sermaye çelişki ve çatışmasının dışında birey olamaz. Çünkü Marksizme göre toplum
sınıflardan oluşmuştur. Sınıfların ve mensubu insanların karşılıklı eylemi toplumu meydana
getirir. Bu önerme aynı zamanda bireyi sınıf mücadelesinde taraf olmaya çağıran bir öner-
medir.

İnsanların içinde maddi ilişkilerde bulunduğu üretim, tüketim-değişim yaptıkları bu
ekonomik biçimler o nedenle tarihsel ve geçicidir. Marks'ın tarihin seyri hakkında yaptığı
bilimsel analizler (Tarihin, sınıflardan ve sınıf mücadelelerinden oluştuğu) bu açıdan bireyi
eyleme çağıran güçlü önermedir.

Sınıflar ve sınıf mücadelesi

Marksizmin hem en sorunlu alanı, hem de cazibesi bu kavramlarda yatmaktadır. Sınıf
ve sınıf mücadelesi, Marksist düşüncede merkezi bir yer edinmiştir. Marks'tan dinleyelim:

"... Ve bana gelince, modern toplumdaki sınıfların ya da bunlar arasındaki savaşımın varlığını keşfetmiş olma onuru bana ait değildir. Burjuva tarihçileri bu sınıf savaşımının tarihsel gelişimini, burjuva iktisatçıları da sınıfların ekonomik anatomisini benden çok önce açıklamışlardır. Benim yeni olarak yaptığım; 1) sınıfların varlığının ancak üretimin gelişimindeki belli tarihsel evrelere bağlı olduğunu; 2) sınıf savaşımının zorunlu olarak proleterya diktatörlüğüne vardığını; 3) bu diktatörlüğün kendisinin bütün sınıfların ortadan kaldırılmasına ve sınıfsız bir topluma geçişten başka bir şey olmadığını tanıtlamak olmuştur..."³

Bu mektupta Marks, tarih felsefesinin temel unsurlarını özlü bir biçimde açıklamaktadır.

Sınıf ve sınıf mücadelesi Marksizmin anahtar sorunudur ve tarihsel değişimi açıklayan şey de budur. Marks'ın açıklamalarına göre; kendisinin, sınıf teorisine yapmış olduğu asıl katkı, toplumsal sınıfların ortaya çıkışının tarihin belli bir safhasına bağlı bulunduğunu, sınıf mücadelesinin bir proleter devrime yol açacağını, devrim sürecinin son hedefinin sınıfların ortadan kaldırılması ve oradan da sınıfsız bir topluma gidileceğini bilimsel olarak açıklamasıdır.

Bu tarih görüşü ve devrim hedefi Marksizmin ayırtedici özelliğidir. Bu ilişki kurulmadan Marksizm, Marksizm olmaz. Marks'ın bizzat kendi ifadesinin de açıklama yapmayı gerektirmeyecek açıklıkta olduğu düşünülebilir. Ancak bu alanda Marksizmden önemli sapmalar meydana gelmiştir. Çünkü tarihin bu saptamaların dışında anlaşılabilir ve açıklanabilir olduğunu düşünenler vardır.

Marks yukarıdaki saptamalarında sınıf mücadelesi teorisinden iktidar mücadelesi teorisine ve işçi sınıfının iktidar olup kendini bir sınıf olarak ortadan kaldırmasına giden yolu açıklıyor. Bugüne kadar siyaset teorisinde hiçbir kavram ve çözümleme Marks'ın sınıf çözümlerinin oynadığı rolü oynamadı. Marks'ın çözümlemesine göre;

'Sınıf çelişkisi', işçi sınıfının iktidarı olup kendisini bir sınıf olarak ortadan kaldırması ile son bulacaksa, bu önermenin işçi sınıfının gündelik çıkarlarını savunan, onunla sınırlı bir önerme olduğu açıktır. Bu, Marksizmin bir diğer merkezi sorununu teşkil eden iktidar için mücadele öngörüsüdür.

Aynı düşüncenin bir diğer uzantısı; sınıfları ortadan kaldırma mücadelesinde, işçi sınıfının ancak burjuvaziye ve aynı zamanda sınıf çelişkisini ortadan kaldırdıktan sonra artık sınıf olmaktan çıkacağı anlamına gelir. Ancak bu noktadan sonra artık işçi sınıfının 'sınıf çıkarlarında' bütün insanlığın ve toplumun çıkarlarına geçilecek bir tercih vardır.

Sınıf çıkarı

Marks'ın işçi sınıfının amacı olarak açıkladığı şeyin temeli ilk önce sınıfın kurucu unsuru olan sömürü olgusudur. Kapitalist üretim ve sömürü ilişkileri, sömürüye tabi ve bağımlı işçiler arasında 'ortak sınıf çıkarları' yaratıyor.

Marks öncesi, ahlâkçı düşünürler (Helvetius, Bentham) bireyi, sınıftan ve toplumdan ayırarak ele almışlardır. Bireysel çıkarları, toplumsal faaliyetin, harekete geçirici etkeni olarak görürler.

Oysa Marks'a göre; bireysel çıkarların tarihteki rolü son derece sınırlıdır. Marks'ta daha üst soyutlama düzeyinde 'çıkâr', toplumsal üretimin ve toplumsal artığın bölüşümündeki çıkara bağlanmaktadır. Marks'ta yalnız bu türden çıkarlar, sınıf oluşumunda ve ideolojik üst yapıda dikkate alınır.

Başka hiçbir çözümleme işçi sınıfının oluşumunu bu kadar net açıklayamaz. Tek tek sınıfları oluşturan bireylerin arasındaki ortaklığı, ayrı ayrı işçi sınıfı bölmelerinin mücadele ortaklıklarını 'sınıfsal çıkâr' kavramından daha iyi açıklayacak bir başka kavram yok.

Buraya kadar yazılanlardan, işçi sınıfının maddi ve sınıfsal çıkarlarını sosyalist mücadeleye nasıl bir temel oluşturduğu, işçi sınıfının maddi çıkarları ile sosyalizmin hedefleri, sınıfların ortadan kaldırılması ve sömürsüz bir toplum kurulması arasındaki bağlantılar açıklanmadı. Oysa işçi sınıfını sosyalizm mücadelesinin merkezinden uzaklaştıran yaklaşımlar, ekonomik ve siyasal düzeyler arasında bir boşluk olduğu tezine yaslanıyorlar. Ekonomik ve siyasal mücadeleyi birbirinden koparıyorlar.

Sosyalizmle, işçi sınıfı arasındaki ilişkinin Marksist açıdan yeniden tanımlanmasına ihtiyaç var. Bu açıdan bazı soruların yanıtlanması gerekiyor.

Manifesto'da işçi sınıfı, tarih sahnesinde ölüme mahkum bir sınıfın mezar kazıcısı olarak nitelendirilmiştir. Kapitalizmle birlikte tarih sahnesine, korumak zorunda olduğu özel mülkiyeti olmayan, sınıfsal konumu gereği sömürden çıkarı olmayan ve sömürüyü ortadan kaldırması gereken bir sınıf çıkıyor. Burada tarihle işçi sınıfı bir aradadır. Bu yoruma göre tarihsel süreçlerle daha geniş anlamında sınıfsal/siyasal çıkarlar organik bir bütün oluşturuyor.

Marksizme göre; sosyalizm ne, tarihsel evrimin kaçınılmaz sonucudur, ne de işçi sınıfının tarihsel özne olması doğrudan ve kendi içsel yetenekleri ile sosyalizm hedefini gerçekleştireceği anlamına geliyor.

Burada anlatılan şudur: Sosyalizm ve işçi sınıfı tarihteki yerini almıştır. Artık işçi sınıfı ile birlikte, sınıfsız bir toplumu kurma becerisini gösterecek bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu sınıfla birlikte, daha önce ütöpik bir tasarım olan sosyalizm amacı siyasal bir harekete dönüşebilir. *İşçi sınıfı, sınıfsız bir toplum kurma projesini uygulamaya yetenekli kollektif kapasiteye sahip bir sınıftır.* Sınıfın bilinç durumundan bağımsız objektif bir kapasitedir bu. Temelinde kapitalizmin, bilinç çelişkilerinin beslediği bir devrimci potansiyel. İşçi sınıfı devrimci potansiyele sahip bir sınıftır. Çünkü; işçi sınıfı tarihsel süreç içinde oluşmuş, kapitalist üretim tarzında sömürüye maruz kalmış, sömürülen bir sınıf olarak sermaye sınıfı ile çatışma içinde olan sınıf olduğu için; üretim sürecinin asli unsuru olarak üretici kapasiteye, aynı zamanda bu üretici konumu nedeniyle, kapitalizmin ekonomik kalelerini durdurma ve nesnel olarak yönlendirme gücüne sahip olduğu için.

İşte, çelişki, çıkâr, güç ve potansiyelinin oluşturduğu bu etkenler işçi sınıfının ayırdedici özelliğidir ve işçi sınıfını sosyalizm mücadelesinin vazgeçilmez öznesi yapar.

Marks, toplumsal süreçler, tarihsel olanaklarla ilgili; amaç, araç ilişkisiyle uyumlu tutarlı bir yaklaşım geliştiriyor. Elbette bu önerme ve bütünlüklü anlayış, sosyalizmi kendiliğinden garantilemiyor. Ya da işçi sınıfının kendi içsel yetenekleri ile bunu başarabileceği anlamına gelmiyor. Bu objektif koşullar ve kapasite doğrudan doğruya ve zorunlu olarak siyasal bir programa, nihai hedefin gerçekleştirilmesine dönüşüyor. Bu-

rada Marksistler için önemli olan artık sosyalizmin olabilirliğine bahsi geçen objektif koşulların ve sınıfın objektif kapasitesinin ne ölçüde mücadele edip edemeyeceği değildir. Önemli olan işçi sınıfının tarihteki misyonunu belirleyen siyasal ve ideolojik etmenlerin, öznel tercih ve faktörlerin ne ölçüde ve nasıl devreye sokulacağıdır. Esasında 20. yy. Marksizminin ve Leninizmin katkıları en çok da bu alanda olmuştur.

Leninistler göre; iktidarın fethi ve sınıfsız bir toplumun kurulması devrimci bir siyaset tarzına ve eylemine öncülük edecek olan da partidir. Bu açıdan Leninizmde parti, devrimci teori ve siyasetin sınıfa taşındığı bir katalizördür.

Her neyse, Leninizmin sınıf mücadelesi ve devrimci siyasete katkılarını bir yana bırakıp daha temel sorulara geçebiliriz.

Sorular şu şekilde ortaya konulabilir: Hedef sınıfların ortadan kaldırılması değilse, başka ne olabilir? İtici güç sınıfsal çıkar değilse, başka ne olabilir? Sınıfsal kimlik ve bütünleşme yoksa, başka hangi kolektif kimlik ya da birlik ilkesi vardır? Programa ilişkin bu sorunların altında, daha temel tarihsel sorular yatmaktadır. Toplumsal ve siyasal devrimin özünde yatan, sınıfsal ilişkiler değilse, başka hangi egemenlik yapısıdır? Daha da esaslı bir soru: İnsanların toplumsal örgütlenmesinin ve tarihsel sürecin temelinde yatan, üretim ve sömürü ilişkileri değilse, başka hangi toplumsal ilişkilerdir? "Dip çizgisi" yaşamı sürdürmek için gerekli maddi koşullar değilse nedir?

Sosyalizm hedefi, sınıfların ortadan kaldırılması ise, bu kimin için, sadece soyut bir iyilik değil, gerçek bir hedef olabilir, kimin yaşam durumu üzerine temellenmiş bir hedef olabilir?

Kapitalist sömürünün ortadan kaldırılmasında "çıkarı" olanlar, doğrudan doğruya kapitalist sömürüye uğrayanlar değilse, kimler olabilir? Bunu başarmak için gerekli toplumsal yeteneğe sahip olanlar, stratejik bakımdan kapitalist üretimin ve sömürünün göbeğinde bulunanlar değilse kimler olabilir? Sosyalizm mücadelesinde kolektif bir aktör (agent) oluşturabilecek olanlar kimlerdir?⁴

Oldukça çarpıcı sorular değil mi? Elveda proleterya diyen, sosyalizmin merkezinden işçi sınıfını uzaklaştıran her önerme bu çok temel sorulara doyurucu yanıtlar vermek zorunda. Bana göre sınıf olgusu ile devrimci dönüşüm arasındaki tarihsel ilişki varlığını koruyor. Çünkü bu verileri bize gösteren tarihin kendisidir. İşçi sınıfı tarihin bu kararını eninde sonunda yerine getirecektir.

Batı Marksizminin Avrupa komünizminden, radikal demokrasicilere kadar uzanan kesimi, sadece ekonomik çıkarların doğrudan ve kendiliğinden siyasal mücadeleye dönüşmediği ve bunun nedenlerini sorgulamakla kendisi sınırlayan bir çerçevede kalsa sorun yok. Ancak, ekonomik ve sınıfsal çıkarların belirleyiciliğini reddetmekle bu eğilimin temsilcileri, sınıf kategorisini reddediyorlar. Bunlara göre sınıf ideolojik ya da siyasal bir kavramlaştırma değildir. İşte katıksız bir idealizm. Sınıf kavramının, sınıf mücadelesinin en basit ve bilinen gerçeklerinden uzaklaşma böyle başlıyor. Maddi koşullar ve yapı ile siyasal temsilîyet ve hedefler arasındaki bağlar bir kez koparıldığında sınıf dışı özne aramaları devreye sokuluyor.

Yapılar arası ilişki ve siyaset pratiği

Marksizm; işçi sınıfına tarihsel özne rolünü tanıırken, işçi hareketine ve sınıf mücadelesi süreçlerine etki eden, üst yapısal etkenlerin, siyaset, ideoloji, kültür, alışkanlıklar ve gelenek gibi etkenlerin önemini ihmal etmemiştir.

Bütün reformist, Avrupa komünist, yeni sol ve radikal demokrasicilerinin ortak ve temel teorik varsayımlarının arka planında Marks'ta eksikli buldukları ekonomi-politika arasındaki ilişki ya da ilişkisizlik ve Marks'ın altyapı-üstyapı arasındaki ilişkiye yaklaşımında 'ekonomist', 'indirgemeci' bir bakışın hakim olduğudur. Bu noktadan hareketle üstyapısal oluşumların özgüllüğüne ve oluşumuna gereğinden fazla ağırlık verdiler. Oysa bu eleştiri yanlıştır, çünkü Marks'ın çözümlemelerinde ve temel öncüllerinde bir bütünlük vardır.

"... Materyalist tarih anlayışına göre, tarihte belirleyici etken, son aşamada, gerçek yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Ne Marks, ne de ben, hiç bir zaman daha fazlasını iddia etmedik. Eğer, sonradan, herhangi biri, çıkıp da ekonomik etmen tek belirleyicidir dedirtmek üzere bu önermenin anlamını zorlarsa, onu, boş, soyut, anlamsız bir söz haline getirmiş olur. İktisadi durum temeldir, ama çeşitli üst yapı öğeleri –sınıf savaşımının siyasal biçimleri ve sonuçları– savaş bir kez kazanıldıktan sonra, kazanan sınıf tarafından hazırlanan anayasalar vb. – hukuksal biçimler, hatta bütün bu gerçek savaşımın, savaşıma katılanların beynindeki yansılar, siyasal, hukuksal, felsefi teoriler, din anlayışları ve bunların daha sonraki dogmatik sistemler halindeki gelişmeleri, hepsi de tarihsel savaşımın gidişi üzerinde etki yaparlar ve birçok durumda ağır basarak onun durumunu belirler. Bütün bu etkenlerin etkisi ve tepkisi vardır... Kendi tarihimizi kendimiz yapıyoruz, ama herşeyden önce belirli önceliklerle birlikte ve çok belirli koşullar içinde. Bütün öteki koşullar arasında en sonunda belirleyici olan iktisadi koşullardır. Ama siyasal koşullar vb. hatta insanların beyinlerine musallat olan gelenek bile, kesin son veren olmasada da, gene bir rol oynar... Gençlerin zaman zaman, işin iktisadi yanına gerektiğinden daha büyük bir ağırlık vermelerinin sorumluluğunu, kısmen Marks ve ben taşımak zorundayız. Hasımlarımızın karşısında, onların yadsıdıkları ilkeyi özellikle belirtmek, altını çizmek gerekiyordu ve o zaman, karşılıklı etkiye katılan öteki etkenlere de kendi yerlerini verecek ne zamanı, ne yeri, ne de fırsatı bulabiliyorduk."⁵

Açık olmalı, ne Marks ne de Engels, tarihsel ve toplumsal değişimi, basitçe altyapı, üst-yapı ilişkilerinin kendiliğinden etkilenmesi sonucunda oluşacak bir değişim olarak ele almıyorlar. Yapılar arası ilişki, ideolojik, siyasal oluşumlardan, toplumsal olaylara ve sınıf mücadelesi sürecindeki öznel ve nesnel etmenlerin karşılıklı etkilenmesine bağlanıyor.

Elbette bu değişim ilişkisinde taraflar (emek-sermaye) ilişkiye zorlayan asıl dürtü 'kâr' ve 'çıkar' karşıtlığıdır. Bu karşıtlık paranın devreye girmesiyle uç noktaya taşınır. Ve bu değişim ilişkilerinin altında sınıf ilişkileri ve çelişkisi vardır. Artık-değere el koyma sürecinde ve el koymanın değişik biçimlerinde, değişim iktisadi ilişkilerin (altyapı) ötesine geçerek, üstyapı düzenlemelerine ve toplumsal ilişkilerin bütününe uzanır. Böylece ya iktisadi ilişkiler üstyapıda ifadesini bulur, ya da üstyapıdaki değişimler iktisadi ve toplumsal alana aktarılır. (Türkiye'deki sermaye birikimini yeniden düzenleme mekanizmaları ve siyasal biçimler bunun iyi bir örneğidir)

Engels'e göre tarihte belirleyici etmen son tahlilde maddi yaşamın üretimidir. İktisadi durum belirleyicidir. Ama aynı zamanda altyapı-üstyapı ilişkileri tek bir nedene, tek bir temele bağlanamayacak zenginlikte bir olgudur.

Tarihte herşey, bir temel üzerinde çok yönlü nedenselliğe bağlı olarak ortaya çıkıyor. Bu nedenlerin arasında sınıf mücadelesinin , siyasetin ve ideolojinin de son derece önemli bir yeri vardır.

Marks'da altyapı-üstyapı ilişkilerinin ekonomist, indirgemeci olduğu yaklaşımı köklü bir yanlışla dayanmaktadır. Alıntıda da görüldüğü gibi ne Marks ne de Engels böyle bir mekanik belirlenmeciliğe sahiptir.

Bu Marksizm yorumcuları, bu noktadan politika ve ideolojinin görece özerkliğine ölümcül bir sıçrama yaparak, devrimci siyaseti sınıftan ve sınıfsallıktan uzak bir konuma yerleştirdiler.

Bu görüşe göre; tarihsel ilişkiler ve tarihin yönü sınıfsal koşullara ve maddi çıkarlara göre belirlenmiyorsa bu modelde devrimci bir aktör olarak işçi sınıfına da yer yoktur. Özerklik derecesine göre entellektüel ve ahlâki kapasiteye, evrensel amaçlara ve insani değerlere yatkın özneler, sosyalizmin asıl temelini oluştururlar.

Bu yaklaşımdaki rasyonel öz, insani amaçlarla maddi ve sınıfsal çıkarlar arasındaki karşıtlığı anlamak mümkün değil. Argümanları bir yana, bu düşünüş tarzının işçi sınıfını devrimci aktör olarak kabul etmemesinin arka planında bu teorik kurgu yatmaktadır. Sınıfla, tarih arasındaki ilişki koparılmıca tarihi sınıflardan bağımsız bireyler, özgür topluluklar yapar. Giderek tarih yapıcılığındaki insan etkeni de devredışı bırakılır ve tarihsel değişimin teknolojik atılımlara bağlandığı teknolojik determinizme kapı aralanır.

İşçi sınıfı ve sosyalizm

Tekrar sınıfsallığın sosyalizme nasıl bir temel oluşturduğuna, işçi sınıfı-sosyalizm arasındaki ilişkiye dönersek; birincisi Marksizme göre; işçi sınıfının doğuşuyla kapitalizmin yıkılışı ve iktidarın ele geçirilmesi mümkün hale gelmiştir. Çünkü, bu sınıf burjuva toplumunun temelini sarsma potansiyeline sahiptir ve sistemin en zayıf noktasına vurabilir.

İkincisi; işçi sınıfı, üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkiden doğan krizin odak noktasında yer alan bir öznedir. Ama bu çelişki ve çatışmaların ekonomik düzlemde parti ve siyaset düzlemine doğrudan aktarılacağını öne sürmüyoruz.

Üçüncüsü; işçi sınıfının özgürleşme süreci, kendini yaratma ve kendini sınıf olarak kurma sürecini önşart koşar. Bu anlamda sınıfın özgürleşmesi ve entellektüel potansiyelini geliştirmesi, mücadele içinde öncü ile sınıf hareketi arasındaki etkileşimde yatar.

Sosyalizm, herşeyden önce, sınıf mücadelesi teorisidir. Belli bir üretim ilişkisi içinde cereyan eden sınıf ilişki ve mücadelesinin bir siyasal, ideolojik üretimi, bir de siyasal temsil misyon boyutu var. İşte 20. yy. Marksizminin parti teorisi ve pratiği, siyasal mücadelenin yasal zorunluluk ve nesnel koşullardan ve kendiliğinden olamayacağı üzerine temellendi ve tarihsel olarak haklı çıktı. Yine tarihsel olarak kendilendiğe balğ bir sürecin nasıl sonuçlar verdiği biliniyor.

İşçi sınıfının sosyalizmi gerçekleştirebilecek devrimci potansiyele sahip olması, doğal olarak sosyalist ve hazır bir işçi sınıfı anlamına gelmiyor.

Çünkü, işçi sınıfı da kapitalizmin nesnelliğinin bir parçasıdır ve kendi içsel dinamiği ile sınıf mücadelesini iktidarla ve sınıfsız bir toplum kuruluşu ile sonuçlandıramaz.

Nesnelliğin sınırlamaları, siyasal mücadele ve pratik içinde öncünün yönlendirici müdahaleleri ile aşılabiliyor. Bir yanı ile Leninizme, nesnelliğin belirlediği ve sınırlandığı işçi sınıfını, siyasetin ve tarihin yasalarının bilgisine sahip öncünün, nihai hedef doğrultusunda hareket geçirmesinin teorisidir, diyebiliriz.

Ne Marksistlerle işçi sınıfı arasındaki bağların zayıflığı, ne sınıf kökenli Marksist kadro eksikliği ne de güven bunalımı Marksist temelli bir siyasetin sınıfın gücünü temsil ve sınıf mücadelesini örgütleme görevini ihmal etme hakkını vermez.

Yenilgiler ve sınıfla bağların kopukluğu bir boşluğa neden oldu ve bazı nedenler üzerinde kafa yormamıza yol açtı o kadar. Bütün olup bitenler tarihsel/siyasal misyonda esaslı bir değişikliğe ve geçersizleşmeye neden olacak ağırlığa sahip değildir.

Yalnız, Marksistler, sınıfa ve geleceğine dair hazırlıksız ve öngörüsüz kalırlarsa, ya da başka toplumsal kimlik arayışına girerlerse sonuç bu kez daha ağır bir izolasyon olacaktır. Nesnel olarak işçi sınıfını sosyal demokrasinin, diğer burjuva partilerinin ve sendika bürokrasisinin etkisine terk ederek aradaki mesafenin daha da açılmasına yol açılacaktır.

İşçi sınıfının reformizmden ve sendikalist etkilerden kurtulması, düzene karşı radikal ve siyasal boyutu olan başkaldırıyı gerçekleştirmesi, sosyalist öncünün onu kapsamına bağladır. Hele Türkiye gibi sınıf hareketinin canlı olduğu ve sosyalist hareketle tarihsel bağlara sahip bir ülkede bunu gerçekleştirebileceğimizi göstermeliyiz. Türkiye sosyalist hareketi bakımından artık bu aşılması gereken bir eşiktir. Bu eşğin aşılması için sınıfla bağlar kurucu yoğun bir pratik ve sınıfa tabiyeti aşan, hatta onu şekillendiren yine çok yoğun bu bir siyasal, teorik üretim gerekmektedir. Marksist sosyalizm maddi gücünü işçi sınıfında bulacak, başka seçeneğimiz yok.

Toplumsal özne değişiyor mu?

Kapitalizmin gelişimi, üretici güçlerde devasa bir dönüşüme ve işçi sınıfının doğumuna yol açtı. Kapitalizmin tarihinde hem kapitalizmi geliştiren, hem de onun mezar kazıcısı olabilecek bir başka sınıf ya da toplumsal özneye tanık olunmadı. O nedenle sosyalizm için daha iyi bir temelin bulunduğunu söylemek çok zor.

Kapitalizm üretici güçleri geliştirirken bir yandan da yeni sorunlara kaynaklık ediyor ve tahripkâr bir potansiyel de taşıyor. Ekolojik dengenin bozulması, dünyanın nükleer bir tehlike sonucu yok olması, vb.

Yeni toplumsal hareketlerin doğumuna kaynaklık eden bu sorunlar; kadın, çevre, barış gibi konularda sınıf çıkarlarından ayrı bir yönelmeye yol açtı.

Gerçekte de sınıfsal nitelikte olmayan çatışmalar ve cemaat ilişkilerinin yaygın olduğu günümüzde bu olgular, toplumsal yapının ve toplumsal sorunların, kapitalizmin toplumsal işleyişinden bağımsız ve sınıf dışı egemenlik ilişkilerine indirgeyerek çözümlenmesi eğilimine yol açtı.

Sınıfsal bakışın terk edildiği ve sınıf dışı toplumsal özne arayışındaki post-Marksistlerle, toplumsal çatışmayı sınıf-siyaset ilişkisinin dışına yerleştiren post-modernistler aynı gerekçeden hareketle benzer konuma yerleştiler. Bu kültürel ve ideolojik iklim, Türkiye sosyalist hareketini de derece derece etkilemiştir. Yaşanan yenilgiler ve bir dönem işçi hareketindeki durgunluk, sosyalist hareketi sınıf dışı özneler ve toplumsal ha-

reketlere doğru çekmektedir. Buna rağmen Y.T.H. olarak adlandırılan hareketlerin tek tek bireyleri aşan –olduğu kadarıyla kitlesel– anlamda sosyalist siyasete ilgi duyduğunu gösteren bir veri de yok.

Kaldı ki ileri kapitalist ülkelerde bile Y.T.H.'lerin ortaya çıkış, varoluş ve hedefleriyle sistem içi hareketler olduğu gözlemleniyor. Ayrıca bu hareketlerin, evrensel geçerliliği olan bir siyasal programa sahip olduğu da söylenemez.

Sınıf dışı toplumsal çatışmaların, toplumsal kimlik arayışlarının (cinsel, dinsel, etnik) artan önemine karşın, bunların herbiri sınıf olgusunun yadsınmasını gerektirecek ağırlıkta değildir. Burada yadsınması gereken iki uç ve eğilim ortaya çıktı:

Birincisi; Sosyalist siyaseti doğrudan sınıfın verili andaki durumuna, kendiliğinden pratiğine indirgeyen, toplumsal düzeydeki diğer çatışma ve egemenlik ilişkilerini ihmal eden dar bir sınıfsallık anlayışı. Bu anlayışa göre siyaset işçi sınıfı ile başlayıp, orada bitmektedir.

İkincisi; Toplumsal özne konumunu, sömürü ve sınıf olgusundan ayıran, özneyi karar alma ve uygulama gücüne sahip karşı kültür hareketleri ile sınırlayan post-marksistler. Her iki yaklaşım da sınıfsallıkla-siyaset arasındaki bağı koparmakta, Marksizmin siyaset anlayışından köklü bir kopuşu simgelemektedirler.

Bu ve benzeri tezleri savunanlar, ekonomi ile siyaset, sınıfsallıkla siyaset arasındaki bağı sağlayıcı sınıf kadar bir başka dinamik yapının ve sınıfsallık dışı çözümleyici bir başka kategorinin var olduğunu kanıtlayamadılar.

Ne ulusal bağımsızlık hareketleri, ne yeni toplumsal hareketler, kadın, çevre, barış, azınlık hareketleri vs. işçi sınıfının yerine ikame edilecek toplumsal özne potansiyeline sahip olduğunu gösterebilmiş değildir.

Bu hareketlerin hiçbirisi işçi sınıfı hareketi gibi radikal ve siyasal sonuçları olan etkiler yaratamadılar. Bütün bu eksikliklerine rağmen Marksistler, sosyalist politikayı oluştururken bu oluşumları ve onların problematiklerini dikkate almayacaklar mı?

Elbette alacaklar, ama, işçi sınıfı hareketi ve sınıf mücadelesinin yerine ikame edilecek bir olgu, toplumsal/tarihsel değişimin öznesi olarak değil. Yoksa, sosyalist siyasetin barış, çevre, cinsiyet ve kültür politikalarını kapsayacak tarzda geliştirilmesinde hiçbir mahzur yok.

Sosyalist hareket için sorunun iki yönü bulunmaktadır: Ya sosyalist hareket, yeni toplumsal hareketlerin kendilerini benimseyeceği kadar bulaşık bir konumlanışa sahip olacak ve sağa kayacak, ya da kendi özgün perspektifinden hareketle bu kesimlere uzanmaya ve seslenmeye çalışacak, kendi kadrosal ve toplumsal dinamiklerini yaratacaktır.

Kendinde ve kendisi için sınıf

Marksist klasiklere bütün olarak bakıldığında, 'kendinde' ve 'kendisi' için sınıf ayrımının Marks'da sorun yaratan bir nokta olduğu söylenemez. Marks, sınıf olgusunu üretim sürecinden başlayarak siyasal bir içerik taşıyan ve sınıf çatışma biçiminde değerlendirmiştir. Marks'ın sınıf oluşumuyla siyasal mücadeleyi ve iktidar sorununu organik bir bütünlük içinde ele aldığı bellidir.

Bu arada bilinç, kolektif davranma yeteneği ve siysaal eylem gibi faktörler, nesnel sınıf oluşumu ile başlayan özellikler olmayıp, sınıfın süreç içinde kazandığı özellikleridir.

Sınıf oluşumunun, bilme, kolektif davranma yeteneği ve siyasal eylemi kaçınılmaz ve otomatik olarak yaratacağı öngörüsü kaba bir determinizmdir. Böylesi bir doğrudanlığı temel alan yaklaşımlar bir yandan işçi sınıfından beklenen devrimci görevler gerçekleşmediğinde, hızla sınıfın devrimci potansiyeline inançsızlığa dönüşmekte, giderek de kendinde sınıfı, kendisi için sınıf olmadığı için reddetmekle sonuçlanmaktadır.

Sınıf bilinci ile devrimci sınıf bilinci arasında bire bir özdeşlik arayışları öznel faaliyetin etkisini tamamiyle yok saymakta ya da sınıfın verili andaki durumuna tabiyet olarak algılanmaktadır. Her iki anlayış da yanlıştır.

"Böyle bir bakış açısı, sınıf üyelerinin kolektif bilincine ve örgütlü hareketlerine dayanan kendi için sınıf durumunu, devrimci öznenin siyasal faaliyeti ile karıştırmaktan kaynaklanmaktadır. Oysa Marksist kuram, sınıf bilinci ile devrimci bilinç arasındaki ayrımı kesinlikle gözetmekte ve devrimci öznenin kurulmasını, sınıfsal oluşum süreci içinde tarihsel olarak ayrı bir uğrak olarak değerlendirmektedir. Daha açık bir deyişle, devrimci özne, ancak belli tarihsel, toplumsal ve siyasal süreçler içinde "kendi için sınıf" olma koşullarını gerçekleştirerek politik güç durumuna gelebilen kolektif bir bütünü simgelemektedir. Devrimci bilinç ile karıştırılmaması gereken sınıf bilinci olgusu, sınıf üyelerinin üretim süreci içinde yer aldıkları andan başlayarak değişik derecelerde sahip oldukları bir aidiyet duygusunu içermektedir."⁶

Öngen haklı olarak, kendinde ve kendisi için sınıf durumlarını sınıfsal birbirine bağlı farklı yüzleri olarak düşünmenin Marks'ın sınıf anlayışı açısından daha doğru olduğunu ifade etmektedir.

Marksizm içi tartışmalarda, sınıf mücadelesine yön veren faktörler, işçi sınıfının devrimci bir özne durumuna nasıl geleceği, sınıfın bilinç ve siyasal eylemliliğinin gelişimi için neler yapılabilir, ne türden olanak var. Sınıfın geçmiş ya da ekonomik mücadele pratiklerinin sınıf üzerindeki kalıcı etkileri gibi sorular üzerinde odaklanmaktadır. Marks'dan bu yana bu konuda yapılan tartışmalar biliniyor. Başta Leninizm, işçi hareketini değerlendirirken tek beklentinin sınıfın kültürel ve kendiliğinden başkaldırısı olamayacağı, öncünün siyasal ve ideolojik müdahalelerinin kolektif aktörün ortaya çıkmasındaki vazgeçilmezliği üzerine temellendi.

Biz de *Sosyalist Politika Tezlerinde*, ekonomik bilinçle-siyasal bilinci kategorik olarak birbirinden ayırıştıran, devrimci sınıf bilincini, daha alt bilinç uğraklarına indirgeyen yaklaşımları sorguluyoruz. Burada, bilinen bu hatırlatmaları tekrar yazmak zorunda oluşumun nedeni hem yukarıda anlatmaya çalıştığım kafa karışıklığı, hem de bu Marksist yaklaşımların kuşkuyla karşılanıyor oluşudur.

Devrimci potansiyel ve bilinç sorunu

Bütün siyasal mücadelenin ve devrim deneylerinin merkezi sorunu işçi sınıfının devrimci potansiyelinin açığa çıkarılması olmuştur. Sınıfın devrimci potansiyeli, sınıfın kapitalist üretim sürecindeki yerinden ve bu üretim biçiminin sınıf üzerindeki sonuçlarından

başlayarak, sınıfsız bir toplum kuruluşuna uzanan süreçteki kapitalizmi yıkma eylemliliğini kapsar. İşçi sınıfını, toplumsal devrimci özne yapan da bu olanağa sahip oluşudur. Bırakın tarihsel deneyleri, çok sıklıkla tanık olunan bir örnek vermek bile bu konudaki kuşkuları giderici niteliktedir. Örneğin; sınıf bütün bileşenleri ile kollektif bir eyleme girdiğinde, bir genel grev, hatta bir günlük bir iş bırakmada bile hayatın durduğunu en güçlü iktidarların bile yaratılan bu boşluğu herhangi bir biçimde gideremediğine tanık olunmuyor mu?

Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz. Kapitalizm işçi sınıfı özelinde maddi ve insanal zenginliğin yaratıcısı bir güç yaratmakla kalmamış, aynı zamanda toplumu değiştirme potansiyeline sahip bir güç de yaratmıştır.

Günümüzde, sermayenin, merkezileşmesi ve yoğunlaşması süreçleri, hakim ideolojik ve kültürel ortam işçi sınıfının kapitalizmdeki yerini ve devrimci potansiyelini daha da önemli hale getirmiştir. Benzer biçimde işçi sınıfının kendi koşullarına başkaldırması anlamındaki bir hareketlilik sadece emek ve üretim süreci ile de sınırlı değildir. Tarihsel olarak siyasal başkaldırının başka biçimlerine de tanık olunmuştur. Wolfgang Abendroth yakın dönem (65-71) Avrupa işçi sınıfı hareketinin tarihini anlatan, fabrikaların işçiler tarafından işgal edilmesinin keşfinden, politik sloganlar etrafındaki başkaldırıya uzanan süreci anlattığı kitabında, işçi hareketinin başkaldırı örneklerini sunuyor.⁷

Öte yandan günümüzde gerek emek sürecindeki değişiklikler toplumsal bütündeki ideolojik, kültürel iklimin sınıf bilincini ve sınıf mücadelesini sınırlamaya yönelik bir etkiye bulunması, bir gerçekliğe işaret etmesine rağmen, hiç de aşılmaz engeller değildir. Hiçbir hava deliği bırakmamacasına kadar genişletilen sermaye egemenliği düşüncesi ve kapitalizmin manüplasyon yeteneğine abartılı vurgu, işçi sınıfının direnme ve başkaldırı olanaklarının hesaba katılmamasına, siyasal ve ideolojik mücadelenin değiştirici gücünün ihmal edilmesine yol açıyor.

Kapitalist gelişmenin ve kapitalist üretim tarzının denetiminde gelişen yeni emek süreçlerinin, toplumsal yapıdaki egemen siyasal, ideolojik, kültürel kuşatmanın emek sürecinde ve toplumsal yaşamda şekleşmeye yol açtığı, toplumu tek bir merkezden belirlenmeye açık hale getirdiği de gözlenen bir gelişmedir. Ama bütün bu gelişmelerin sınıf olgusu ile siyaset arasındaki anlatmaya çalıştığımız ilişkiyi ortadan kaldırdığını düşünmemiz için bir sebep yok.

Sınıfla siyaset arasındaki bağın koptuğunu düşünenler ya temel etkinlik alanı olarak fiili emek sürecini gördüler ya da daha önce işaret ettiğimiz gibi etkinlik alanlarını sınıf dışı dinamiklere dayandırdılar. Faaliyetlerini ideolojik, kültürel alanlara kaydurdılar.

Her iki yaklaşım da işçi sınıfının kendi koşullarına başkaldırma anlamındaki özgürleşme sürecini, sınıf mücadelesinin bütünselliği içinde ele almıyor, toplumsal yapının sınırlı bir bölmesine kadar daraltan bir anlayışa sahiptir. Her iki yaklaşımın Marksist sosyalizmin içine kadar sızan uzantıları vardır. Bu açıdan sosyalist hareket bir arınmayı, netleşmeyi yaşamak zorundadır.

Sınıf-siyaset ilişkisi, ancak toplumsal formasyonun bütününden hareketle ve bu bütünü veri alan çözümlemelerle ve sistemin zayıf noktalarına saldıran, alternatif ideolojik, kültürel açılımlarla desteklenen doğrudan siyaset dolayımı ile kurulabilir.

Benzer biçimde emek sürecindeki değişiklikler emeğin bölünmesi, parçalanması, yeni iş ve emek süreçleri işçi sınıfının devrimci potansiyeli üzerinde doğrudan etkiye bulunuyor. Yeni iş ve emek süreçlerinin sınıfta bir dalgalanmaya yol açtığı tartışılmaz. Ancak emek sürecindeki değişiklikleri ve bu değişikliklerin sınıfın devrimci potansiyeli üzerindeki et-

kilerine yönelik tezler konusunda dikkatli olunmalı. Esnek üretim modelleri, kalite çemberleri, üretim odacığ modelleri, emeğin niteliği, proleterleşme-anti proleterleşme eğilimleri ve yeni denetim mekanizmalarının emeğin bütünleşmesinin önünde bir engel, sendikal ve örgütlü mücadeleyi zayıflatan bir etken olduğu doğrudur. Bu süreçlerden ampirik olarak kanıtlanmış ve kalıcılaşmış tek bir eğilim çıkarılamaz. Yapılan araştırma ve gözlemler çift yönlü bir eğilimin varlığına işaret ediyor.

Bence; daha önceki iş ve emek süreçleri (Taylorist-Fordist), işçi sınıfının devrimci potansiyelini ortadan kaldıramamış, işçi sınıfının eylemi ve koşullara direnmesi bitmemişse, yeni iş ve emek süreçleri de bunu başaramayacak demektir. Tarihsel olarak da kanıtlandığı gibi, iş ve emek süreçlerindeki her yeni eğilime eşlik eden işçi sınıfının yeni mücadele ve örgüt biçimleri, yeni talepleri olmuştur. Bu değişiklikler en fazla yeni sendikal ve sınıf stratejilerinin oluşturulmasına kaynaklık eder. İşçi sınıfının ve sendikaların daha şimdiden yeni iş ve emek süreçlerine karşı kendi fiziksel ve sınıfsal varlığına dönük önlemler almaya çalıştığı biliniyor. İşçi sınıfı geçmişte bunu başarmıştır, şimdi de başaracaktır.

Ben gelişmelere biraz da iyimser bir açıdan yaklaşmak istiyorum; Yeni iş ve emek süreçlerinin işçinin hem kafasını, hem kol gücünü yoğun olarak kullanmaya dayandığı ortak bir kabule dayanıyor. Tartışılan yeni emek süreçlerinin kafa ve kol emeğinin daha sıkı ve genel bir bütünleşmesine mi yol açacağı, yoksa kol ya da vasıfsız emeği sınıfın alt bölmelerine ve dışına doğru mu iteceği?

Bu konuda şunlar söylenebilir: Entellektüel emek, sistemin işleyişinin zorunlu, ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. İşçi sınıfının artan mesleki eğitim düzeyi onun entellektüel kapasitesini yükselterek, sistemin işleyişini bazı bakımlardan entellektüel emeğe daha bağlı hale getirmiştir. Bu entellektüel kapasite sınıfın evrensel potansiyeli üzerinde, doğrudan etkilerde bulunarak, etkin direnişlerin ortaya çıkmasına yol açacaktır. (Örneğin; modern teknolojiye hızlı adaptasyonu ile tanınan şişe cam sektöründe 60'lı ve 70'li yıllardaki grevlerde patronlar, üretimin devamını yöneticilerin eş ve akrabalarını çalıştırarak sağlayabiliyorlardı. Bugünün karmaşık ve ileri teknolojiyle bu tür yöntemler kullanarak ve vasıfsız işçi transferi ile grev kırıcılığı yapmak zor.

Yine aynı şekilde; işçi sınıfından kopan bir emekçi kategorisinin olduğu, bunların bir kısmının ya deklase unsurlara dönüştüğü ya da kent yoksulu diyebileceğimiz bir kategoriye dönerek proleterleşme eğiliminden geriye düştüğü de gözlemlenebilmektedir. Böyle bir gelişmenin getireceği politik tehlike ve avantajlar da vardır. Bu kesimlerin işçi sınıfından yalıtılması, gerici ve karşı devrimci güçlerin kütle desteği haline gelmesi tehlikesi de söz konusudur.

Öte yandan bu kesimlerin, işçi sınıfı ile aynı geçim ve yaşama koşullarını paylaşması, yakın kültürel ve ideolojik belirlenimlere sahip olma, artan bir devrimci potansiyel anlamına da gelebilir. Bütün bunları belirleyecek olan, burjuvazinin bu kesimlerin maddi şartlarını geliştirme becerisi ve sistemin manüplasyon kapasitesi ile sınıfın politik öncüsünün etkileme ve temsil yeteneğidir. Örneğin; çalışma süresini bütün çalışanlar için azaltma hakkı ve bu uğurda yapılacak radikal bir mücadele bile sınıfın bölmeleri ve sınıfa yakın çeperine düşen kesimlerinde yakınlaşması sonucunu verebilir. Sınıfın özgürleşmesine temel olabilir.

Şimdi gelişmelere bir de bu açıdan bakıldığında, işçi sınıfının devrimci potansiyelinin, dolayısıyla devrimci özne rolünün sorgulanmasının haklı bir yanı olabilir mi? Bugünün za-

yıflığı ve belirsizliği yarının devrimci güç biriktirme haline neden gelmesin?

Sonuçta gelişmelerin hangi yöne doğru olacağını, emek-sermaye çelişkisinin boyutları ve sınıf mücadelesinin ekonomik, siyasal, ideolojik düzeyi belirleyecektir.

Emek sürecindeki bu belirsizlik ve olanaklar bizzat kapitalist üretim biçiminin yarattığı üretim biçimini sorgulayan ekonomik mücadelenin yeterli olamayacağı, sınıfın daha önceki pratikleri tarafından kanıtlanmıştır. Her şeyden önce ekonomik mücadeleyi sınırlandıran çeşitli etkenler kapitalist toplumda devrededir. Sınıfın yolunu açacak bir başka düzeye ideolojik ve siyasal katkılara ihtiyaç vardır.

Üretim sürecindeki ve günlük yaşamdaki çelişki ve mücadelelerin, işçi sınıfının geçmiş mücadelelerinin sınıfın daha üst eylemliliğine katkıda bulunmayacağını, sınıfın davranışları üzerinde kalıcı izler bırakıp, sınıfın devrimci potansiyelinin açığa çıkartılmasına yol açmayacağını söylemıyoruz. Aksine sınıf hareketinin değişik mücadele biçimleri, grevler, işgaller, siyasal kütle gösterileri vs. işçi sınıfını devrimci bir kriz dönemecinde –arkasına aldığı bu birikimlerle– daha üst eylemlilik düzeyine yükseltir. Sınıfın bu kendiliğinden de olsa, belli bir bilinç ögesini taşıyan hareketliliğine "ekonomizm" ve "geri mücadele biçimleri" diyerek uzak kalınırsa öncünün sınıf hareketi ile kaynaşması yönlendirici ve siyasallaştırıcı müdahalelerde bulunması da sözkonusu olamaz.

Peki, burjuvazi toplumu proleteriyadan kurtarabilir mi? Ya da üretim sürecinden işçilerin bütününü ile dışlanıp yerini robotların alacağı yolundaki kurgu gerçekleşebilir mi?

"Yok olan siz binlerce işçi, umutsuzluğa kapılmayın! Gözünüz arkada kalmadan ölebilirsiniz. Sınıfınız yok olmayacaktır. Bu sınıfın sayısı her zaman, kapitalist sınıfın onu tümüyle ortadan kaldırma korkusuna kapılmaksızın katliamdan geçirmesine yeter bollukta olacaktır. Kaldı ki, eğer sermaye, onları tekrar tekrar sömürmek için, sömürülecek malzemesini, yani işçileri gözetmeyecek olursa, nasıl olur da yararlı bir biçimde kullanabilir?"⁸

Çok açık, böyle bir ekonomi, istihdamın, meta üretiminin ve artık değer olmadığı bir ekonomidir. Üretici kaynak olarak insana yani canlı emeğe gereksinimi olmayan bir üretim sürecidir. O zaman da bu kapitalizm olmaz. Andre Gorz'un elveda proleteryası ve Marksizmi sorgulayan bir çok anti-Marksistin iddiaları koftur.

Yalnız ölümler politika yapmaz, işçi sınıfı ölmediğine göre siyaseti sınıftan koparamazsınız.

Bu açıdan, Marksizmin, sosyalizmin ölümünü ilan edenlerle, işçi sınıfının devrimci potansiyeline güvenmeyenler aynı noktada buluşuyorlar. Onun için bu türden ideolojilerle mücadele, sosyalist siyasetin ve ideolojinin önemli görevlerinden biridir.

NOTLAR

- 1) *Felsefenin Sefaleti*, Engels'in birinci baskıya önsözü, Sol Yay., s. 14.
- 2) *A.g.e.*, Marks'tan Paris'teki P. V. Annenkov'a Mektup, Sol. Yay., s. 201.
- 3) *Felsefe İncelemeleri*, Marks'tan Joseph Weydemeyer'e Mektup, Sol Yay., s. 181-182.
- 4) Ellen Meiksins Wood; *Sınıfların Kaçışı*, Akış Yay., s. 108.
- 5) *Felsefe İncelemeleri*, Engels'den Joseph Bloch'a Mektup, Sol. Yay., s. 184-185-186.
- 6) Tülin Öngen, *Prometheus'un Sönmeyen Ateşi*, s. 77.
- 7) Wolfgang Abendroth, *Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi*, Belge Yay.,
- 8) K. Marks, *Felsefenin Sefaleti*, Sol Yay., s. 234.

SINIF VE SİYASET: KURAMSAL BİR GİRİŞ DENEMESİ

Metin ÇULHAOĞLU

Sınıf ile siyaset arasındaki bağlantı, sosyalist kuramın ve pratiğin canalcı konularından birini oluşturur. Konu, hiç kuşkusuz genel bir kapsama sahiptir. Başka deyişle, sınıf /siyaset bağlantısı denildiğinde bundan anlaşılması gereken, iki temel toplumsal sınıf olarak hem burjuvazinin hem de işçi sınıfının siyasetle ilişkilenmesidir. Burjuvazi/siyaset ilişkisi ile işçi sınıfı/ siyaset ilişkisi arasında önemli bazı farklılaşmalar vardır. Ancak, bunların her ikisi de aynı genel kuramsal çerçeveye oturur ve bu çerçeve içerisinde çözümlenebilir.

Yazının amacı, böyle bir kuramsal çerçeveyi geliştirmeye çalışmak. Burada hemen belirtmek gerekiyor: Tasarlanan kuramsal çerçevenin kapsamlılığına karşın, yazı, işçi sınıfı/ siyaset ilişkisinin resmedilmesiyle sınırlı kalacak. Başka deyişle, burjuvazi/siyaset ilişkisinin genel kuramsal çerçeve içindeki ayrıksı yanları burada ele alınmayacak. Ancak gene de, dikkatli bir okurun, bu kuramsal çerçeveden hareketle burjuvazi/siyaset ilişkisinin ayrıksı yanlarına ilişkin kimi çıkarsamalar yapması mümkündür.

İşe, temel önermelerle başlamak gerekiyor. Bu temel önermelerden birincisi, siyasetin , ister bir "kerte" isterse "yansıma" olarak *üstyapıya sınırlanmasının* reddine dayanıyor. Dikkat edilmesi gerekir: Burada, yapı/üst yapı modeli bütünüyle bir yana bırakılmıyor. İdeolojinin, kültürün, felsefenin ve sanatın kendi belirlenimleri içinde oluşturdukları bir üst yapı alanının varolduğu yadsınıyor. Yalnızca şu söyleniyor: Siyaset ya da siyasallık, ayrı bir alana tıkıştırılamayacak kadar "yapı"ya yakın duran, giderek yapının o haliyle yapı olarak kalmasında başat rol oynayan etkinliktir. Daha açık söylemek gerekirse, ideolojinin, felsefenin ve kültürün, yapının yapı olarak kalmasına ilişkin işlevleri ancak dolaylı olabilirken, siyasetinki doğrudandır.

Kapitalizmde siyasallık

Olabilirdiği kadarıyla bir siyaset tanımıyla ilerlemek, işleri kolaylaştırabilir. Tanım şöyle: Siyaset, verili toplumsal ilişkilerin yeniden üretimine ya da dönüştürülmesine yönelik etkinliklerle, sermaye birikim süreçlerine ve fiili emek sürecinin örgütlenmesine ilişkin etkinliklerin eklemlenmesinden oluşur¹. Bu tanımın açıklık gerektirdiğini biliyorum. Onun için adım adım yol almak en doğrusu olacak.

Kapitalizm, belirli toplumsal ilişkilere dayanır. Bu toplumsal ilişkiler, üretim sürecinde özel biçimde konumlanmış iki temel sınıfın, burjuvazi ile proletaryanın varlığından kaynaklanır. Burjuvazinin çıkarı, verili toplumsal ilişkilerin sürmesinde, yani yeniden üretilmesindedir. Buna karşılık proletaryanın *nesnel* çıkarı, aynı ilişkilerin dönüştürülmesini,

yani değiştirilmesini gerektirir. Eğer böyleyse, işe bir eşitsizlikle başlandığı düşünülebilir. Verili toplumsal ilişkilerin sürmesinden yana olan burjuvazinin bu doğrultuda girdiği etkinlik doğrudan doğruya siyaset olacaktır. Gündelik ve somut da olsa, burjuvazinin "bilinci", sınıf konumunun doğrudan uzantısıdır. Burada bir sorun yok. Peki, nesnel çıkarının bilincine varamamış olmak, proletaryayı siyasetten alıkoyacak bir eksiklik midir?

Verili bir anda, burjuvazinin siyasal etkinliği ile işçi sınıfının siyasal etkinliği arasında, ilkinin çıkarına önemli eşitsizlikler olduğu bir gerçektir. Ancak bu eşitsizlikler, işçi sınıfının etkinliğinin siyaset kategorisi dışına düşmesine yol açamaz. Çünkü, *sınıf mücadelesi*, işçi sınıfının bilinçlilik durumlarını *önceleyen* bir gerçekliktir ve bu gerçekliğin bizzatı kendisi siyasaldır. Daha koyulaştırarak söylemek gerekirse: Sınıf mücadelesi, siyasallığa "dönüştürülecek", "taşınacak" ya da "aktarılacak" bir süreç değil, siyasallığın ta kendisidir. Bu nedenle siyaset, "yapı" ile içselleşmiş bir süreçtir.

Gözetilmesi gereken farklılık, siyasallığın örgütlenme ve dışavurum biçimlerine ilişkindir. Sözgelimi, her tür sendikanın, işçi sınıfının her tür siyasal örgütünün yasaklandığı bir kapitalist ülke olabilir. Böyle bir durum, bu ülkede sınıf mücadelesinin olmadığını mı gösterir? Örneğin Türkiye'de 12 Eylül'le birlikte sınıf mücadelesi kesintiye mi uğradı? Uğramadıysa, bunu sağlayan Türk-İş'in varlığı mıydı? Bu sorulara kimse "evet" yanıtını veremez. O halde, sonuç şudur: Sınıf mücadelesi, taraflardan birinin çaresiz ve edilgen durumunda kaldığı, kendini ancak çeşitli refleksler ve uyarlamalarla var edebildiği durumları da kapsayan bir süreklilik taşır. Burada siyasallık ve siyaset vardır. Ancak, taraflardan biri bu siyasallığı örgütlü biçimde ve karşıt ucta hiçbir ağırlık tanımadan gerçekleyebilirken, diğeri bu konumda değildir. Hepsi bu kadar.

O halde, bir ön gerçeklik olarak sınıf mücadelesi, siyasallığı kendiliğinden getiren olgudur. Bu "asgari" siyasallığın daha ileri düzeylere taşınması ise başka parametrelere bağlıdır. Bunun dışında, sınıf mücadelesi olarak siyasallığın, özgül birikim modellerine ve emek süreci örgütlenmelerine ilişkin uygulamalarla bütünleşmesi, *siyasetin kaynağını ya da ana alanını* oluşturur. Bundan sonrası, sendikalarla, devletle, siyasal iktidarla ve siyasal partilerle ilgilidir.

Şimdi genel bir tabloya girişilebilir.

Önce, *genel siyaset alanı* denilebilecek bir alan tanımlı öneriyorum. Bu geniş alan, iki bölmeden oluşuyor. Bir yanda *siyasetin kaynağı* diyebileceğimiz, asal dinamikleri barındıran bölme var. Buna, *örgütlü siyaset alanı* olarak tanımlanabilecek diğer bölme eşlik ediyor. Sütten çok dil yandığı için üfleyerek vurgulamak yerinde olabilir: İkisi arasında hiçbir *kalın çizgi* yok; birini ötekine "dönüştürmek", "arındırmak" ya da "taşımak" için çaba sarfetmek gerekmiyor. İsteyen kertelerle ya da "katarsis"le uğraşabilir; ben karışmıyorum.

Devam ediyorum. Genel siyaset alanının kaynağında, verili toplumsal ilişkilerin belirlendiği sınıf mücadelesi ile birlikte, genel üretim politikaları (sermaye birikim süreçleri ya da modelleri) ve emek sürecinin örgütlenmesine ilişkin politikalar yer alıyor. Eğer ille "alt yapı" denecekse, işte alt yapı bu. Gelelim diğer bölmeye, yani örgütlü siyaset alanına. Burada devlet var, siyasal iktidar var, siyasal partiler var. Unutmamak gerekiyor: Kapitalizmin ilk dönemlerinde hiç duraksamadan birinci bölmeye katılabilecek olan *sendikaları*, bugün iki bölme arasında bir yere yerleştirmek gerekiyor. Bu, ortalama bir

söylemdir; çünkü, kimi ülkelerde sendikaları birinci bölmeden büsbütün dışarıya taşıyıp, siyasal partilerin, siyasal iktidarın ve/ya da devletin yanına koymak hiçbir sakınca yaratmayacaktır.

Şimdi, genel siyaset alanı içindeki etkileşimlere geçebiliriz.

Etkileşimde, biri *etkileme* diğeri ise *yeniden üretme/dönüştürme* olarak iki kavramdan yola çıkılabilir. Görülmesi gereken nokta şudur: Siyasetin kaynağı olarak sınıf mücadelesi, örgütlü siyaset alanının dolayımı olmaksızın, toplumsal ilişkileri dönüştüremez; buna karşılık, örgütlü siyaset alanının kurumları da, sınıf mücadelesine dayanmaksızın aynı ilişkileri köklü bir dönüşüme tabi tutamaz. Ancak, hem sınıf mücadelesi hem de örgütlü siyaset alanının kurumları, birbirleri ile dolayım lanmaksızın da örneğin genel üretim politikalarını ve emek sürecine ilişkin politikaları *etkileyebilirler*. Son olarak, burjuvazinin, gene örgütlü siyaset alanının dolayımı olmaksızın verili toplumsal ilişkileri *yeniden üretmesi* mümkün değildir. Bu durumda, siyasetin kaynağı sınıf mücadelesi olsa bile, bu mücadele, örgütlü siyaset alanındaki kurumların dolayımı olmaksızın kendi başına yeniden üretmiyor ve dönüştürmüyor. Yalnızca, etkileyebiliyor.

Bütün bunların anlamı açıktır. Burjuvazinin verili toplumsal ilişkileri yeniden üretmesi açısından devlet, siyasal iktidar ve siyasal örgütlenmeler ne kadar vazgeçilmezse, bunlar, proletaryanın verili toplumsal ilişkileri dönüştürmesi açısından da aynı ölçüde vazgeçilmezdir. Daha da açık olması için ekliyorum: Devlet denildiğinde proletarya diktatörlüğü, siyasal iktidar denildiğinde toplumsal devrimi önceleyen bir siyasal devrim, siyasal örgütlenme dendiğinde de işçi sınıfının öncü partisi olmadan, "bu işler" olmaz. "Bunca deneyden sonra hiç mi akıllanmadın?" diye soranlar çıkarsa, onları kırmamak için şunu söyleyebilirim: Proletarya diktatörlüğü, siyasal iktidar ve öncü parti, sınıf mücadelesinden ve sınıftan koparsa da olmaz. Olmuyor.

Kuramsal alanın imkanları ve sınırları

Sınıf /siyaset ilişkileri, marksist kuramı öteden beri meşgul etmiştir. Ne tür bir olgu ne tür bir somutluk gündemde olursa olsun, çözümleme için mutlaka bir kuramsal çerçeve gerekir. Bir ön kuramsal çerçeve olmaksızın, somut durumun somut çözümlemesi yapılamaz. Ancak, ortadaki olgunun ya da konunun içeriği, gerekli kuramsal çerçevenin sınırlarını belirleyebilir. Öyle olgular, konular vardır ki, kuramsal çerçeve bardağın üçte ikisini doldurur. Yapılacak iş, soyuttan somuta inen çözümlemelerle geri kalan üçte birlik bölümü doldurmaktır. Ancak, başka olgular, başka konular da vardır. Burada kuramsal çerçevenin en "baba"sı bile bardağın en çok üçte birini doldurabilecektir. Gerisini, tarihle, gözlemlerle, deneyimlerden çıkan sonuçlarla, ampirik araştırmalarla ve bunların hepsinden yararlanan özel çözümlemelerle doldurmak gerekir².

Sınıf/siyaset ilişkilerine yönelik herhangi bir genel kuramsal çerçevenin, bardağı az doldurması kaçınılmazdır. Çünkü, sınıfın üretim süreci içindeki maddi konumundan sınıfın siyasal yönelimlerine geçişte, bir başka deyişle, tanım gereği bir *toplumsal özne* olan işçi sınıfının sözcüğün gerçek anlamıyla *siyasal özne* konumuna gelmesinde, tarihsel birikimden kültüre, sınıfın kendi deneyimlerinden ideolojik süreçlere kadar uzanan son derece çeşitli ve o kadar da özgül etmenler belirleyicidir. O halde, genel olarak makul de bulunsa, bu yazının ortaya koymaya çalışacağı genel kuramsal çerçeve, o ünlü bardağımızın en çok dörtte birini doldurabilecektir.

Sorun, çok özet olarak şöyle: Tarihin her döneminde ve her ülkede, işçi sınıfının üretim süreci içindeki maddi konumlanışı ve bu konumlanışın sonucu olan nesnel çıkarlarla, aynı sınıfın verili siyasal yönelimleri arasında bir açığı var olmuştur. Aynı şey şöyle de dile getirilebilir: Eğer sınıf mücadelesi bir ön veri ise, işçi sınıfı gene bir ön veri olarak *toplumsal özne* konumundadır; ancak, bu konum sınıfı doğrudan doğruya bir *siyasal özne* yapmamaktadır. Bir kez daha burada da, toplumsal öznellik ile siyasal öznellik arasında bir açığı bulunmaktadır.

Bir çelişki mi var? Daha önce, sınıf mücadelesinin bizatihi kendisinin bir siyasallık olduğu söylenmişti. Peki, işçi sınıfı sınıf mücadelesinin bir öznesi olduğuna göre ve sınıf mücadelesi de siyasallık olduğuna göre, işçi sınıfı salt bu nedenle aynı zamanda siyasal özne değil midir? Genel siyaset alanına ilişkin bölümlemelerin, bu soruya yanıt oluşturacağını sanıyorum: Siyasetin kaynağında tanımı ve konumu gereği toplumsal özne olan işçi sınıfı, bu özneliğin kaçınılmaz sonucu olan siyasallaşmaları *örgütlü siyaset alanında* yeniden üretilip bütünleştiremediği sürece gerçek bir siyasal özne olamamaktadır. Başka bir deyişle, örgütlü siyaset alanı dolayımı gerçekleşmediği sürece, işçi sınıfının sınıf mücadelesi düzlemindeki siyasallığı, gizil bir siyasallık olarak kalmaktadır.

İdeoloji: Marx ve Lenin

Çevresinde döndüğümüz sorunu, toplumsal olanın, ideolojik ve örgütsel süreçlerde yeniden üretilerek eksiksiz siyasal ifadesine kavuşturulması biçiminde tanımlayabiliriz. İşçi sınıfının üretim süreci içindeki maddi konumlanışı ile verili andaki siyasal yönelimleri arasındaki açığı yaratan, ya da aynı anlama gelmek üzere, toplumsal olan ile siyasal olanı ayrı gördürten, ideolojik süreçlerdir. Cüretkar da sayılsa vurguluyorum: İşçi sınıfının, örgütlü siyaset alanında boy göstermesini engelleyen en önemli etmen, işçi sınıfının karşıt ideolojik yapıların ve süreçlerin hegemonyası altında olmasıdır.

Kanımca, Lenin'in ideoloji kavramına Marx'tan daha farklı bir içerik atfetmesinin nedeni de, bunu görmüş olmasıdır. Kapitalizmin gelişmesi, gerçeği örten o "mistik tül"leri kendiliğinden çekip almamış, tersine kat kat yorgana sarmıştır. Daha önemlisi, gerçeği sarmayalan tortular, öyle soyulacak, delinecek, üfleyerek temizlenebilecek durumu aşmıştır. Yapılabilecek olan, bu pis yumağın karşısına bir başka yumakla dikilmektir. Bu nedenle, ideolojik mücadele karşıt ideolojiyi deşifre etmekle yetinemez; onun karşısına *üretilmiş* bir başka ideoloji ile çıkmak zorundadır. Bunun anlamı ise açıktır: Sosyalist mücadele, sınıfı gerçeğe elbette daha da yabancılaştırmayan, ama gerçeği, yalın haliyle değil ideoloji alanında yeniden kurgulanmış olarak sunacak bir üretimi gerçekleştirmek zorundadır.

Yapılacak işin "taraf"ları da bellidir: İşçi sınıfı, sosyalistler ve işçi sınıfının öncü örgütü. Son ikisi, bu yazının kapsamı dışında kalıyor. Sosyalist kadrolar ne üretirlerse üretsinler, sınıfın bu üretim karşısındaki alıcılığı kendi konumunca belirlenecektir. O halde, yeniden sınıfa dönmek gerekiyor.

Sınıf ve bilinçlilik burumları

Kendinde sınıf, kendisi için sınıf; ekonomik bilinç, siyasal bilinç. Bu kavramları kullanmayan sosyalist yoktur. Dahası, birçok sosyalist, arada bir eşleşme ya da karşılık düşme olduğunu da düşünmüştür. Örneğin kendinde sınıfa ekonomik bilinci, kendisi için sınıfa da siyasal bilinci yakıştırmıştır.

Böyle bir yaklaşıma karşı çıkılması gerektiğini düşünüyorum. Kendinde sınıf/kendisi için sınıf kavramlarının anlamlı olduğu söylenebilir. Çünkü, iç çeşitlilikleriyle birlikte ve onlara rağmen sınıfın bütününe hangi konumda olduğunu bu iki kavramla belirleyebiliriz. Buna karşılık, ekonomik bilinç/siyasal bilinç kavramları birçok açıdan yetersizdir. Bir kere, bu ikilinin sınıfın bütününe uygulanması hemen hemen olanaksızdır; sınıfın bireylerine, en çoğu da belirli bir işyerinde çalışanlara uygulanabilir. İkincisi, ekonomik bilinç/siyasal bilinç ikilisi, özel bilinç geçişlerini, uğraklarını ve dönüşümlerini yeterince dikkate alamayacak ölçüde geniş bir kategorizasyondur. Sınıf üyelerinin belirli bir andaki bilinç düzeylerinin, ekonomik bilince de siyasal bilince de tam karşılık düşmeyen özel çeşitlilikler barındırması kaçınılmazdır. Bu ikiliyle sınırlı kalındığında, örneğin ekonomik bilinç düzeyine oturtulan bir işçi için "adama ayıp mı ettik acaba?" diye üzelmek, siyasal bilinç atfedilene için ise "abarttık mı yoksa?" diye endişelenmek mümkündür.

Son olarak, sosyalist çevrelerde ekonomik bilinç kavramının gereğinden çok küçümsendiği, siyasal bilinç kavramının ise gene gereğinden çok büyütüldüğü görülmektedir. Kitle hareketleri, grevler, direnişler ve özel siyasal konjonktürler, sınıfın bireylerini çok kısa sürede siyasallaştırabilir; siyasal bilinç uğrağına taşıyabilir. Buna karşılık, siyasal bilinç kavramını çok fazla büyütmemek, hele hele *bunu devrimci sınıf bilinciyle özdeşleştirmemek* gerekir. Özetle, eğer sınıf üyelerinin bilinç düzeylerine ilişkin ikili bir kategorizasyonu ille de kullanmak gerekiyorsa, sendikal-siyasal bilinç/devrimci sınıf bilinci ikilisinin daha gerçekçi olacağını düşünüyorum. Bunlardan sendikal-siyasal bilinç alanı, farklı bilinçlilik durumlarını barındırma anlamında çok daha geniştir. Dar anlamda ekonomik bilinçten sınıf bilincine, "uyuşmazlık" ya da "çatışma bilinci"nden³ siyasal bilincin gündelik formlarına kadar değişik birçok bilinçlilik durumu sendikal-siyasal bilinç alanına girer. Burada, özellikle evre ya da aşama değil de durum diyorum. Çünkü, bu alandaki bilinçlilik durumlarının saflığı ve kalıcılığı olamaz; herbiri aynı alandaki başka bilinç durumlarına geçiş nüvesi taşır. Doğrusal bir gelişme söz konusu değildir. Herbiri, ileriye ve geriye doğru birbirine dönüşebilir. Buna karşılık devrimci sınıf bilinci, doğrusal bir gelişmenin nihai noktası değil, bir sıçrama, bir kopuştur. Diğer bilinçlilik durumlarına hiç dönüşmeyecek tek bilinçlilik durumu budur.

Türkiye solunun "siyasal bilinç" kavramına abartılı yaklaşımının birinci nedeni, siyasal bilincin devrimci sınıf bilinciyle özdeşleştirilmesidir. Böyle bir özdeşleştirmenin, 20. yüzyıl başları Avrupa sınıf hareketi için bir ölçüde geçerli olduğu söylenebilir. Ama günümüz için yanıltıcıdır. 20. yüzyıl başlarında, sendikal bilinci ya da dar sınıf bilincini aşan işçiyi, doğrudan doğruya devrimci sınıf bilinci bekliyordu. Bugün ise, sendikal bilinç ya da dar sınıf bilinci ile devrimci sınıf bilinci arasında alabildiğine geniş bir *sendikal-siyasal bilinçlilik durumları alanı* girmiştir. Bu nedenle, "kendiliğindenlik konumu aslında (işçi sınıfının) sosyalist siyasal bilincin egemenliği altında olmadığı her durumu kapsayan genel bir kategori olacaktır"⁴ görüşü aşırı kategorik, bu nedenle de yanlış bir görüştür. Buna karşılık "(...) kendiliğindenci hareket, bilinç ve örgütlenmeyi tümüyle dışlayan, onların tümüyle bulunmadığı bir hareket değildir."⁵ görüşü çok daha sağlıklıdır.

Siyasal bilincin yüceltilmesinin ikinci nedeni ise, sınıfın siyasallaşmasının, kendiliğinden ve kaçınılmaz olarak devrimci-sosyalist yönelimlerle sonuçlanacağı biçimindeki

yanlış düşüncedir. Önemle vurgulamak gerekir: Eğer siyasallaşma devletin, siyasal iktidarın, siyasal partilerin ve giderek sendikaların yer aldıkları örgütlü siyaset alanında ciddi bir basınç oluşturma ya da örgütlenme ise, bunun mutlaka devrimci yönelimlere kapı açması zorunlu değildir. Tersine, sınıfın ve sendikaların *siyasallaşmaları*, militan sınıf sendikacılığından kopuşu, korporatizmi, uzlaşmacılığı ve reformizmi de beraberinde getirebilmektedir⁶. Siyasallaşma, örgütlü siyaset alanındaki girişimler aracılığıyla, siyasetin kaynağındaki birikim süreçlerini etkileme çabalarına sınırlanabilmektedir. Bu söylenen, bir eleştiri, bir karalama değildir. Militanlığı öngören ücret sendikacılığının gerilemesi, devlet ve siyasal iktidar karşısında uzlaşmacılığı öngören bir sendikacılık anlayışını öne çıkarmaktadır. Bu, düpedüz siyasallaşmadır; yapılan iş, bal gibi siyasettir; ve Allah için, sendika yönetimleri kendi üyelerini bu anlamda gerçekten siyasallaştırmaktadırlar.

Yukarıda değinilenler ışığında bakılırsa, Gramsci'nin siyasal düzeyin önemini vurgulaması, siyasal düzeyi sınıf çıkarının aşılması ve yapı'dan karmaşık üstyapılar alanına geçiş olarak değerlendirmesi; Avrupa komünizminin Gramsci'ye balıklama atladıktan sonra, "sınıf çıkarını aşan" işçi sınıfını ve özellikle de derterine çare arayan sendikaları yeni toplumsal hareketlerle everme çabaları; post-marksizmin "radikal demokrasi" için sınıf temelini önce olanaksız sonra gereksiz görüp "siyasal kerte"de gerçekleşecek özne buluşmalarına bel bağlaması, hep birbirleriyle ilintili yönelimlerdir.

Bir ekleme daha yapmak gerekiyor: 1960'lı yılların MDD/Sosyalist Devrim tartışmalarında, anti-kapitalizm, sosyalist devrim görüşünü savunan kesimin başlıca ideolojik silahı durumundaydı. O zamanlar, anti-kapitalizm doğrudan doğruya sosyalizm anlamına geliyordu. Bugün ise çok dikkatli olmak gerekiyor. Türkiye'deki bazı sosyalistler ne kadar bilerek, ne kadar bilmeyerek yapıyorlar, bilemiyorum. Ancak, günümüzün ideolojik koşullarında, sosyalizme işaret etmeyen ya da sosyalizmle birlikte tanımlanmayan anti-kapitalizm vurgularının, işçi sınıfının "evrensel sınıf" oluşunu, yani kendi gerçek kuruluşunu ancak her tür sınıf hakimiyetine son vererek gerçekleştirebilecek tek sınıf olma özelliğini reddeden bir perspektifin uzantıları olabileceği de dikkate alınmalı. "Her tür sınıf egemenliğinin sona ermesi" ise, ne "radikal demokrasi"ye, ne de anti-kapitalizme gönderilebilecek bir durumdur. Bu, düpedüz sosyalizmdir. Bu noktayı geçerken, "yapılmak istenen"e ilişkin ciddi bir eleştiriye kulak vermek yerinde olacaktır: "Tarihin kavranabilir bir bütünselliği olmadığına, 'şimdi'nin anlamı, geçmişinden kurtulmuş bir güncelliğe dönüşür. Bu güncel durumun politikası ise, sınıflar gibi tarihsel dönemler ve üretim ilişkileri itibarıyla tanımlanan öznelere göre değil, güncel durumun kaosa tekabül eden 'kalabalıklar'a göre belirlenir. Giderek, hedeflerin sınıfsal içerikleri boşaltılır; 'radikallik' kısa dönemli ve pragmatik ölçülere göre saptanmaya başlanır. Bütün sistemlere, tarihsel yasalara duyulan kuşku, böylece bilinemezciliğe dönüşür; tarihte raslantıların rolüne giderek daha çok yer verilir."⁷

Gerilimlerin kaçınılmazlığı

Bütün bunlara karşın, sağlıklı bir marksist çizgide durmak isteyenlerin işlerinin kolay olduğunu hiç sanmamak gerekir. Sınıf/siyaset ilişkileri, sosyalistlerin önüne inanılmaz tuzaclar, sentezi güç gerilimler diyecek bir konudur. Bunalınan her durumda, kayıtsız şartsız sınıfa iltica etmek de, lenincilik oynamak da mümkündür. Sınıf eksenini ya da temelini

haklı olarak vurgulayanların, sosyalist mücadelenin, sınıftan bağımsız hiçbir özel mesaisi olamayacağı gibi bir uca gitmeleri olasılık dahilindedir. Gene sınıf eksenini vurgulayanların, bu kez "dışardan bilinç"i reddeden bir Lenin yadsımacılığına kapılanmaları da olasıdır. Sınıfı her zamankinden daha fazla vurgulamak, öne çıkarmak gerekiyor, doğru. Ama, leninizmin kimi doğrularını, gene her zamankinden daha fazla sahiplenmek de gerekiyor. Hepsini başarabilmek, o kadar kolay iş değildir.

Biraz başa dönecek olursak, sınıfın üretim sürecindeki maddi konumlanması ile verili andaki siyasal yönelimleri arasında açığı olduğundan söz etmiştik. Sınıfın üretim süreci içindeki maddi konumlanışının, kendi başına ve dolaylımsız biçimde, kapsamlı politika geliştirilmesine olanak tanınması mümkün değildir. Sınıf politikası, *sınıf kapasitesinin* ürünüdür. Nesnel sınıf çıkarı üretim ilişkileri düzeyinde, sınıf kapasitesi ise toplumsal formasyon düzeyinde ortaya çıkar⁸. Başka deyişle, sınıf, siyasetin temeli olsa bile, siyasetin tek başına buradan türetilmesi düşünülemez. Buna karşılık, sınıfın verili andaki siyasal yönelimlerinin tek başına esas alınması da, adıyla sanıyla kuyrukçuluktur.

Açık konuşmak gerekirse, hiçbir siyasal mücadele, kapitalizmin temel çelişkisinin birbir izdüşümü olamaz. Toplumsal formasyonun bütününde yeniden üretilecek siyaset, dolaylı gündemleri, diğer toplum kesimlerini ve güncellikleri hesaba katmanın yanı sıra, temel çelişkiye ek rasyonellikler, gerekçeler, kucaklayıcı söylemler içermek zorundadır. İşçi sınıfının nesnel çıkarını içinde barındıran, ama eğer deyim yerindeyse onu özel ve güncel duyarlılıklar için "giydiren" ya da "süsleyen", ideolojidir.

İdeoloji deyince, devreye sosyalistlerin girmesi kaçınılmazdır. Daha açık bir deyişle, işçi sınıfına dışardan aktarılacak şey, "bilinç" olmaktan çok ideolojidir. İdeoloji, kendi gerçekliğine yabancılaşmış sınıfı bu gerçekliğe dolambaçlı yollardan da olsa taşıyacak bir vasıta. İşçi sınıfı, kendi gerçekliğini, sahiplendiği ideoloji aracılığıyla ve onun içinden kalayacaktır.

Türkiye'de, 89 bahar eylemleri, 91 Zonguldak direnişi ve kamu çalışanlarının yarınlardaki eylemleri hep siyasal eylemlerdir. 89 bahar eylemleriyle başlayalım. Özuğurlu'nun saptaması yerindedir: İşçi sınıfı bunun bilincinde olmasa bile, 89 eylemleri doğrudan doğruya belirli bir kapitalist birikim sürecini hedef alıyordu. Böylece, gene Özuğurlu'ya göre, mücadele eden işçilerin öznel bilinç düzeyleri ile yürüttükleri mücadelenin nesnel kapsamı arasında bir örtüşmezlik ortaya çıkıyordu. Buna katılıyorum. 89 bahar eylemleri, işçilerin bilinç düzeyinden bağımsız olarak, düpedüz siyasal eylemlerdi. Ancak, Özuğurlu, bu örtüşmezliğin "dışardan bilinç taşınarak" değil, "işçi sınıfının kendi mücadelesinin gelişimi ile" giderilebileceğini düşünüyor⁹. Mücadelenin, daha doğrusu sınıf mücadelesinin bilinci öncelediği doğrudur. Ne var ki, bir ideolojik dolayım olmadan da, sınıfın kendi mücadelesinin bu örtüşmezliği giderebileceğini düşünmüyorum. Söylemeye çalıştığım, bir iki örnekle açılabilir.

1991 Zonguldak direnişi, gene direnişçi işçilerin bilinç durumlarından bağımsız olarak siyasal bir direnişti. Ama, sendika önderleri, işçiyi eyleme katmak için "eyleme gelmeyen sözleşmeden yararlanamaz" demişlerdi¹⁰. Şimdi, buna inanan işçi, ekonomik bilinç durumunda bile değildir! Gelgelelim, Zonguldak direnişi siyasal bir hareketti. Hareketin siyasal niteliğinin, katılanların bilinç düzeyine bağımlı olmadığı burada ortaya çıkıyor. İde-

oloji konusundaki örnek ise, gene Zonguldak direnişinden. Bir sendika yöneticisi "hükümet edenlere kötü söz söyledik (...) bize para verecek olanlara hakaret ettik" diyerek üzüntülerini bildiriyor. Onüç yıllık bir işçi de, yönetime kim gelirse gelsin, işçi onun çocuğudur, diyor ve ekliyor: "Türkiye'de biz bir aileyiz"¹¹. Bu durumun adı konacaksa, "bilinç düzeyinin düşüklüğü" ilk söylenecek söz olmamalı. Asıl önemli olan, sınıfın bir ideolojik hegemonya, hatta tasallut altında bulunmasıdır. İşçilerin söyledikleri, düpedüz ideolojidir. *İşçi sınıfının bilinç düzeyindeki gerilik bu ideolojilerin sahiplenilmesine yol açmamakta; ideolojik hegemonya, sınıfın bilinç düzeyinin düşük kalmasına neden olmaktadır.* Mücadelenin, ideolojik hegemonyadan kurtulmanın olmazsa olmaz ön koşulu olduğu bir gerçektir; ama, mücadele ideolojik hegemonyayı kendi dinamizmiyle parçalayamayacaktır. Mücadelenin, ideolojiyle eşleşmesi gerekiyor. Sosyalist hareketin özgün misyonu da burada ortaya çıkıyor.

Sendikalar üzerine

Öncü partinin sınıf karşısındaki misyonunun ideolojik ağırlık taşıması, Luksemburg ve Gramsci tarafından da benimsenmiştir. Ancak, ikisi de, öncü partinin *örgütleyicilik* misyonunu Lenin kadar vurgulamamıştır. Öncü partinin, sınıfın bütününe örgütleyebilmesi ne mümkün ne de gereklidir. Ancak, öncü partinin en azından öncü işçilere yönelik örgütleyiciliği, hiç küçümsenmemesi gereken bir görevdir. Bugün Türkiye sosyalist hareketinin en önemli eksikliklerinden biri, sendikacı olana partinin yerini ve önemini bir türlü anlatamamış olmasıdır. Böylece sendikalar egemen ideolojinin belirlenimlerine daha açık hale gelmektedir.

Yeri gelmişken, sendikalar hakkında birkaç söz söylenebilir. Çok genel olarak bakıldığında, sol düşünce sendikalara üç ayrı yaklaşım geliştirmiştir. Yapısalcı marksizme göre, sendikalar, düzenin doğrudan ideolojik aygıtları arasındadır. Anarko sendikalist yaklaşım, sendikalara, partiyi gereksiz kılacak bir rol ve işlev yakıştırır. Örneğin Proudhon'a göre gelecekte atölye hükümetin yerini alacaktır ve sendika da gelecekteki toplumun temel taşıdır¹². Klasik ve bence en sağlıklı olan yaklaşım ise, sınıf örgütleri olmalarına rağmen, sendikaların iki temel sınıf arasındaki bir mücadele alanı olduğu biçimindedir. Yani burada sendikalar ne devletin has aygıtı, ne de sınıfın her tür dış ideolojik ve siyasal belirlenime kapalı örgütlenme alanıdır.

Türkiye'deki sendikalara gelince. Bir görüşe göre "(...) Türkiye burjuvazisi işçisınıfı üzerindeki hegemonyasını sendika bürokrasisi aracılığıyla kurmaktadır."¹³. Bu, aşırı ihtiyatsızca dile getirilmiş, yapısalcı izler taşıyan bir görüştür. Sendikalar ne kadar düzen sendikaları olurlarsa olsunlar, Türkiye gibi bir ülkede, burjuvazinin sınıf üzerindeki ideolojik hegemonyasının sendika bürokrasilerince kurulması mümkün değildir. Bu ülkede sendikalı işçi oranının yüzde 30'larda kaldığı biliniyor. İkincisi, işçinin çalışma dışı zamanını geçirdiği mahalle, kahve, ev, memleketlilik ilişkileri, medya, ailenin diğer fertlerinin çalışma alanları vb. asıl ideolojik belirlenimi yaratan kaynaklardır. Sendika bürokrasisinin işçi sınıfı üzerindeki hegemonyanın başlıca aracısı sayılması, her işin bırakılıp sendikalarda çalışılması gibi garip bir sonuç verebileceği gibi, bürokrasilerden temizlenmiş "iyi" sendika yönetimlerinin sosyalizm adına abartılması gibi bir mantığa da götürür.

Güler'e göre "(...) Türkiye işçi sınıfının sendikalarda örgütlü kesimi örgütlenmenin öğreticiliğini değil, sendikal bürokrasi aracılığıyla kapitalizmle uyumlulaşmayı yaşamaktadır."¹⁴. Ve gene Güler'i dinlersek "(...) Bugün gelinen noktada proletarya sendikal önderliğe kayıtsızdır. Sendika bürokrasileri bir işçi kitlesini çekip çevirememektedir."¹⁵. Demek ki, öyle fazla endişe etmeye gerek yok; çünkü kötü sendika bürokrasilerini kimsenin iplediği yok. Bu durumda, sendika bürokrasileri, düzen adına üslendikleri misyonu etkin biçimde yerine getiremiyorlar. Şükürler olsun.

Bütün bunlara rağmen, Güler, bugünlerde hayli moda olan ve sanki sosyalistlerin sendikal alan dışında yapacak hiç işleri olamazmış gibi bir düşüncüyü yansıtan eğilimlere karşı yerinde uyarılarda bulunmaktadır. Sınıf hareketinin, sosyalistler hiç olmasa da kendi içinden militan önderler yetiştirmesi mümkündür. Ancak, örgütlü sosyalist hareket, öncü parti ve sosyalist ideoloji üretimi olmadan, sınıf hareketi ne sosyalist öncü yetiştirebilir ne de devrimci sınıf bilinci üretebilir. Açık konuşmak gerekirse, bugün *sosyalist kadrolar* arasında ideolojik olarak nisbeten daha geri, siyasal olarak ise nisbeten en güncelci ve pragmatist olanlar, kendilerini bütünüyle sendikal alana hapsedenlerdir.

Kendini tek başına sendikal harekete adanmış sosyalist, sendikacı olabilir, sendika yazarı olabilir, sendikacı uşağı da olabilir. Kendini tek başına sosyalist kadro dinamiklerine adanmış sosyalist ise, en fazla örgüt-ilişki cambazı olabilecektir.

NOTLAR

- 1) Eric Olin Wright; "The Status of the Political in the Concept of Class Struggle", *Politics and Society*, vol. 11, no.3, 1982, s. 339.
- 2) Richard Hyman; "Sendikal Bilincin Sınırları", *11. Tez*, sayı:5, s.108.
- 3) Andrew J. Taylor; *Trade Union Politics: A Comparative Introduction*, St. Martin's Press, New York, 1989, s.186. Taylor, bilinçlilikle ilgili olarak sınıf kimliği (class identity), sınıf karşıtlığı (class opposition), sınıf bütünlüğü (class totality) gibi evreler tanımladıktan sonra, alternatif bir sosyo-ekonomik modelin üretildiği aşamaya geliyor.
- 4) Aydemir Güler; "Sendikalar Sınıf Mücadelesinde Ne İşe Yarar?", *Gelenek*, sayı:48, s.18
- 5) Seyfi Öngider; *Kriz ve Sendikal Hareket*, Devinim Yayınları, İst. 1994, s.63.
- 6) Alain Touraine vd.; *The Workers' Movement*, Cambridge University Press, New York, 1987, s. 254.
- 7) Gülnur Savran; "Özlerin Reddinden Sınıf Politikasının Reddine", *11. Tez*, sayı:10, s. 133.
- 8) Tülin Öngen; *Prometheus'un Sönmeyen Ateşi*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.210.
- 9) Metin Özuğurlu; "Birinci Bahar Dalgası", *Sosyalist Birlik*, sayı:3, s. 22, 24.
- 10) Sevkuthan N. Karakaş; *Eylem Günlüğü; Zonguldak Maden Grevi ve Yürüyüşü*, Metis Yayınları, İst. 1993, s. 180.
- 11) *a.g.e.* s. 167, 168, 188.
- 12) Alpaslan Işıklı; *Sendikacılık ve Siyaset*, İmge Yayınları (4. baskı), Ankara, 1990, s. 218.
- 13) Aydemir Güler; *a.g.y.* 14.
- 14) *a.g.y.* s.30
- 15) *aynı yerde*.

KAMU ÇALIŞANLARI

Nilgün ÜNSAL

Marx-Engels Komünist Manifesto'da "modern devlet bütün burjuvazinin sıradan işlerini görecektir bir komiteden başka bir şey değildir" diyorlar. Bugün burjuvazinin 'sıradan işleri', kapitalizmin yeniden yapılanma sürecinde, tekelci kapitalist devletin rolünün genişlemesiyle birlikte giderek artmaktadır. Devlet; ekonomik, toplumsal, siyasal ve ideolojik alanlarda yeni işlevlerle donanmış dev bir aygıtla dönüştürülmüştür. Bu aygıtın, kapitalist toplumsal üretimin yeniden-üretimi sürecinde, işlerini kamusal hizmet biçiminde yürütenler kamu çalışanlarıdır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin meta ve hizmet üretimi alanlarında istihdam edilen 2 milyona yakın, hukuki statü açısından 'memur' olarak nitelendirilen kesimi hangi toplumsal sınıfa dahil edilebilir sorusuna yanıt tarihsel maddeci sınıf çözümlemelerinde bulunabilir. "Maddeci tarih görüşünün temel bir önermesine göre, belli bir sınıf yapısı belirli üretim ilişkilerinden türer ve dolayısı ile bu ilişkilere tekabül eder. Sınıflı toplumlardaki çeşitli üretim ilişkileri ise, dolaysız üreticiler tarafından yaratılan artı-ürüne el koymanın farklı mekanizmaları ile tanımlanır ve birbirinden ayrılır. Artığa el koymanın bu ilk kertesesi, temel (birincil) bölüşüm ilişkilerini oluşturur. Sınıf farklılıkları bu bağlamda eşitsizlik değil, sömürü sorunsalı içinde ortaya çıkar."(*) "... Artığa el koymanın her belirli biçimi ve mekanizması, belirli bir toplumsal sınıflar ikiliği/düalitesi yaratır. Bu diyalektik bir düalitedir ve bunun için de her sınıf bir diğerine hem bağımlıdır; hem de onunla karşıtlık ilişkisi içindedir. Farklı bir ifade ile her sınıf, artı-ürüne el koymanın her belirli ve iyi tanımlanmış biçimi içinde, kendi diyalektik karşıtına bağlı olarak tanımlanabilir. Herkesin bildiği kapitalist, feodal, köleci biçimler içinde işçi sınıfını burjuvaziden, serfi senyörden, köleyi efendiden bağımsız olarak tanımlamak mümkün değildir." (*)

"Toplumsal grup ve tabakaları belirlemeye ve bunlarla toplumsal sınıflar arasındaki ayrım çizgisini çizmeye gelince, bunu ancak artığın yeniden paylaşım süreçlerini çözümleyerek yapabiliriz. Her toplumsal kuruluştaki temel bölüşüm ilişkileri içinde el konan artık, piyasa-içi ve piyasa-dışı mekanizmalarla yeniden paylaşılır veya aktarılır. Bu yeniden paylaşılma/aktarma süreçlerine ikincil bölüşüm ilişkileri diyebiliriz. İkincil bölüşüm ilişkilerine, birbirinden ayırt edilebilen düzenli biçimler içinde katılanlar belirli toplumsal grup ve tabakaları oluştururlar. Farklı bir ifadeyle, toplumsal grup ve tabakaların tanımlanması ve teşhisi toplumsal sınıflardan farklı olarak -ikincil bölüşüm ilişkilerine bağlı olarak- mümkün olabilir. Bu çerçevede içinde iki ana kategori söz konusudur. Ekonomiye egemen olan sınıfların alt-gruplarını, ara tabakalardan ayırt etmek gerekir. Kapitalist bir ekonomide birinci kategori, sınai, mali, ticari sermaye ve rantiyeler arasında artı-değerin paylaşılması biçiminde ortaya çıkar. İkinci kategoriye giren ara-tabakaların başlıcaları ise

bürokrasi, serbest meslek sahipleri ve 'marjinal gruplar'dır ve bunlar varlıklarını piyasa mekanizması veya devlet aracılığı ile gerçekleştiren artık aktarımları ile sürdürürler. *(K. Boratov, 1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm, Gerçek Yay., s.: 9-10).

Kamu çalışanları, çalışmalarının karşılığının sermayeden değil, devlet aracılığı ile gerçekleştirilen artık aktarımından ödenmesi onları kapitalist sömürü ilişkileri dışında göstermekle birlikte, toplumsal yeniden üretimin sağlanması açısından devletin kamu çalışanlarını istihdam etmesi zorunludur.

Üst düzey bürokratlar haricinde kalan kesimiyle kamu çalışanları, hiç bir üretim aracına sahip değildir, yaşamak için emek güçlerini satmak zorundadırlar ve üretim sürecinde ücretli olarak yer alırlar.

Üretimin kapitalist tarzda düzenlenmiş olmasından kaynaklanan işbölümü sonucu varolan kafa/kol emeği ayrımı, üretken/üretken olmayan emek ayrımları kamu çalışanlarının kapitalist sömürü altında olmadığını göstermez.

Kamu çalışanlarının sendikal/siyasal mücadelesi, 1960'lı yıllarda başlamıştır. 1960'larda izlenen ithal ikameci, iç pazara dayalı sermaye birikim modeli, sosyal devlet anlayışı ve uygulamaları diğer emekçi kesimlerle birlikte kamu çalışanlarının da siyasal süreçlere katılımını getirmiştir. 1965'de TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası), 12 Mart faşist darbesinden sonra 1971'de TÖB (adı daha sonra TÖB-DER olarak değiştirildi), 1971 sonrasında TÖM-DER (Tüm Memurlar Birleşme ve Dayanışma Derneği), TÖTED (Tüm Teknik Elemanlar Derneği) kurulmuş ve 1980 darbesine kadar çalışmalarını yürütmüşlerdir. İzlenen ekonomik ve toplumsal politikalar, üretim-bölüşüm ilişkilerinin 60-80 arasındaki seyri kamu çalışanları sendikalarının örgütlenme ve mücadele anlayışlarını etkilemiştir. 1960'larda ideoloji ve pratiklerinde Kemalist burjuva öğelerin belirleyici olduğu grevsiz, toplu iş-sözleşmesiz TÖS'den, 1990'larda grevli, toplu-iş sözleşmeli sendikal hakları, kapitalist üretim sürecindeki yerlerini, siyasal süreçlere katılım haklarını tartışan kamu çalışanları örgütlerine gelmiştir.

1980'lere kadar daha çok eğitim-emekçilerinin örgütlenmesi şeklinde gözlemlenen kamu çalışanlarının sendikalaşma çalışmaları, 1980 sonrası diğer kamusal çalışma alanlarında da gündeme gelmiştir.

1980'lerden sonra dünya kapitalizmi ile eklemlenme sürecinde izlenen liberal ekonomi ve toplumsal politikalar çerçevesinde gündeme gelen özelleştirme, kamusal çalışmanın önemli bir bölümünü oluşturan sağlık, eğitim, sosyal güvenlik hizmetlerinin (sermayenin gereksindiği işgücünün yeniden üretimini sağlayan hizmetler) kapitalist sömürü mekanizmasına artık-değer paylaşımı biçiminde değil, dolaysız olarak dahil edilmesini sağlayarak, bu hizmet alanlarının üretici ve tüketicilerini artan oranda sömürüye maruz bırakacak bir saldırı biçimini almıştır. Sermayenin saldırılarına karşı kamu çalışanları sendikalarının mücadele biçimleri bu derginin diğer yazılarında ifade edilmektedir.

ÜTOPIK SOSYALİZMİN YENİDEN DOĞUŞU

Engin ERKİNER

Ütopik sosyalizm en parlak dönemini 19. yüzyılın ilk yarısında yaşadı. Engels, haklı olarak, bu dönem ütopik sosyalizminin önde gelen adları olan Saint Simon, Fourier ve Owen'da hayalcilikten başka şey bulamayanları küçümser. Onların, sınıf çelişkilerinin henüz yeterince gelişmediği, burjuvazinin "bütün halk adına" feodallerle mücadele ettiği bir dönemde bile, ortaya çıkan belirtilerden burjuva düzeninin büyük aksaklık ve adaletsizliklerini görebildiklerini belirtir.

Engels'in bu dönem ütopik sosyalizminin özelliklerini açıklayan sözleri aydınlatıcıdır:

"Bu tarihsel durum, sosyalizmin kurucularını da etkiliyordu. Eksik kapitalist üretim koşulları ve eksik sınıf koşulları, eksik teorilerle karşılandı. Toplumsal sorunların henüz gelişmemiş ekonomik koşullarda ilgili duran çözümünü, ütopycılar, insan beyninden çıkarmaya kalkıştılar. Toplumda yanılğılardan başka hiçbir şey yoktu; bunları gidermek sağduyunun görevidi. Öyleyse, yeni ve daha yetkin bir toplumsal düzen sistemi bulmak ve onu topluma dışardan, propagandayla ve olabildiği her yerde, örnek alınacak deneylerle kabul ettirmek gerekiyordu. Bu yeni toplumsal sistemler, ütopik olmaya önceden mahkum edilmişti; bunlar, ayrıntıları bakımından ne kadar tam işlendilerse, olmayacak hayallere kapılmaktan o ölçüde kurtulamadılar." (Marx-Engels, Seçme Yapıtlar, c.:3, s.: 144).

Sosyalizmin hemen sonraki dönemde teorik ve pratik gelişmesi, ütopycı sosyalizmin bir dönem neredeyse ortadan kaybolmasına neden oldu. (Ütopik sosyalizme karşı "bilimsel sosyalizm" terimini kullanmıyorum. Bence bu adlandırma doğru değildir. Konu başka yerde ele alındığı için burada üzerinde durulmayacaktır. (Bkz. "Sosyalizmin Sorunları-Kitap Dizisi 1", s.: 25-31).

Toplumsal ütopya sahibi olmanın kendi başına eleştirilecek yanı yoktur. Böylesi ütop-yalar kişinin dar maddiyatçılıktan uzaklaşmasını, kısır ilişkilerin üstüne çıkabilmesini getirir. Toplumsal ütopya, kapitalizme karşı muhalefetin bir çeşididir. Moda deyimle gerçekten "vizyon sahibi" olan kişi, ütopycı olan kişidir.

Sosyalistlerin de ütopyaları vardır, ama hiç de ütopycı değildirler. Sosyalistler ütop-yalarına nasıl ulaşacakları konusunda (zaman içinde değişecek de olsa) açık görüşlere sahiptirler. Bu görüşlerini çağlarındaki dünyanın, ülkelerinin, sınıf hareketinin vb. analizi temelinde oturturlar. Bu analizleri sık sık hatalı ve eksik çıkabilir. Önemli olan, sınıfsız topluma ulaşmada az çok belirgin bir ilerleme yoluna sahip olmalarıdır.

Perestroykanın başlamasından ve özellikle 1990'dan ve SSCB'nin dağılmasından sonra, özellikle Türkiye sosyalist hareketinin bir kesiminde ütopik sosyalizm sanki yeniden doğdu. İlk yıllarda, Yeni Dünya Düzeni'nin yoğun ideolojik saldırısı altında, ütopik sosyalizmin

yükselmesi zararlı değildi; hatta savrulmaya ve Yeni Dünya Düzeni'ne karşı bir çeşit direnmeyi de ifade ediyordu. Çeşitli kişiler değişik gerekçelerle düzenle bütünleşen "gerçekçi"lere karşı sosyalist ütopyalarıyla kendilerini savundular. Hermann Hess'in Bozkırkurdu'nki şu sözleri önemli bir inancı ifade eder:

"Düşlerim baştan sona haklıymış (...) ve yanılan yaşam ve gerçekmiş."

İnsanın düşlerine olan sağlam inancı, özellikle herşeyin yozlaşıp çürüdüğü, ya da yıkıldığı dönemlerde özellikle önemlidir.

Ama sosyalist ütopya, sosyalist politikanın yerine geçmeye başlayınca; çürümeye karşı direnç olmaktan çıkar ve çürümenin bir çeşidine dönüşür.

Ütopik sosyalizm neden bu kadar yaygınlaştı? Bu yaygınlığın eskiden "Sovyetçi" olarak bilinen çevrede özellikle fazla olduğu söylenebilir.

SSCB'nin dağılması ve Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkelerin yıkılması Türkiye sosyalist hareketini birdenbire açıklanması gereken koskoca bir tarihsel yükün altında bıraktı. Bu yük dünyanın başka ülkelerindeki sosyalist hareketler için de geçerlidir; ancak onlarda "önce teorik açıklığa kavuşmak, sonra sınıflar mücadelesinde adımlar atmak" gibi bir anlayış olmadığından (insanlık tarihindeki hiç bir büyük sorun sadece teoride çözülmemiştir); teorik sorunlarda ilerlemeyi ve tarihsel yükü zaman içinde dağıtmada daha başarılıdılar.

Türkiye sosyalist hareketinin –özellikle belirtilen kesimi arasında– ütopik sosyalizme sığınmak, sorunlardan kaçmanın gerekçesi haline geldi. Eski yanlıştı ve hiç bir önemli unsuru bugün geçerli değildi. Eski böylesine yadsınırken yerine konulabilen yeni de yoktu. Bu durumda hâlâ sosyalist olduğunu savunan bir kişiye ütopik sosyalizmden başka yer kalmamaktadır.

Sosyalistler arasında yapılan ve içinde yer alınan (ya da yer alınmaya niyetlenilen) toplumsal mücadelenin sorunlarının konuşulacağı toplantılarda sık sık şu durumla karşılaşıldı: Birileri kalkıp sosyalist ütopyasını pratiğe indirgeyerek anlatmaya başladı. Sosyalistler için kitle içinde "yeni" çalışma ve örgütlenme tarzı idi anlatıldığı iddia edilen ve oldukça da ayrıntılandırılmıştı. Anlatılanlar güzeldi. Kendi başına el alındıklarında kendisine sosyalistim diyen kimsenin karşı çıkması düşünilemezdi. Ama sosyalist politika bu değildi.

Ütopik sosyalizmin "insan kafasında üretilen sosyalizm" olduğu bilinir. Toplumun, işçi sınıfının, diğer emekçilerin durumu nedir? Bizim durumumuz nedir? Bu koşullarda nasıl bir çalışma ve örgütlenme tarzı gereklidir? Bunları tartışma yerine, hiç birimizin hoşuna gitmeyen ama yazık ki gerçek olan gerçeklerle uğraşmak yerine "yeni" bir çalışma ve örgütlenme tarzının özellikleri "iyi çalışan bir insan kafasının" ürünleri olarak tartışmaya sunuluyordu.

Beklenildiği gibi, diyelim altı ay sonraki bir başka toplantıda savunulanların pratiğe uygulanmasında önemli hiçbir adım atılmadığı görülmüyordu. Atılması mümkün de değildi, çünkü projeler ayrıntılandırıldıkça ütopik özellikleri daha da ortaya çıkıyordu.

Yine de uygulanıyorlardı; şöyle: Somut bir konuyu, örneğin kadının konumunu ele alalım. "Feminist bir sosyalizm" için mücadele edilecekti; sosyalist harekette erkek egemenliğinin göstergeleri nelerdi ve nasıl ortadan kaldırılabilirlerdi; sosyalist kadınlar nasıl örgütlenecekti vb. vb. Tartışılıyor, ilkeler belirleniyor ve bunlar küçük arkadaş çevresinde uygulanıyordu. O kadar! Topluma açılmak, toplumda kadınların durumu nedir, erkek egemenliğinin bu toplumdaki kaynakları ve aldığı özgül biçimler nelerdir ve buna karşı nasıl

ve hangi araçlarla mücadele edilmelidir? Bu gibi cansıkıcı sorular ise hemen hiç gündeme alınmıyordu. Sonunda "herkes evinin önünü süpürse şehir temiz olur" gibi, "herkes ailesinde ya da arkadaş çevresinde sosyalist ilişkileri egemen kılarsa, toplum sosyalist olur" anlayışına varılıyordu.

Bu anlayış belki sesli olarak ifade edilmiyordu, ama yapılan sonuçta buraya varıyordu. Toplumsal gerçekle ilişkisi olmayan projeler üretmek ve bunları küçük arkadaş çevresinde uygulayarak sosyalist mücadele verdiğini sanmak! Başka konularda da benzer bir durum söz konusudur.

Ütopik sosyalizmin bugünkü biçiminin, "Nasıl bir sosyalizm istiyoruz?" tartışmasının doğrudan devamı olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Çeşitli politik örgütlerden kişiler bir araya gelip, bazen panel, bazen de seminer biçiminde, belirli sayıda bir kitle ile birlikte "Nasıl bir sosyalizm" konusunu tartıştılar. Sosyalizmin özellikleri istemekle belirlenseydi, kimse en iyisinden daha azını istemezdi. Herkes doğal olarak en iyisini isterdi. Eski sosyalizm bu iyi özelliklere yeterince sahip olmadığından eleştirildi. Ama "Bu sosyalizm bugünün dünyasında nasıl kurulabilir?" ya da "Türkiye sosyalizminin özellikleri neler olacaktır?" gibi sorular üzerinde ya hiç durulmadı ya da konularda söylenen şeyler büyük hoşnutsuzlukla karşılandı. Gerçek hiç de istenildiği kadar güzel değildi ve hayaller dünyasını bozuyordu.

Bugünkü aile ve arkadaş grubu uygulamalı "sosyalist projecilik" yakın geçmişteki bu anlayışın devamıdır. Bilindiği kadarıyla "Nasıl bir sosyalizm istiyoruz?" tartışmasından hiç bir somut sonuç da çıkmamıştır.

Ütopik sosyalizmin güçlenmesi geçici bir olgudur. Sosyalist hareket (Marksist olsun veya olmasın) teorik ve pratik olarak gelişip güçlendikçe, ütopik sosyalizmin günümüzdeki biçimi de (tıpkı eskiden olduğu gibi) ortadan kaybolmak durumunda kalacaktır. Yalnız şuna dikkat edilmesi gerekir: Ütopik sosyalistler ütopya ya da sorunlar yığını karşısında bir çıkış yolu arayan ve şimdilik bunu "ütopik projeler" yapmakta bulanlardan ibaret değildir. Bir bölüm kişi sosyalist olarak görünmeye devam etmek istemekte, ama hiçbir şey yapmak istememektedir. Sosyalist mücadelede bir şey yapmak istememek, ama sosyalist görünmekten de vazgeçmemek en başta -çeşitli gerekçelerle- hemen herşeyin somutlanmasına karşı olmakla kendini göstermektedir. Belirsizlik, muğlaklık ve genellik sürdüğü oranda pratikte eksiği ve yanlışı olsa da belirli bir rota tutturup ilerlemek olanaksızdır. Belirsiz, muğlak ve genel kalmanın bir başka yolu da, nasıl olsa önemli oranda uygulanmayacak/ uygulanamayacak olan gerçek dışı "projeler"le sosyalist politika yapmak adına zaman geçirmektir.

Ayrıştıkça güçlendiğini savunanlardan değilim. Ama aralarındaki farklılıklar ne olursa olsun, sosyalist mücadele içinde yer almaya kararlı olanlarla, bir şey yapmaya niyeti olmayanlar arasında belirgin bir ayrımın daha fazla zaman geçmeden oluşmasından yanayım. Sosyalizmin sorunları üreten, yaratan, inandığı şeyler için kavga veren, bu kavgada yanlış da yapan ve bedelini de ödeyen insanlarla tartışılır. Bu alandaki fikir ayrılıkları önemlidir, ama hiç olmazsa savunduğunu yapan/yapacağını bildiğimiz kişilerle tartışıyoruzdur. İnsan yanlıştan da öğrenebilir, yeter ki o yanlış belirli bir zihinsel emeği ve pratiği, yani belirli bir kaliteyi temsil etsin.

Ütopik sosyalizmin bile sorumluluğu ve bedeli vardır, tabii ciddi olanlar için.

BİRLEŞİK SOSYALİST PARTİ

1. KONFERANS VE KONGRE BELGELERİ

(SEÇMELER)

16-17-18 Haziran 1995'te toplanan BSP Büyük Konferans ve Kongresi parti içinde ve sol kamuoyunda çeşitli yankılara yol açtı. Konferans ve Kongrede *Sosyalist Politika* olarak *Gruplararası Zemin*, *Emek* ve bazı bağımsız veya değişik kökenlerden sosyalistlerle kimi zaman ortak, kimi zaman paralel tutumlar geliştirdik. *Sosyalist Politika* ve *Gruplararası Zemin* delegelerinin Konferans ve Kongrede yaptıkları açıklama ve gündem maddelerine ilişkin dile getirilen görüşlerden bir seçkiyi, Konferans/Kongrenin en azından bizler açısından nasıl değerlendirilebileceğine dair objektif veriler sunması amacıyla yayınlıyoruz.

Kongre öncesi tutum

BSP'de değişik düzeylerde görev alan Sosyalist Politika, Gruplararası Zemin çevreleri ve bazı bağımsız sosyalistlerin Kongrenin hemen öncesinde yayınladığı temsili 23 imzalı metinden..

Büyük Kongreye Doğru

Nasıl Bir Parti

Nasıl Bir Sosyalist Siyaset

(...)

Parti Nerede

Siyaset zemininin giderek radikal uçlara doğru kaydığı bu süreçte, parti kendi siyasal kimliğini ortaya koymada, özgün çözümlemelerle politika geliştirmede ciddi bir adım atmadı. Farklı grupların ilk kez böyle bir çatı altında toplanmaları, seçim örgütlenmesi zorunluluğu gibi nesnel olgular, bu adımların atılmasında aşılmaz engeller gibi gösterilerek, partiyi sadece birlik projesi gibi algılayan bir değerlendirmeye "inşa süreci" mantığını öne sürerek bütünlüklü bir politikaya yönelme anlayışını benimseyememiştir. Aynı yaklaşım, sosyalistlerin toplum gündemine müdahalesinin kanallarını tıkayan içi boş bir "özgürlük projesi" geriliğine indirgenmiştir. Sınıf eksenli dışındaki toplumsal muhalefet odaklarına eklenilen belirsiz politik hedefler, partinin siyasal olgunlaşma sürecini başlatamadığı gibi, toplumsal olanla, siyasal olanı kaynaştıran bir öznenin dünya görüşünden çok, sağa savrulan bir "proje" taşeron bakışından kurtulamamıştır.

Önemli Bir Adım Programı:

Bu yaklaşımların tümü, bileşenleri marksist olan partimizin program taslağına karşı tutumlarında da ortaya çıkmaktadır. Parti program taslağının marksizm zeminine basması ve

bu temeller üzerinde çözümlemeler yapmasına karşılık olarak "eylem programı" ya da "beyaz program" önerilmektedir. Bunun yanı sıra, marksist kimliğin belirginleştirilmesini öneren parti içi kesimlere, zaman zaman "sorun yaratıcı" unsurlar olarak bakılmaktadır. Oysa marksizme yönelik saldırılara karşı tutum almak, ancak net bir duruşla mümkündür. Sınıfsallık ve toplumsallığın sona erdiği, toplumun bilinçli öznelerce dönüştürülebileceği yolundaki görüşün iflas ettiğini savunanlara karşı marksizm açıkça sahiplenilmelidir. Bu bilinç, saçılmış, dağınık duran sınıf ya da katmanlara yönelimi olan halkçı, demokrat, taban insiyatifçi hareketlere karşı duruşun mesafesini belirlemiş olur.

(...)

Büyük Kongre'ye Doğru

Birleşik Sosyalist Parti'nin kuruluşuna katılmış, partinin çeşitli yönetim kademelerinde görev almış, çeşitli parti etkinliklerinde bulunmuş ve bulunan, partili mücadeleyi, ilkeleriyle amacını belirlemiş, örgütlenmesinden çözümlemeleri ve propagandalarına kadar, toplum içinde politik bir güven merkezi oluşturması gerekliliğine inanan sosyalistler olarak; Büyük Kongre'nin bu konularda özellikle duyarlı davranmasını diliyoruz.

Bu açıdan baktığımızda; bir partinin perspektifini belirleyen en önemli unsur olarak pogramın, parti hayatına geçirilmesi gereklidir. BSP program taslağı, gerekli tartışmalar ve düzeltmeler dışında, sosyalist mücadelenin imkanlarını bize sunmaktadır. Büyük Kongre'de bu program taslağı öz olarak sahiplenilmeli ve bu taslağın gerisine düşülmemelidir. BSP Büyük Kongre'si, partinin marksist kimliğini ve bu kimliğin vazgeçilmez bir birleştirici eksen olduğunu alacağı kararla bir kez daha ilan etmelidir. Dışımızdaki partiler ve parti girişimleriye olan ilişkilerimizde, partimizin marksist kimliğinin ve bugünkü kurumsallaşma gereksiniminin yollarını tıkayan tutumlardan kaçınılması gerektiğini net bir tavırla göstermelidir. Parti içi eğitimin bir ihtiyaç olduğunu vurgulayarak, yeni kuşakları karşılayabilecek ve diğer üyelerinin de gelişmesinin yollarını arayan, Büyük Kongre'de belirlenecek bir yönetime bu alanda program oluşturma ve uygulama görevini vermelidir. Büyük Kongre, ayrıca sınıf hareketi, sendikalar, kamu çalışanları, gençlik ve aydınlar gibi çalışma alanlarında kurumsallaşmış örgüt birimlerinin çalışmasını sağlayacak kararlar almalıdır.

Konferans Konuşmalarından Seçki

Gençlik

Deniz Doğançay (Ankara): Merhaba yoldaşlar. Komisyonlarda yaptığım tartışmaları burada tekrar etmeden, sonuç kısmını muhatap olarak konuşacağım. Parti genel olarak aynı şeyi yaşasa da bu gençlik komisyonunda daha can alıcı olabiliyor. Sorunu ben şöyle düşünüyorum: Düşünceyle, eylemin üretim aşamasıyla, eylemin kendi kendisini karşı karşıya getirerek bir sonuca gidemeyeceğimizi düşünüyorum. Sürekli olarak bize eylem önerisinde bulunurken partinin topluma yayılma ihtiyaçlarını karşılamada yöntemin de bir eylem ol-

duğunu varsayarsak, bu eylemin üretim aşamasını küçümseyerek, sonuçlara ulaşamayacağımızı düşünüyorum. Bu anlamda, söyleyeceğim bir öneri olarak da değerlendirilebilir. Yazın öğrenci gençlik adına ölü bir sezondur. İstese de onları belirli bir eylemlilikde tutamayabiliriz. Ama parti kendi olanaklarını kullanarak bu eylemliliğin üretimini başlatabilir. Örneğin üniversitede eğitim üzerine kapsamlı bir çalışma yapabilirsek, bunu partiyi oluşturan bileşenlerin daha önceki birikimlerini karşı karşıya getirmek şeklinde değil, sosyalistlerin genel olarak yaşadığı alanı çözümleme gibi sorunlar ortaya getirip bu niyetle çözersek, tartışmaları bu şekilde yaparsak olabilir.

Bunu gençlik platformu toplantısı için İstanbul'dan gelen arkadaşlar da dile getirmişlerdir. Türkiye genelinde organize edebilirsek, partinin dışına çıkmasını sağlayabilirsek, sıkça bahsettiğimiz eylem zeminini yakalamış olacağımızı düşünüyorum.

Okullardaki çalışmalara ilişkin söylemek istediklerimi özetlersem, yaklaşık üç dört senedir üniversitelerde varlık gösteren siyasal çevrelerin çalışmalarının ağırlık noktası akademik demokratik mücadele şeklinde tarif etmişlerdi, fakat bu kendisini tüketen bir mücadele biçimiydi. Ayrıca üniversiteleri tam olarak kapsayamıyordu. Sol kanattaki öğrenciler buna güvensizlikle bakıyorlardı. Samimi bulmuyorlardı. Akademik demokratik mücadelenin bir paravan olduğunu düşünüyorlardı. Biz bu imajı da yıkamamıştık. 89-90'lı yıllarda öğrenci derneklerinin atılımı bu imajı yıkar gibi olsa da, yaşanan olaylar, bildik nedenlerle dernekler amacına ulaşamadı.

Biz parti olarak üniversite öğrencilerinin üniversitelerde nasıl örgütleneceklerine dair somut modellerle karşılarına çıkarsak bunu kendi içimizde test ederek daha sonra önerilebilirsek partinin ihtiyaçları çerçevesinde olumlu gelişmeler kaydedebiliriz.

Selçuk Soylu (Ankara): Gençlik konusunda söyleyeceklerim üniversitelerle sınırlı olacak. Partimizin gençlik politikaları zaten üniversitelere ilişkin. Partinin gençlik meselesini önceleyen bir başka sorunu vardır. O da eğitim sorunudur. Parti içinde gençlik, programı tartışmamıştır. Niye tartışmamıştır, çünkü Marksizmi bilimsel olarak kullanacak bir formasyon almamıştır. Kim vermemiştir? Parti vermemiştir. Çünkü parti böyle bir işi kendine iş edinmemiştir. Partinin genel geçer iş tanımı, eylemlilik denilen ve sokakla ifade edilen bir yörüngede sürmektedir. Düşünce-eylem diyalektiği, praksis felsefesi hayata geçirilmemiştir. Bu yüzden Mustafa Yavuz, gençlik konusundaki raportör, "gençlik bu sorunları tartışıyor" dedi ama ben gençliğin herhangi bir sorunu ciddiyetle tartıştığı inancında değilim. Türkiye genelinde bir platform topladık. %90'ı üniversite öğrencisiydi ve üniversite maddesine gelindiğinde bu tartışma bu kadar yeter denmiş ve burada bitmiştir. Birtakım tartışmalara girilmek istendiğinde ideolojik tartışma partiyi böler korkusuyla (ki bu korkunun her yerde olduğunu görüyoruz) gençlik politikasızlığa mahkum edilmiştir. Gençlik politikasızlığa mahkum edildiğinde ne olmuştur? Gençlik üniversitelerde BSP'li gençlik de dahil olmak üzere sosyalist gençliği kastediyorum, sosyalist gündelikçiliğe soyunmuştur.

Sosyalist gündelikçilik nedir? Kantın solculuğudur. Bugün ne eylem var, 12.30-13.30 arasında nereye doğru yürüyeceğiz? şeklinde, üniversitelerde sallanıp yuvarlanıp gitmekteyiz.

Şimdi önümüzde iki sorun var. Birincisi eğitim sorunu, ikincisi gençliğin parti içinde nasıl örgütleneceğidir. Eğitim sorununu biraz daha geniş bir çerçevede ele alırsak, bizim yaşadığımız alan için üniversiteleri bilim politikalarıyla, üniversitelerin kapitalist toplumdaki işlevleriyle bir bütün olarak çözümlememiz gerekmektedir. Bunu çözülmeden herhangi bir şekilde politika üretemeyiz. Gençlik şu anda yaz tatiline girdi. Ekim ayında üniversiteler dolacak ve belirlenen takvim çerçevesinde eylemlerine devam edecek. Ben ODTÜ öğrencisiyim. Size bu üniversitede hangi eylemlerin hangi tarihler içerisinde yapılacağını söyleyebilirim. Bunu Gorbaçov'un gelmesi gibi istisnalar bozar. Onun dışında bu takvimde bir değişiklik olmaz. Kantinlerde sosyal muhitçilik yaparak –tabii sosyalistlik yaptıklarını sanarak– gençlik bunu sürdürecektir. Parti onları politikasız bırakırsa... Teşekkürler.

Haluk Savaş (Ankara): Hoşgeldiniz yoldaşlar. Gençlik problemi ile ilgili objektif bir durum var. O da şu: Üniversitelerde, daha çok üniversitelerden konuşuyoruz tabii, gençlerin büyük bölümü kantinlerde, kantin problemlerinin çözümüyle ilgili, okulun temizliğiyle ilgili, okulun iç sorunlarıyla ilgili, ya da harç problemleriyle ilgili düşünenler bunu eylemli hale getirerek bir gençlik hareketi yaratma hayali güdüyorlar. Bu yanlış ile gençlerimizi böyle çalışmalar içinde heder etmeyelim. Onları, saldım çayıra mevlam kayıra ilişkilerine terk etmeyelim. Önce bunun aşılması gerekiyor. Bu bir. İkincisi Türkiye'nin bugünkü nesnel koşulları ciddi bir gençlik hareketinin oluşmasına imkan vermiyor. Açık söyleyelim 1960'ların gençliği yok. 60'lı yılların gençlik hareketlerinin kendi dinamiklerinin ortaya çıkardığı ilişkilerden söz etmek mümkün değil.

Buna uygun bir çalışma tarzını benimsemeye çalışmak ya da bu çalışma tarzının bir gençlik hareketini bugün için yaratacağını düşünmek çok yanlış olacaktır. Böyle düşünmemeliyiz. Peki ne yapmalı? BSP'nin şu anda gençleri azdır, gençliğe açılan kapısı da dardır. Bunu genişletmek gerekir. BSP gençleri, Marksist bir kimlikle yeniden yapılanma çalışması içerisinde değerlendirilmelidir.

Burada bir sıkıntıyla karşılaşıyoruz. Sıkıntı şu: Gençlerimiz bir yandan demin sözünü etmiş olduğumuz bir yanlışla karşı karşıya, akademik alanda ıvır zıvırla uğraşmaları teşvik ediliyor. Buna izin vermemek lazım. Peki siyasal alana gelince ne oluyor? Siyasal alanda siyaset yapmak için bazı kutuplar oluşmaya başlamıştır. Bunlardan biri ulusalcılık, sol komünizm adı altında, Marksizmin gevşetilmiş ve içi boşaltılmış tarzına eklenerek bir siyaset yapma tarzı geliştiriliyor. Bunlara karnımız toktur. Bu yüzden gençlerimizi heba etmemeliyiz. Bu parti bunlara karşı set çekmelidir. Gençlerimiz de üniversitelerde Marksist kimlikleriyle siyasal çalışma yürütmelidirler, BSP adına. Bunun dışında kozmopolitizm, sivil toplumculuk, globalleşmecilik gibi düşüncelerle Marksizmin gevşek yorumlarını, bu partinin, BSP'nin militan ruhlu gençliğine içertmeye çalışanlara da ket vurulması gerekir. Gençlik bunu yapabilecek kapasiteyi göstermelidir. Kantinlerde boğulmadan bunu yapabilecek bir gençlik çalışmasının bizzat partili gençlerle yapılması gerektiğini düşünüyorum. Gençlik çalışması için BSP'nin yolu bu şekilde açılacaktır. Eğer gelecek gençliğin ve gençlik sosyalizmi getirecekse, gençlik hareketi değil genç partimiz BSP, genç bir parti olarak sosyalizmi getirecekse bu kanaldan geçmesi gerekiyor.

Gene Marksist kimliği olan gençlerin Marksist dolayım ilişkilerinden geçirilerek, bunun doktriner çalışmasının çerçevesini kavrayarak ve kapitalizmin, bulundukları akademik alanda toptan toplumsal eleştirisini yapabilecek militan bir gençlik çalışmasından söz etmeye çalışıyorum. Yoksa küçük kantin olayları yaratacak bir gençlik hareketinden değil. Bu anlamda bu partinin içinde örgütlenecektir gençlik çalışması. Teşekkür ederim.

Sosyalistlerin Birliği ve BSP

Merdan Yanardağ (İstanbul): Sevgili arkadaşlar, BSP, adında tüzüğü ve mevcut programında da belirtildiği gibi, birleşik, çoğulcu, çok kanatlı bir partidir. Biz burada birlik sorunumuzu tartışıyoruz. Burada ya da bu salonun dışında herhangi bir sosyaliste, sosyalistlerin birliğine karşı mısınız diye sorduğumuzda hayır diyecektir. Herkes sosyalistlerin birliğinden yanadır. Her ayrılıktan sonra, hatırlanırsa çıkan dergilerin adı birlikle başlar. Sürekli birliğe vurgu vardır.

Ama bu birlik bir türlü gerçekleştirilemez. Bunun bizim irademizin dışında birtakım nesnel sebepleri bulunmakla birlikte, Türkiye'deki sosyalistlerin mücadele alışkanlıklarının, geleneklerinin de önemli bir payı var diye düşünüyorum. Arkadaşlar, birlik gereklidir ve önerilen bu karar tasarısı desteklenmelidir. Somut bir işten söz ediliyor orada. "Kitlese sol parti" girişimcileriyle BSP arasında bir süredir devam eden görüşmeler var. Bu görüşmelerde önemli bir ilerleme sağlanmasa bile, bu görüşmelerin devam ettirilmesinde bence de yarar var. Ancak burada sorun şu: Hangi eksende birlik sağlanacak. Arkadaşlar, bu görüşmelere gidilirken, BSP bir eksen belirleyememiştir. Böyle bir eksenden yoksundur. Birliğin kendisi de çok önemli bir iş olmakla beraber, sadece bir birlik fetişizmi yapmak BSP'yi büyütüp, geliştirip Türkiye sosyalistlerinin birlik sorununu çözemeyecektir diye düşünüyorum. Örneğin Kuzey Irak hareketini destekleyen, Cumhurbaşkanlığının, Genel Kurmayın ve Dışişleri Bakanlığının "Amerikancı Çiller Hükümetine karşı ortak operasyonudur" diyen sosyalistler vardır bu ülkede. Biz bunlarla birlikten yana mıyız? Hayır. Ben böyle bir partide sosyalist hareketin en sağında yer alan, bu milliyetçi çizgiyle bir arada olmak istemiyorum. Dolayısıyla birlik bir fetiş haline getirilemez. Sosyalist kimliklerimizi cebimize koymamızı önerenler, sosyalist söylem ve programla sokaktaki insanla, yığınlarla ve işçi sınıfıyla buluşamayacağımızı iddia edenlerle ben yine aynı partide şahsen olamam. Yani zaten dünyadaki o genel yıkım edebiyatının sosyalistleri de içine alarak sağa çektiği o büyük dalganın etkisi altında kalan birtakım arkadaşlarımız var bu çok açık. Ancak bu arkadaşlarla biz başka türden birlikler de yapabiliriz.

Yani önümüzde seçimler var örneğin. Bu seçimlerde solun en geniş birliğini sağlayabiliriz. Ortak adaylar çıkarabiliriz ve BSP bu noktada bir çatı partisi işlevi görebilir. Örneğin seçime katılma hakkını kazanamamış partiler var. Henüz partileşme girişimi içerisinde olanlar var. Henüz daha siyasi örgütlenmeye dönüşmemiş çeşitli siyasi hareketler var, sosyalistlerin birliğine sıcak bakan. Dergiler platformu, SİP gibi vs. Bunlarla bir somut iş üzerinde, örneğin seçimlerde, mevcut kurulu düzene karşı mücadele temelinde ittifaklar yapabiliriz. Eylem birlikleri yapabiliriz, güç birlikleri yapabiliriz. Bu birlikleri biz sonuna kadar desteklemek, kıskırtmak durumdayız, buralarda yakalayacağımız ilişki, sıcaklık,

ortak bir dil yakalama çabası bizi bir parti içinde birliğe doğru taşıyacaktır. Sözlerimden şu anlaşılmalıdır: bu partide kendisine Marksist demeyen, ya da Sadun beyin ifadesiyle söylersek, Marksizme karşı olmayan Marksist kimliği cepheden reddetmeyen arkadaşlarımız da bulunacaktır elbette. Partinin yapısı gereği karakteri gereği böyledir. Ancak bu partinin Marksist eksen ve sosyalist kimliği ısrarla ve kıskançlıkla korunmalıdır. Birlik görüşmelerinin temelini bu oluşturmalıdır. Kitle sol parti girişimcileri ile, ki biliyorsunuz bunun ağırlığını Dev-Yol'un çeşitli kanatları oluşturuyor, BSP'nin birliğini ben sonuna kadar destekliyorum. Ancak diğer kanattaki arkadaşlarımız, Kitle Sol Partisi girişimci arkadaşlarımız bir çerçeve sunuyorlar, bir zemin sunuyorlar, ama henüz BSP böyle bir birlik zemini sunabilmiş değildir. Bu partiyi geriye çekiyor. Biz faaliyetlerimizi durdurmamalıyız. Birliği bekleyerek, mücadeleden, partinin kendisini kurmasından ve örgütlemesinden geri adım atmamalı, bunu askıya almamalı, tam tersine bunu yükseltmeliyiz. Birlik ancak bu temelde, mücadele temelinde yükselir. Teşekkür ederim.

Program

Rasih Nuri İleri (İstanbul):

(...)

Programsız parti olamaz. Sosyalist kimliği belirlenmemiş parti olamaz. Bu kongre, hatalı da olsa, hata kimin olursa olsun, merkez yürütme kuruluna verdiler hatayı, bu kongreden programsız olarak çıkamaz. Bu nedenle yanlış da olsa mutlaka bir programın çıkması gerekir.

Bundan sonra 6 ay sonra yapılacak ikinci bir masrafla ikinci bir kongreyle daha iyi bir program çıkabilir. Fakat bunu bahane ederek programsız çıkmamız kadar yanlış bir şey olmaz. Mutlaka partimizin kimliğinin bir Marksist parti olduğu üzerinde, Marksizm ve Leninizm üzerinde durmak şarttır. "Konsensüs" diyerek havada bir program yapmak son derece sakıncalıdır. Buna rağmen de hiç programla çıkmamak da son derece hatalı bir şeydir. Benim önerim tasarı rötüşlerle tamamlanarak çıksın. Teşekkürler.

Bülent Ufuk Ateş (Mersin): Sevgili yoldaşlar, son konuşan arkadaşımın (B. U. Ateş, burada yer almayan bir konuşmacıdan bahsediyor) ben şu kanıya vardım: Geçmişteki en önemli sorunlarımızdan bir tanesi fazla köşeli olmamızdı. Evet doğrudur. Ama şu andaki en büyük sorunumuz da fazla yuvarlak hale gelmemiz. Bu yanıla kendimizi köşelendirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Bir saptama yapmak gerekliliğini hissediyorum. Bir program düşmanlığı gibi bir duygu uyandırıyor yoldaşların konuşmaları bende ve yeni bir milat yaratılmaya çalışılıyor. Ne adına yaratılmaya çalışılıyor bu milat. Kitle sol parti ile birleşme adına, her şeyi onun ertesine erteleme yönünde yeni bir milat yaratılmaya çalışılıyor.

Bu gerçekten de BSP için tehlikeli bir gidiştir. Bunu gerçekten görmek gerekiyor yoldaşlar. Bu noktada sormak gerekiyor. Programsız bir birlik anlayışı nasıl başarıya ulaşacaktır? Kendinizi tanımlamadan başka anlayışlarla nasıl bir birliktelik içerisinde ola-

bileceksiniz. Sevgili yoldaşlar, burada program konusunda bir oylama mutlaka yapılmalıdır. Bu oylamayı şunun için önemsiyorum ben: Birlikte gideceğimiz çok yol vardır. Birlikte bu yolu yürüyeceğiz yoldaşlar. Ama programatik anlamda da bir ayrışmaya gerek benim duyduğumuzu hissediyorum. Programatik anlamda BSP içerisinde bir ayrışmaya gidilmelidir. Farklı anlayışlarımızı bu parti içerisinde sentezleyeceğiz diyorduk. Programsız bir parti, programsız bir eylemlilik nasıl ve hangi senteze ulaşabilecektir. Bu ve benzeri vahim hatalardan kendimizi tez elden sıyırmamız gerekiyor yoldaşlar.

Özellikle ben taşradan gelen yoldaşlarıma sormak istiyorum. Gerçekten günlük yaşamda sosyalizmin diğer öbeklerinde mücadele eden sosyalist arkadaşlarımızla konuştuğumuzda sosyalist potansiyel kitle olan işçi sınıfının yanına gittiğimizde program diye bir sıkıntımız olmuyor mu?

Yoldaşlar. Ben kendi adıma Mersin'de bunun büyük sancısını duyuyorum. Teşekkürler.

Hanife Tanışan (İstanbul): Merhaba dostlar, özellikle her program tartışması açıldığında anlattığım bir birlik hikayem var. Bunu anlatarak başlamak istiyorum. Bir psikolog arkadaşımız daha önce tedavi ettiği, kendisine hiç uğramayan hastasını sahil yolunda görür, yanına doğru yürür. Elinde bir portakal sandığıyla bir de bez parçasıyla birşeyler yapmaktadır. Sorar ne yapıyorsun diye. O da okyanusa açılacağım da kendime bir yelkenli yapıyorum der. Bizim burada okyanusa açılmak gibi bir problemimiz varsa, bir karar vermemiz gerekiyor. Bir portakal sandığına bir bez parçası asarak mı açılacağız okyanusa yoksa bir laz takasıyla mı, yoksa bir transatlantikle mi? Buna karar vermemiz gerekiyor. Bu program bize geleceğe yönelik bir vizyon sunuyor. Bu geleceğe yönelik bir bakışı olması zorunlu olan bir yapıdır, bir partidir bu, programsız yürüyen bir parti mümkün değildir. Herkesin bunu kabul etmesi gerekir. Bu vizyona uygun uzun vadeli stratejileri oluşturarak ancak günlük mücadele hedeflerine yürüyebiliriz. Günlük mücadele hedeflerinden kalkılarak hiçbir şekilde problemler çözülemez. Özellikle tanecik mekaniği gibi kavramların doğayı açıklama bilimi denen fizik biliminin yeni ortaya attığı, son yüzyılda ortaya attığı bu teoriyle, ancak bütünlüklü bakış açılarıyla problemlere yaklaşabilirsiniz, doğru çözümler üretebilirsiniz. Kapitalizmin yarattığı akıl yanılgısından da ancak Marksist bir perspektife sahip bir programla yürüyen bir partide sosyalizme doğru yürümekle başarılabilir. Teşekkür ederim.

Haluk Savaş (Ankara): Burada programla ilgili konuşma yapmış olan arkadaşlarımız etkin olamama gerekçesini söylediler. Partimizin inşa sürecinde olduğunu iddia ettiler. Parti her zaman kuruluyor, gelişiyor. Ancak unutmayın Komünist Manifesto, Komünist Birliği gibi küçük bir çalışma alanı için üretilmiştir. Bugün dünyada program açısından önemli yapıtlardan biri olarak kabul ediyoruz. Marksist kimliğimizi temel alırken dayandığımız metinlerden, teorik metinlerden biridir. O yüzden bazı şeyleri birbirine karıştırmayalım, bu bir. Arkadaşlarımız, etkin olmama gerekçeleri açısından doğrudur, farklı gruplar ilk defa bir parti çatısı altında bir araya geldiler.

Dolayısıyla ciddi ürünler geliştiremiyorlar, bunun sıkıntısını yaşıyoruz. Seçim ör-

gütlenmeleri oldu. Bununla ilgili enerji sarfiyatı söz konusu oldu. Tartışmalar üretilmedi. Bunları biliyorum. Fakat bilmemiz gereken başka şeyler var. Arkadaşlarım, bizim Marksist bir kimliği tarif etmemiz, Marksist bir programı temel almamız gerekiyor. Neden? Neden Marksist bir kimliği temel almamız gerekiyor? Bir kez bizim şu anda yaşadığımız dünya koşullarında ve Türkiye'nin nesnel koşullarında, Marksizme, proleteriyaya elvada diyen bakış açılarının yaygınlaştığı, Marksizmi tasfiye etmeye çalışan post marksist, post modernist düşünce tarzlarının şekillenmeye başladığı bir ortamda eğer siyaset yapıyorsanız, kimliğiniz olur. Eğer siyaset yapıyorsanız Marksist kimliğiniz olur ve programı bunu tamamlamaktadır. Bu yüzden Marksistler kendi kimliklerine sahip çıkarlar, programlarıyla bunu ifade ederler. Bunun dışında arkadaşlarım, bugün Türkiye'de, Türkiye'nin toplumsal yaşamını değiştirecek, ona toplumsal kurtuluş yollarını açacak tek devrimci sınıf işçi sınıfıdır. Dolayısıyla sosyalist kadrolarla işçi sınıfını kaynaştıracak çalışma alanı Marksizmin dolayımından geçer, başka teorik ve pratik öğretisi var mıdır Marksizm dışında? Varsa bunu buradaki arkadaşlar açıkça savunabilmelidirler. O yüzden ileri sürülmüş olan Marksist programın orasını burasını çekiştirmek, 6 ay sonrasına ertelemek yerine bu konuda da var olan birikimlerimizi, 90 yılda yaratmış olduklarımızı elimizin bir hareketiyle silmeyelim.

Arkadaşlarım, toplumsal alanı siyasal alan ile hem teoride hem pratikte birleştirirken, eğer biz Marksist teoriyi amaç ve istenç birliği olarak kabul etmiş sosyalistlerin birliğini sağladığımızı düşünüyorsak bunun aksini iddia eden yoksa, neden bu kadar gürültü koparılıyor ve yeterince tartışılmadı deniliyor. Çünkü bizim özgün ayrılık noktalarımızı ifade eden bir kapsam programı yaratmadık. Marksist eksenini olan bir program yarattık bu yüzden neden üstünde bu kadar gürültü koparılıyor ve bu kongreden bunun kararını çıkartma konusunda hazırlıksız geliniyor. Kongre delegeleri gerekli inisiyatifleri ellerine almalı ve program içeriğinde tek tek bazı noktalarını da değiştirmek gerekiyorsa bunu tartışmak, bir an önce kongreden bu üç gün içerisinde bunun sonuçlarını çıkarmalı, Türkiye sosyalist hareketinin önüne koymalıdır.

Arkadaşlarım, partinin Marksist kimliği bileşenlerin kendi Marksizm yorumlarıyla geliştirilebilecek bir şeydir. Dolayısıyla Marksist bir çerçeve koyarsınız, çelişkilerinizi ayınlıklarınızı bu gelişme içinde belirlersiniz. Bu program kararını alın diyorum arkadaşlar.

Ekin Kanar (İzmir): BSP Marksist bir parti. Marksistler için özgürlük yönsüz ve serbest bir dolaşma hali değildir. Marksizm için böyle değildir. Çok açık ki zorunluluğun bilinci ve toplumsal emek sürecinin örgütlenişidir. Yani bunun için yola çıktık, yani toplumsal emek sürecinin örgütlenişini organize edeceğiz. BSP'nin bir programda kimlik bildirimi ve bu doğrultuda özgürleşmesi gerekiyor. Program Taslağı bir çok tartışmanın sonucunda çıkmış bir taslaktır. Çok açık hiçbirimizi yeterince ifade etmiyor biliyorum ama kararlı bir adım atabilmemizin yoludur. Bu taslağın onaylanmayışı gelinmiş bir yolu geri döndürmektir. Aynı zamanda kapitalizmden özgürleşmemeyi onaylamaktır bir yanıylar. Bu program taslağının onaylanmayışı sosyalizm mücadelesinin onaylanmasıdır, başka bir şey değildir. Böyle bir programa ayaklarımızı basmayacaksa partinin çeşitli politikalarını vs. sorgusunu hiç yaşamayalım.

Bu anlamdaki yakınmalara bir son verelim. Hep birlikte oyalanıp duralım. Şu politikası yok, bu politikası yok diye gerçekten hiç kimse yakınmasın. Bu kongreden bir program çıkmayacaksa bunun sorumlusu yalnızca MYK değil, buradaki üyelerin tümüdür. Yarın MYK'dan hesap sormaya kalkışmasınlar. MYK'nun m'sinden bir şey ummasınlar. BSP bugüne kadar elini kolunun sallayarak serbestçe dolaştı, artık özgürleşmek zorunda kapitalizmden, burjuva ideolojisinden özgürleşmek zorunda. Teşekkürler.

Metin Çulhaoğlu (Ankara): Değerli arkadaşlarım, ben bu partinin kuruluşundan, bu yana değişik illerde değişik partil yoldaşlarımla tanıştım, pek çoğu ile geniş sohbetler yapma olanağı buldum. Bir şey dikkatimi çekti. Türkiye'nin neresinde olursa olsun, bütün partili yoldaşlarımla dile getirdiği bir gereksinim vardı. Biz somut alanlarda somut politikalar üretmek zorundayız, somut alanlarda somut politikalar üretmek lafını son derece sık duydum. Şimdi arkadaşlar sizlere yöneltmek istediğim soru şu: Eğer bizim programatik bir hattımız, Marksist eksenimiz, net bir Marksist kimliğimiz yoksa, biz *hangi* alanlarda nasıl somut politika üreteceğiz. Bana bir kişi kalsın net bir bir Marksist kimlik olmaksızın, gümrük birliği konusunda, küreselleşme konusunda, özelleştirme, sağlık, eğitim, istihdam, kamu çalışanları ve kültür alanında somut politika üretebiliriz desin, ben onun alnını karışlarım.

Değerli arkadaşlarım, biz burada program içeriğinin şu cümlesini, bu cümlesini tartışmıyoruz. Biz burada çok net bir biçimde şu anda partinin bir tür üst belirleyeni olmaya doğru giden iki farklı siyaset tarzını tartışıyoruz. Program bunun bir vesilesi. Program tartışmaları ise bunun zahiri bir görünümü. Nedir arkadaşlarım bu iki farklı siyaset tarzı. Bir tanesi şudur: Der ki Marksizm duruştur. Ben şuradayım, bir Marksist olarak dünyaya ve ülkeye şöyle bakıyorum der. Bundan sonra bu bakışından hareketle bir genel strateji üretir. Bunun illa da şu aşamada bir devrim stratejisi olması gerekmez. Sosyalizmin açılım stratejisi de olabilir. Ardından bu stratejiden hareketle politikalar üretir. Bu politikaları eyleme dönüştürür. Bir başka siyaset tarzı ise başlangıcı sıfır noktasını hareket ve birlik olarak ele almaktadır. Hareketle birliğin içerisinden bir zaman sonra politika çıkacağını varsaymaktadır. Politikalarından sonra bir dönem, olursa, strateji biçimlenebileceğini varsaymaktadır. Bu stratejinin de Marksizme ulaştıracağını varsaymaktadır. Şimdi arkadaşlarım ben bunları doğru görürüm yanlış görürüm ayrı mesele, ama her anlayışa, bana karşıt da düşse bu parti içerisinde saygı duymak zorundayım, biliyorum. Bu saygımın bir gereği olarak ben isterdim ki şöyle bir uzlaşmaya varılsın, şöyle bir senteze varılsın: Marksizmden yola çıkan, yani birinci siyaset tarzının temsilcileri bununla aynı anda sinkronize bir biçimde hareket ve birlik boyutuna önem versinler, hareket ve birlik boyutundan yola çıkan arkadaşlar ise kimlik ve eksen sorununa daha önce verdiklerinden daha fazla önem versinler ve böylece biz bir sentezde buluşalım, bir ortak noktada buluşalım. Ama görebildiğim kadıyla böyle bir ortak noktada buluşmak, bugün için mümkün görülüyor. En azından Dev-Yol'la olan birlik girişimi ya da başka süreçlerin encamı belli olmadan böyle bir noktada buluşmak mümkün görülmemektedir.

Arkadaşlarım son bir şey daha söyleyeceğim, ben postmodernizme karşı, sivil toplumculuğa karşı, postmarksizme karşı bugün insanları egemenliği altına alan kültürel ya-

lamalara karşı, yalalaklıklara karşı köşeli Marksist kimliğimi sonuna kadar savunacağım. Teşekkür ederim.

Merdan Yanardağ (İstanbul): Sevgili arkadaşlar,

(...)

Arkadaşlar bir şey yanlış anlaşıldı herhalde. Ben bu partide bu program yeterince tartışılmadı demedim. Tam tersine bu partide bu program taslağı esaslı bir şekilde tartışıldı. Ama MYK bu tartışmanın düzenini kuramadı. Örneğin İstanbul İl Örgütünde esaslı bir tartışma yaşandı. Esaslı tezler ortaya atıldı. Ciddi eleştiri ve öneriler yapıldı. Ama bu eleştiri ve önerilerin yazılı hale getirilip süzülerek MYK'na taşınması bir türlü gerçekleşmedi. Parti bülteninin son sayısını okursanız Samsun İl Örgütü, ki biraz önce Adana delegesi arkadaşımız da hatırlattı, başka çevreleri, sosyalistleri, sendikaları, kitle örgütlerini çağırarak bu tartışmayı yaptı. Şu anda zaten partinin önündeki tek tartışma metni budur. Bu metnin ciddi bir şekilde tartışılmıştır. Bu partide bu metnin yeterince tartışılmadığını söylemek partideki arkadaşlara bence bir haksızlık ve saygısızlık olacaktır. Yani parti üyelerinin ve parti üyelerini temsil eden bu delegasyonun, MYK tarafından sunulan bir program taslağı karşısında böyle atıl, beceriksiz, tartışma yeteneğinden bile yoksun olduğunu söylemekle aynı anlama gelir, sözkonusu olan MYK'nun, ki benim de üyesi olduğum MYK'nun, bu tartışmayı yeterince örgütleyip düzenleyememesi, ortaya çıkan görüş ve önerileri MYK'na taşıyamamasıdır. Bu nedenle kongre buna el koymalıdır. Bu tartışmayı buraya taşınmalıdır ve burada eğer bu taslak yeterince ve esaslı bir biçimde tartışılıp karar alınırsa, bu taslağın bu kongreden çıkacağını düşünüyorum ben. Değilse bu Program Taslağı esas alınarak bir Kongre Taslağı haline getirilmeli ve eğer bir tüzük ve program kurultayı öneriliyorsa bunun tarihi de saptanmalı ve bu Program Taslağı bir Kongre Taslağı olarak oraya sunulmalıdır. Bütün önerilerle bugüne kadar yapılan bütün tartışma metinleriyle birlikte. Ki zaten bir tartışma süreci önümüze konacaksa hiçbir sınırı da olmayacak demektir bunun.

Arkadaşlar bizim Marksist bir eksene sahip olmamız halinde, bir teorik arka planımızı örmediğimiz taktirde ve sosyalist bir kimliği net bir biçimde ifade etmediğimiz bir yerde bir eylem programı oluşturmamız mümkün değildir. Hangi eylem programında anlaşılacağını söyler misiniz? Bu bence tamamen sahte bir tartışmadır. Doğru bir eksende bu tartışmayı götürmemek demektir. Bu Program Taslağının kendisi tartışma özüllü değildir. Bu Program Taslağının kendisi özüllü bir yerden tartışılmaya çalışılmaktadır. Teşekkürler.

Ali Önder Öndeş (İstanbul): Değerli arkadaşlar, bu partinin kuruluşundan bu yana yaklaşık bir yıl geçti. Bu parti, programını kabul etmedi, bu parti bir program oluşturmamış. Bu partinin delegeleri ne yazık ki bundan üzüntü duymaları gerekirken, program kabul edilmediği için alkış tuttular. Bu şaşırttı bir. Bu partinin programı olmadığı için, bugüne kadar bu partinin politik omurgası, politik ekseni de oluşamadı. Program konusunda az önce Veysi'nin sözünü ettiği "bazı arkadaşlar zorlayan oluyor" derken, biz bu partinin programı ile müteakmil, bitmiş bir programdan söz etmiyorduk. Ama bu partinin Marksist bir eksene oturan asgari bir programa sahip olması gerektiğine, ancak böyle bir programla partinin

önüne politik hedefler, projeler ve eylemler koyabileceğine inandığımız için parti programının bir an önce gerçekleşmesini savunuyorduk. Yoksa bitirilmiş, tüketilmiş bir program tartışmasından söz etmedik. Ama bu partide ne hikmetse özellikle "kitlesel sol parti girişimi"ne endeksli bir bakışla programın ertelenmesi konusunda bir irade gösterildi. Biz bu partideki programın ertelenmesi anlayışının, yakın bir tarihe alınması için bu önergeye olumlu oy vereceğiz. Teşekkür ederim.

Kongre Konuşmalarından

Ali Önder Öndeş: Değerli arkadaşlar, ben *Sosyalist Politika*'nın bugün almış olduğu bir kararı açıklayacağım. Gündem konusuyla da bağlantısı var. Ancak kongre sayım işleriyle ilişkisi çok az. Kararımız etik, siyasal ve ilkesel bir karardır.

BSP 1. OLAĞANÜSTÜ KONGRESİNE

Yoldaşlar,

Bugünkü durumda ve koşullarda, Türkiye Sosyalist hareketinin yeni bir atılımı gerçekleştirmesi açısından ciddi bir umudu ve birikimi temsil eden partimiz, çeşitli nedenlerle bir tıkanma noktasına gelip dayanmıştır.

Partimizin ideolojik ve siyasal kimliğinin özellikle ve bilinçli olarak silikleştirilmesi yönündeki çabalar, sonuçta; partimizin yürütme organının da kimliksizleştirilmesi, sürekli uzlaşma arayan dar bir teknisist aygıtı indirgenmesine yol açmıştır. Program taslağımız, partimize genel bir çerçeve ve marksist bir eksen kazandıracak bir belgeyken bu taslağın hasıraltı edilmesi için yoğun çabalar sarfedilmiştir. Partimizin yürütme organı, bir yıl boyunca politikasını sürekli olarak belirsizlikler, olasılıklar ve "asgari direnç" çizgisi üzerinden inşa etmeye çalışmış, bu nedenle belki de dünya sosyalist hareketinin tanık olmadığı ölçüde kimliksiz bir topluluk haline gelmiştir. Daha da acısı, partimizin GYK'sı ve üye tabanı da çeşitli nedenlerle bu organı ıslah edici bir canlılık sergileyememiştir.

Sosyalist Politika, BSP'nin bugünkü koşullarda Türkiye Sosyalist hareketi açısından ciddi ve umut verici bir açılım kanalını temsil ettiğine içtenlikle inanmaktadır. *Sosyalist Politika*, BSP'nin ülke ölçeğinde sağlıklı, iyi niyetli ve inanmış sosyalist kadroları barındırdığının da bilincindedir. Ne var ki bugünkü egemen belirlenim çerçevesinde, BSP'nin görev devreden karar ve yürütme organları mevcut geriletici dengeleri, kimliksizliği ve ürkekliği aşabilecek bir öncülük sergileyememiştir. Yeni karar ve yürütme organlarının da aynı tıkanıklığı yaşayacağına inanıyoruz. Partimizin dışardan sarsılarak kendine getirilmesi, *Sosyalist Politika* olarak bizim gücümüzü aşan bir iştir. Ancak, inanmış ve kararlı sosyalistler olarak partimizin içeriden sarsılıp kendine getirilebileceğine içtenlikle inanıyoruz. Bu süreçte, hangi gruba mensup olurlarsa olsunlar, bütün partili yoldaşlarımızla yanyana mücadele vermeye hazırız.

Sosyalist Politika; buraya kadar kısaca özetlenen çerçeve ve gerekçelerden hareketle idare-i maslahatçılığın ve teknisizmin suç ortağı olmamak kararıyla GYK ve MYK'da görev almayacak, Türkiye Sosyalist hareketinin gerektirdiği görevleri il, ilçe ve birim olmak üzere partinin diğer kademelerinde yerine getirmeye çalışacaktır.

Yoldaşça selamlarımızla.

SOSYALİST POLİTİKA

Gruplararası Zemin Adına Doğan Ülgenciler (İstanbul)

Sayın delegeler, bugüne kadar gelinen süreçte böyle bir konuşma yapmanın sonuçlarını bütün delege arkadaşlarımızın paylaşmasını diliyorum. Öncelikle şunu belirtmek gerekiyor: Partinin adında sosyalizm vardır. Sosyalizm bir umuttur ve gelecektir. Ancak sosyalistlerin, Türkiye'deki sosyalist adını kendilerine alabilmesi için aşmaları gereken birçok şey olduğunu düşünüyoruz. Bu nedenle, bugüne kadar parti yaşamını belirleyen siyasal hattın, etik anlayışın değişmesinde yardımcı olacağına inandığımız için, daha önce bir grup arkadaş olarak seçildiğimiz GYK aday listesinden çekildiğimizi açıklıyoruz.

Merdan Yanardağ, Doğan Ülgenciler, Hakan Gürgen, Emine Dayıoğlu, Sevgi Akkaya bu adaylıklardan çekilmişlerdir. Kongrenin bunları düşünerek bundan sonrası için parti yaşamını, partili mücadele hattını, toplumun önüne çevireceğini, yüzünü topluma çevireceğini düşünerek bu kararı alıyoruz ve deklare ediyoruz.

(...)

Metin Çulhaoğlu (Ankara): Değerli arkadaşlarım ben buraya kongremizi belirli bir çıkışla daha fazla meşgul etmemek ve bir netliğin altını çizmek üzere çıktım. Sevgili yoldaşlarım, az önce Ali Önder Öndeş yoldaşın okuduğu *Sosyalist Politika* deklarasyonunu hepimiz dinlediniz, hepimiz belirli biçimlerde yorumladınız. Şimdi şunu anımsatarak sözlerime başlamak istiyorum: Belki aranızda gelenek olarak geldiğimiz yer olarak, merkezi küçük bir elit tarafından yönetilen ve yönlendirilen ve belki de Stalinist bürokrasinin kurallarının geçerli olduğu bir kolektivite olduğumuz zannedilebilir. Doğaldır da diyorum. Ama sizi özellikle temin etmek istiyorum ki bu alınan, Ali Önder Öndeş yoldaşımızın okuduğu karar, *Sosyalist Politika*'nın yaklaşık 30 yoldaşımızdan oluşan delegasyonunun kolektif iradesi ve kolektif kararıdır.

Değerli yoldaşlarım bu kararın açıklanmasından sonra, Kurtuluş'tan, SBP'den ve illerden bana gelen ve açık yüreklilikle söylüyorum, içtenlikle söylüyorum, hepsini çok sevdiğim ve bundan sonra da hep yoldaşlarım olacak insanlara teşekkür ediyorum. Duyarlılıklarını saygıyla karşılıyorum. Ama bu kolektifimizin aldığı kararın değiştirilmesi sözkonusu değildir.

Birkaç noktaya daha temas etmek istiyorum. Bu kararın siyasî gerekçeleri vs. çeşitli biçimlerde yorumlanabilir. Biz değişik biçimlerde altını doldurabiliriz bunun. Ancak ben bir de yarı siyasî ve insani yanından söz etmek istiyorum, bu karar ve tutumun. Arkadaşlarım ben bir yıldır partimizin *BSP*'nin en üst icra organında görev aldım. Ben bir yıl boyunca şunu yaşadım ve daha ağızımı açmadan bir toplantıda söz aldığımda, bazı insanların gene Marksist eksenden, kimlikten söz edecek diye yüzlerini buruşturduklarını biliyorum. Bunun insanı ne kadar eksilten bir durum olduğunun takdirini sizlere bırakıyorum. Değerli arkadaşlarım, ben şuna da tanık oldum: Marksist kimlikten, net Marksist kimlikten, Marksist eksenli programdan söz edildiğinde gene yüzleri buruşan, aman diyen pek çok insanın, bir başka ülkenin komünist partisi burada Marksizmden, sınıf temelinden bahsettiğinde coşkuyla alkışladıklarını da biliyorum. Bu da insan olarak bizi, beni eksiltmektedir.

Değerli arkadaşlarım, şunun altını özellikle çizmek istiyorum: Bu alınan kararın seçim sonucunda, bizim şu kadar ya da bu kadar GYK adayı çıkarmamızla hiçbir alakası yoktur. 15 tane, 20 tane GYK adayı olsaydı biz gene yoldaşlarımızın iradesi doğrultusunda böyle

bir karar alacaktık. Şimdi son bir cümle daha edip sözlerimi bitirmek istiyorum.

Değerli arkadaşlarım, hiçbir yere gitmiyoruz. Biz *BSP*'ye inanıyoruz. *BSP*'nin geleceği olduğuna, Türkiye sosyalist hareketi açısından bir umut oluşturduğunu biliyoruz. Buna yürekten inanıyoruz. Bizler statü, titr meraklısı insanlar değiliz. Bundan sonra göreceksiniz. Sosyalist Politika ne kadar yoldaşımız varsa, en yaşlısından en gencine kadar, bulundukları illerde, ilçelerde *BSP* adına, *BSP*'nin gelişip güçlenmesi adına var güçleriyle çalışacaklardır. Hiçbir yere gitmiyoruz ve şundan da emin olmanızı istiyoruz: Bir karar aldı kongremiz, belirli bir dönem içerisinde, bir yıl içerisinde, bu parti bir programa kavuşacak. Bu program doğrultusunda bizler gene partinin her kademesinde görev almaya hazır olacağız. Değerli arkadaşlarım, Metin Çulhaoğlu olarak, Ali Önder Öndeş olarak, Uğur Özdemir olarak ve İlhan Kamil Turan olarak ve diğer yoldaşlarım adına şunu açıkça ifade ediyorum: İllerdeki yoldaşlarımıza sesleniyorum. *BSP* adına ne görev varsa, panel mi var, konuşma mı vardır, konferans mı vardır, eğitim mi vardır gelin bizi çağırın. Merkezi organlarımızın da iradesi ve onayı doğrultusunda biz oraya gitmezsek, gitmekten çekinirsek, partili görevlerimizi yapmazsak o zaman gelin yakamıza yapışın, bizden hesap sorun.

Son olarak şunu söylüyorum: Hiç bir yere gitmiyoruz. *BSP*'yi seviyoruz. Bütün yoldaşlarımızı seviyoruz.

Yaşasın Birleşik Sosyalist Parti.

İlhan Kamil Turan (Ankara): Değerli arkadaşlar, biraz önce yaptığımız İl Başkanları toplantısında, istifa eden iki İl Başkanı arkadaşımız bir öneri getirdiler. Ben buna hem Ankara İl Başkanı hem de bir Sosyalist Politikacı olarak, İl Başkanlarının istifasını doğru bulmadığımı belirttim. Şimdi dile getireceğim görüşleri çeşitli İl Başkanı arkadaşlarımız dile getirmiştir:

Bir, sürekli İl Başkanları toplantısı yapılması, böylece parti hukukunun yaratılmasına katkı konulması.

İki, Program konferansı ve ayrıca il, ilçe yöneticilerinin katıldığı parti meclisi gibi toplantılar düzenlenmesi, değişik bölgesel konferanslar düzenlenmesi gibi konuları görüştük ve biz bir tarih de kararlaştırdık. Ancak ben bu tarihi, parti hukukuna saygımız gereği yeni Genel Yönetim Kurulu tarafından onaylanmasını talep ediyorum. Bu GYK'nun düzenlediği, organize ettiği bir toplantı olmalıdır. Biz şimdi kendimiz karar aldık. Ama bu partide çok başlılık olmasın. İl Başkanlarını GYK veya Parti MYK toplantıya çağırın, parti hukukumuzu yaratalım. Partimizin birliğini güçlendirmek için çeşitli araçlar, formlar yaratalım dedik. Konuşulanlar bunlardı. Teşekkürler.

Konferans-Kongre sırasında *Sosyalist Politika*, *Grupllararası Zemin* ve bazı bağımsız sosyalist delegelerin birlikte sundukları karar tasarıları

1) Marksist Kimliğe İlişkin Karar Tasarısı:

Günümüzde siyasetin toplumsal, yani sınıfsal temellerinden kopartılarak biçimsel bir

alana sınırlanması, sosyalistlerin mutlaka kırması gereken bir döngü yaratmaktadır. Siyasetin sınıf temelinden bu şekilde soyutlanması, burjuvazinin çıkarlarına denk düşmektedir. Buna karşılık siyaset-sınıfsallık bağlamının ideoloji, örgüt ve siyaset alanlarında yeniden kurulması, sosyalistlerin başlıca görevidir. Böyle bir görev, Marksist kimliğin net bir biçimde öne çıkarılmasını özellikle zorunlu kılmaktadır. Çünkü en başta siyaseti reddetmeyen, reddedilmeyen siyaseti ise sınıf dışı toplumsal yoğunlaşmalara ve özel hareketlere değil de işçi sınıfına dayandırabilecek tek öğreti Marksizmdir. Dolayısıyla bugün Marksist kimliğin öne çıkarılıp belirli uygulamalarla zenginleştirilmesi, en başta çok yakınılan depolitizasyon çemberlerinin kırılması açısından gereklidir. *BSP* bu gerekliliği özellikle program taslağının geleceği açısından değerlendirmeli, kongre ve yetkilendireceği kurullar, program taslağının sürüncemede bırakılmaması için duyarlılık göstermelidir.

2) İdeoloji/Kültüre İlişkin Karar Tasarısı

Bugünkü dünya ve Türkiye koşullarında ideoloji ve kültür üretimi, mevcut egemenlik ve sömürü ilişkilerinin kalıcılaştırılması açısından daha ön planda bir önem kazanmıştır. Merkezi ve kapsayıcı egemen ideolojik yapılanmaların işlevsizleşmesi, gündelik ideolojileri ve medya kültürünü öne çıkarmıştır. Bu kültürel ve ideolojik yapılanma, depolitizasyonu, bireyciliği, hazzı, cemaatçiliği ve vurdumduymazlığı körüklemekte, düzene tepkilerin zararsız kanallarda eritilmesini sağlamaktadır. *BSP*, bu durumu gözeterek, kapsayıcı ve bütünleştirici ideolojik mücadele kanallarını açmalı, siyasal ve ideolojik bağlanmayı bir alternatif olarak sunmalı; bu çabaların bir bileşeni olarak kültür alanında tutarlı radikal alternatifleri desteklemeli, bizzat kendisi bir parti ve mücadele kültürü geliştirmelidir.

3) Eğitime İlişkin Karar Tasarısı

Partimizin kitlesel bir parti olma hedefi gerekli ve gerçekçi bir saptamaya dayanmaktadır. Ne var ki, kitleselleşme yönündeki her çaba ve her politika, mutlaka, kadrolaşma politikalarıyla birlikte yürütülmelidir. Kadrolaşma ekseninde gelişmeyen bir kitleselleşme, en çoğu, şekilsiz ve anlık motivasyonlarla hareket eden sosyalistlerin gelip geçici partililer olabildikleri bir sirkülasyona yol açacaktır. Kitleselleşmeyi ya da büyümeyi destekleyecek kadrolaşmanın bir dayanağı net ve kurumsallaşmış bir parti yapısı ise diğeri de parti içi eğitimidir. *BSP*, kendi özel konumunu ve duyarlılık noktalarını da dikkate alarak, merkezi düzeyde, ancak yerel gereksinimlere göre esnetilebilecek bir eğitim programının oluşturulması için karar almalıdır.

4) İç İşleyişle İlgili Karar Tasarısı

Parti içi işleyişte;

Sosyalistlerin ve sınıfın örgütlenmesini olanaksız kılan adem-i merkezîyetçi işleyişin reddedilmesi,

Kurul ve organ işleyişinin işlevli hale getirilmesi için, kurulların etken hale getirilmesi,

Kurullar, organlar, birimler ve üyeler arası ilişkilerde karşılıklı akışkanlığı esas alan üyeleri ve kurulları inisiyatifli kılacak demokratik merkezîyetçilik ilkesinin parti işleyişinde hakim kılınmasını, parti tüzüğünde bu yönde değişiklikler yapılmasını istiyoruz. Kongre bu konuda karar almalıdır.

5) Birlik Konusunda Karar Tasarısı

BSP, Türkiye'deki sosyalitlerin anlamlı bir birlik oluşturmaları yolundaki çabalarını, bakışlarını ve girişimlerini aynı anda solun değişik kesimlerine de yönelterek sürdürmelidir. Türkiye sosyalist hareketi açısından zenginlik taşıyan, militan ve özverili kadroları barındıran devrimci bir hattı izleyen ve *BSP*'nin kanalına uzak düşmeyen çizgiler, siyasetler ve partiler de *BSP*'nin birlik girişimlerine kapsamalıdır.

TÜSTAV

TÜRKİYE SOLUNDA SALINIM VE TEMEL EĞİLİMLER

İlhan Kamil TURAN

Türkiye solu bütün bölmeleriyle çeşitli açılım kanallarını zorlamaya devam ediyor. Etkinliği giderek azalan işçi sendikalarında tutunmaya, kamu çalışanları hareketliliğini bir sıçrama alanı olarak değerlendirme, gazete-dergi vb. yayın girişimleri ile, birlik ve parti alanlarına ilişkin girişim ve projeler olanca çeşitliliğiyle sürüyor. Bütün bu girişimlere doğrudan ve dolaylı olarak içkin olan aranış, somut siyaset kanallarının açılması, siyasete ilişkin algı ve kavrayıştan hareketle siyaset merkezlerinin yaratılması ve alanlar ile bu merkezlerin ilişkilendirilmesidir.

Ne kadar güzel, deyip geçemiyoruz. Çünkü siyasete ilişkin algı ve kavrayış, siyaset mantığı ve perspektifi, yöntem-teori/ideoloji-örgütsel perspektiflerle doğrudan ilişkili. Burası, konunun püf noktasını oluşturuyor.

Türkiye solunda gereksinimi en çok hissedilen de, bu alanlara ilişkin perspektif unsurunun, Marksizmin yöntem ve sınıf eksenini ile Leninizmin öncülük anlayışını eşliğinde bütünlüklü bir tarzda kurgulanamamasıdır.

Bunda Marksist formasyon eksikliği ile bağlantılı farklı Marksizm algı ve yorumlarının rolü büyüktür. Öyle ki, Marksizm her tür sosyalistlik, her tür devrimcilik, giderek her tür solculuk ve düzen tepkiciliğiyle özdeşleştirilip etkisizleştirilmekte, birçok sofranın mezesi yapılabilmektedir.

Aynı durum, kimi eksilmelerle birlikte Leninizm için de geçerlidir. Öyle ya, orada da öncülük vs. vardır...

Oysa gerek Marksizm gerekse Leninizm, özgün Marksist konumlanışı ve aynı bağlamdaki sosyalistliği-komünistliği-devrimciliği kendi alanından üretip yayan güçlü bir kaynaktır. Marksizmin kendine özgü bir radikalizmi, devrimciliği, militan nosyonları oluşturan özü ve çözümlemeleri vardır. Tarih, teori, sınıf mücadeleleri... vd. alanlara ilişkin yöntem, somutun bir bütün ve tarihsellik içinde ele alınışı, sınıf merkezli ve yönelimli açıklanışı ve çözümlemelerin buram buram siyasetle doluluğu sözkonusudur. Leninizmin, Marksizmle hiç koparılamayacak olan, net bir öncülük anlayışıyla somutlanan sınıf-siyaset ilişkisine yaklaşımı, Marksizmin hanesinde bulunan içsel bir belirlemenin olarak değerlendirilmelidir.

Bu nedenle sosyalistlik, komünistlik, devrimcilik.. bunların hepsi Marksizme ait ve içkindir. Marksizm dışı veya Marksizmle bir düzeyde ilintili devrimcilik ve sosyalistlik türleri de vardır. Ancak görülmelidir ki Marksizmle "bir şekilde" bağı olan bu türlerin başka izm'lerle bağı birçok düzeydedir. Örneğin anarşizmin ve ütöpik sosyalizmin türevleriyle, özgürlükçü sosyalizm çeşnileriyle, bunların tümünden yararlanan yeni sol ve en sonu sivil

toplumculukla... Bunlarla harmanlanmış Marksistler vardır; devrimciliği dillerine almayan pekala komünistler vardır; komünistliği ve sosyalistliği dillerine almayan pekala devrimciler vardır, Marksizmi arada sırada dillerine alan bal gibi devrimciler vardır, uçuk Marksistler, devrimcilikler.. O kadar çok çeşit vardır ki... Kimi eski komünistlerimiz ve devrimcilerimiz kusura bakmasınlar, ama bu tuzu ve ruhu eksik çorbanın içinde Marksizmin özü ya da devrimci Marksizm heba edilmektedir.

Türkiye solunun belirli bölmeleri, bu çeşitliliği yani farklı kavrayışların mevcudiyetini "çoğulculuk", "doğrunun göreliliği" olarak açıklayabilmektedirler. Bu hercümerce girmek istemeyen devrimcilerimizin bir kısmı da "elbette ki doğru tektir arkadaş, o da bizdedir" diyerek yine bu hercümercin içinde yer almaktadırlar.

Türkiye solunun çok büyük bir bölümü, doğrunun parçalılığı, göreliliği ve benzerleri ile, yer yer yapısalcı Marksizm ve post modernizmin girdileriyle önce kadroları nezdinde kemirilmekte ve yeni bir kitlesel depolitizasyona kapı aralamaktadır. Bu önsel bir tehlikedir. Bugünkü sol arayışların, sosyalist siyasallaşmadan ayırıcı kimi yanlarıyla oluşan uzaklığı da bu tehlikeyi beslemektedir.

Siyasetin toplumsal olanla, toplumsal ve sınıfsal olanın siyasal olanla doğrudan ve merkezi dolayımınla bağının kurulması; siyasetin ideoloji-kültür-örgütsel ayaklarıyla birlikte sınıfsal olanla organik bağının oluşturulması, solun belirli bölmelerinde kimi zaman bilinçsiz, kimi zaman yarı bilinçli, kimi örneklerde ise "konuya vakıf" olarak geriye itilmektedir. Elbet yine siyasallaşma, yine hareketlilik vs. arzulanmaktadır; ancak, siyasal dozajı azaltılmış ve alanlararası merkezi dolayımın silikleştirilmiş bir kurgusuyla..

Kurgulanan; parçalar, görelilikler, topluluklar, mikro ölçekler üzerinden siyaset yapma denemeleridir. Denemeleridir diyorum; çünkü, bu kanalın bütünsel bir radikal sonuç vermesi mümkün değildir. Merkezi otoriter kopitalizm koşullarında, sözkonusu girişimlerin radikal sonuçlar üretmesi kesinlikle mümkün değildir. Çünkü dayanılan zemin, altı kayganlaştırılmış bir sınıfsallıktır; çünkü bu sınıfsallık topluluk ve öbeklere bölünmüştür. Pek böbürlenilen "devrimcilik" ve "radikalizm", giderek siyasal mücadele deyişinin yerine geçirilen "iş yapmacılık" bu nedenle koftur ve "yükselen değerler" ile bağlantılıdır. Bu tür bir devrimcilik, sosyalistlik ve hatta Marksistlik bir noktada Marksizm ile karşı karşıya gelmekte, bir noktada da sahtekarlığa dönüşebilmektedir. Giderek yorgun, huzur arayan, militan devşiremeyecek, parçalı alanların dinamizmiyle kendi hörgücü arasında bağlar kurarak sulu gözlü yaşlı amca sosyalizmine kulaç açan erken yaşlanmış bir sol belirmektedir Türkiye'de. Günümüzün siyasallaşma arayışları içinde bir de böylesi bir yönelim bulunmaktadır.

Bu yönelimde Marksist teori ve yöntem, sosyalist ideoloji, sınıf merkezlik, bu merkezden kalkan siyasallaşma ve toplumsallaşma, parti/örgüt, öncülük gibi kavramlar ciddi tahribatlara uğratılmaktadır. Üretilen sonuç, dünyadan yayılan sağ dalgayla aynıdır: İdeolojiler ölmüştür, örgüt kötüdür, hiyerarşik yapılanma insanı kirletir vs. vs. Üstelik bunlar, kimi istisnalar hariç, teoriyi önemser; parti-örgüt gerekliliğine (pratik nedenlerle) inanır ve yapar gibi görünerek, sınıfı topluma yayararak toplumu ise topluluklara bölerek siyasallaşmayı küçük ölçekli toplumsal ve özel duyarlılıklar alanında körelterek yapabilmektedir.

İdeolojinin önemi belirtilirken teori düşmanlığı yapılabilmekte, partinin gerekliliğinden bahsedilirken bu konjonktürel bir gerekliliğe indirgenmekte ve negatiftinden tanımlanarak "parti olmayan parti" denebilmekte, siyaset denirken toplumun küçük gözeneklerine veya mevcut hareketliliklerin alanının sınırlanmasına yönelinmektedir. Bazen sınıf tam boy keşfedilebilmekte, bu kez de sınıfın tüm zenginlikleri barındıran bir maden olduğu düşünülmektedir. Bazen sınıfın içinde proleteryanın arkasına bakılıp secdeye varılmaktadır. Buradan sonuç gelmez "sınıf içi eşitsizliklerin yansıyacağı çoğulcu bir siyasal yapı" tartışmaları ile, görece, parçalı doğrulara bir geçiş yapılabilir. Sonuçta isteyen işçi sınıfının çoğunluğu SHP-CHP'de diye orayı destekleyebilir, kimi de daha sosyalistçe davranarak bu parçalı alanın parçalı radikalizmi ile oynayabilir.

Kötü niyetle mi? Kesinlikle değil. Marksist formasyon eksikliğinden, şu çok bilindiği düşünülen ama gerçekte vakıf olunamayan diyalektik düşünme eksikliğinden, Marksizm nefessiz devrimciliklere heba edildiğinden, yorgunluktan, dünya ve Türkiye'nin yanlış algılanışından dolayı iyi niyetlerle de olsa cehennemin yolu döşenmektedir.

Birikim-Devrimci Yol ve Türkiye solu geçişkenlikleri

Yukarıda yöntem ile bağlantılı olarak değindiğim kimi sonuçlar, Marksizmi algılayışla ilişkili olarak dünya-Türkiye değerlendirmelerinde somutlanabiliyor. Bunu birazdan açacağım. Şimdi bu değerlendirmelerin sola ilk iletkeni olan *Birikim* ile *Devrimci Yol* etkileşimine değinmek istiyorum.

Birikim dergisi, *DY* dolayısıyla, Türkiye'de devrimci demokrasinin yeni sola taşınmasında ufuk açıcı pencere işlevini görüyor. (Burada devrimci demokrasinin, direngen olmayan, yeni sola eğilimli kesimlerini kastediyorum.)

Ömer Laçiner ve Taner Akçam, Marksizm ve Türkiye'ye ilişkin değerlendirmeleriyle ön açıp, sola, özellikle de *DY*'a bir çerçeve sunuyorlar. Buna *Sosyalist Politika*'nın 5. sayısındaki yazımda değinmiştim. Bunu çok öznel bulmuş olanların, daha doğrusu işlerine öyle geldiği için "çok öznel" diyeceklerin olduğunu biliyorum. Benim açımdan önemli değil. Ne kadar inandırıcı olur bilmiyorum, ama *DY* çevresinden olduğu anlaşılan bir sosyalist, şunları söylüyor: "Ortada bir politika var. Bu politikanın ideolojik (söylemsel) merkezi *Birikim*'dir. Madem söylem var, *Birikim*'in üzerinde ideolojik hegemonya kurmaya çalıştığı bir de topluluk var. Bu topluluğun adı *Devrimci Yol*'dur. *Express* ortada olan politikaların ve bu politikanın *Devrimci Yol* topluluğuna taşınmasının somut aracıdır. Bu işte birtakım kilit isimler var. En önemli isim Taner Akçam'dır. (...)"

Bu sosyalist, kendisinin bunları söylemek için bile *Express*'e muhtaç oluşunun üzücülüğünü ayrıca belirtmiş. Mustafa Bayram Mısırlı, aynı konuda daha sonra şunları söylüyor: "Bir, tüm eski *Devrimci Yol* önderleri gibi Taner Akçam'ın da kafası karışıktır. Söylevle sağlam bir söylem kurmaya çalışmaktadır gerçi, ama yüzü, iddiasının aksine geleceğe değil geçmişe dönüktür. *Sosyalist Birlik*'te özeleştiriyeye başladığında yıl 1989'du ve Akçam bir 'biz'den söz ediyordu. Yıl 1995, Akçam bilimsel sosyalizmin bitişini ilan etti, hâlâ bir 'biz'den söz ediyor. Yüzü geçmişe dönüktür. *Birikim*'in söylemini *Devrimci Yol* topluluğuna taşıyabilecek en uygun isim bu yüzden Akçam'dır.

"İki, Akşam'ın karşısına aldığı topluluk değil, topluluk içindeki bir gruptur. Topluluk bilimsel sosyalizmin reddi noktasında Akşam kadar bir zihin açıklığına sahip değildir. Bu topluluğu tehlikeli kılan ve Akşam'ı rahatsız eden kimilerinin Akşam'ın söylemine biat etmemesidir. Her ne kadar 'Tartışma Notları' adlı belge örneğin Bülent Forta gibi açık açık bilimsel sosyalizmi reddetmiyorsa da, o topluluk içinde Akşam'ın öğretisinin dışına çıkabilecek 'birey' sayısının oldukça az olduğunu gösteriyor." Mustafa Bayram Mısır, "Kanınca bu sayı az ama güçlüdür"¹ diyor, dilerim gerçekten öyledir.*

DYun Türkiye solunun kimi bölmeleri için vazgeçilemezliği, tüm mini "tartışma" girişimlerine karşın T. Akşam-DY ilişkisinde daha çok geçerlidir. Akşam DY için çerçeve sunan insandır. Öyle ki, "Kitlese Sol Parti Girişimi", BSP ile Eylül ayında İstanbul'da düzenlenecek ortak şenlikte konuşmacı olarak Murat Belge, Ahmet Altan ve Taner Akşam'ı önerebilmiştir. Stadyumu dolduracak insanlara, yani kitleye, yani kadrolara bu insanlar çerçeve sunacaklardır. Murat Belge ve Ahmet Altan bir yana Akşam'ın nasıl bir çerçeve sunacağını, taşıyıcısı olduğu *Birikim*'den izleyelim. Sonra, bunun soldaki izdüşümlerine değineceğim.

Bir, *Birikim*, küreselleşmeyi veri alıyor. İki, Türkiye'de siyasal üstyapı ve toplum nezdinde bir *çözüm* olduğunu varsayıyor. Küreselleşme, örtük ama asli bir veri olarak zemin sunuyor. Bu zeminden hareketle *Birikim*, Türkiye'de olduğu düşünülen *çözüm* üzerinde yoğunlaşıyor.

1990 sonrasında Türkiye'de bir "düzen" in bulunmadığı, kaotik ve asli içeriklerine aykırılmış öğelerle sarmış bir işleyişin bulunduğunu, iktisadi, siyasi, ideolojik dağılmanın yaşandığını, birleştirici bir faktörün yokluğunu iddia ediyor *Birikim*. Kemalizmin *çözümü* verilerinden olacak, kurgulanan senaryo gereği, "resmi ideoloji"yi başat tek ideolojik motif olarak değerlendirip *çözüm*enin ideolojik belirleyeni olarak sunuluyor. Toplumda bir öznesizlik durumu saptanıp, topluluklara bölünmüş parçaların bir üst birliği olarak "yeni bir toplum" kurgusu yapılıyor. Bu, devrimle gerçekleşecek yeni bir toplum değil. Zaten *Birikim* devrim gibi şeylere inanmıyor, sivil toplumu kurguluyor. Bunun için de devlet ve toplumun *çözümü*ğünü ileri sürmek zorunda. Parçaların, yani *Birikim*'in farkında olduğu cemaatlerin üst birliği olarak toplumun kuruluş veya kurgulanışı için en önemli referans, evrensel etik varsayımına dayalı olarak tüm etik tercih sistemlerinin birbirlerine karşı saygı ve sorumlulukları. Kapitalist sistem her düzeyde *çözümü*ğüne göre, bu sistemin yerine gürültüsüzce monte edilebilecek bu yeni toplum kuruluşu, yaratıcı-yapıcı zenginlikleri zenginleşen insal öncülü üzerinde gelişecektir, deniyor. Örneğin sivil toplumcu ya da bu yönelime sol söylemlerle ısıdırılmış sosyalistler, çeşitli ilerici demokrat güçlerle islamcı kesimlerin, *çözümü*ğ olduğu düşünülse de devlet karşıtlığı, etik referansların benimsenişi ve karşılıklı saygı, sorumluluk gibi öğelerle birlikte yaratıcı insan zenginliğini öncül olarak benimseyerek mevcut öznesizlikten üst birliğe "toplum"a ulaşarak yeni bir özneyi oluşturacaklar. Bu yeni toplum yürüyüşü ve gerçekleşmesi bilgi çerçevesi olarak "doğrunun parçalılığı"na dayanarak gelişecektir.² *Birikim*, bu kurguya esasen islamcı vb. öğeleri

* M. B. Mısır, bir Marksist. DY yazınında görülmeyecek denli Marksist. Marksizmi devrimci özüyle kavramış. Ayrıca yeni sola, sınıftan kaçışa vb. karşı çıkıyor. Ancak Mısır, aynı yerde parti konusuna değinirken sınıf partisi değil, kitle partisi diyor. Bu noktada Mısır, "sayıca az ama güçlü" dediği eğilimi *ana güdünün* eline teslim ediyor.

dahil ederek önemsemekte, sosyalitleri de bu genel plan içinde uyumlu oldukları ölçüde aktör olarak gözetmektedir. *Birikim*, bu "kuruluş", "kuruculuk", "kurucu radikallik" sürecinde kim başkını çıkacaktır, kim egemen olacaktır, bu tür olasılık kurguları bile geliştirmek istemez, zira o yeni bir toplum 'bütünselliği' kurgulamaktadır. Bu bütünsellik ise, Marksist bir içerikten yoksundur, parçaların parçalı hallerinin devam ettiği bir üst birlik olarak 'toplum' düşünülmektedir çünkü. Parçaların çatışması değil, uyumu gözetildiği için *Birikim* gerçekten illüzyonlar dünyasında koyu bir apolitizmi sol içinde beslemektedir. Çünkü o otoriter kapitalizme karşı, evrensel etik değer ve referanslarla siyaset yapılabileceğini sanmaktadır. Öznesiz bir siyaset.. Özneli bile öznesizleştiren bir siyaset, çünkü öznenen öncülük dolayımı çıkabilir. *Birikim*'in Marksizmi, eğer bu Marksizmse, bu kadardır. Yeni solun Türkiye uzantılarının, esin kaynakları olan batıdaki yeni solun Marksizminden de uzaklaştığını söyleyebiliriz.

Birikim, bu yönelimiyle Türkiye'deki kapitalist devleti, siyasal üst yapıyı, toplumdaki dinamikler ve siyasal özneli hiç tanımamakta direnmekte, siyaseti evrensel etik normları gibi bir alanda hiçleştirmekte, öznesizleştirmektedir. Bilginin bilimselliği, gerçekliği, siyasal, toplumsal geçerliliğinden türetililecek olan doğruluğu ve bütünsel bir plan içine oturabileceği dışlanarak yaratıcı insan zenginliğini aslında kısırlaştırmaktadır. Siyasal olanı tüm girdi ve kaynaklarıyla deforme eden bu perspektif, bu ülke ve sorunları düşünülüğünde, gerçekte siyasal perspektifsizlik, daha açık olarak da kapitalizme aptalca oyun-senaryo kurgularıyla eklemlenmek olarak değerlendirilebilir.

Birikim'in anti-Marksist yaklaşımı, siyasal liberalizm olarak da değerlendirilebilir. *Birikim* için söyleyemem çünkü siyasal iddiası yok, yalnızca eklemlenmektedir ama biraz daha fazla siyasal alanla haşır neşir olanlar için, *Birikim*'inkine çalan bir süreç kurgusu teslimiyetçiliğin ta kendisi olacaktır. Olmaktadır.

Yine yöntem

Siyasal konumlanışlar, her zaman *Birikim*'inki gibi doğrudan benzer negatif sonuçları üretmeyebilir. Saptanması gereken, aynı yöntemin dolayimleri oranında daha ağır benzer sonuçları üreteceğidir. Çünkü siyaset, kurgu-oyun-senaryo alanı değildir.

DY'un yöntemi ya da süreç kurgusu *Birikim*'den esinlenmektedir. *DY*'da net bir şekilde öncülüğü, öncülüğün somutlanacağı merkezi siyasal araçları ve örgüt perspektifini yadsımakta, sınıf merkezli siyaset değil toplumsal dinamiklerin kendiliğinden, birbirinden özerk hareketlerini veri olarak almakta ve bunların bir üst birliği olarak örgütü geleceğe er-telemektedir. Siyasal, toplumsal dinamiklerin hangisinin temel alınacağı ise önce popülizmin halk potasında eritilmekte, ardından güncel konjonktürel etkenlerle bazı dinamiklere yönelinmektedir. İşçi sınıfı söylemde ve güncel siyasal konumlanışlarda olduğu kadar vardır, o kadar.

DY'un siyaset özneli, birbirine eşitlenen dinamiklerden oluşmaktadır. Siyasal yararlarla göre biri bir diğerini kimi dönemlerde önceleyebilir. Bu dinamiklerin içinde işçi sınıfı, tüm emekçiler, küçük üreticilik, orta burjuvazi, yeni toplumsal hareketler ve bunların dışında cinsel, dinsel, mezhepsel, etnik topluluklar ve hatta post modern durumun açık taşıyıcısı küçük arkadaş öbekleşmeleri var. *Birikim* ve *DY*, işçi sınıfını nesnel ve tek devrimci top-

lumsal güç olma rolünden soyundurmakta yöntem olarak ayrışmakta, *DY* ise bu yöneme bağlı kalmak kaydıyla, güncel siyaset içinde olduğu için gerektiğinde gözetmektedir. Toplumsal dinamiklerin tek sürükleyici ve öncü gücü olarak değil, bu dinamiklerle eşitlenen bir güç olarak o da.. *Birikim* toplum, *DY* halk demektir. *DY*'a kızıl renk katmayan tek "siyasal" fark budur.

Her ikisi de toplumu parçalanmış topluluklar olarak algılamaktadır. Değişik sınıfsal-toplumsal dinamikleri, birinde daha az diğerinde daha fazla sınıfsal olsa da eşitlenmesi, yine yöntem aynılığının bir sonucudur.

Yöntemsel Açılımlar

Bu süreçte öncülük, "örgütlenmeyi bir politikanın örgütlenmesi" olarak, "toplumsal muhalefet unsurlarının kendi bağımsız politik eyleminde" politikanın kurumların yerine araç olarak örgütlenişi, politikanın kendiliğinden bir biçimde örgüt gerekliliğini karşılaması işleviyle net bir şekilde dışlanır. "Toplumda derinden gelişen bir yerindelik ve özerklik eğilimi" saptamasıyla topluma büyük devrimci misyonlar atfedilir ve böylece örgütlü çevrelerin dışındaki, içinde beşyüz çeşit sarmal özel sorunların yaşandığı mini topluluklara da devrimci misyonlar üstlendirilir. Giderek "sol örgütlerin bunaltıcılığı yerine solcuları kitle örgütlenmesi içinde eritecek bir form" aranır. Böyle böyle "muhalefetin bütün unsurlarının duygu ve ihtiyaçlarını içermek" gibi sosyalist siyaset açısından apolitik bir noktaya savrulur. Böylece Marksist olmayan solla ortak program aranırları devreye girer, böylece "sosyalist kimliği" önemsenmeyen birliktelikler aranır.³

Fransız Solu Ortak Programı, böylece siyaset dozajı düşürülmüş olarak keşfedilir, böylece örgütlenme (yoksa yok olunmaktadır) gerekliliği "parti olmayan parti" formsuzluğuyla deforme edilir.

Böyle böyle Marksizme ilişkin bilgi kırıntılarıyla, Marksist kavramlar için, "1930'larda oluşmuş kavramlarla bugünün kapitalizmini eleştirme inadı yenilenmenin önünde engel" oluşturuyor cehaleti sergilenir. B. Forta, Marks'ın 1930'larda yaşadığını sanıyor herhalde, ya da 1930'lar retoriğinin Marksizmden tamamen koparılamayacağını bildiği için daha dürüst ve üretkâr olabiliyor. Forta'ya göre bugünün solculuğu bugünün kapitalizmini eleştirmeli ve 1930'ların kavramlarını bırakmalıdır.⁴

Post Marksizm ve post modernizm konusunda yazan M. Ali Postacı ise tam da *Express* sayfalarına uygun bir şekilde konuyu ele almakta, post Marksizmin yöntemiyle pek sorunu olmadığını ama siyasal olarak rahatsız olduğunu belli ediyor. Bir tür "istemem ama yan cebime koy" tavrı. M. Ali Postacı'ya göre "Marksizmi dünyayı kavrayış yöntemi olarak algılayan bir tarz hiçbir zaman Marksizme ön ek getirmez." Halbuki Marksist konumda olduğunu söyleyen birisi için "dünyayı kavrama yöntemi" Marks okumasıyla (iyi kötü bir okumayla) geride bırakılmış ve "oysa aslolan dünyayı değiştirmektir" minvalinde bulunulmalıydı. Böyle değildir, çünkü M. A. Postacı'ya göre "Marksizm veya bilimsel sosyalizm, doğanın ve toplumun işleyiş yasalarına göre düşündüğü için bilimseldir."⁵ Pozitivizmin temel ögesi olan gözlemlenen olguların ilişkilerindeki uyumluluk, yasallık, giderek bu uyumluluk temelinde "büyük teori" aranişi, günümüzde bir bölüm Marksistin Marksizmini kemiren, onları siyasal olandan uzaklaştıran bir yöntem yanlısıdır. Post Mark-

sizme ve post modernizme böyle karşı çıkılmaz. Çünkü burada da dönüştürücü öge, öncülük, dolayısıyla kolektiflik... uçup gidecektir. (Marksizmi bilim olarak algılayan Marksizm yorumlarını bir başka yazıda ayrıca ele alacağım.)

DY'un Türkiye tasavvuru ve soldan katkılar

"*Kitlel Sol Parti*" veya "*Devrimci Kitle Partisi Girişimi*" olarak anılan DY'un "parti olmayan parti" bağlamı partileş(me)me girişiminin Ankara Platformunun çıkardığı bir Taslak'ta, M. Ali Postacı'nın yorumuyla uyumlu bir şekilde "Aydın olmak dün ve bugünü sorgulamak, muhalif olmak demektir." deniyor. Marks'ın ünlü 11. Tez'inin herhalde yalnızca filozoflarla sınırlı olduğunu düşünüyor Ankara Platformu. Bundan dolayı, Türkiye solunda yaygın bir kanı olan, aydın yalnızca anlamalı ve muhalif olmalı, bize eklemlemeli, dönüştürücü biziz (bugün bu da söylenmiyor) anlayışı kırılmalı olarak sürdürülüyor.

Devrimci demokrasinin devlet tahlillerinin (oligarşik, faşist vb.) püf dediği nokta, devletin yüceltimidir. Devlet bir şey mi yaptı, topluca haykırılır "hukuka aykırıdır".. Burada evrensel hukuk veya insan hakları beyannamesinin yanıltıcılığı yaşanır. Devlet için de böyledir: "Hiçbir devlet politikasının halkına 'rev'a görmeyeceği biçimde.." denir ve böylece burjuva devleti onanır. Ünlü "devrimde sınıfların mevzilenmesi"nin yerinde yeller esmektedir artık. Şöyle: "Gelişim dinamikleri ve ortaya çıkan yeni ögeleri, 'klasik sınıf mevzilenmesi' (burada M. Çayan'ndaki sınıflar mevzilenmesi değil, Marksizmdir masaya yatırılan/İKT) şablonunun mekanik eksenini dışında toplumsal formasyonun içerdiği tüm sınıf, grup, kümelenme, tabakalaşma vb. özgün boyutlarıyla le alınmalıdır." denmektedir. Laçiner ve Akçam çok sevineceklerdir. Sevineceklerdir çünkü arkası gelmektedir: "yeni toplumsal modeller için, önce tahayyül, sonra tasavvur etmeyi daha sonra da kurup hayata geçirmeyi" öngören bir yöntem, Türkiye solunu öylesine kemirmektedir ki bugün solun işi gücü kurgu, senaryo, tahayyül, tasavvur etmektir. Kurma, hayata geçirme, kuruluş vb. sözcükler ise gerçekten sözcük olarak kalmaktadırlar. Söylemin fetişleşmesi.. Bu fetiş, sözün başat olduğu, giderek sözün tenle buluştuğu tutkulu boyutlardan kendini nasıl ayıracaktır, post modern ögeler nasıl ayıklanacaktır, gerçekten düşünülmesi gerekir..

Konu, tasavvur ve kurgu olunca, projecilik merakı da geliyor: "*her konuda* (a.b.ç.) emekçilerin alternatiflerini oluşturmak", "Sosyalizmi.. bugünden tahayyül edilebilecek, projelendirilebilecek ve temellendirilebilecek bir düşünce bütünü olarak gören" yaklaşım, bugüne ilişkin "demokratik bir Anayasa" ufkuna takılıp kalabiliyor.⁶

Yeniden çıkış bildirgesinde ise, *Birikim*'i anımsatan Türkiye tahlilleri yapılıyor: "Türkiye, Kürt hareketinin sarsıcı etkileriyle birlikte bu 'yeniden yapılanma' sorunlarının yarattığı bir krizle birlikte yaşıyor. Eski düzen ve eski köhnemiş devlet yapısı onlara da yetmiyor. Eski sistemin bugüne kadar biriktirdiği ulusal-kültürel-toplumsal ekonomik siyasi tüm sorunlar -değişimi zorlayan nedenlerle iç içe geçerek- ortaya dökülüyor. Sistemin temelindeki toplumu ve devleti bir arada tutan gerçeklikler çözüldükçe, kriz toplumun bütün kesimlerini etkileyen bir boyut kazanıyor."⁷

Bütün toplumu derinden etkileyen sorunlar yaşandığına göre, sorunların çözümü de sosyalistler alanının dışına çıkmalı! Şöyle söyleniyor: "Şimdi benim siyasal kimliğimle partinin siyasal kimliğinin aynı olması gerekmiyor. Yani ben sosyalist olduğum halde bugün

yaşadığımız sorunlara cevap verecek partinin sosyalist bir parti olması gerekmiyor. Çünkü bu sorunlara ait çözümler, projeler ille de sosyalist olmak zorunda değil. Temel bir ölçüt olarak emekten yana olan, emek ağırlıklı bir demokrasiden yana olan tüm siyasal kesimleri, tüm siyasal oluşumları kapsayabilecek o projeler."⁸ Bostancıoğlu, aynı yerdeki söyleşide "hareket halinde oluşacak bizim kimliğimiz" diyor.

Yapılmaması gereken katkılar

BSP'den Mustafa Yavuz da, Bostancıoğlu'nun yukarıda aktardığım söyleşisinde geçen "emek ağırlıklı demokrasi" görüşüne karşı aynı söyleşide Saruhan Oluç'un dile getirdiği "emek egemen demokrasi"yi yeğliyor. Mustafa Yavuz, böylece BSP Program Taslağı'nın gerisine düşmüş oluyor. Belki yakaladığı tartışma DY ile "esasa dair bir tartışma zemini" yaratmış olabilir ve "buradan ilerlemekte fayda var"⁹ diyebilir ama bu tartışma zemini gerçekten de BSP Program Taslağı'ndan çok geridedir. Üstelik kendisinin, BSP Kongresinden önce arkadaşlarıyla birlikte *Kurtuluş* dergisinde yapıcı öneriler getirdiği bir Program Taslağı'dır bu.

BSP'den Merdan Yanardağ, "Türkiye çözülmektedir ve yeni bir toplum kuruculuğu bir ihtiyaç olarak tarih tarafından dayatılmaktadır. Sorun, bu kuruculuğu hangi güçlerin gerçekleştireceğidir. Kavga budur." diyor. Yanardağ, kendi sorunsalının farklılığını, sorunun öznelarini tanımlarken belirtiyor: "Sosyalist ve devrimci güçler.." Sevgili Yanardağ bu doğruyu gölgeyecek bir yönelime işaret ediyor: "Türkiye sosyalist hareketi, kendine güvensizliğin bir ürünü olarak dar sınıf politikacılığını aşarak, bir çekim merkezi yaratmak zorundadır.." Ancak dostumuz Yanardağ hak verecektir ki, bugün sorun sınıf eksenli siyasetin örölmesidir, bu da başkaları tarafından hep "dar sınıf politikacılığı" olarak damgalanagelmıştır. Hatta Yanardağ'la birlikte BSP'de yediğimiz bir damgadır bu. Ne Yanardağ ne bizler hiç rahatsız olmadık bundan. O halde doğrularımızı, solun yanlışlarından bugün daha fazla ayırmamız gerekir. Bu program konusunda da böyledir; Yanardağ sosyalist hareketin programatik çerçeve ve siyasal mücadele denklemini kuramamasının bir ürünü olan sıkışmışlığını, solda hep yapılan bir ayrılıkla açıklıyor: "Siyasi mücadele güçle yürütölür. Ne kadar doğru şeyler söylerseniz söyleyin, ne kadar doğru bir programa sahip olursanız olun, siyasi bir güç değilseniz eğer, bunların hiçbir 'kıymet-i harbiyesi' yoktur."¹⁰ Bizim yapmamız gereken, bu ayrılığı gidermektir. Şöyle ki, program siyasal faaliyet için bir çerçeve sunar, sorun bu çerçeve ile siyasal mücadele ayaklarının kurulmasıdır, bu da ideolojik-siyasal-örgütsel görevlerin bütünselliğini gerektirir. Tam da BSP'de propagandasını yaptığımız şeydir bu.

Kapitalist entegrasyon süreçleri solu da çekiyor

Kütesel Sol Parti Girişimi'nin solda yarattığı dalgalanmaya birazdan BSP özgülünde değineceğim. Bu arada bu girişimin küreselleşme eksenli bir yöneliminden bahsetmek gerekecek. Bu da *Yeniden* sayfalarına yansıyan Avrupa Birliği'ne "sıcak" bakışlarda somutlanmaktadır. İzleyelim: "kontrolöl emperyalistlerin elinde olsa da, bu bloklardan dışlanarak iyice çağın gerisine düşmek yerine, bloklar içine girerek ve orada mücadele ede-

rek durumunu iyileştirmek, birçok azgelişmiş ülke için en akılcı yol olarak belirlenmiş durumda... Üstelik dengeleri yeniden kurulan bugünün dünyasında mikro elektronikteki teknolojik devrimin, emperyalistler arasında yoğunlaşan çelişkilerin açtığı fırsatlardan... Kanımızca, bugünün dünya düzeninde Türkiye solu, AB'ye tam üyeliği ama tam üyeliği hedefleyen bir vizyona sahip olabilir ve olmalıdır da. Sol, kendi coğrafyasında sürdürdüğü demokratik, adil ve eşitlikçi bir dünya mücadelesini, aynı hedefe Avrupa'da sahip olanlarla beraber sürdürebilir." (Mustafa Sönmez) İsmet Karasu ise "Yeni gelişmekte olan eğilim de, çalışan sınıflar arasında kurulacak dayanışma yoluyla sermaye temelli Avrupa yerine emek güçlerine dayanan bir Avrupa Birliğini inşa etme mücadelesi vermektedir" diyor. Türkiye'de kaybedilen temsili demokrasinin nimetlerini bu kez Avrupa'da şöyle arıyor: "Bakanlar Konseyi'nin belirleyiciliği yerine, seçimle oluşan Avrupa Parlamentosu'nun gücünün artırılması bu açıdan önemlidir." Bunları söyleyen İsmet Karasu, bu sürecin emperyalist karakterini yalnızca komünist partileri eleştirirken hatırlıyor.¹¹ Gerçekten yazık olsun, bu ülkede solculuk bu kadar kolay. O kadar kolay ki Avrupa Birliği bayrağı ile "devrimci" olunabiliyor:

Avrupa Birliği sorunu, Türkiye'nin yeniden yapılanmasını düşünen kimi sol bölmeleri "demokratikleşme" bağlamında heveslendirebiliyor. Söylenenler gerçekten bayağı ve sınıf çıkarlarının tamamen uzağındadır. Erdoğan Aydın da iki ayrı yerde konuyu propaganda ediyor. Kendine yazık ediyor. Aktarmıyorum, not edip geçmek istiyorum.¹²

Saruhan Oluç da herhalde biraz küreselleşme eğilimlerince biraz da Troçkizm kırıntılarıyla beslenen "Emek egemen bir demokrasiyi, yani üretkenlerin yönetmesini, üstelik bunu ulus devlet sınırları içinde değil de dünya çapında hedefleyen.." bir yönelimi dile getiriyor. Oluç, "sosyalistlerin, devrimcilerin kendi özgün reform talepleri ile, geçişsel programatik yaklaşımları doğrultusunda emek egemen demokrasi hedefi ile krizden çıkış yolu" arıyor.¹³ Yakın dönemde Sovyet ideolog ve bilim adamları, Lenin'den bir alıntı yaptıktan sonra kendi cevherlerini dökerlerdi. Arkasından gelirdi bilimsel teknolojik devrimin, küreselleşmenin nimetleri.. Oluç'un "geçişsel"liği bunları hatırlattı.

Türkiye ve sola ilişkin bazı değerlendirmeler

Türkiye solu, belirli bazı bölmeleriyle, bugün 5-6 yıl öncesinin Sovyetler Birliği merkezli sağ dalganın ürünleriyle gıdasını alıyor. Arkadan gelen nal toplamış, bugün Bilimler Akademisi ve TBKP'nin ardından kalanlar toplanıyor ve yeniden piyasaya sürülüyor. Küreselleşmenin, kapitalizmin uluslararası işbölümünde hiyerarşik bir yeniden yapılanma olduğu ve faturasının emekçi sınıflara yansıtıldığını görmemek için sol ve sağ gözleri görmeyen, sezgilerini de yitirmiş solcu olmak gerekir. Sosyalist mücadelenin kendine rahat gözenekler yaratarak mücadele olmaktan çıkarılmasının bir biçimidir, küreselleşme eğilimlerinden olumlu sonuçlar çıkartmak. Bu ister Avrupa Birliği ister demokratikleşme ister bilimsel teknolojik devrimin sunduğu olanaklar adına yapılsın, böyledir.

"Değişen dünyada değişen Türkiye" sözleri artık moda olmaktan da çıkmıştır. Genelkurmay yetkilileri, asker sayısındaki azaltma, askerlik süresinin kısaltılmasının, birkaç yıl öncesinin demagojik ortamına uymak için yapıldığını söylemektedirler. Kürt sorunundan öte, çevre ülkeler gerekçesi eskiden olduğu gibi şimdi de ileri sürülmektedir.

Türkiye'de Kemalizm belirli bir çözölme yaşamış ancak tüm ideolojik motifleri bir tarafa itilmemiştir. Türkiye solu, Kemalizmi resmi ideolojileştirerek, resmi ideolojiyi de tek ideoloji gibi algılayarak belki anti-İttihatçılığını tatmin edebilir, belki Kürt dostlarımıza sıcak mesajlar gönderebilir (birinciye yapanlar, ikincisini yüz ekşiterek, sahtekarca yapıyorlar) ama büyük bir cehalet de sergilemiş olurlar. Çünkü Kemalizm bir bütün olarak burjuva ideolojisinin yerine ikame edilemez. Burjuva ideolojisi, Kemalizmi de içererek daha geniş bir alana yayılır. Daha önemlisi, burjuva ideolojisinin de belirli eklemlenmelerle birlikte, hatta yer yer çelişkili motiflerle birlikte içinde yer aldığı bir üst sarmal daha vardır, o da egemen ideolojidir. Egemen ideoloji alanının, Kemalizmin tüm çözölüşüne karşın, son 15 yılda yeni ideolojik (ve kültürel) girdilerle giderek bu toplumun geleneksel ve güncel damarlarından gerekse uluslararası etkilerle ideolojik kuşatmalarla nasıl kapsayıcı bir alanı oluşturduğunu görebiliriz. Bu nedenle, çözöldü denilen, ideolojik yapıların yalnızca bir iç halkasıdır, kesinlikle bütünü değil. Ayrıca Türkiye burjuvazisi, lahmacınu ve pizzayı, Atatürk'ü ve tarikat liderlerini aynı ölçüde sevmeyi öğrenecek kadar yetkinleşmiş, bir yanda Gülhane konserleri diğer tarafta finans çevrelerinin desteklediği caz, rock konserleri ile beğenisini çeşitlendirebilmiştir. Aynı burjuvazi, içinden çıkarttığı demokratları veya solun pek sevdiği CHP geleneğinin ünlü simalarına pamuk eldiven içinde balyoz sallanmasını da öğretmiştir.

Evet "demokratikleşme" eğilimi hep vardır ancak bu arada temsili demokrasi işlevsizleşir, siyasal partilerin rolü azalır ve aynışılır, siyaset alanında ilk kez tavan-taban geçişkenlikleri bu denli çok kurulur olmuştur. Siyasetin merkezi temsili araçlarının zayıflaması, mikro alanlarda siyaset yapma aranişına yöneltirken, bu kez özel kimlikler mikro ölçeklerde gelişir ve bu gelişim devletçe desteklenirken, yeni bir tür depolitizasyon dalgası küçük siyasallaşmalar içinde boyverir.

Siyasal arena parti, meclis gibi kurumlardan devlete doğru yönelirken yani siyaset alanı yalınlaşırken, devletin siyaset alanında derinleşmesi tek parti döneminden çok daha yetkin tarzda yaşanmaktadır.

Öte yandan devletin duyargaları içinde beslenen para militer öğelerin boyvermesi, Kürt sorunu dolayımıyla olsun, devrimci demokrat aktivizme yönelik olsun, özel topluluk duyarlılıklarını geliştirmek ve bastırmak için olsun, daha fazla gözetilmelidir. Bir de Türkiye kapitalizminin iktisadi kısıtlılıkları ve ücretlilerin yoksullaşması, işsizliğin yaygınlaşması gibi doğrudan sınıfsal parametreler de gözetildiğinde Türkiye kapitalizminin yumuşayacağı düşünölmemelidir.

Evet Türkiye'de siyasal tabloda değişimler var, ancak tüm yeniliklerin Türkiye kapitalizminin siyasal yapılarının bürokratik otoriter yapılanmadaki tutucu formu çözemeyeceği, tersine pekiştirdiği görölmek durumdadır. Sisteme içkin olan iktisadi-siyasal istikrarsızlığın veya istikrarın oynaklığının, sistemin kendini yeniden üretebilirliğini, yeniden yönetebilir biçimler yarattığını unutmamak gerekir. Emperyalist merkezler ve Türkiye kapitalizminin içsel salınımlarıyla güdümlü ve belirlenmiş olan toplumsal ve siyasal formasyonun ciddi gedikler alması ancak ve ancak bozucu bir parametre ile mümkündür. Bu parametre de tüm diğer dinamiklerden önce ve onların da belirlenmesine yolaçacak olan işçi sınıfı hareketliliği olacaktır. Sınıf mücadelesinin işçi sınıfı merkezli bozucu bir parametre haline gelmesi, tarihsel-toplumsal ve güncel gelişmelerle de doğrulandığı ve daha

fazla doğrulanacağı üzere sistem üzerindeki en ciddi değiştirici faktör olacaktır. Bu değişim ise siyasal zorun daha fazla devreye girmesi anlamına gelecektir. Türkiye kapatılma ne iktisaden ödöncü politika izleyecek kadar güçlüdür, ne siyasal refleks olarak o kadar aptal.

Kapitalizm ve kapitalist devletin hafıza-i beşeri nişyan ile hiç malul değildir. Ne yazık ki birçok Marksistten daha fazla tarihselciler kapitalizm.

Türkiye'de olan şudur: Egemen ideoloji alanı oldukça güçlenmiş ama ciddi bir ideolojik-kültürel saldırı ile ciddi gedikler de açılabilir boşlukları barındır durumdadır.

Sosyolojik, etnik, dinsel bölünmeler yaşansa da egemen ideoloji mevcut durumda bütün bu alanlara uzanabilmektedir.

Siyasal partiler, meclis işlevsizleşmekte ama siyasal alanda boşluk bırakılmamaktadır. Bir yarıyla devlet bu boşluğu doldurmakta, diğer yarıyla burjuvazinin kendisi. Öte yandan siyaset yerelliklere, özel toplumsal duyarlılık alanlarına taşınarak, belirli alanlarda yaıtılmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla tepkilerin parçalılığı ve etkisizliği örölmektedir.

Ve devlet, çözölme vs. bir yana güçlenerek zıncı gibi yerinde durmaktadır. Devlet tüm açılımlarıyla daha fazla devletleşmektedir.

Sıkıysa, bu alana bütönlöklö olarak girilsin..

Türkiye tablosu budur.

Birleşik Sosyalist Parti ne yapıyor?

BSP'yi içerden eleştiriyoruz, buna BSP'nin hakkı verilmesi gereken bir rasyonelitesi bulunduğı için devam edeceğiz. Ama bir Leninist olarak, Marksizmi ve önümüzdeki siyasal görevleri güdükleştirerek algılayan diğer Leninist öbeklere bir uyarı ile başlamak istiyorum: BSP'ye dönük eleştirimiz, aynı zamanda sizlerin de eleştirisidir. Çünkü sorun, siyasal görevlerin belirli bir bütönlük gerektiren tarzda yerine getirilmesidir. Sizler de, devrimci duyarlılıklar adına doğrunun parçalılığına katkı sunuyorsunuz. Yukarıda sergilenmeye çalışılan Türkiye tablosu, hepimize bütönlük vurgusunu, sosyalist siyasal kanallar açılması gerektiğini bir kez daha hatırlatmalı..

Evet *BSP* ne yapıyor? Gazi olayları ile siyasal durum değerlendirmelerini gereksiniyor. Gazi olayları ile yetmezliğini bu kez yakıcı olarak duyumsuyor. Ne yapıyor, güç arıyor ama kendisi bir güç olmayı göze alamıyor..

*BSP'deki egemen belirlenim, BSP içi çoğulculuğı toplumdaki sosyo-kültürel farklılıklara da bağıyor; kentle köy, merkezle taşra arasındaki farklılıklar, büyük kentlerdeki birbirine zıt sosyo-kültürel gruplar ve buralardan gelen üyelerin 'renkliliğı' kaçınılmazlıkla farklı yaklaşımların temelini oluşturuyor, deniyor BSP Örgüt Raporunda. Giderek İstanbul'un Beyoğlu ile Gaziosmanpaşa ilçeleri ile İstanbul ve Adana ili arasındaki farklar sabitlenerek meşrulaştırılıyor. Çoğulculuğun bu tarz ele alınışıyla daha önce değindiğim siyasetin merkezi unsurlardan arındırılarak küçük ölçeklere yayılması ve buradan yeni bir depolitizasyona kapı aralanması tehlikesini BSP'deki egemen belirlenimin önemsemediğı anlaşıyor. Bu BSP'nin siyasete ilişkin yönetsel bir yanlışı olduğı kadar adem-i merkeziyetçi salınımlarıyla da bağılantılıdır. *BSP*, günümüzün yaygın ideolojik-kültürel belirlenimleriyle fazlasıyla içli dışlıdır.*

BSP Büyük Kongresine sunulan Örgüt Raporu, mevcut durumu rasyonelize elimesine ilişkin teknisist bir bakışla yazılmıştır. *BSP* örgütlerinin gerçek durumları raporda hiç yer almamış, GYK-MYK'ya ilişkin reformlar yine teknisistçe ele alınmış, parti bütününe ilişkin sarsıcı radikal operasyon gerekliliği atlanmıştır. Çünkü bu raporu kaleme alan eğilim, parti yaşamını tıpkı sosyo-kültürel farklılıklarda olduğu gibi parçaların birbirinden özerk devinimi olarak düşünmektedir. Partinin önemli sorunlarından biri olan üyelik nosyonunda, çok komik bir gerekçeyle Siyasal Partiler Yasası'nın kısıtlayıcılarından dem vurulabilmektedir vb.

Yine Kongreye sunulan Siyasi Rapor'da, "Türkiye kapitalizminin bugün vardığı aşamada, sosyalist hareketle birleştiklerinde, işçi sınıfının çalışanların dışında hiçbir politik ve sosyal gücün kendi başına ilerici bir rol oynama yeteneğine sahip olmaması" gerçeğinden söz edilmekte ama öte yandan Örgüt Raporu'nun özne olamamaya ilişkin saiklerinin bir benzeri şöyle sergilenebilmektedir: "Dünyayı ve Türkiye'yi tahlil etmek, eylem çizgimizi bu tahlil üzerinde yeniden kurmak zorundayız. Biz bu görevi bir tek partinin yerine getirmesinin olanaksız olduğunu, Türkiye'deki tüm sosyalist hareketin, ona önemli zenginlikler taşıyan yeni toplumsal hareketlerin, diğer ülkelerdeki sosyalist hareketlerin deneylerinin kollektif çabalarına ve orta ya da eşgüdümlü mücadele pratiği sonuçlarının her aşamada genelleşmesine bağlı olduğunu düşünüyoruz."¹⁴

Sosyalist kadrolar, Türkiye'de çokca yapılan belirli doğruların belirli yanlışlarla birlikte dile getirilmesine karşı uyanık olmalıydılar. Bu, yanlışın onanmasının veya geçirilmesinin bir biçimidir. Yukarıdaki örnek bunun bir kanıtı olmasının yanı sıra *BSP*'nin algı, kavrayış ve yorumlayışta bile iyi bir özne olamadığının dışavurumudur.

Ali Saim Doğan, "devlet millitanlaşıyor. Devlet militanlaşıp ve militerleştikçe, solda 'aygıt aygıtı vuruşma' pratiği de güç kazanıyor.." diyor. Peki *BSP* ne yapıyor? A.S. Doğan ne yapması gerektiğini söylüyor: "Memlekette sivil bir yürüyüşe ihtiyaç var." Bu sözlerin *Birikim* ve *DY*'den etkilenmeksizin söylendiğini düşünmek mümkün değil. Doğan'ın yazısı zaten *DY* ile birliğe ilişkin. Doğan, *DY*'un "parti olmayan parti" yaklaşımının bir izdüşümü olarak, "Son toplantıya katılan bir arkadaşımız, 'nihayet toplantı olmayan toplantılar yapmayı başarıyoruz galiba' dedi."¹⁵ diyerek herşeyi negatifinden tanımlama kervanına katıldığını gösteriyor. Bu 'herşey'in "sosyalizm olmayan sosyalizm"e varmamasını diliyorum. Zira *DY*'un sosyalizmi böyledir.

Evet *BSP* kendisini özne olarak görmemekte, bu konuda ciddi bir çaba içine de girmemektedir. *BSP* yönetimine içsel olan bir düşünce, *BSP*'nin kapsadığı güçlerin ve eldeki malzemenin yetersizliğidir. *BSP* MYK'nun geçtiğimiz günlerde yaptığı örgüt taramasından bu değerlendirmenin çıkacağını sanıyorum. Çünkü *BSP*'nin mevcut yönelimi, 1 yıllık parti yaşamında tanıdığımız kadarıyla, merkezileşme yoluyla parti formuna ulaşma, merkezi saiklerle yönlendiricilik, siyaset yapmak için gerekli perspektiflerin üretilmesi, programatik bir çerçeveden hareketle parti içi tartışma ve eğitimin gerekliliğinden hep kaçınmıştır. Bunu söylemek hoş değil ancak, bu güç hissedilmemektedir. İki nedenle; ilki eski deneyimlerin ağız yakıcılığıyla yoğurdu üfleterek yiyelim, derken yenmemektedir bile. Halbuki sütü ılıtarak içmek daha devrimci bir tutumdur. Süt-yoğurt ilişkisinde, yoğurdu üfleme biraz da kaplumbağa hızını hatırlatıyor. İkincisi ise ideolojik, siyasal, örgütsel bir perspektif bü-

tünlüğü ile kapsanan bileşim (ki BSP'nin bugünkü bileşimi hiç de azımsanır gibi değildir) ve nicelik (bence bu da önemsenmelidir) ciddi bir niteliğin bütünleyenleri olarak değerlendirilmemesidir. Bu "biz güç değiliz" demenin bir diğer yoludur. Özetle, BSP'deki egemen belirlenim, kendisini özne olarak hissetmemektedir. Bunun BSP bileşenlerinin kendi içlerine dönerek orada da ikinci bir tahribat yarattığını gözlemlemek mümkündür.

1 yılın değerlendirmesi ve Sosyalist Politika

Perestroyka, Gorbaçov ve liberter yönelimlerin izlerini üzerinde taşıyan BSA'nın BSP'ye dönüşümü pek bilinçlice yaşanmamıştır. Gerek Parti olma gerek programatik çerçeve konusu hep yolda iken düzülmüştür. Şimdi bunun nasıl yapıldığını izleyelim.

BSP'nin 1 yılının parti içi gerilim konuları başlıca dört konu üzerinde yoğunlaşmıştır; Marksizm, program, parti formu ve siyaset perspektifi.. Kısaca değineceğim.

BSA'dan BSP'ye dönüşürken, BSP'nin sınıf karakterli Marksist bir parti oluşu, çok kolay ve doğal bir şekilde oluşmamıştır. Bu nedenle Marksizm dendiğinde, işçi sınıfı dendiğinde yüz ekşitenler, "nutuk atıyorlar" diyenler, "devrimci traş"tan sözedenler hep olmuştur. Partinin sınıf karakterli, Marksist bir parti oluşu kimileri için gönül rahatlığıyla benimsenmediği için hep geri adım atılmak istenmiştir.

Program konusunda "beyaz program"dan (bu sevimsiz sözlerin benimsenmesi, gönül genişliğinin hangi boyutlarda olduğunu gösteriyor) çerçevesi net bir programa (taslak düzeyinde) geçiş çok sancılı olmuştur. 7 aylık komisyon faaliyetlerinin tüketiciliğin üzerine gösterilen olgun ve birlikçi tutum ile bir taslak çıkarılabilmıştır. Kapsamlı programa itiraz edenler, çok kapsamlı olmayan mevcut taslağın eksenini benimsemişler (grupların ana yönelimleri itibarıyla) ama Kongre öncesi son birkaç ayda DY'un bırakınız Marksizmi, sosyalist kimlikli olmayan parti tartışmalarıyla Marksist eksenli taslak geri itilmiştir. Taslağı ilere gidip savunan parti yöneticileri, dergilerinde yapıcı öneriler getiren yöneticiler Kongre öncesi son GYK toplantısında direksiyonu 180 derece geriye çevirmişlerdir.

Trajedi mi dersiniz komedi mi? Rasih Nuri İleri, Kongre Sonuç Bildirgesi'ne "BSP Marksist bir partidir" ibaresinin eklenmesini önerdiğinde, iki parti yöneticisi, divan başkanıyla birlikte canhıraş bir çabayla bunu engellemeye çalışmışlardır. Gerekçe aynen şudur: bu programatik bir sorundur.. Marksist bir parti olma, ne yazık ki programatik bir sorun oluyor. Sanki DY'un parti kongresi..

Parti formu konusunda yine geçmiş deneylerin ağır yakıcılığı ve sosyalist hareketteki ideolojik deformasyon nedeniyle kendiliğinden ve özerk örgütlenme formları baskın olmuştur. Merkez, hiçbir merkezi yönlendirimde bulunmamıştır, kendini merkez gibi hissetmemiştir. BSP'nin kuruluş coşkusu, kadrolarda yerini verili durumu benimsemeye yolaçacak şekilde bir atalete bırakmıştır. Sirkülasyon ve atalet, 'olgunlukla' benimsenir olmuştur. Benimsenmediğinde ise, teknisist gerekçeler ileri sürülmüştür.

BSP'deki egemen söylem, parti formu söz konusu olduğunda, "eylem birliği" olmuştur. Eylem birliğinin bir parti formu olamayacağı görülmek istenmemiştir. Parti dendiğinde, hele yasal parti dendiğinde, etkinliklerin çok fazla devlet duvarına çarpmaksızın düzenlenebilmesi ve devletlülerle yatıp kalkma, medyatik faaliyetlere yönelme anlaşılmıştır.

Parti formu oluşturmaya doğru yönelim, birim ve komisyonlara üyelerin kendi özgür seçimleriyle katılımları ile kesilmeye çalışılmış, *Sosyalist Politika*'nın "parti ihtiyaçları ve gönüllülük" kaydı, 2. GYK toplantısında ciddi bir gerilime neden olabilmektedir. Yapılan oy-lamada *Sosyalist Politika* ve bir kısım *Emekçi* dışında herkes "üye özgürlüğü" doğrultusunda oy kullanmıştır.

Üyelerin özgürlüğü, merkezi yönlendirmelerden yoksunluk, kurullar arası ilişki yokluğu sonucu oluşan şekilsizliğin rahatsız ediciliği hissedilmiş, ancak sorun bir örgüt perspektifi eşliğinde ele alınmamış, yaşanan deneyimlerin çözümlenmesi için hiç çaba sarfedilmemiştir. *BSP*'nin, yine son aylarda *DY* ile birlik konusu gündeme geldiğinde artık daha fazla "proje" olarak dillendirilmesi, bundan dolayı çok kolay olmuştur.

Marksizmin ele alınışı, programatik çerçevenin önemsizleştirilmesi, parti formunun formsuzluk olarak algılanışı sonuçta siyasal perspektife ilişkin ipuçları vermektedir. *BSP*'nin "merkezi" etkinlikleri, özgürlükçü içerikli birkaç afişleme (ki bunlar da daha çok İstanbul İl Örgütünündür), özgürlükçü bir konser etkinliği (bu da İstanbul'undur), *DYP*'li, *ANAP*'li ama *BSP* dışında sosyalistsiz bir Kürt Konferansı ve birkaç bildiriden ibarettir. Bunlar tartışılınca, "eylemin muhtevası" denmektedir. "Yaşasın Devrim ve Sosyalizm" sloganının en büyük il örgütünde sorun olabildiği bir partide, Marksizmden, Marksist kimlikten geri adım atılmaması gerektiği dile getirildiğinde, "eylemin muhtevası" söz konusu gerilikleri ne kadar karşılayabilecektir, çok tartışmalıdır demeyeceğim, yalnızca boş bir laftır. Eylemlerin muhtevasından hiç de sosyalizm, Marksist kimlik falan çıkmamaktadır. Anti-kapitalist net bir omurga, eksen üzerinden yürütülmediği takdirde, eylemin muhtevası ve kendisi hiç de devrimci değildir. *BSP*'deki arkadaşlarımızın temel yanlış, siyaseti yalnızca güncel kimi sorunlarda özgürlükçü ve demokrat tepki üretmek olarak algılayışlarındandır. Gerçekte ise siyaset, ideolojik-kültürel-siyasal-örgütsel formların gelişkinliklerinin net bir perspektifle pratiğe döküldüğü alandır. Eylem, bu formlara ilişkin eksenlerden yoksun olarak yapılıyorsa, o halde muhtevası da o kadar abartılmamalıdır. Ayrıca, tekrar söylemek istiyorum, Marksizm muhtevayı ifade eden kavramları üretmiştir, ille de yenikçi olunacaksa aynı eksenle kimi yeni kavramlar da üretilebilir ama *BSP*'de sorun kavramsal, ideolojik düşünme yetilerinin zayıflığıdır. Yoksa ne Marksizmin bu kadar kısır, ne de *BSP*'deki arkadaşlarımızın hafızaları o kadar boş değildir. Böyle böyle "yükselen değerler" in bir söylemi olan "iş yapma"; sosyalist mücadele, siyasal mücadele yerine ikame edilir (evet, ikame ve indirgemeciliğin bir de bu içerikte olanı vardır).

İlhami Aras, "Dünyada sosyalist solun bir kesimi yükselen değerlere bir tekme atmayı başardı ama biz bu tekme hâlâ atamadık. Sosyalistler kendi düşüncelerini, sosyalizm anlayışlarını net bir biçimde ortaya koyabilmeliler ve yanlışla net bir biçimde 'bu yanlıştır' diyebilmeliler. Yükselen değerlere bir tekme de Türkiye'li sosyalistler tarafından atılmalı." ¹⁶ diyor. Tamamen katılıyorum, bu başarılmalı. Yalnız bunun "en radikal şeyler mümkün olan en yumuşak, en makul biçimlerle ve sloganlarla dile getirilmelidir" ¹⁷ yaklaşımıyla yapılabileceğine hiç inanmadığımı belirtmek istiyorum. Bu yumuşaklıkla "devrim ve sosyalizm" sloganının ve diğer konuların "traş" olarak algılanmasını önlemek mümkün değildir. Yalnızca "beyaz program"ın savunulmasının rasyonelitesi anlaşılabilir.

Sonuçta *BSP* Konferans ve Kongresi, 1 yıllık tıkanmanın, gerilimlerin oylara yansıtacağı bir platform olacaktı, öyle de oldu. Bilgisayar çocuklarının önemsiz oyunları bir

yana oylamalar meşru, sonuçları *BSP*'yi geriye götürücüdür. Kongrede olan budur. Programın parti içinde ve dışında işçi emekçi önderleriyle tartışılmaması gerekçeleri samimi değildir. Sorun *DY* projeksiyonudur. Sonuç bildirgesine yazılmasına direnilen *BSP*'nin Marksist bir parti oluşuna dair önerge tartışması da göstermektedir ki sorun parti içinden ya da dışından işçi emekçi önderlerinden gelecek muazzam Marksist katkıların beklenmesi değildir. Kongre sonrası gelişmeler de bu doğrultudadır. *DY* çevrelerinden, "BSP kongresi bizimle yapılan birleşme kongresi oldu" yollu değerlendirmeler gerçekçidir.

Tabii bu arada, *BSP* yönetimi *Yeniden*'in çıkışıyla birlikte *DY* vurgusunun artışı düşünmelidir. Keza *DY*'un solun birliği değil emekçi dinamiklerinin birliğini hedefleyip aradan *DY*'u doğrultmayı hedeflediğini de. Ayrıca şu "solun/grupların birliği değil emekçi dinamiklerinin birliği" demagojisi de yutulmamalıdır. 'Taban inisiyatifi' diyerek her yerde yukardan aşağı örgütlenen solcuların öbekslemeleri, parti girişiminin bile bal gibi yukardan ve son derece merkezi tarzda örgütleniş demagojilerinin altında, siyasal mücadeleye ilişkin anti-Marksist, anti-Leninist (bu ikincisini yalnızca biz önemsemeye hazırız) bakış sezelebilmelidir. Bir de şu düşünülmalıdır: Kimi *DY* 'cular hariç, *DY* yeni toplumsal hareketlere yaklaşımında *BSP*'den daha soldadır. *BSP* neden sağda kaldığını düşünmelidir. Biz anlatınca sorun olabiliyor, *DY*'dan öğrenebilirler. Keza "devrim ve sosyalizm" sloganı gibi "traş"lar da.

Öyle anlaşılıyor ki, Leninizm yanısıra birşeyi daha yalnızca biz düşüneceğiz; *BSP*'nin parti oluş hali ile birlik süreçleri arasında sağlıklı bir ilişki kurmayı ve solun *DY*'dan ibaret olmadığını. *BSP*'nin sosyalist solun kendini yeniden kurmasında ciddi bir olanak olarak rasyonelitesinin geçerliliğine inan bizler, bu konuda üstümüze düşeni yapacağız.

Program taslağını geriye iten bir kongreyi "devrimci" olarak niteleme¹⁸ kolaycılığından uzak olarak, devrimciliğin bütünsel gerekliliklerinin yerine getirilmesi için ısrarcı olmayı sürdüreceğiz. Yani, evet kimi *BSP*'lilerin deyişiyle "zorlayacağız" çünkü *BSP*'ye iç boşaltma seansları yapmak için gelmedik. Program taslağı yazıp, sonra da başka faktörler devreye girince "program sokakta yazılır" salınımı yaşıyan Seyfi Öngider gibi arkadaşlarımızla mesaimizi öylesi bir rahatlıkla önemsemezlik etmeyeceğiz. Sosyalist Politika Tezleri'ni tesadüfen okuyan ve "bu tezler tartışılmadan Program Taslağı'nın oynanmasını isteyen" bizlerin tutumunu Veysi Sarısözen'e hep anlatacağız. Ve mesaisinin hakkını vermesi için tesadüflerden kurtulmasını dileyeceğiz.

BSP'nin gerek kendi özgün rasyonelitesinin bir gereği olarak, içindeki bileşenler ve tekil sosyalistler içinde duyarlılıklarımızın çakıştığı sosyalistlerin bulunduğunu bildiğimiz için *BSP*'ye sahip çıkacağız.

BSP'yi Leninist partiye dönüştürmek isteyenler diyenlere, *BSP*'nin Leninizme ihtiyacı vardır ancak *BSP* Leninist bir parti olamaz diyeceğiz. Fakat bu yaklaşımımız, *BSP*'nin, *TİP*'in, *TSİP*'in *TEP*'in, *VP*'nin yapmadığı kadar legalizme savrulmasına geçit vermek anlamına gelmeyecektir. Leninizm başka zaman ve mekanlarda devreye girer ikiyüzlülüğünü paylaşmayarak, ama bu Leninist parti olmama halinden legalizm türetecek yönelimlere karşı mücadele edeceğiz. Aynı şekilde, Leninizm turşusu kurmak isteyenlerin işçi sınıfı eksenli bir Marksist parti doğrultusunu gölgeleyecek tarzda bir "kitle partisi" hayal ve yönelimlerine karşı da mücadele edeceğiz. *BSP*'nin geri götürülmesine karşı set oluşturacağız. *BSP*'ye ve misyonumuzun önünün açık olduğuna inandığımız için böyle yapacağız.

Yapılmak istenen: estetik operasyon

Özgürlük Dünyası'nın propaganda ettiği işçi/emekçi partisi ile *DY*'un propaganda ettiği kitlesel sol partinin ortak paydası, grupların, sosyalistlerin birliği değil, emekçi dinamiklerinin birliğidir. Her iki çevre de doğal olarak kendi eksenlerinde toparlanan alan faaliyetlerindeki insanların yukardan aşağı örgütleyeceği (yani kendi örgütledikleri) parti girişimlerini salt emekçi dinamiği, taban inisiyatifi gibi lanse etmek, yutturmak istemektedirler. *BSP*, bu anlamda sağlıklı bir yerde durmaktadır. Bu sıradan bir farklılık değil, perspektif ayrılığına işaret etmektedir.

DY ve *ÖD*'nin partinin kapsayacağı güçler manzumesi olarak sıraladıkları kesimler, küçük üreticiliğe kadar aynıdır. *BSP*'nin "sosyolojik çoğulculuk" ve yeni toplumsal hareketler sevdası bir yana bırakılırsa, işçi sınıfının tek toplumsal ilerici güç olduğu *BSP* belgelerinde mevcuttur. Burada *BSP* ile diğerleri arasındaki ayrım, yer yer silikleşse de yine perspektife ilişkindir, önemsenmelidir.

BSP işçi emekçi kitlelerin ihtiyacı mı, sosyalistlerin birliği mi ikileminde gezinmemektedir. Bu da önemli bir avantajdır.

BSP yaşadığı yakıcı deneyimler ışığında, *DY* gibi "örgütlenme işin gölgesidir" dememektedir. "Parti olmayan parti"nin kapı-pencere sirkülasyonuna ne kadar açık olacağını, itiraf etmese de bilmektedir.

Keza *BSP* şu an geriye itmiş olsa da Marksist eksen, Marksist kimliğin önemini diğer girişimlerden gerçekten çok daha iyi bilmektedir.

Bu ayrılıklara rağmen, bu kesimlerle birlik projeksiyonu geliştirilemez mi? (*BSP*'nin *ÖD*'ni neden düşünmediği de ayrı bir sorudur.) Bu konuda "sekte" olarak tanınıyoruz, öyle görülme istendiğimiz için.. Şunu söylüyoruz hep: Siyasal mücadele her "özne"ye özel gereklilikler dayatır. Bizim gerekliliklerimiz, bir yanıyla yukarıda değindiğim farklılık noktalarının pozitif içerikle işlenerek siyaset yapılmasıdır. Bu, siyasal mücadele içinde, *sosyalist solun bütünü ile* sağlıklı bir etkileşim içine girilmesi, kimisi ile birlik kimisi ile güç-eylem birliği vb. platformların yaratılması önünde engel değildir. Dışımızdaki herkesin eksiklidir, yanlışlar vs. diyebiliriz, net bir kimliği vardır. *Sosyalist Politika* olarak bizim de çok net bir kimliğimiz var. *BSP*'deki diğer bileşenler de öyle olduğunu söylüyorlar. O halde neden *BSP* kimliksiz, neden kimileri kimliklerini saklıyorlar? Neden *BSP*'yi kimliksiz kendilerini kimlikli görme şizofrenisi yaşıyor? *Sosyalist Politika*, *BSP*'nin net, ikirciksiz bir kimlik üzerinden tüm birlik projeksiyonlarını denemesinden yanadır, öğretici ve sosyalist harekete ivme katıcı olacaktır. Ama kimliksizce yapıldığında, başka kimlikler baskın çıkacaktır. *BSP*'nin önündeki handicap budur ve bu sorun kasaba esnafı mantığı pazarlıklarla aşılmaz. Grupçu hesaplarla hiç. Köylü kurnazlığınınsa devri geçmiştir.

Burada sosyalist solun yeniden harmanlanmasının önündeki bir engeli dile getirmek istiyorum. *DY*'un "parti olmayan parti" girişimi ile *BSP*'deki kimi partili ve hareket geleneğinden gelenlerin birlikte ördükleri, parti olmaya karşı geliştirilen direnç, sonuçta hareket geleneğinin kendini estetize etmesine yönelik sonuçlar doğuracaktır. Buradan hiçbir devrimci siyasal ve örgütsel form çıkacağına inanmıyorum. Şekilsizliğin formu olmaz. Sonuçta ayrımlar, siyaset ve örgüt teorisi üzerinden yine popülizme, yeni sola gider. Bu şekilsizliğe örtü olacak bir hareketlilik/eylemlilik formu da yakalanamayacağı için, sonuçta birçok diri kadro heder edilmiş olacaktır. Şu anlaşılmalıdır: birçok sosyalist inançlarının, nefeslerinin heder edildiğini, edileceğini sezmektedir. *BSP*'de çok sayıda insanın sessizliği veya yüksek sesle yakınmaları bundandır. O kadar sosyalist demokrasi denildikten sonra bunların görülmemesi ise ya cehalet ya da sahtekarlık olacaktır.

BSP yaşadığı deneyimi iyi çözümleyerek sosyalist solda ciddi bir yer ve öncülük misyonu üstlenebilir. BSP, öncülüğü, insanları sürekli, soluklu kılmada da üstlenebilir. İnsan-insan diyenler, insanlarımızı samimi olarak düşünmelidirler, entelektüel anlamı bile olmayan yeni sol yönelimlerle insan-özgürlük merkeze alınarak da insan toplumsallığından, siyasallığından arındırılabilir. Dolayısıyla konu, her boyutuyla ideolojik, siyasal, örgütsel ve sosyalist insana ilişkindir.

Devrim Dergisine yanıt

Haluk Yurtsever, *Devrim* dergisinin son sayısında¹⁹, *Sosyalist Politika*'nın 5. sayısındaki Haluk Savaş ile benim yazılarımıza kimi göndermelerde bulunmuş. *Sosyalist Politika* olarak solun önemseydiğimiz kesimleriyle tartışıyor, polemik yapıyoruz. *Devrim* ve Haluk Yurtsever önemseydiğimiz isimlerdir. Pragmatist değiliz, *DY*'dan daha fazla önemsiyoruz. Kısaca Yurtsever'in yazısına değineceğim.

Lenin söylemiş olabilir ancak şu "illegal fikirler" edebiyatını anlayamıyorum. Bir sosyalistin savunduğu görüşler, örneğin sosyalist devrim, sınıfsız toplum.. kendisi için meşru (ve yasal), egemen sistem için yasallığını zorlayan fikirler olabilir. Sistem, bunları yasadışı da saysa yasalığı alanına oturtmaya yönelse de sorun bu fikirlerin halkalar yaratarak kendi meşruluğunu oluşturmalarıdır. Fikirler eğer teori, ideoloji, ajitasyonu ve propagandası yapılan fikirler ise bu fikirlerin illegalliği nerededir? Bıçakla keser gibi ayırmıyorum ama bu fikirlerin, ideolojik konumlanışın "bu sistemi nasıl yıkarım"a ilişkin siyasal-örgütsel ayaklarının bir yanı elbetteki illegalite alanına girer ancak bu da fikirler düzeyinde değil, somut faaliyet anlamında. Burjuvazi bunları bilir ve bu nedenle fikirlerin de üzerine yürür, açık ya da gizli yayılmasını diye. Bu nedenle bir sosyalistin varlığı bile yasadışıdır denebilir ama en yasadışı siyasa deneyimlerin bile fikir, faaliyet bağlamlarıyla meşruluğu söz konusu olmuştur. Önemli olan meşruiyeti geliştirmek, gizlenmesi gerekeni gizlemektir. Gerisi Lenin'i kısırlaştırmaya gidebilir. Biz doğrularımızı geliştiriyoruz. Bu anlamda Lenin de geliştirilmeye açık olarak değerlendirilmelidir. Doğruları geliştirmek de "kıble değişikliği" değildir. Ayrıca sosyalist harekette daha ileri "buluşma" noktaları vardır, bunu yaşıyor ve daha üst boyutlarda yaşanmasını istiyoruz. Birisi bana dese ki "sen hareket geleneği kökenindensin, kıbleni değiştirdin", bulunduğum konumdan ona şunu derim "al kıbleni başına çal". Yurtsever gibi hepimizin sorunu, artık kıble demeyelim, hep daha üst platformlara sıçramak, siyasetin, devrimciliğin hakkını vermektir.

BSP bizi ilgilendiriyor, "*BSP*'deki yorgunlar" ise bizi de ilgilendirmiyor. *BSP* içinde politika yapma olanaklarımız daha fazla genişledi.

"Kanat umudu"muz gerçekleşti, *Sosyalist Politika*, Gruplararası Zemin, Sosyalist Toplum ve Marksist Damar çevresinden arkadaşlarımız ile çeşitli kökenlerden olan ve olmayan tekil sosyalistlerle bir Sol Blok oluşumu içindeyiz. Sol Blok oluşumu, *BSP* ve Türkiye sosyalist hareketi içinde Marksist-Leninist bir *sol havuz* gerekliliğini dile getiriyor. Hep daha üst platformları hedefleyeceğiz.

Siyaset, bir yanıyla bütüne hitap edip, yüzeye çıkanla, birleşilenle tekrar bütüne yönelme eylemidir. Örgüt teorisi ve siyasal süreçlere ilişkin bütünlük kurgumuz ile sosyalist hareketin ve bizim bütüne hitap etme yeteneklerimizin daha fazla gelişeceğini düşünüyor ve *Devrim*'in bunu küçümsemeyeceğini umuyoruz.

Açık parti toplumsal-sınıfsal bütüne hitap etmenin ciddi bir kanalıdır.

"Zor görünenin aslında daha kolay olduğu" bir yana, sosyalistler tüm zorlukları öngörür

ve üstlenirler. Hiçbirimiz ne o kadar abartılı şekilde zor olanı ne de abartılı kolaylıkları yaşıyoruz. İkinci sıklıkla da, kimi anlarda rahatlasak da sosyalist hareketin sıkışmışlığını aynı anda hep birlikte yaşıyoruz. Sorunumuz, ideolojik-siyasal-örgütsel kanalların birlikte açılması, geliştirilmesidir. Biri birini önceleyerek değil, bütünsel bir faaliyet içinde öncelikler sıralaması olabilir ama bunları gerçekten bir bütünlük içinde gerçekleştirmeye var mıyız? Sosyalizmin sıkışmışlığının çözümü bir yanı ile buradadır. Kayıt düşerek söylüyorum, örgütsel planını ise duruşlarımızı teorileştirmeden, onu da bir bütün içine oturarak..

Son olarak *sol blok* oluşumuna dair bir kaç söz: *sol blok*, *BSP* ve Türkiye sosyalist hareketindeki gerilik ve geliştirici dinamikleri *BSP*'ye ve daha özgün komplekslere takılıp kalma-sızın saptayıp derinleştirebilirse gerçekten bir *sol blok* ve ön gördüğü *sol havuzun* küvezi olabilecektir. Türkiye solunda giderek belirginleşecek olan iki tarz-ı siyasetin ayrıştırıcı küvezi... Bunun için *sol*, bunun için özne olmak gerekiyor.

Sosyalist hareket, *BSP* ve *sol blok* verili nesnellik ve geriliklere bilinçli ve örgütlü tepki ve almasıklar üretildiği oranda tarihselleşeceklerdir. Yoksa şu günler, ciddi tasfiye dinamikleri barındırmaktadır. Ya kumda oynanacaktır ya da sosyalist devrim sahasında.

Sosyalist harekette *BSP* dahil işlenmesi gereken ciddi süreçler var. Sosyalist mücadelenin insanları, sosyalizm işçileri olarak işleyeceğiz. Pilavdan dönenin kaşığı kırılınsın.

İyi işlemek için bir kez daha; coşku, bilinç ve yargıları kaynaşmış bir bütün, insanı örgütü ve siyaseti ile kaynaşmış bir sosyalist devrim...

NOTLAR

- 1) Mustafa Bayram Mısırlı, "Yeniden devrimci politika, *Express*, 24 Haziran 1995, Yıl: 2, Sayı: 74.
- 2) Ömer Laçiner, "Toplumsal çürümeye karşı yeni bir kurucu iradenin gerekliliği, *Birikim*, Haziran 1995, Sayı: 74, s. 3-10.
- 3) Erkan Kayırlı, "Henüz yaşamamış oluşumuz başka hayatları imkansız kılmaz", *Express*, 4 Temmuz 1995, Yıl: 2, Sayı: 76.
- 4) Bülent Forta, "Kapitalist sistem çare değil", *Nokta*, 28 Mayıs-3 Haziran 1995, Yıl: 13, Sayı: 22.
- 5) M. Ali Postacı, "Ayıdan post, "post marksist"ten (işçi sınıfına) dost olmaz", *Express*, Yıl: 13, Sayı: 22.
- 6) Devrimci Bir Kitle Partisi, Kuruluş Bidirgesi Üzerine Çalışma Notları, Taslak, Ankara Platformu, Mayıs 1995, s. 13, 14, 21, 25, 28, 30.
- 7) *Yeniden*, Devrimci Bir Siyaset için Notlar, s. 8.
- 8) Adnan Bostancıoğlu, *Söz*, 6 Mayıs 1995, Sayı: 12.
- 9) Mustafa Yavuz, "Nasıl Bir Demokrasi", *Söz*, 20 Mayıs 1995, Sayı: 14.
- 10) Merdan Yanardağ, "Tarihsel Dönemeç...", *Yeniden*, 4 Temmuz 1995, Sayı: 2.
- 11) Mustafa Sönmez, Avrupa'ya Soldan Bakmak!", *Yeniden*, 4 Temmuz 1995, Sayı: 2.
- 12) İsmet Karasu, "Avrupa Birliği ve Sosyalistler", *a.g.e.*
- 13) Erdoğan Aydın, "Olmalı mı, olmamalı mı?", *Express*, 20 Mayıs 1995, Yıl: 2, Sayı: 69.
- 14) Erdoğan Aydın, "Avrupa ile bilek güreşi ve biz", *Söz*, 20 Mayıs 1995, Sayı: 14.
- 15) Saruhan Oluç, "Özgürlükçü ve katılımcı bir sosyalizme doğru, *Yeniden*, 4 Temmuz 1995, Sayı: 2.
- 16) *BSP Örgüt Raporu*, *BSP Siyasi Raporu*, *BSP Bülteni*, Sayı: 4, Mayıs-Haziran 1995.
- 17) Ali Saim Doğan, "Tartışmayı tüketmek mi birliği üretmek mi?", *Söz*, 29 Temmuz 1995, Sayı: 24.
- 18) İlhami Aras, "Türkiye solu yükselen değerler kışkırtıcısı", Saynur Çetiner, *Nokta*, 28 Mayıs-3 Haziran 1995, Yıl: 13, Sayı: 22.
- 19) Sosyalist Hareketin Yeniden Yapılanması ve *BSP*, *Sosyalist Kurtuluş*, 1994, s. 31.
- 20) Seyfi Öngider-Veysi Sarısözen, "BSP, sadece BSP'lilere ait değildir!", *Söz*, 24 Haziran 1995.
- 21) Haluk Yurserver, "Sosyalist Politika ve Gelenek'e Kısa Bir Yanıt", *Devrim*, Yıl: 4, sayı: 35.

MARKSİZM: BUNLARI BİR YERLERDEN HATIRLIYOR MUSUNUZ?

Uğur ÖZDEMİR

Bu yazı, esas olarak teorik bir dergideki -Marksizm ve Gelecek-¹ tartışmadan hareketle toparlanmıştır. Yazının bir diğer esin kaynağını ise, benim de oluşum sürecinde, kuruluşunda ve değişik organlarında yer aldığım bir parti pratiği ve tartışmaları (BSP) oluşturuyor.

Yazımdaki tartışma konu ve başlıkları, çok da sistemli olmayan cevaplar niteliğindedir. Yazının polemik içeriği konu başlıklarını da belirliyor.

Tartışmacılar, Marksizmin en temel konularında iç tutarlılığı olmayan, oldukça ayrıksı saptamalarda bulunuyorlar.

Tartışmaların tümünün ortak bir özelliği var. Ortaya atılan sorulara verilen yanıtların arasındaki bağlar zayıf ve bütünsellikten yoksun.

İzleyici, tutarlılık ve bütünlük arıyor; ancak, tartışmacıların konuya yaklaşımlarında böyle bir bütünlüğün olduğunu söylemek çok zor. Birbirini destekleyip, bütünlükten uzaklaşmaların çok farklı ve uç yorumlara yol açması da kaçınılmaz oluyor.

Amacım, tartışma konularına verilen cevaplara eleştirel bir yaklaşımda bulunmak, tartışmalardan hareketle mümkünse ortak bir özü yakalamak ve "bizim" ayrıksı yanlarımıza vurgu yapmak olacaktır.

Marksizm içi tartışmalarda eleştiri konusu olan alanlar üzerinde ne kadar yoğunlaşılır, tartışılırsa siyaset nosyonunun da o ölçüde gelişeceğine inanıyorum.

Bugün Türkiye'de Marksizm tartışmalarında siyasal vurgu eksikliğinin yaşandığı tartışılmaz bile.

Bizler, *Sosyalist Politika* sayfalarında teorik, ideolojik, kültürel, örgütsel öğeleri içeren bir "yeniden yapılanma" öneriyoruz. Böyle bir "yeniden yapılanma" eğer muhataplarını yaratırsa, devrimci bir ruh ve politika üretimi sonucunu verecektir.

Ayrıca tartışmaların arkasında çok güçlü bir lojistik destek sağlayan Marksizmin klasiği ve tarihsel kaynakları, yaşanmış deneyimler ve köklü bir teorik, politik birikim var.

O halde; Türkiye'deki Marksistler, bu birikimden hareketle ve somut pratiğin de katkısıyla, Marksizmin kendi özgün temellerine sahip çıkarak bu topraklarda gelişkin bir teorik sistem inşa edebilirler.

Açık ki bu görev, sınıf mücadelesinin somut tezahürlerinden, program ve strateji tartışmalarından ayrı düşünülemez ve gerçekleştirilemez. (BSP'deki program ve diğer tartışma konuları bu açıdan son derece önemlidir.)

Bilim olarak Marksizm ve Marksizmin krizi

Her iki alandaki tartışmacıların önemli bir bölümü, tartışmayı "Marksizmin krizi" saptaması üzerinden yapıyor.

Marksizmin krizinden söz etmek ve bunu rasyonelleştirmek kolay. Çünkü, nedeni ne olursa olsun bir yenilgi yaşanmış. Oysa aynı yenilgi pekala geliştirici bir "direnci katsayısı" yaratabilirdi, olmadı.

Yine de Marksizmin öldüğünü ilân edenlerle, Marksizmin krizinden bahsedenler, Marksistlere kendi duruşlarını güçlendirmek olanağı sağlıyorlar.

Kriz saptamasına değişik açıklamalar getiriliyor. Bu açıklamaları genel olarak dört başlık altında toplamak mümkün:

1) Çağdaş kapitalizmin yapısındaki değişiklikler, üretim sürecindeki gelişmeler, işçi sınıfı olgusu ve bileşimindeki değişiklikler.

2) Marksist teorinin ve kavramların günümüzü açıklamadaki yetersizliği ve Marksist teorinin içsel zaaflarla malûl oluşu.

3) Marksist temelli sosyalist strateji ve deneylerin iflası, yeni bir sosyalizme geçiş ve sosyalist toplum perspektifinin yaratılamamış olması.

4) Günümüz dünyasının ve toplumsal hayatın Marksist kavramlarla açıklanamayacak kadar zenginleştiği.

Marksizm dışı düşünce akımlarını bir tarafı bırakırsak, bu iddiaların tümünü tartışılır kabul etmek gerekiyor. *Sosyalist Politika* etkinliğini izleyenler bilirler; bizler bu iddiaları, yakın zamanlarda ulusal ve uluslararası planda yaşanan büyük şok ile, nesnelliğin geri çekici sonuçları ve Türkiye'deki Marksist bireyleri de kapsayan "sağ dalganın" etkileri olarak yorumladık.

Yaşanan yenilgi ve tıkanıkların Marksizmin krizinden kaynaklandığı düşününlere sormak lazım:

Marksizmin krizi saptaması hangi bilimsel tesbite dayanıyor? Ya da Marksizmin yapı taşlarından hangileri geçerliliğini yitirmiştir?

Tarihte ve bugün Marksist düşünce temelli hareketlerin dışında olup, Marksizme eşdeğerde bir bilimsel değere ve güce sahip bir başka düşünce akımına ve harekete mi tanık oldular?

Bana göre dün de, bugün de Marksist temelli hareketlerin karşısında güçlü ve siyasal ve entellektüel rakipler yok.

Marksizm asıl olarak kendi zenginliğini kısırlaştıran yazımların ve eksikli uygulamaların zaaflarını taşımaktadır.

Bundan kastettiğim, Marksizmin açık, tam ve eksiksiz algılanması değildir. Marksist dünya görüşünün birleşiminin ve taşıdığı bilgi birikiminin, en başta kendi içsel zenginliğine ve sistematığına dayanan bir geliştirmeye aday olduğu kabul edilmelidir.

Marksizm bütünlüklü bir toplum teorisi olarak toplum bilimleri ve siyasal hareketler arasındaki saygın yerini, ağırlığına uygun bir tarzda ve ancak hareket içinde kazanabilir. Kısacası, Marksizmin bütünselliğini, bizzat siyasal müdahale ve etkinlik sürecinde kazandıran bir yöntemden söz ediyoruz.

Marksizmin tarih ve toplum çözümlemelerinde boş bıraktığı, yeterince işlenmemiş alanlar yok mu? Elbette var.

Örneğin; Marks ve Engels'in yapıtlarını ele alalım. Bu yapıtlarda ekonomi, politika, sınıflar vs. ağırlıklı bir yer işgal eder. Çünkü, dönemin koşulları ve sınıf mücadelesinin ihtiyaçları bu yönelimi zorunlu kılmıştır.

Gramsci ve Lucacs'dan, Althusser'e ve başkalarına kadar "batı marksizminin" temsilcileri ise, daha farklı teorik alanlara yönelmişlerdir. Onları sisteminde kültür, sanat, ideoloji vs. gibi üst yapı çözümlemeleri ağırlıklı yer almaktadır. Tüm uç yorumlarına karşın, batı marksizminin yaptığı çözümlemeler de klasik Marksizme bir katkıdır.

20. yy. Marksistlerinin ve Leninizmin yaptığı katkılar, eğer Marksizmin kapsamı buna imkan sağlayacak bir yapıya sahip olmasaydı, zaten katkı sayılmazlardı.

Bunlar tanık olduğumuz ölçüde tarihsel/teorik ağırlığa sahip olmazlardı. Marksizm bunları kapsayacak zenginlik ve iç gerilime sahip olduğu için katkılarının bir kıymeti olmuştur. Demek ki, Marksizm, Marksist çerçeveden hareketle yapılacak eleştirel çözümlemeleri içselleştirecek ya da yabancı kılacak teorik temele sahiptir.

Gene örnekler yoluyla devam edelim.

Örneğin, bugün yeni toplumsal hareketlerin Marksizme kadın, aile, çevre vs. konularındaki eleştirileri, biraz da Marksizm bu eleştirileri kavrayacak kavramsal araçlara sahip olduğu için değil midir? Yine aynı şekilde bu alanda Marksizin öngördükleri ile uygulandığı arasında –bir ara çözüm– diyebileceğimiz bir farklılaşma olmuştur. Uygulamadaki bu farklılık ve eksikliklerin doğrudan Marksist temelli hareketler ve uygulamalar tarafından giderilmemesi nasıl haklı bir eleştiri nedeni olmuşsa, bundan sonraki Marksist toplum uygulamalarının aynı alandaki eksiklikleri giderebilecek potansiyele sahip olmadığı anlamına gelmez.

Aynı şey teorik alan için de geçerlidir. Eğer Marksizm bir bilim olarak diğer bilimlerle ve tarihin akışı ile etkileşimi içinde zenginleşebiliyor, özgün sentezine ulaşabiliyorsa, bundan sonra da Marksizmin o ana ilişkin tarihsel ve konjonktürel yazımında boşluklar-eksikler olacaktır.

Bunlar biraz da doğrudan siyaset pratiği içinde kapatılacak açıklardır.

Bu açıdan bugün Marksist yöntemin, bilgimizin gelişimi ve derinleşmesine katkıda bulunmadığını, eylemimize yön vermediğini kimse söyleyemez.

Bilim Olarak Marksizm

Marksizmin bir bilim olarak konumu, Marksizm içi tartışmalarda sürekli bir sorun oluşturmaktadır. Marksizm bilim midir, değil midir? Sorusu bir yana, Marksizmin diğer toplum bilimlerine olan üstünlüğü, toplumsal yaşamın hareket yasalarını bilimsel olarak açıklayabilme ve toplumsal yaşamın gerçekliğini kapsayabilme yeteneğinde olmasıdır.

Marks, *Kapital*'in Almanca ikinci baskısına yazdığı önsözde², görüşlerine karşı olan düşüncülerden alıntı yapıyor. Bu düşüncüler "Marks'ın kitabının" bilimsel değerini teslim ediyorlar. Marks, ekonomi politik ve tarihle ilgili çalışmalarında, tarihin bilimsel olarak çözümlenebilecek objektif yasalar tarafından belirlendiğini ifade eder.³

Marksizmin bilimsel yanı, bir toplumsal yapının ortaya çıkışını, gelişimini, ortadan kaldırılıp, yerini bir başka toplumsal yapıya bırakacağını açıklayan yasaları açıklamasında yatar.

Bu yasalar, o topluma özgü üretim ilişkilerinde, o toplumsal yapıyı belirleyen ilişkilerden kaynaklanır.

Kısaca;

- Üretim ilişkileri ile üretici güçler arasındaki çelişkiler.
- Altyapı ile üstyapı arasındaki çelişkiler.
- Sınıf mücadelesinin ortaya çıkardığı çelişkiler.

Marks'ın objektif yasalar olarak açıkladığı, toplumsal değişimi sağlayan bu yasalar, toplumsal değişim doğal, zorunlu hareket ettirici gücüdür.

Ama, Marks'ın evrimsel tarih/toplum şemasının mekanik determinist tarih anlayışı ile alakası yoktur. Marksizm, değişimin yasalarını açıklayan bir bilim olduğu kadar aynı zamanda toplumsal değişimin öznesinin kim olduğuna da belli cevaplar veren bir bilimdir.

Marks, tarihsel çözümlemelerinde "değişimin" asıl hareket ettirici ögesini katmıştır. Marks'ın ilk yapıtlarında bu, tarihe müdahale eden aktif insan ögesidir. Ancak insanın tarihe müdahalesinin şartları vardır: İnsanların içinde bulunduğu koşullar, üretici güçlerin gelişme düzeyi ve bunlar kendilerinin farkında olmalarını sağlayan maddi temelden bağımsız değildir. Yani, insanlar hem toplumla yapı tarafından belirlenirler, hem de o yapıya bilinç ve algılama kapasiteleri ölçüsünde müdahale ederler. Marks'da insanların kendi kaderlerini belirlemesi olgusu böyle ele alınıyor. Çünkü, yalnızca insanlar toplumun hareket yasalarını kavrayabilirler.

Daha sonraları ise bu sorun Marksist sistem içinde daha bütüncül bir çerçevede ele alınmıştır. Esas olarak Marks'ın sınıf mücadelesi anlayışı bu değişimin anahtarıdır.

Buraya kadar aktardıklarım Marksizmin bilimsel üstünlüğü ile ilgili şeylerdir.

Bundan sonrası için bir açıklama yapmak gerekiyor:

Bahsi geçen dergide tartışılanlar, benim burada aktardıklarımın tıpa tıp aynısı olmasa da, tartışmacıların önemli bir bölümü, eleştirdiğim düşünceleri savunuyorlar, eleştirilerin muhatapları esas olarak onlardır.

Tartışmacılar Markizmi üç boyutu olan bir bilimsel dünya görüşü olarak ele alıyorlar. Anlama-yorumlama-dönüştürme, buraya kadar sorun yok.

Ancak Marksist teoriyi bir bilimsel üstünlük ve bir bilimsel kopuşla sınırlamak, Marksist düşünce bütünselliğindeki diğer öğeleri –ideoloji ve siyaset– Marksizmden ayırmakla sonuçlanıyor. Oysa Marksizm bir öğreti, bir eylem kılavuzudur. Aynı nedenle değiştirme etkinliği mevcut duruma müdahaleyi içerir.

Eldeki teorinin, değişimi gerçekleştirmeye yol açması yalnızca bilmekle ve yorumlamakla sınırlı değildir. Değiştirme, teori-pratik ilişkisi çerçevesinde bir yeniden üretimi, siyasal ve ideolojik etkinliği içeriyor.

Bilim-ideoloji-siyaset ilişkisinin ve bütünlüğünün nasıl sağlandığı sorusuna gelince; Marks'ın sistemindeki saf bilimsel kategoriler özneye bir teorik temel ve çerçeve sağlarken,

sınıfsal-siyasal-ideolojik kategorilerin devreye sokulması ile bilimsel ve felsefi çözümlmelerle ideoloji ve siyaset pratiği birbirine karşılıklı etkide bulunurlar. İdeoloji ve siyaset doğrudan sınıf mücadelesinin somut süreçlerinde sınanırlar. Bu nedenle nesnel gerçekliğin bilinmesi, yorumlama ve değiştirme Marksizmin bilim oluşunun ve devrimci yanının bütünsel kurgusudur.

Marksizmin bilim ve felsefe yanıyla, ideoloji ve siyaset yanının kopmaz birlikteliği onun asıl zenginlik kaynağı, sınıf ve sınıf mücadelesi gerçeğini içermesi de onu pozitivistizmden ayıran en güçlü yanıdır.

Tartışmacılardan bazıları, Marksizmin bir ideoloji ve din olarak algılanmasını eleştiriyorlar. Bu düşünce sahipleri bilimsel bir özü yakalamak adına felsefi alana sığınıyorlar. İdeoloji ve siyaseti, Marksist felsefinin birleştiricisi olarak düşünüyorlar. Siyasal ve örgütsel mücadele ile Marks'ın felsefi sistemine "köylülük" sinmiştir. Böyle bir değerlendirmenin doğal sonucu ise bilim ve ütopya fetişizmi yaratılması oluyor.

Şimdi yorumlama ve değiştirme faaliyetinin Marks tarafından konuluşuna bakalım. Marks'ın ısrarla vurguladığı ve çok bilinen tezi: "Meselenin yalnızca dünyayı anlamak değil, onu değiştirmek" olduğudur.⁴ 11. Tez felsefi etkinliği aşan bir zorunluluğa dikkat çekmektedir. Marks'ın materyalizmi, idealizmden kopardığı noktadaki Marksist bilgi teorisini ihtiva eden tezler, diğer maddelerdeki formüllerle tartıştığımız konuya da açıklık getiriyor. Diğer tezlerin merkezi sorunu devrimci pratik, devrimci faaliyetidir. O nedenle Marks'ın genel felsefi sistemi pratikle doğrudan bağlantılı bir felsefi sistemdir. Feurbach üzerine 11. Tez felsefe ile siyaset arasındaki kopmaz bağı açıklıyor. "İnsan toplumunun tarih öncesi..." Marks, Ekonomik Politığın Eleştirisine Katkı'nın Önsözü'nde kapitalist toplumsal oluşumu, bütün bir tarih öncesinin son durağı olarak nitelendiriyor. Demek ki Marksizmin başka boyutları da var. Bu son durakla hesaplama. Hesaplama ideolojik, kültürel mücadeleden, siyasal mücadeleye kadar bir dizi mücadeleyi kapsıyor.

İki farklı yaklaşım, iki farklı Marksizm yorumu

Buraya kadar yazılanlardan iki farklı Marksizm yorumu olduğu görülüyor.

Birinci yaklaşım; dünyayı yorumlamayı ve değiştirmeyi felsefi bir alan içine hapsetiyor, bütünlüklü bir sistem olan Marksizmin, sınıf mücadelesi ile ilişkisini zayıflatıyor.

Diğer yaklaşım ise; Marksizmin bilim ve devrimci bütünsel kurgusundan hareketle, sınıf mücadelesini değişimin dinamiği olarak görüyor. Bu tez, Marksizm yorumunun din ve cemaat algılanmasıyla, ütöpik tasarımlarla bir alakası yoktur.

Birinci yaklaşım; değişimi doğrusal bir ilerleme olarak görüyor; Marksist mirasın ve pratiğin sıçrama ve kopuşlarını reddediyor.

Marksizmin bütünlüğünden ve diğer bağlantılarından koparılmış bir felsefi yönelim, Leninizmi reddeden bir içerik de kazanıyor.

Genel olarak 'yeni sol' diye adlandırılan bu akım, Marksizmin temel yaklaşımlarını terk ederek, Marksizmi bir kültür ve bilinçlenme sorununa indiriyor.

Sonuçta yeni sol yönelim en açık ifadesini siyaset yapma tarzında ve siyasal örgütlenmeye ilişkin konularda ortaya koyuyor.*

* Dev-Yol'un yeni kimliği buraya oturuyor. Şimdiki stratejileri bir teorik birikim ve mirasın, yaşanmış deneyimlerini ayıklayıp, çözümlenmesine değil, doğrudan doğruya yenilginin sonuçları üzerine konumlanıyor. Konseycilik, taban insiyatifi vs. Dev-Yol teorisyenlerini öncülük ve öncü parti anlayışından daha çok cezbediyor.

Birinci yaklaşım, anti-siyasetçidir, anti-iktidarcıdır. Birici yaklaşımın doğal sonucu, "adacık yaratma" yanılmasıdır. Sosyalist siyaseti ve onun aracı öncü partiyi Marksizmin bilimsel algılanışından azad ediyor! Böylece ulaşılmaya çalışılan hedef, lokal mevziler (diyelim Kuzguncuk halkı) oluyor. Bu bakışta, I. Enternasyonalcilik ve Avrupa komünizmi tekrar hortlatılıyor.

Tartışmacıların bir bölümünde de görüldüğü üzere, yeni sol'cu teorik ve felsefi formasyonlarıyla Leninizme karşı çıkan politik formülasyonlara, örgütsel formlar eşlik ediyor. Fabrika konseyleri, "Marksist olmayan parti", hatta "parti olmayan parti", özerk yerel inisiyatiflere aşırı önem atfediyorlar. Her türden hiyerarşik örgütlenmenin kültürel gelişmeyi felce uğrattığını iddia ediyorlar. Sözü edilen akım, Marksizmi, kendi temellerinden, toplumsal yapının Marksist çözümlemesinden başka alanlara kaydırıyor.

Sonuç olarak bu bölümü toparlar ve bitirirsek;

1) Marks'ın tarih yaklaşımında kadercilik yoktur. Tarihin bilimsel açıdan kavranabileceği ve toplumun hareket yasalarının keşfi vardır.

Marks'ın tarihsel yaklaşımındaki evrimcilik, kapitalizmin sınıf mücadelelerinin daha önceki deneylerin ışığında ve işçi sınıfının sınıf mücadelesi sonucunda sosyalizme evriltilebileceği öngörüsüne dayanıyor. Bu nedenle insanlığın geleceği işçi sınıfının devrimci potansiyeline sıkı sıkıya bağlıdır.

2) Marksizmde bilim, düşünce tarihinde ilk defa bir sınıfın politik davranışına etki eden bir unsur olarak ele alınmıştır. Bu bilimde muazzam bir devrimci dönüşümdür.

3) Marks, politakanın sınıfsallığına dikkat çekerek, politakanın doğrudan sınıf mücadelesinin kendisi olduğunun altını çizerek, politik alanda da devrimci dönüşümü gerçekleştirmiştir.

4) Sosyalist siyaset sadece bir gelecek öngörüsü, sınıfsız toplum tasavvuru değildir. Sınıflı toplumda tarihin seyrine müdahale politika ile oluyor. Bu anlamda sosyalist siyaset bir başkaldırı, bir meydan okumadır.

5) Marks'ın tarih, felsefe ve ekonomik alanda yaptığı devrimci dönüşümleri, siyasal düzeyde idealist ve ütopyacı sosyalist siyasetlerden kopuş anlamındaki dönüşümleri de kapsamaktadır. Bu dönüşümler araç-amaç ilişkisini de içermektedir. Komünist Manifesto'da belirtildiği gibi "Komünistlerin işçi sınıfından ayrı çıkarları yoktur."

Kendisini işçi sınıfının yanında ve dünya ölçüsünde tarihsel misyonunu yerine getirmesine yardımcı olan komünistler, bu görevlerini birey-örgüt-sınıf dolayımı ile gerçekleştirirler.

• Ya bunları Marksist teorinin özü, bütünselliğinin olmazsa olmazı olarak kabul edeceğiz, ya da Marksizmin kendine özgü sistematığı olduğunu yadsıyacağız.

Marksist teoride, eleştirel yaklaşımları ve zenginleştirme çabalarını belirleyen bir sınır kesinlikle vardır.

• Max Beer, kitabında genç hegeleiler hareketine mensup Heinrich Hein'e dayanarak aşağıdaki fıkrayı anlatıyor:

"Hegel can çekişiren, öğrencileri başucuna toplanmışlar. Üstadın çehresini kaplıyan keder bulutlarını görüncə, sebebini sormuşlar. Arkanızda bıraktığınız yığın yığın öğrenci

ve hayranlarınız var, diyerek onu teselliye çalışmışlar. Hegel, bir zahmetle soluyarak, şu cevabı vermiş:

– Öğrencilerimden hiçbiri beni anlamadı. Yalnız Michelet (Michelet, Hegel'in felsefe tarihini yayınlayan kişi.) anladı...

Ve eklemiş: "O da iyi anlamadı."⁶

Benzeri bir durum günümüzdeki bazı Marks yorumcuları için de geçerlidir.

Demokrasi sorunu, demokrasi-sosyalizm ilişkisi

Sosyalist hareketin kendi içindeki tartışmalarda önemli bir yer işgal eden demokrasi sorununda öncelikle yöntemsel/siyasal denilebilecek yanlış bir yaklaşım var. Kısaca şöyle: Demokrasi ve demokrasi mücadelesi, sosyalizmin olmazsa olmazı olarak sunuluyor –önce demokrasi, sonra sosyalizm– anlayışında somutlanan, demokrasinin mutlaklaştırıldığı ve sanki demokrasi ve sosyalizm bir ve aynı kategorilermiş gibi algılanan bir yöntemsel yanlışlık.

Tartışmacılardan bir bölümü, aynı yöntemsel yanlışlığı yineliyorlar.

• "Demokrasi kültürü olmadan, sosyalizm olmaz" diyorlar. Böylece, demokrasi mücadelesi sınıf mücadelesinin yerine ikame ediliyor.

• "Sosyalist demokrasiyi kuramazlar, totaliter rejim kurarlar" şeklindeki ideolojinin etkisi ve kapitalist dünyanın basıncının bu saplantının oluşmasına ne kadar yol açtığı tartışılabilir. İster kapitalist dünyanın basıncıyla ister başka içsel sebeplerle, sosyalistlerin ve sosyalizme geçiş ve kuruluş deneylerinin, kapitalist üstyapı kurumu öğelerinin bazılarını uygulamaları büyük bir tarihi yanlışlık olarak kabul edilmelidir. Bu yanlışlığın sosyalizmden uzaklaşma sonucunu verdiğini deneyler kanıtlamıştır. Örneğin, yakın tarihte yaşanan Nikaragua deneyidir. Nikaragua devriminin burjuva demokrasinin normlarını –çok partili seçim sistemini– uygulamaya kalkmasının nasıl sonuçlar yarattığına birlikte tanık olduk. Devrim yoluyla kazanılanlar, "demokratik" yoldan ve altın tepsi içinde geri verildi.

Açık ki, benzeri saplantı ve töhmetin Türkiye sosyalist hareketi üzerindeki olumsuz izleri sanıldandan daha fazla olmuş.

• Şimdi, bazı sorular sorup konuyu tartışabiliriz:

İlk önce genel olarak demokrasi ya da burjuva demokrasisi nedir? Sorusunu sorabiliriz.

Genel ve eşit oy hakkı, siyasal özgürlükler, hukukun üstünlüğü ve çok partili sistem vs. gibi normlarla açıklanıyor burjuva demokrasisi.

Burjuva demokrasinin ilan ettiği bu normlar ile bunun gerçek hayattaki uygulanımı, –ki değişik dönem ve toplumlarda farklı uygulanıma sahip olmuştur– arasındaki mesafe son derece büyük olmuştur.

Sosyalist mücadele açısından tuzak tam da bu boşlukta kuruluyor, eksikli demokrasi, sosyalist hareketi demokrat görevlere kilitliyor. Sonuçta sosyalist hareket, sınıf mücadelesi sürecinin geçici ve konjonktürel sorunlarıyla uğraşmak gibi muhalif kimlikli bir politika tarzına kilitleniyor. Oysa sosyalist politika daha stratejik bir temelden hareketle ve kapsayıcı bir perspektife oturtularak yapılır. Kapsayıcı perspektiften şunu kastediyorum: Sos-

yalistlerin kendi projelerini sınıfa ve topluma mal edebilecekleri bir politika tarzı, bizzat kapitalizmin kendisini ve bütün kurumlarını sorgulamadan, topluma taşınmaz.

Şimdi soruyorum:

- Demokrasi; yürütme, yasama ve yargı ilişkilerinin düzenlenmesi midir?
- Demokrasi; parlamentonun ve diğer temsili burjuva kurumlarının yetki ve gücünün artırılması mıdır?
- Demokrasi; sınıflarüstü bir olgu mudur, yoksa sınıfsallığı olan ve devletle ilgili bir üst-yapı kurumu mudur?

Marksist sosyalizm açısından demokrasiye yaklaşılrken cevabı verilmesi gereken ilk sorular bunlar.

Öncelikle, demokrasi kavramı, burjuva bir kategoridir. Bu kavrama tarih ve sınıfsallık üstü, tarihsel/toplumsal formasyonu aşkın, her durumda evrensel geçerliliği olan bir kavrammış gibi yaklaşmanın Marksizme uygun olduğunu düşünmüyorum. Demokrasi ya da burjuva demokrasisi de diğer burjuva kategoriler gibi tarihsel/toplumsal sınırları olan bir kavram ve normdür.

Demokrasiyi, sınıflarüstü, görelilik dışı ve evrensel bir olgu olarak gönenlerin sonuçta demokrasi, burjuva demokrasisi, temsil demokrasinin kendisine değil, uygulanış biçimini sorgulaması ve kendisini demokrat görevlerle sınırlaması doğaldır.

Demokrasiyi, sınıfsal bir olgu, bir devlet biçimi veya daha genel olarak üst-yapı kurumu olduğu görüşünü paylaşanların ise doğrudan burjuva demokrasinin kendisini ve bütün burjuva devlet biçimlerini sorgulama zorunluluğu vardır.

Yüzlerce yıldan ve toplum sözleşmesi fikrinden bu yana sömürenler/sömürülenler ilişkisini düzenleme işlevini gören ve egemen sınıfın egemenliğinin meşruluğunu sağlayan demokrasidir. Çünkü, burjuva egemenliğinin de meşruluğa ihtiyacı vardır ve burjuva demokrasisinin kurumları da bu meşruluğun kaynağıdır.

Bir bütün olarak burjuva demokrasisi, burjuvazinin siyasal gücünü ve toplumsal dayanacağını güçlendiren mekanizmalar demektir.

Demokrasinin, sınıflı toplumun ürünü, bir üst-yapı kurumu ve egemenlik biçimi olarak görülmesi, sosyalizmde nitelikçe bambaşka bir yönetim tarzı olacağı, sosyalizmin burjuva anlamında demokrasi ile hiçbir ilintisinin olamayacağı öngörüsüne oturur. Bu bakışı yazının bütününde açmak üzere şimdilik kapatıyorum.

Şimdi çok partili yaşam, temsili demokrasi ile faşizm ya da askeri diktatörlükler arasındaki farkı küçümsüyor muyuz? Kesinlikle hayır, ama burada bir netleşmeye ihtiyaç var.

Zaman zaman ve tarihsel örneklerde de görüldüğü gibi burjuvazinin egemenlik tarzındaki değişiklikler temsili demokrasinin yerini faşizm ya da askeri diktatörlüklerin alması burjuvazinin egemenlik krizinden doğan bir yapılanma ve sınıf çıkarlarının bir gereğidir.

Biz biliyoruz ki, kapitalizmin tarihi, parlamenter demokrasilerin yanı sıra askeri ve faşist darbelerle doludur. Bu tarihte seçimler ve parlamenter sistem kadar, darbeler de kapitalist rejimin ya da egemenlik tarzının bilinen safhalarıdır.

Bu oluşumlar sistemin içinde cereyan eden biçimsel değişikliklerdir. Üretimi açısından kitlesel bir onay ve destek sağlıyorsa, askeri darbeler ve faşist rejimler de pekala meşrudur.

Burjuvazi açısından temsili demokrasi ile diğerleri arasındaki temel fark demokrasinin burjuva egemenliğini gizleyen ve oraya dayandıran iyi bir araç olmasıdır.

Yazdıklarımın bir genelleme olduğunu biliyorum. Ancak, demokrasi ve burjuva demokrasinin kurumlarının burjuvazi açısından işlevini sergilemek için bunlar gerekiyordu.

Örneğin; bugün Türkiye'de, siyasal partilerin, düzenin diğer ideoloji ve siyasal odakları, doğrudan devlet, MGK ve medya vs. yanında ikincil durumda kalmaları ve bu kurumların uzantısı durumunda olmaları böyle bir konjonktürde fazla sorun yaratmamaktadır.

Sosyalistler açısından demokrasi ise diğer burjuva kurumlarından bir tanesidir. Bu yüzden demokrasi ile sosyalizm arasında zorunlu bir ardışıklık yoktur. Aksine demokrasi, demokrasi mücadelesi saplantısı, kurtulunması gereken bir ayak bağıdır. Öte yandan, burjuva demokrasisi, bir yandan ve esas olarak burjuvazinin siyasal gücünü ve toplumsal dayanışmasını güçlendirirken diğer yandan işçi sınıfının örgütlenmesine ve örgütlü gücünün sergilenmesine bir zemin sunmasıyla da burjuva toplumunun sarsılmasına imkan sağlamaktadır. Burada önemli olan, demokrasi sorununu ve demokrat görevlerin varlığını, nihai hedefle bağlı bir perspektiften ele almak ve sosyalist mücadele hedefleri ile bağlantılandırmaktır.

Böylesi bir siyaset tarzının, demokrasi ile sosyalizm arasında zorunluluk ve ardışıklık gören tarzdan farkı, sosyalizm için demokrasinin kazanılması değil, burjuva demokrasinin sınırlarını gösteren, bu sınırları işçi ve emekçi sınıfların örgütlü siyasal mücadelesi ile aşma perspektifidir.

Burjuva Egemenliğinin Yeniden Üretimi

Çok partili yaşam ve demokrasi...

Bir de demokrasinin olmazı olarak sunulan çok partili yaşam ve siyasi partiler var. Kimilerine göre "demokrasi bir süreçtir ve burjuva düzeni bu süreci üst noktaya getirmiştir. O nedenle demokrasinin bugün ulaştığı düzey ve kurumları sahiplenilmelidir."

Burada tartıştığımız sorun sosyalizmde çok partililik olsun mu olmasın mı değildir. Bu ayrı bir tartışma konusu, kitlelerin farklı seçeneklere sahip olması, farklı eğilimlerin iktidara yansıtılabileceği bir siyasal yapı –sosyalizm deneylerinin çözülüşünün üstyapısal nedeni olarak görülüyor.

Yeni bir sosyalizm deneyi dünya üzerinde yeniden yaşandığında hiç kimsenin kuşkusu olmasın sosyalizmin politik sistemi dala gelişkin olacaktır. Sosyalistler kendi hedeflerinin gerçekleştirilmesinde, kendi gündemlerinin uygulanmasına engel teşkil etmeyen, sosyalizm hedefine açıkça karşı çıkmayan bir özgürlükçü yapı oluşturacaklardır.

Tekrar soruna dönersek, demokrasinin vazgeçilmez unsurları olan çok partili yaşamın burjuvazi için anlamına biraz daha yakından bakalım.

İlk soru şu: Burjuvazi çok partili yaşamı neden tercih ediyor? Çok partili yaşam burjuva egemenliğine hangi avantajlar sağlıyor?

Burada iki saptamada bulunmak istiyorum:

İlki; Burjuvazi kendi egemenliğinin 'yeniden üretimini' çok partili yaşamda daha az sorunlu üretiyor. Örneğin; iktidarların geçici olduğu yanılsaması, iktidarların seçmenlerin ira-

desi ve oylarına bağılı oldukları ve oyla 'geri çağırma' hakları olduğı yanılması hem onaya, hem de egemenliğin yeniden üretilmesine yol açıyor. Burada, peki faşizm ve askeri diktatörlük dönemlerinde siyasal partilerin etkisiz kılınması nasıl açıklanabilir, diye sorulabilir. Daha önce muhtemel böyle bir soruya, burjuvazinin egemenlik krizi açısından yaklaşmıştım. Böylesi dönemler burjuva partilerinin etkisiz kılındığı, egemen sınıflardan ve devletten en fazla bağımsız gözüktüğü dönemler, egemen sınıfın egemenlik ilişkilerinde değışikliğin gündeme geldiğı dönemlerdir.

İkincisi; Çok partililik ya da burjuva siyasal partileri, egemen ideolojinin kitleselleştirilmesi ve düzenin meşrulaştırılmasını işlevini görüyorlar. İdeolojinin aktarılması ve ideolojik meşruiyetin siyasal plandaki araçlarından birisi de siyasal partiler ve seçimlerdir.

Sonuç olarak, demokrasinin vazgeçilmez unsurları çok partili yaşam ve seçimler, sistemin ve egemen sınıfların vazgeçilmez siyasal ve ideolojik sigortasıdır. Bu kurumların varlığı muhtemel düzen dışı veya karşıtı yönelimlerin sistemin içine çekilmesi demektir. Bu yüzden çok partiliğe ve seçim sistemine demokrasi sürecinin üst noktası devralınacak bir miras olarak yaklaşılırken dikkatli olunmalıdır.

Devrim yapmayı gerektirmeyecek bir başka yol önerisi

Demokrasi, devlet, devrim...

Marksist bir konumlanış açısından teori ve pratik ilişkisinin kurulması ve kapsayıcı bir teorik/siyasal üretim için öncelikle teorik düzlemde ve temel alanlarda belli bir bütünlüğün kurulması gerekmektedir. Sınıflar ve sınıf mücadelesi, iktidar sorunu ve devlet, geçiş döneminde siyasi iktidarın biçimi, üretim ve mülkiyet ilişkileri vs. bu türden temel alanları kapsıyor. Yaşanmış deneyimler ve hayatın sosyalizm mücadelesinin karşısına çıkardığı yeni olgular ancak Marksizmin temel kategorilerine bağılı kalınarak ve temel alanlardan hareketle çözümlenebilir.

Örneğin; ben, özgün Marksist metinlerde demokrasi ile devrim ya da demokrasi ile toplumsal değışim arasında doğrudan bir bağı ve zorunluluk ilişkisi kurulduğuna rastlamadım.

Marksist metinlerde, değışim ve devrim çok daha köklü nedenselliklere bağlanmıştır.

Marks'ın, Annenkov'a yazdığı ve Proudhon'la polemige girdiğı bir mektubunda bu konunun ele alınışına bakalım: "İnsanlar tarafından şimdiye dek edinilmiş üretici güçler ile bunların bu üretici güçlere artık tekabül etmeyen toplumsal ilişkileri arasındaki çelişkiden doğan büyük tarihsel hareketin yerine; her ulusun değışik sınıfları arasında hazırlanmakta olan korkunç savaşların yerine; bu çelişkileri çözebilecek biricik şey olan kitlelerin pratik ve zorlu eylemi yerine –bu engin, uzun ve karmaşık hareket yerine, Mösyö Proudhon, kendi kafasının içindeki saçma devinimi koyuyor. Böylece tarihi yapanlar, bilgili kimselerdir...

"Ona göre, mevcut sorunların çözümü, halk eyleminde değıl, kendi kafasının diyalektik devranında yatmaktadır... Mösyö Proudhon, çelişkileri uzlaştırma hevesi içinde bu çelişkilerin dayandığı temellerin yıkılması gerekip gerekmediğini bile sormaz..."⁷

Marks'dan önce tarih yapıcılığı ve değışim 'insan aklının' ürünü olarak yer alırken, Marks sorunu, doğrudan sınıf mücadelesine bağlamıştır.

Daha sonraları Marksizmin içinden çıkan bir kol Kautsky'den, Avrupa komünizmine ve günümüzde yeni sol ve radikal demokrasicilere kadar bu çizgi, Marksizmin temel yaklaşımlarını zorlayarak üretim ilişkilerinin değiştirilmesinin önceliğini⁸ işçi sınıfının evrensel kurtuluş mücadelesinde temel olan şeyi –toplumsal devrimi önceleyen bir siyasal devrimi– reddetmekle, siyasal planda iktidar mücadelesinin işçi sınıfının öncü partisiyle yürütülebilecek bir siyasal eylem olduğunu reddetmekle Marksizmden uzaklaştılar.

Bu çizgi, öncülük, devrimci durum ve devrim perspektiflerini düşünce yapılarında devre dışı bırakmışlardır. Sosyalizme devrimci bir tarzla geçiş yerine, sosyalizmin demokratik yoldan ve demokrasi kültürü ile uyumlu gerçekleştirebileceğini savunuyorlar.

Bu çizgiye göre sosyalizmin geleceği işçi sınıfının dışındaki güç ve dinamiklere dayandırıldı. Bu çizginin hemen hemen bütün bileşenleri Leninizmi reddetmekle başladılar ve orada kalamadılar. Bu çizginin özü anti-Leninizmdir, de-Bolşevizasyondur.

Bu çizginin stratejisini sorgulamadan önce, daha önce bahsettiğimi temel alanlara Marksizmin klasiklerinde nasıl yaklaşıldığına genel hatlarıyla bir göz atmak istiyorum.

Devlet

Marksist metinlerde sistematik bir devlet çözümlemesi olmasa da, bazı sorular cevapsız bırakılsa da, klasikler Marksizmin devlete yaklaşımının ipuçlarını sunmaktadır.

Komünist Manifesto'daki ünlü formülasyon şöyledir: "Modern devletin hükümetleri, tümüyle burjuva sınıfının ortak işlerini yürüten bir komiteden başka bir şey değildir."⁹ Burada devletin ele alınış biçimi devletin burjuvazi içindeki çıkar farklılaşması hangi düzeyde olursa olsun bütün burjuvazinin ortak işlerini düzenleyen bir kurum olarak ele alınmasıdır. Burada devletin bağımsızlığı ve özerkliği türünden yaklaşımlara yer yok.

Daha sonraları ise Marks'ın *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*, *18. Brumaire* ve *Fransa'da İç Savaş*'ında devlet konusu ele alınmıştır. Lenin'de ise, devrimin sıcaklığında yazılmış *Devlet ve Devrim*'de devlet konusu ele alınmıştır.

Marks ve Engels'in devlete ne ölçüde özerklik attettiklerine ilişkin tartışmalar için özellikle *18 Brumaire*, *Fransa'da İç Savaş* ve *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*'ndeki bonapartizm çözümlemelerine bakılabilir. Bu yazının konusu bu değil.

Marks *18 Brumaire*'de, devleti "geniş tabanlı, toplumu bir zor gibi saran asalak yapı"¹⁰ olarak nitelendiriyor. Marks'ın yok edilmesini istediği makina budur. Bir başka pasajda ise: "Bütün politik karışıklıklar bu mekanizmayı ezeceği yerde mükemmelleştiriyordu. İktidar için çekişen, partiler de bu muazzam devlet yapısını muzaffer olanın başlıca ganimeti olarak kabul ediyorlardı."¹¹ Görüldüğü gibi, Marksist açıdan devleti fethetmek ya da demokratikleştirmek, düzeltmek değil, sonradan onu yok etmek üzere ele geçirmek vardır.

Marks'da devletin yok edilmesi işlemi nihai hedeften hareketle yapılmış bir çağrıdır.

Marks, *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri*'nde, burjuva cumhuriyetini ve devleti "açık amacı sermayenin egemenliğini ve emeğin köleliğini sonsuzlaştırmak"¹² olarak nitelendiriyor ve proleteryanın hedefini "burjuvazinin devrimci ve işçi sınıfının diktatöryasının kurulması" olarak belirliyor.

Demokrasi konusu, Marksizmde devlet gibi bir asallığa sahip değildir. Eğer klasiklerde 'seçmecilik' yapılmıyacaksa hukuksal ve işleyişe dair mekanizmalar Marksizmin devlet ve üstyapı çözümlemelerinde biçimsel ve değişebilir niteliklerdir. Marksizmde asıl olan devletin sınıfsal karakteridir.

Lenin ise, Nisan Tezleri'nde demokrasiyi bir devlet biçimi olarak açıklamıştır. "Demokrasi, devlet biçimlerinden biridir. Oysa, biz Marksistler biz her türlü devlete karşıyız."¹³

Lenin'in bu saptaması yerindedir. Çünkü bir devrimci durum yaşanmaktadır ve eskinin yıkılacağı yeni olanın kurulacağı mekanizmalar devrededir. Bu yüzden Lenin, Rusya'da gelişen bir demokrasi yaşıyor demektir. Devrimci durum ve ikili iktidar, sosyalist bir demokrasinin nüvelerinin ve yeni doğmakta olan devletin habercisidir. Böylesi özel konjonktürler ve bir devrimci durumun varlığı, aynı zamanda burjuva demokrasisi kurumlarının sonunun da habercisidir.

Onun için sosyalizm ve işçi sınıfı iktidarı demokrasinin burjuva kurumlarının yerine geçecektir. Burjuva demokratik çerçevedeki hiçbir siyasal temsiliyet, doğrudan işçi sınıfı iktidarının ve kurumlarının yerine konulamaz.

Klasik Marksizmin, devletin devrimin sabahında ortadan kalkacağı tezini öne süren anarşizm, yeni sol vs. ile bir yakınlığı var mı?

Devlet sonunu Marks ve Engels tarafından *Gotha Programının Eleştirisine Katkı*'da kapitalist toplumda, geçiş sürecinde ve komünizmde devlet olarak ele alınıp işlenmiştir.

Birçok fark bir yana Marksizm devletin, devrimin sabahında ortadan kalkacağı yolundaki tezleriyle temel bir ayrılığa sahiptir. Engels: "proletaryanın devlete gereksinimi olduğu sürece", "devlet, devrimde, devrim düşmanlarını bastırmak için geçici bir kurum."¹⁴

Aynı yapıtta Marks da üretici güçlerin olağanüstü geliştiği, kafa ve kol ayrımının ortadan kalktığı komünist toplumun en yüksek aşamasında" tam olarak yok oluyor.¹⁵

Aynı bölümde Marks; komünist toplumda devletin hangi değişikliğe uğrayacağı ve bu toplumda devletin hangi toplumsal görevi olacağı sorusunu sorar. Verdiği cevap: "Bu soruyu, ancak bilim yanıtlayabilir."¹⁶

Marks ve Engels'in *Gotha Programının Eleştirisine Katkı*'da üzerinde durdukları gibi yukarıdaki soruya kestirme cevaplar vermek yerine, yıkıcılık ve devletin topluma tabi bir kurum haline nasıl getirileceği ve devlet/toplum ikiliğinin nasıl kaldırılacağı üzerinde durmuşlardır. Çünkü onlar için "sınıflar ortadan kalkmadan, sınıf egemenliği ortadan kaldırılamıyor."

Peki burjuva devlet demokratikleştirilip, düzeltilebilir mi? "Bürokratik yapısı polis zırhı ile pekiştirilmiş bir askeri despot yönetimden başka bir şey olmayan devletten" ve "bu ülkede barış yoluyla bir cumhuriyet kurulabileceği ve yalnızca cumhuriyet değil, bir komünist toplum yaratılabileceği hayalinin ne büyük bir gaflet olduğunu tanıtlar."¹⁷

Marksizm içi tartışmalarda devletin ele mi geçirileceği, dönüştürüleceği mi, sönmüneceği mi, demokratikleştirileceği mi? yolundaki tartışmalar artık verimsiz bir görevzele dönüşmüştür.

Marksist sosyalistler, devlet, sosyalist demokrasi vs. gibi konularda, nihai hedefle, o hedefe varmayı sağlayacak siyasal geçiş arasındaki mesafenin kapatılması konusunda daha gerçekçi olmuşlardır. Bu konuda ütopyacı sosyalist, anarşist, yeni sol konumlara göre bu nedenle daha az eleştirel, daha az özgürlükçü görülmüşlerdir. Zaten gerçekçilik ile ütopyacılık arasındaki mesafe devrimci Marksist kimlikle kapatılamazsa, ütopyik tasarımcı olunuyor. Dolayısıyla siyasal mücadeleye ve yıkıcılığa alan kalmıyor. Şimdi yaşanmış deneylerde olduğu gibi, yeni deneylerde yeni bir sentez kurulabilir.

İkinci olarak; devletin rolü, işlevi, sermaye sınıfı devlet ilişkisi gibi sorulara özgül toplumsal formasyon içinde devlet çözümlemeleri ile daha doyurucu cevaplar verilebilir.

Bu bölümü kapatırken son olarak;

1) Marksizm göre devlet; ne sınıf dışıdır, ne de sınıf üstüdür. Devlet sermaye sınıfı adına ve kapitalizmin devamlılığını sağlayan bir araç ve ideoloji üreticisidir.

2) Marksizm göre; kapitalist toplumun başlıca kötülüğü sadece devlet değildir. Ortadan kaldırılması gereken sermaye sınıfının sınıf egemenliğidir. Sınıf mücadelesi sürecinin asıl hedefi, egemen sınıfların bütün sınıfsal/toplumsal ayrıcalıklarının ortadan kaldırılmasıdır. O nedenle siyasal mücadelenin alanı toplumsal formasyonun bütünüdür. Marks ve Engels Bakunin'le polemiklerinde siyasal mücadelenin devlete karşı mücadeleye sınırlanmasına karşı çıkmışlardır.

3) Devlet, ekonomik altyapı ve ideoloji üretimi ile doğrudan ilgili bir üstyapı kurumdur.

4) Bu çerçevede, devletin sermaye birikimini düzenlemede ve "sermayenin yeniden üretimini" sağlamadaki işlevi vazgeçilmezdir.

5) Biçim yönünden egemen sınıfın iktidarı; demokratik cumhuriyetten askeri diktatörlüğe ve faşizme kadar değişik biçimler alabilir. Sınıf egemenliğinin biçimi ne olursa olsun devletin egemen sınıfın aygıtı olduğu gerçeği değişmemektedir.

Burjuva demokrasisi-sosyalist demokrasi

Buraya kadar yazılanlardan, burjuva demokrasisi ile sosyalist demokrasinin (ki bu demokrasi olmayan demokrasidir) farklı bir demokrasi olduğu, sosyalist demokrasinin ancak üretim ilişkileri temelinde yükselbileceği, bu temelin ise anti-kapitalist bir devrim sonucunda ortaya çıkacağı açık olmalı. Sosyalizmde demokrasi ya da sosyalist demokrasi sorununu bu çerçevenin dışında ele almak söz konusu değildir.

Bu neden böyledir? *Birincisi*; Daha önce de değindim, Marks'da üretim ilişkilerinin değişmesinin önceliği vardır. *İkincisi*; Kapitalizmden, komünizme geçiş uzun bir tarihsel süreci kapsıyor. Bu süreçte önce proleterya iktidardan aldığı güçle egemen sınıf haline geliyor, sonra üretim tarzını devrimcileştirerek ve kendi demokrasisini geliştirerek komünizme geçişin yolunu açar.

"Kapitalist toplum ile komünist toplum arasında birinden ötekine devrim yoluyla geçiş dönemi yer alır. Buna bir siyasal geçiş dönemi tekabül eder ki, burada devlet, proleteryanın devrimci diktatörlüğünden, başka bir şey olamaz."¹⁸ Marks'ta ütopyacılığın kısıntısı yoktur. Onun yeni bir topluma geçiş ve yeni bir toplum tasarımı budur. Ya Lenin'de: "Marksizm, anarşizmden, sosyalizme geçmek için bir devletin zorunluluğunu kabul etmesiyle ayrılır."¹⁹

Kapitalizmden sosyalizme geçişin ekonomik programının uygulanabilmesi için, burjuvazinin ekonomik ve siyasal gücünün kırılması, üretim araçlarının kamulaştırılması ya da işçi devletinin elinde toplanması ve üretici güçlerin hızla geliştirilmesi zorunludur. Sosyalist demokrasi ancak böyle bir temel üzerinde yükselir. Böylesi bir sosyalist ideoloji ve siyasal geçiş süreci ile bağlantılı olmayan bir demokrasilik kaçınılmaz olarak sol liberalizmle sınırlı kalıyor.

Devrim gerekli mi?

Marks'ın tarih tezine göre; devrim, en genel anlamıyla bir üretim tarzından diğerine geçişin tanımlanmasıdır. Devrimi zorlayan da, sınıf çatışması ve üretim ilişkilerini zorlayan gelişen ve özgürlük isteyen üretici güçlerdir.

Marks ve Engels'e göre yeni bir devrim işçi sınıfının görevi olacaktır. K. Manifesto'da bu açık olarak belirtilir. Çünkü bu yeni sınıfı mülkiyetin tüm biçimlerini ve bütün sınıfsal ayrımları ortadan kaldıracaktır. (Gotha programının eleştirisinde maddeler) Bu sınıfın iktidarı aynı zamanda özgürleşmenin ve toplumsal dönüşümün başlangıcıdır.

1) Marks ve Engels'e göre sınıfları ortadan kaldırmanın devrim dışında başka bir yolu yoktur.

2) Marksizme göre siyasal iktidarın ele geçirilmesi, kapitalizmden sosyalizme geçişin zorunlu evresidir.

II. Enternasyonalcilerden, Avrupa komünizmine ve günümüz radikal demokrasilerine kadar olan eğilimler ise siyasal devrim uğrını reddettiler.

Tartışmacılardan bazılarının öne sürdükleri ve sosyalizme geçiş için öne sürdükleri, hiç de yeni olmayan bildik bir stratejidir.

Bazıları için, belirgin bir parti aracını dahi olmadığı, lokal ve yerel insiyatiflere dayanan, iktidar hedefinin olmadığı, ideolojik ve kültürel hegemonyaya dayalı sınıfsal güç dengesinin değiştirilmesi modelidir. Bu modelin ortak paydası, siyasal mücadelenin yerine kültürel ve ideolojik etkinliğin ikame edilmesi ve "hegemonyayı" politik iktidarın dışında ve uzağında kurmaktır, denilebilir.

Bu stratejinin bir başka versiyonuna göre ise sosyalizm, demokratik yoldan ve ancak demokrasi kültürüyle uyumlu olarak gerçekleşebilir. Bu stratejiye göre sosyalizmin geleceği, işçi sınıfının dışındaki güçlere dayanır, bunlar bir dönem orta sınıflar, ulusalcı güçler ya da sivil toplum güçleridir. Bir dönem ise yeni toplumsal hareketler ve karşı muhalefet hareketleridir.

Bu stratejiler yeterince sorgulandığı için ben burada tekrar girmeyeceğim. Ancak bu tezlerin yeni sol, anarşizm ve Avrupa komünizmi çizgisiyle bulaşık olduğunu söylemeliyim...

Son bir soru sorup bu bölümü kapatmak istiyorum:

İktidar öncesi hegemonyanın mümkün olabilirdiğine dair ya da öngörülen tarzda bir geçişin mümkün olabileceği türden bir yaklaşıma özgün Marksist metinlerde yer var mı?

Bana göre, Marks ve Lenin'de toplumsal değişimin ve sınıf mücadelesinin merkezi sorunu iktidar sorunu olarak görülmüştür. "Her devrimin temel sorunu, iktidar sorunu"dur."20

Marks ve Lenin'de 'hegemonya' asıl olarak iktidar perspektifinin ve iktidar mücadelesinin bütünleyicisi olarak ele alınmıştır. Esas olarak 'hegemonya' iktidar sonrası ve iktidardan alınan güçle kurulur.

Ayrıca sınıf mücadelesi sürecinin bir başka türlü geliştiğini gösteren bir tarihsel örnek yok.

"Sosyalizm Hemen Şimdi" şiarı, ya da alternatif bir hayat tarzı olabilir mi?

Sosyalizm hemen şimdi şiarı, eğer devrimin ve sosyalizmin güncelliği anlamında ele alınmıyorsa, bir yandan devrimin gerçekleşmeyeceğine dair düşüncelere, öte yandan ütopya projelere yol açıyor. Siyasal olarak da güncelliğe ve asgari direnç stratejisine.

İktidar öncesi dönüşümcüler burada da kalmayarak, kapitalist bir toplum içinde de sosyalist bir yaşam tarzının geliştirilebileceğini savunmaktadırlar. Şimdi bazı sorular sormak gerekiyor:

Herşeyin metalaştırıldığı günümüz kapitalist toplumlarında egemen ideolojik ve kültürel iklim, bütün sınıf ve toplum kesimlerini sarmalamışken, sistem ve sermaye ilişkilerine bağlı olmayan alternatif bir hayat tarzı nasıl olabilir?*

Bir başka soru; sosyalizm bugün yaşanması gereken bir hayat tarzı ise, sosyalizmle, devrimci siyasetin ne ilgisi olabilir ki? Sınıfsız, sömürsüz bir toplumu kurma iddiası bir ütopyaya sahip olmanın/sahiplenmenin ötesinde, bu siyasal seçimi de gerektiren bir şey değil midir?

Marksist ya da komünist kimlik, sadece bir gelecek ütopyasına sahiplik değildir. Komünist kimlik, teorik ve tarihsel bakımdan oluşmuş öncüllerden hareketle, statükoya, bugünkü duruma müdahale etmektir. Kapitalizme karşı bir duruş, devrimci tarzda bir başkaldırıdır.

Öyleyse siyasal ve örgütsel mücadelenin insanının –başkaldıran insanın– içinde yer aldığı siyasal mücadelelerinde alternatif bir hayat tarzının üretildiği alan olduğu unutulmamalıdır. Bu açıdan alternatif bir hayat tarzı, sistemin zayıf ve belirlenmiş öğelerine çözücü müdahalelerde bulunmaktadır. Bu müdahale de merkezi düzeyde hâlâ siyasetle ve onun aracı parti ile oluyor.

Başka türlü, sosyalist bir hayat tarzı sistem içinde hangi boşluğa doğacak? Her şey sosyalizmde çözülür kolaycılığına düşmemek lazım. Tamam da, bugün insanlığın karşı karşıya kaldığı problemlerin, sosyalist deneylerin ortaya çıkardığı problematiklerin yine sosyalist devrimle ve sosyalist yaşam tarzının hakim hale gelmesiyle çözümlenebileceği inkâr edilebilir mi?

Örneğin; kâr dürtüsü ortadan kalkmadan, toplum bilinçli ve belirlenmiş bir plân dahilinde kurulmadan "çevre" sorunları çözülebilir mi?

Yine cinsiyete dayalı ayrımların nihai olarak ortadan kalkmasının ön koşulunun ancak bir sosyalist devrimle ortaya çıkacağı açık değil mi?

* Birey olmanın erdemleri konusunda en çok yazı yazarlardan birisi olan Murat Belge, bir günlük gazete (Evrensel) şunları yazdı: "İçinde bulunduğumuz döneme verilen adlardan biri de 'Ben Çağı' yani insanların kendi çıkarını düşündükleri, toplumsal sorumluluğu, başkalarıyla paylaşma ve dayanışma içinde olmayı ve haksızlığa ve her türden adaletsizliğe baş kaldırmayı iplemediği bir dönemden geçiyoruz." Belge, bunun çok sağlıklı bir gidiş ve çok sağlıklı bir toplum olduğunu söylüyor. Devamla: "Yuppieler, prensler, derken, hızla böyle bir dünyaya girdik. Herkesin kendine dönük yaşadığı, ikiyüzlü ve hayallerle dolu bir yaşam tarzını sürdürdüğü, düşünme ve davranışlarında farklılıkların azaldığı bir dönem (Hani bilgi çağındaydık ve dünya küçük bir köye dönüşmüştü) Yaşanan bireyselleşme değil, itici bir bireyselleşme ve bencilleşmedir. İnsanlar, giyim ile eğlendiği yerler, beğeni ölçüleri, davranış ve konuşma biçimleri ile de STANDARTLAŞTILAR."

Elbette benim sorunum bunların hepsini geleceğe havale etmek değil. Marksistler bu alanda öncülük etmek, yeni bir yaşam ve yeni insanın doğumunun ipuçlarını yaşamak ve göstermek zorundalar, kabul. Ama bunun bir sınırı olduğunu bilerek, ancak hedeflenen sosyalizmin bunları çözeceğine inanarak. Ters, insanlığın bugün karşı karşıya kaldığı köklü ve tarihsel problematiklerin kendi oluşturduğu kavramlarda ve bireysel ütopyasında arayan 'aydın tavrı'dır.

Eşitlik ve özgürlük, Marksizmde nasıl ele alınıyor

Bu bölümde tartışılmak istenen, eşitlik-özgürlük gibi değerlerin Marksizmde yerinin olup olmadığının sorgulanması değildir. Benim asıl tartışmak istediğim bu ilişkinin nasıl ele alındığı ve nereye bağlandığıdır. Diğer bir deyişle tarihin yasaları açısından özgürlük ve eşitlik hangi yasallıklara ve zorunluluklara tabi kılınmıştır?

Marksizmde, eşitlik ve özgürlük ilişkisi bu sorulara verilecek cevapla kavranabilir.

Çünkü soyut düzeyde eşitlik ve özgürlük kavramları, esasında Marksizmden bağımsız burjuva ve proleter bir kategoride sayılabilir. Her iki kategori de ya burjuva devrimlerinin çıkışı olarak ya da işçi ve emekçi temelli hareketlerle ilgili bir siyasal pratikten kaynaklanmıştır.*

Marksizm ya da Marksist sosyalizm bir yandan insanlığın mücadelesindeki tarihsel zorunluğu kapsarken (onun için, sosyalizm sadece basit bir işçi projesi değildir), aynı zamanda bir işçi sınıfı bilimi olarak sınıf mücadelesi teorisidir.

Marksizm, insanlığın değişik düzeydeki mücadele ve kazanımlarının hem sınıfa dönük siyaseti ile hem de bir gelecek toplum öngörüsü olarak, Marksist teorinin bütünselliği içinde teorileştirilmiş, temsilciliğini üstlenmiştir.

Bir nokta çok açıktır. Marksizme göre kapitalizmde özgürlük ve eşitlik üstyapı ile sınırlı bir temelde uygulanmaktadır. Marksizme göre sömürü olgusu eşitsizlik ve özgürsüzlüğü yaratıyor. Marksizm, eşitsizliğin temeli olarak da mülkiyet ilişkilerini görür.

Gerçek anlamda eşitlik de bu temel değiştirilerek toplumsal bütünde sağlanacaktır.

Marksizme göre eşitlik ve özgürlük sınıf mücadelesinin sonucunda ulaşılabilecek bir hedeftir.

Bu açıdan bakınca eşitlik ve özgürlük vurgusu kapitalizme karşı Marksist bir toplumsal eleştirinin uygulanmasında ve sınıf mücadelesinin zenginleştirilmesinde güçlü destek sağlıyor.

Engels, Anti-Dühring'de bu fikrin "hemen bütün ülkelerin sosyalist hareketinde oynadığı ajitasyon rolüne"²¹ dikkati çekmektedir.

Ancak bu temalar sınıf mücadelesi anlayışından soyutlanarak ve salt bir insanlık ideali olarak kullanılırsa, liberal bir çerçeveye sınırlı ve Marksizmi bir aydınlanma projesi olarak

* Krzysztof Klesowski'nin "üç renk" üçlemesi, Mavi, Kırmızı ve Beyaz adlı eseri, Klesowski'nin Fransız bayrağının üzerinde simgelenen üç değer ve kavramı sorgulayan bir yapıtı. Yani özgürlük, eşitlik, kardeşlik. Bu üç kavramın insan hayatı için önemi nedir ve bu üçlü gerçekleşmesi imkansız bir ideal ve düş mü?

Milyonların uğruna mücadele ettiği, insan aklı ve ütopyası ile ilgili bu değerler günümüzde de geçerli mi?

Görülüyor ki, kapitalizm muazzam üretim gücünü ve potansiyelini devreye sokabilen bir teknolojik temele sahip olmasına karşın hiç kaybolmayan 'yoksulluk' sürüyor.

Bütün demokrasi ve insanların eşit olduğunu söyleyen ideolojiye karşın, sınıflar arasında ve her türden eşitsizlik devam ediyor. Bu anlamda eşitlik ve özgürlük düşüncesi bir başka toplumsal organizasyonun güdüleyicisi olmaya devam edecektir.

görmeye kadar taşır. Oysa Marksizm kapitalizmi burjuvazi bu değerlere ihanet ettiği için değil, çok daha temel bir nedensellik üzerinden eleştirmiştir.

1) Marks, her türden eşitsizliğin temelinde özel mülkiyeti ve artuk-değer sömürsünü görmüştür.

2) Gotha programının eleştirisinde "haklı pay" ve "eşit dağılım" üzerine yapılan tartışmalar Marks'ın nasıl bir eşitlik ve özgürlük anlayışının savunucusu olduğunun açık kanıtlarıdır.

Birincisi; Marks, kapitalizmi mahkum ederken bunu sömürünün nedenlerine dikkati çekerek yapmıştır ve Marks'ın eleştirisi bir sınıfsal egemenlik ve sömürü eleştirisidir.

İkincisi; Marksizme göre eşitlik ve özgürlük kavramları tarihsel/toplumsal sınırları olan kavramlardır. Eşitlik ve özgürlük ölçütleri özgül üretim tarzına içsel ve tarihsel açıdan göreceli kavramlardır. "Herkes ihtiyacına göre ilkesi" her türden egemenlik ve sömürü olgusunun olmadığı bir eşitlik ve özgürlük normudur. Bu ilke ile tarihsel olarak burjuva olan ölçüt ve kategoriler aşıp, komünizmin bölüşüm ilkeleri uygulanacaktır. Bu yaklaşıma göre eşitlik ve özgürlük esas olarak komünizmde sağlanacaktır. Çünkü bu toplumda sınıfsal ilişki ve farklılık olmayacaktır.

Benzer bir biçimde Marksizm özgürleşmeyi, insanın kendini belirleme ve gerçekleştirme önündeki engellerin kaldırılması yani insanın doğasına uygun bir birlik ve toplum tarzının oluşmasının önündeki engellerin kaldırılması olarak görür.

Böyle bir engelin başında da ücretli emek koşulları vardır. Çok yönlü gelişmiş birey, kapitalist üretim tarzının yerine geçecek bir başka toplumsal organizasyonla sağlanacaktır. Bu türden bir özgürleşme bu türden geçişi sağlayacak, bir örgütlenme ve iktidar sürecinin sonucunda elde edilecektir. Bu sürecin içinde örgütlü siyasal pratik de bireyin çok yönlü gelişimine katkıda bulunur. Özgürleşme ilk etapta mücadele içinde kazanılır.

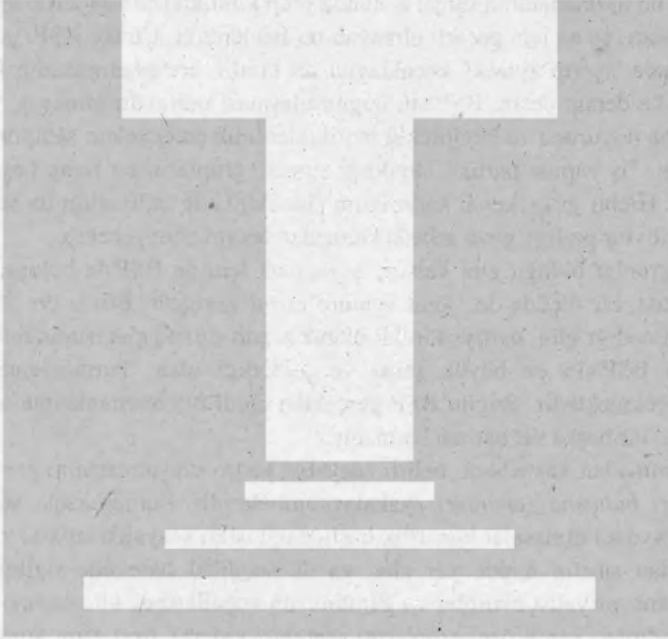
Ancak bu özgürleşme ve bireyin gelişimi sınırlıdır. Çünkü kendisi de mevcut nesnelliğin ve eski toplumun bir ürünüdür.

Bunun dışında geleceğin toplumundaki bireysellik ve özgürleşmeyi daha bugünden ya da kapitalizme karşı mücadelede ve onun örgüt pratiğinde aramak açıkça ütopyacıdır.

NOTLAR

- 1) "XXI. Yüzyıl Eşiğinde Marksizme Bakış", *Marksizm ve Gelecek*, sayı 2, 1994.
- 2) K. Marks, *Kapital*, birinci cilt, Sol Yay., üçüncü baskı, 1986, s. 26, 27, 28.
- 3) *Ekonomi Politikiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yay., 1979, s. 25, 26.
- 4) *Alman İdeolojisi-Feurbach Üzerine 11 Tez*, Sol Yay.
- 5) *K. Manifesto*, Bilim ve Sosyalizm Yay., 1976, s. 42.
- 6) Max Beer, *Hegelin Felsefesi ve Marks'ın Tarih Anlayışı*, Öncü Yay., 1969, s. 34.
- 7) Karl Marks, *Felsefenin Sefaleti*, Sol Yay., Marks'tan Paris'teki P. V. Annenkov'a Mektup, s. 201.
- 8) Karl Marks, *Fransa'da Sınıf Savaşları*, Sol Yay., 1988, s. 148.
- 9) *Komünist Manifesto*, Bilim ve Sosyalizm Yay., 1976, s. 30.
- 10) Karl Marks, *Onsekizinci Brumaire*, Köz Yay., s. 120.
- 11) *A.g.e.*, s. 121.
- 12) *Fransa'da Sınıf Savaşları*, Sol Yay., s. 67.

- 13) Lenin, *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*, Sol Yay., s. 68.
- 14) *Gotha Programının Eleştirisine Katkı*, Sol Yay., s. 57.
- 15) A.g.e., s. 31.
- 16) A.g.e., s. 41.
- 17) A.g.e., s. 42-101.
- 18) A.g.e., s. 41.
- 19) Lenin, *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*, Sol Yay., s. 68
- 20) Lenin, *Tek Ülkede Sosyalist Devrim*, Ekim Yay., s. 59.
- 21) F. Engels, *Anti-Duhring*, Sol Yay., s. 188.

TÜSTAV

LENİNİSTLER VE BSP

İ. Suphi CANDEMİR

Birleşik Sosyalist Parti (BSP)'nin bugün Türkiye solunda nereye oturduğu ya da oturabileceği üzerinde çok söz söylendi. Bunların arasında belki de en anlamlısı "harmanlanma" ile ilgili olanıydı. Buna göre BSP, sosyalist kadroların harmanlanması açısından elverişli bir zemin oluşturunuyordu. BSP'ye uzaktan bakan sosyalistler bile, bu partinin en azından ilginç bir yeniden harmanlanma süreci yaratabileceğini kabul ediyorlardı...

Harmanlanma denirken neyin kastedildiği üzerinde dikkatle durulmasında yarar vardır. Bugün BSP'yi oluşturan gruplardan SBP'nin, Kurtuluş'un, Emek'in, Sosyalist Politika'nın ve Yeni Yol'un, bu harmanlanma süreci sonunda grup kimliklerini söndürüp tek bir partili kimlikte buluşmaları, şu an için geçerli olmayan bir beklentidir. Çünkü BSP, grupları gerçekten anlamlı biçimde "içerip aşacak" kucaklayıcı bir kimlik üretememektedir. BSP'yi oluşturan gruplar, kim ne dersin desin, BSP'nin bugün ulaşması mümkün olmayan, ancak bağlanma açısından daha doyurucu ve bütünlüklü teorik/ideolojik çerçevelere sahiptirler. BSP "proje" olarak kaldığı, "iş yapma partisi" sayıldığı sürece, grupların bu içrek bağları geçerliliğini koruyacaktır. Hiçbir grup, kendi kadrolarını "ideolojisi de militanlığı da senden" deyip bugünkü BSP gibi bir partiye gözü arkada kalmadan teslim etmeyecektir.

Ancak, "gruplar olduğu gibi kalsın, iş yapmak için de BSP'de buluşsunlar" görüşü de aşırı pragmatist, bir ölçüde de "joint venture"cı bir görüştür. Böyle bir görüşün geliştirici hiçbir yanı olmadığı gibi, partiyi sürekli olarak asgari direnç çizgisinde tutacak bir öz taşır. Bu durumda BSP'nin en büyük şansı ve çekiciliği olan "harmanlanma"yı baştan tanımlamak gerekmektedir. Bugün BSP gerçekten ciddi bir harmanlanma alanıdır. Ama bu harmanlanma, bir başka tür harmanlanmadır.

Harmanlanmadan kastedilen, belirli sosyalist kadro oluşumlarının, *grupları içerip aşabilen parti içi buluşma zeminleri* yakalayabilmeleridir. Somutlarsak, sözcüğün tam anlamıyla profesyonel olmasalar bile artık başlıca uğraşları sosyalist siyaset yapmak olan kadrolar, doğrudan sınıfın içinde yer alan ya da sendikal hareketle ilgilenen işçiler/kamu çalışanları, genç sosyalist aydınlar ve günümüzün koşullarında bile taşırayı ayakta tutabilen orta kuşak kadrolar, kendi özel gruplarını aşabilen, giderek özel grup konumlarını yeniden belirleyebilen somut ve reel ortaklık noktaları yakayabilmelidirler. Asıl harmanlanma dinamiği budur.

Ne var ki, BSP'nin bugün bu tür grup üstbelirleyeni ya da kadro harmanlayıcısı olabilecek gündemleri merkezi olarak üretme şansı çok sınırlıdır. Yumurta kapıya geldiğinde oluşturulup sonra dağılacak ortaklıklar ise, bazılarına cazip gelse bile ilkesiz kalacak, pragmatist bir damga taşıyacaklardır.

Bu durumda, BSP içinde, hem grupları kesen hem de belirli bir bütünselliği ve kapsayıcılığı yansıtabilen ortaklık zeminlerinin yaratılması gerekmektedir. Belirli bir Mark-

sizim anlayışında buluşma, güncel dünya ve Türkiye çözümlemelerinde ana hatlarda birleşme, sınıf hareketi ile sınıf/parti ilişkilerine ortak bir perspektifle yönelme, parti formu ve parti işleyiş mekanizmalarında genel olarak anlaşma ve nihayet devrim ve iktidar başlıklarının altını birlikte doldurmaya elverişli yakınlıklar, bu tür ortaklıkların temel yapı taşları olacaktır.

Gelinen bu noktada, olabildiğince açık konuşmak gerekmektedir. Lenin'i ve Leninizmi yalnızca "dudak hizmeti" ödemek için anan, başka bir deyişle bu yapı taşlarının oluşturulmasında leninist yaklaşımlara hiç gerek olmadığını düşünen bir yaklaşımın, bu işin hakkından gelmesi mümkün olmayacaktır. BSP'nin içinde bir kanat, partinin kuruluşundan bu yana Marksist kimlik ve bu kimliğin net ifadesi konusunda ısrarlı olmuştur. Yapılması gereken yapılmıştır. Ancak, önce Marksist konumun pekiştirilmesi, sonra az önce sıralanan yapı taşlarından hiç olmazsa bazılarının hakkının tam verilebilmesi için, Marksist duruşa üç doz Leninizm aşısı yapmak gerekmektedir.

Bu üç aşından ilki, ekonomizme, kuyrukçuluğa ve "şu andaki hareket herşeydir, nihai hedef ise hiçbir şey" anlayışına karşı yapılmalıdır. Bugün Türkiye sol hareketinin kadroları, sınıf dışı ideolojik süreçleri büsbütün küçümseyip en içeriksizi dahil her tür "hareket" karşısında neredeyse secdeye varır duruma gelmiştir. *Bugün Türkiye'de sınıfın hareketliliğine belirli bir perspektifle yaklaşan hemen hemen hiçbir sosyalist odak yoktur.* Kısacası, otuz yıl okunan *Ne Yapmalı?* otuz ayda unutulmuştur.

İkinci aş ise, *öncülükle* ilgilidir. Sosyalizmin sınıfa ideolojik öncülüğü, hem sosyalizmin hem de sınıf hareketinin bugünkü en acil ihtiyacıdır. Çünkü sınıf, en hareketli görüldüğü dönemlerde bile, egemen ideolojinin çemberlerini zorlayamamaktadır bile. "Sınıfa ideolojik öncülük" yaklaşımını dar ve özel bir Lenin yorumu sayanlara, aynı öncülüğün örneğin Luxemburg ve Gramsci tarafından da vurgulandığı anımsatılarak yanıt verilebilir.

Son aş, iktidar perspektifiyle ilgilidir. İktidar perspektifi, en az iktidarın teknik hazırlıklarıyla, en çok da *toplumsal devrimin yolunun ancak bir siyasal devrimle açılabilceği* gerçeğiyle ilgilidir. Siyasal devrimi reddeden bir toplumsal devrimcilik, görünürdeki bütün sofistikeliğine ve "arınmışlığına" rağmen militan yetiştiremez, kadro bağlayamaz, ideolojik/siyasal süreçlerde kıvraklık gösteremez ve örgüt taşıyamaz. Siyasal devrimcilik ise, formalist çağrışımlarına rağmen, çok daha zengin ve uyarıcı bir öz taşır.

Leninizm, ikincisidir.

BSP'nin, işte bu anlamda leninist kadrolara, leninist bir soluğa ihtiyacı vardır. Bu, hiçbir biçimde BSP'nin "leninist öncü" ya da "çelik çekirdek" olarak kurgulanması, buraya doğru zorlanması anlamına gelmez. İki anlama gelir: Birincisi, bugün BSP içinde Leninizmi temsil edecek bir derlenmeye ihtiyaç vardır; ikincisi, BSP bu haliyle de bazı alanlarda öncülük görevini üslenebilir ve üslenmelidir. Evet, BSP'nin yerine getirmesi gereken, yerine getirebileceği öncülük görevleri vardır. Öncülüğün her türünün, her uğrakta mutlaka "saf leninist öncü" tarafından yerine getirilebileceğini düşünmek, Leninizmi mistifiye etmek demektir. Günümüz Türkiye'sinde, öncülük misyonunun, değişik alanlarda ayrı ayrı siyasal özneler tarafından taşınması mümkündür. En azından bir süre daha böyle gidecektir.

Yeniden vurguluyoruz: BSP'yi, BSP olarak "leninist öncü örgüt" yapmak mümkün değildir. Gerekli de değildir. Üstelik, bu partide, leninizme yeniden kazanmaya değecek bir anti-leninist de yoktur. Buna karşılık "böyle olmuyor" diye bu partiyi bu kez liberter, gev-

şek ve ilkesiz bir demokrasicilik alanına hapsetmek de büyük suç olacaktır. Hiçbir zaman yapamayacakları, yapmayı da düşünmedikleri işler için "aslında yaparız da bu partide yapılmaz" sahtekârlığının arkasına sığınanlar teşhir edilmelidirler. Bir sosyalistin "demokrasi partisi" ile "leninist öncü" arasında başka hiçbir örgüt formu, hiçbir özgün misyon, hiçbir geçiş alanı olamayacağını düşünmesi için gerçekten çok kalın kafalı olması gerekir.

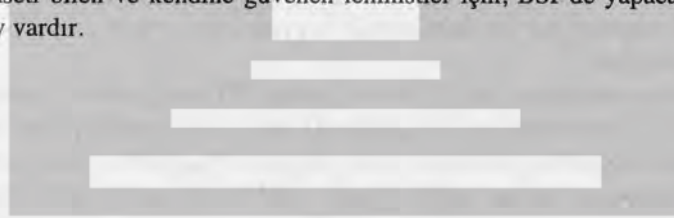
Bugün Türkiye solunun, ileriye taşıyıcı bir geçiş döneminin zenginliklerine, kadro harmanlanmalarına, geleneksel paradigmaların en azından yenilenmesine ve hiç zorlanmamış alanların zorlanmasına gerçekten ihtiyacı vardır. Eğer bunlar gerçekten ihtiyaçsa, BSP'nin, en azından temsil ettiği kadro dinamikleriyle ve sunduğu zeminle bu ihtiyaçların karşılanmasında işlevli olabileceği açıktır.

Daha açık konuşmak gerekirse, Türkiye'de devrimin elinin kulağında olduğunu, dahası bu devrimin öznesinin kendi grubu, partisi vb. olacağını düşünen bir sosyalistin BSP'ye gerçekten hiç bulaşmaması gerekir. Sosyalizmin, hiç kirlenmemiş, acaip eğitimden geçmiş yepyeni genç kadrolar ve sınıfın içinden unsurlarla birlikte, bugünün "kirlenmiş"lerini kovacak bir silkiniş yaşayabileceğini sananların da BSP ile bir işlerinin olmaması gerekir. Ama, böylelerinin dışında kalan, önce Türkiye solunun bugünkü durumunu, sonra da siyaset denilen şeyi bilen leninistlerin BSP'ye daha farklı yaklaşımları yerinde olacaktır.

Düşünmekte yarar var: Açık mücadelenin öğreticiliği yabana atılacak bir avantaj değildir. BSP'nin ataleti ve teknisizmi, herkesi kendine uydurmak yerine parti içi ciddi eleştirileri, dolayısıyla da bir dinamizmi üretebilmektedir; BSP'nin üç büyük kent dışına yayılan kadroları, bütün olumsuz koşullara rağmen sosyalizmin bir metropol etkinliğine indirgenmesini önleyecek diriliği sergileyebilmektedirler; BSP içinde sağ çizgiler, karşıtlarını, kurusıkı devrimci lafazanlık yerine üreticiliğe ve yaratıcılığa zorlamaktadır. Ve belki de en önemlisi: açık ast/üst, yönetim/tabana, merkez/taşra ilişkileri herşeye rağmen, sosyalist insanı daha "hayatın içinde", daha sorumlu ve daha insan kılmaktadır.

Özetle BSP, siyaseti, mücadeleyi, örgütlülüğü, sınıfa açılmayı vb. daha geniş ölçeklerde, daha gerçekçi zeminlerde öğrenme imkanları sağlayan bir kanaldır. Şu andaki en büyük ihtiyacı, devrimci soluğun bu parti içinde daha güçlü, daha yakından hissedilmesidir.

Özetle, siyaseti bilen ve kendine güvenen leninistler için, BSP'de yapılacak çok iş, öğrenecek çok şey vardır.

TÜSTAV

BEDENLERİNİ TERKEDEN GÖLGELER

Huluk SAVAŞ

"Bizim işlediğimiz en büyük günah siyasal ve örgütsel görevlerimizi, bugünkü mücadeledenin, kısa vadeli, 'elle tutulur' 'somut çıkarları' düzeyine indirmemizdir." (Lenin, Ne Yapmalı?)

Lenin, 80 yıldan daha uzun bir süre önce bunları yazıyordu. İşçi sınıfının öncü partisinin teorik olarak çözümlediği, Rusya pratiğinin 1900'lerin başındaki siyasal ortamına emdirilerek açıklandığı söz konusu eserde *Ekonomizm* adlı siyasal akımın şiddetle eleştirildiğini pek çok Marksist bilir.

Amacım anakroni yaratarak karışıklıklara yol açan bir tartışma yürütmek değil. Fakat Türkiye soluna hakim olan kısır bir pragmatizmin de, yukarıdaki çözümlemelere denk düşen refleksler ürettiğine tanık olabiliyoruz.

Özellikle de *BSP* içinde. Pek çok sosyalist, parti toplantılarında hatta kendi yayın organlarında, kısır bir pragmatizmin ürünü olarak yukarıda açıklanan günaha benzer politik ve örgütsel görevleri üretebilmektedir.

Pragmatizm siyasal alanda, bilgisizlik ve teorısızlık sonucu ortaya çıkıyor. Türkiye sorununu son 30 yılı incelendiğinde bilgisizlik ve teorik donanımsızlık yüzünden, sınıf mücadelesinin bütünü içinde kendi yerini ve eylemini belirlerken, güncelliğin dar politik kısır döngülerinden kurtulamamış pratik deneyimler birikimi oluşturmuştur. Bu genel eğilim ve yönelim kendisini değişik biçimlerde yeniden üretebilmektedir.

Siyasal pragmatizmin, bu dönemde işçi sınıfının karşısına çıkarılan, post-modernist ve post-marksist eğilim ve yönelimlerle baş edebileceğini düşünmek hayalcilik olur. Özellikle bu nedenle dahi sol içinde ilkesiz ve seçmeci yaklaşımları aşmanın, Türkiye sosyalist mücadelesi için önemi tartışmasıdır.

Teorinin önemi ve bütünsellik

BSP'yi oluşturan tüm bileşenlerin Marksizmin temel konularında hemfikir olduklarını, yazdıklarından ve geçmiş tartışmalarından biliyoruz. O halde bütün *BSP* bileşenleri Marksizmin, siyasal mücadeleye, teorik ve bütünsel bir yaklaşım ilkesiyle baktığını baştan kabul etmişlerdir. Böylece siyasal gücün oluşturulmasında iki temel kaynak olduğunu en azından bilmektedirler.

Birincisini teori –yığınlarla maddi bir güce dönüştürülebilir– ikincisini, işçi sınıfının hareketi oluşturuyor. İşçi sınıfının mücadelesiyle tarih sahnesine çıkıyor. Bu iki temel kaynak

sosyalist mücadelenin bağımsız siyasal gücünün oluşmasına yol açıyor. Tabii kaynaşmış haliyle. Konuyu Engels ile de destekleyebiliriz:

"Alman işçilerinin, Avrupa'nın geri kalan işçilerine göre başlıca iki üstünlüğü vardır. İlk onlar Avrupa'nın en kuramcı halkının işçileridir; üstelik onlar *Almanya'nın sözde "kültürlü" sınıflarında neredeyse bütünüyle yitip gitmiş bulunan kuramsal kavrama gücünü korumuşlardır*. Daha önce Alman felsefesi, hele de Hegel'in felsefesi olmasaydı Alman bilimsel sosyalizmi, yani *varolacak tek bilimsel sosyalizm* hiçbir zaman kurulamazdı. İşçilerin kuramsal kavrama gücü olmasaydı, bu bilimsel sosyalizmi yaptıkları kadarıyla hiçbir zaman özümseyemezlerdi." (Engels, Almanya'da Köylü Savaşları, Önsöz)

Buraya kadar söylenenlere herkesin katılacağına kuşku yok. Fakat söylenenlerin bir bilgi olarak bilinmesi yetmiyor. Söz konusu birikimin yöntemsel olarak ve bütünselliği içinde, Marksistlerin kurduğu BSP'de, yeniden nasıl üretilip, siyasal bir perspektife taşınacağı konusunda önemli boşluklar ortaya çıkıyor. Böylece asgari bir siyasal talepler zemininde siyasal ve örgütsel görevlere yönelmenin doğru olabileceği düşüncesi makul bir fikir olarak kabul görüyor.

Örnek olsun;

"Projenin kendisi yeni insanlar için çekici gelirken, o günden bu yana BSP'nin profilini *yükselten* bir diğer husus söylemi ve afişleri olmuştur. Ne de olsa geçtiğimiz dönemde – kimi yerel etkinlikleri gözardı etmeden– merkezi düzeyde BSP kimliğini biçimlendiren, verilen beyanatlardan, atılan programatik nutuklardan çok daha fazla afişlerde yansıyor. (bunu doğal karşılamak gerekir, kimsenin parti yazını okumak diye bir mecburiyeti yoktur) ... Burada azımsanmayacak bir içtutarlılık ve *dahi* (a.b.ç.) bir geçiş mantığını görmek için fazla zorlanmaya gerek yok. Bu da BSP'nin mümkün sağlıklı güzergahını göstermektedir." ¹ diyen yazarın söz konusu 'sağlıklı' gelişmenin sonuçları hakkında söyledikleri de şaşırtıcı olmamaktadır.

"BSP'nin önümüzdeki kongresi* hemen hemen hiçbir *önemli sorunu* gündemine almamıştır." ²

418 oyla GYK (MYK ve Başkanlı Kurulu)na seçilen bu arkadaşımızın "*Sosyalist hareketin yeniden yapılandırılması*" konusundaki 'dahi'ce çözümlemelerinden uzun bir aktarmayı buraya aldığım için sıkılan okuyucunun beni affedeceğini umuyorum.

Hemen hemen hiçbir *önemli sorunu* gündemine almadan siyaset yapmak mümkün müdür? İşçi sınıfının bağımsız sosyalist siyasetini Türkiye'nin verimli toprağında kurmak mümkün müdür?

Bu sorularla ortalığı bulandırmanın Partimizin geleceği açısından hiç de iyi olmadığı iddia edilecektir. Peki tersi neden düşünülüyor? Partinin geleceği konusunda, siyasal önderliği konusunda, sorunların çözümü için girişilecek bir kavganın yakınlaşmayı getireceği, hatta sağlam bir yakınlaşmayı ve sentezi oluşturacağı neden göz ardı ediliyor?

Siyasal pragmatist bir anlayışın bu sorulara cevap verebileceğini düşünmüyorum.

Ancak unutulmamalı, Türkiye, sınıfsal ayrışmaların çok hızlı yaşandığı bir nesnellğe

* 1. Olağanüstü Kongre kastediliyor.

sahip. Bu durum sınıf mücadelesine sorumlu ve kapsamlı yaklaşımları gözetenler için bir avantaja yol açıyor. Kuşkusuz siyasal süreçlerde sosyalist siyasetin aynı ayrışmaları çok daha net yaşaması pek de kolay olmuyor. Fakat gene de günümüz siyasal süreçleri, sosyalistlerin siyasal mevzilerinde varolan bulanıklıkların aşılmasında, netleştirilmesinde ve ayrıştırılmasında önemli bir zemine yol açıyor.

Bu nedenle netleşme ve ayrışma, sağlıklı birleşmelerin yanısıra siyasal mücadelede ileri atılımların, ileri sıçramaların ortamını yansıtıyor.

Netleşme ve ayrışma teorik bütünsellik ile sağlanır.

Teorik bütünsellik Marksist politikanın yaratılmasında önemli bir işleve sahiptir. Çünkü Marksist politika daima tarihsel süreçten çıkarılır. Üzerinde büyük bir enerjinin yoğunlaştırıldığı momentlerden ibarettir. Bu momentler –belirli bir anda, belirli aşamada– *bütünüle*, günümüzdeki bütünüle, geleceğin temel gelişme sorunuyla, aynı zamanda kendi pratik kavranabilir bütünlüğüyle olan ilişkiyi içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla tarihsel süreci bir zincire benzetirsek, zincirin herhangi bir halkasının ön plana çıkarılması, hiçbir şekilde bu halkanın yer aldığı momentin, bütünden koparılması ve onun uğruna diğer momentlerin ihmal edilmesi anlamına gelmez. Aksine bu temel sorunla ilgili tüm diğer momentlerin, bu ilişki içinde doğru olarak kavranması ve çözümlenmesi demektir. Bu anlayış kanalıyla tüm sorunların birbiriyle olan bağlantısı kurulur. Buna bağlı olarak daha da yoğunlaşır ve somutlaşır.

Diyaletik bir yöntem olarak Marksist politika, böyle kurulur. *BSP* önündeki önemli sorunları böyle ele almalıdır. Eğer yöntemi bu olursa, Marksist eksen olan bir program oluşturmak, net bir Marksist kimlikle siyaset örmek basit nedenlerle iptal edilip, siyasal pragmatizmin bataklığında boğulmaya gidilmez.

Öncülük ve ideolojik işlevsellik

Sınıf mücadelesinin bütün ilerleme, sıçrama, gelişme ve geri düşen tarihi, nesnesiyle kaynaşmış öznenin (öncü) verili bir andaki ulaşılabilir ve kullanılabilir nesnelerden ya da ilişkilerden, bir önceki durumu yadsıyan yeni ve değişik ilişkiler ve nesneler yaratma sürecini anlatır.

Öncülük işlevini yerine getiren sosyalistlerin mücadelesi de sıfırdan başlamaz. Mutlaka geçmişle geleceğe bağlayan bir momentte, o anın nesnelliğine oturan bir durumu vardır.

Ancak nesne ortamın içinde yer almasına rağmen bütünüyle nesnel durum tarafından belirlenmez.

Kuşkusuz "öncü" bir ön kabul olarak, kapitalizmin yarattığı çelişkilerin sunduğu "imkanları", çerçevesi belirlenmiş bir amaç doğrultusunda değiştirmeyi düşünür ve eylemini buna göre biçimlendirir.

Fakat problem şu noktada ortaya çıkar: İmkanlar ile siyasal eylemin gerçekleştirmek istediği hedef arasındaki mantığın kurulabilmesi. Bunu iyi kurabilen ve eylemini başarıya taşıyan tarihteki örnekler "devrim sürecinin diyalektikliği" konusunda önemli derslerle bizi aydınlatmaya devam ediyor. Öncü tam da bu noktada 'öncülük' misyonuna kavuşmuş oluyor.

Yukarıda kapitalizmin yarattığı çelişkilerin sunduğu *imkanlardan* söz edildi. Bu olanakların neler olduğuna kabaca bakalım.

Türkiye'nin bugünkü koşulları ve gelecekteki yönelimi bir tarihsel-toplumsal özne olarak işçi sınıfı dışındaki hiçbir güce, toplumsal kesime ya da dinamiğe toplumu radikal biçimde dönüştürme imkanı sunuyor mu? Hayır. Çünkü sınıf hareketi dışındaki hareketlilikler, süreklilik ve örgütlülük açısından yetersiz, toplumsal etki alanları dardır.

İşçi sınıfının öncü rolünün, toplumsal bir özne olarak öncü rolünün nesnel temeli kapitalizmin üretim süreci içindeki konumundan kaynaklanıyor. Ancak bununla birlikte öncülüğün doğru sınıf bilicini, işçi sınıfının kendiliğinden oluşturduğunu ya da oluşacağını düşünmemek gerekiyor. İşçi sınıfı bu yüzden sınıfsallığına uygun devrimci göreve, ideolojik olarak evrilememektedir. Böyle düşünenler kapitalizmin de sosyalizme kendiliğinden evrilebileceğini kabul ederler. O halde "sosyalist hareketin yeniden yapılandırılması"nı düşünen *BSP* de sosyalist kadrolarını işçi sınıfıyla Marksizm aracılığıyla birleştirecek bir *ideolojik* işlevselliğe sahip olmalıdır. Söz konusu *BSP* kimliği ya da profili biraz da bu sayede ortaya çıkacaktır.

Bu aşamada kısa bir açıklamaya daha gerek var. *BSP*, sosyalistler toplamının bir bölümünü ve siyasal açıdan önemli bir imkan yaratıyor. Doğrudur. Ancak siyasal özneler toplamında hakim olan bir genel eğilimin de dezavantaj olarak ortaya çıkmasına yol açıyor. *BSP*'deki sosyalistlerin bir bölümü hem de dışındaki Marksistlerin önemli bir bölümü, son 30 yılın biriktirdiği ve yetiştirdiği kadrolardır. Siyasal pragmatist tutumları –inançlarının ötesinde– var olan devrimci olanakları, devrim ve sosyalizm hedefine taşıma konusunda yeterli yöntem ve araçları geliştirememelerine yol açabilir.

Daha soyut ifade etmek gerekirse nesnel koşullar özne'nin öncülük işlevinden daha gelişkin bir tarihsel momeente denk düşebilir. Böylece 'öncü' ve nesnel koşullar arasındaki açının giderilebilmesi, öncünün bizzat kendi olanakları ve bu olanakların, nesnelliğin yarattığı gerçek hedeflerle arasındaki bağlara, bu bağların sorunlarının çözülebilme özelliklerine bağlıdır.

Örnek olsun; *BSP* her fırsatta "kitle partisi" olmayı amaçlamaktadır. Hatta verili koşullar kitle hareketliliklerinin oldukça fazla yoğunlaştığı bir döneme de işaret ediyor. Dolayısıyla kitleler ile buluşmak, öncelikle *BSP*'yi oluşturan kadroların eseri olacaktır. Kadrolar ise Marksizm temelinde teorik, ideolojik, siyasal ve örgütsel bütünlüğü olan bir siyasal öznenin kadroları olamaz ise, siyasal etkinlik kuramazlar. Hareketlenmiş işçi sınıfı da durup dururken, toplumsal formasyonun bütününe kucaklayacak öncülük ve ideolojik işlevselliği buna bağlı siyasal etkinliği olmayan "kadro" topluluklarına bakmaz.

Yukarıda vurgulanan dezavantajlar yeniden hatırlanırsa, işçi hareketinin kendi siyasal dilek ve taleplerini, tümüyle kabul etmek yetmez, aynı anda, kendisini sosyalizmin genel görevlerine ve Türkiye'deki koşulların aşılmasına yol açabilecek sosyalist siyasal çözümler üretecek ve bu etkinliği kurabilecek kadro ve araçlar zincirini yaratmanın zemini oluşturulmalıdır.

Dolayısıyla öncülük, sağlam bir teoriyle beslenmiş ideolojik işlevselliği gerektirir. İdeolojik işlevsellik işçi sınıfının tarihsel görevini, misyonunu sınıfa taşıırken (onu sadece güncel mücadelenin kısa vadeli 'elle tutulur' 'somut' çıkarları üzerinde eylemli kılmaz), işçi sınıfını diğer sınıflarla oluşan her türlü ideolojik uzlaşmadan kurtarır. İşçi sınıfı olarak kendi sınıf konumunun özgüllüğü ve sınıf çıkarlarının bundan kaynaklanan bağımsızlığı te-

melinde, kendi sınıf bilicine ulaşmasına yol açar. Ancak bu yöntemlerle işçi sınıfı burjuva toplum tarafından ezilen ve sömürülen herkesi, kendilerine ekonomik ve siyasal açıdan hükmedenlere karşı birarada tutar, ortak kavgada onları yönetme yeteneğine sahip olur.

Bu bölümü kapatırken Lenin'in *Ne Yapmalı?* eserinde, *ekonomist* ve *uvriyerist* yönelimlerin eleştirisine, önem vermek gerekiyor. Eğer öncülük ve ideolojik işlevsellik bir kadro etkinliği ise, kitlelerle sağlıklı ve anlamlı bir temelde buluşmak önemliyse, bu nedenle önem vermek gerekiyor.

Lenin, *Ne Yapmalı?*'da, *ekonomist* ve *uvriyerist* yönelimlerin eleştirisini yaparken çok sık olarak;

"Çalışan yığınların eylemini yükseltmek", "elle tutulur sonuçlar vaad eden çalışmalar" "yığınların en geri katının anlayış düzeyine inmeyi hedefleyenler" "Hareketin tabandan gel-meyişi kötü birşeydir" (Lenin, *Ne Yapmalı?*) şeklinde tamlamalar kuruyor. Bunları savunanları deva bulmaz *amatörler*, aptallar olarak tanımlıyor. 1985 yılından sonra bu tür söylemlerin Türkiye'de de yaygınlaştığına tanık olmadınız mı?

Sonuç

Yazının başında da vurgulandığı gibi Türkiye sosyalist hareketi, kendi yarattığı imkanları belirlediği siyasal hedeflere taşımalarını becermelidir. Bunun yolu teorik bütünselliği olan, siyasal pragmatizme aşkın bir Marksist müdahaleden geçiyor. Ancak Marksist müdahale hiçbir grubun tekelinde ya da kendisinden menkul bir siyaset tarzı değildir. *BSP* içine taşınmış bütün deney birikimlerinin, bu deney birikimlerini taşıyan sosyalist kadroların, gereksiz ürkeklikler yüzünden erteledikleri etkinliklerinin tarih sahnesine çıkmasından geçiyor.

Çünkü "Türkiye sosyalist hareketinin yönünü hangi yeni kanalları zorlayabileceğini, tek tek sosyalist grupların özel güçlerinin ve zaafların ötesinde, hepsinin ortaya koyacağı etkinliklerin ortalama bileşkesi belirleyecektir. Leninistler de bu ortalama bileşkeye en büyük katkıyı yapmanın koşullarını ve önlemlerini bugünden belirleyeceklerdir."³

Kuşkusuz, kötü bir barış yerine, iyi bir yoldaşça kavga *BSP*'nin yolunu açmalıdır.

Netleştirmek için, ayırtırmak için, birleştirmek için ne gerekiyorsa yapılacaktır.

NOTLAR

- 1) Masis Kürkcügil, *Sosyalist Demokrasi için Yeni Yol*, Mayıs-Haziran, 1995, s.: 16
- 2) Masis Kürkcügil; *a.g.e.*, s.:17.
- 3) Metin Çulhaçoğlu; *Gelenek*, sayı: 11, s.: 85-86, 1987.

TÜSTAV

İKAMECİLİĞE İLİŞKİN KİMİ HATIRLATMALAR

Nevzat Levent TAŞCI

Türkiye sosyalist hareketi, bugün sınırlı sayıda kadroyla iş yapmaya çalışıyor. İkamecilik ise kendini halen yeniden kurma sancıları yaşayan sosyalist hareketin her bölümünde bir problem olmaya devam ediyor. İkameciliğin sosyalist hareketin yakasından düşmesi durumunda ciddi avantajlar sağlanabilecektir. İkamecilik bugün solun önünü hem teorik hem de pratik olarak kesmektedir.

İkameciliğin teorik alandan ayıklanamaması Marksist Leninist teorik birikimin evrensel yanlarının, uluslararası sosyalist hareketin birer kazanımı olmasına karşın, yerel ve konjonktürel olduğu oranda kapsayıcılığının daraldığı kimi deneyimlerle sınırlanmasını beraberinde getiriyor. Bu, Leninizmin yeniden üretimi yerine, şablonculuğa kapı aralıyor. İkamecilik, teorik alandan politik alana geçerken, ziraat mühendislerinden bahçıvanlık, bahçıvanlardan ziraat mühendisliği beklemektedir. İkameciliğin bir ucu dükkancılık, diğer ucu da iddiasızlıktır.

Sosyalist hareketin ikamecilikten kurtulmasının yolu ise bütünlüklü bir bakışın alt başlıkları olan öncelikler sıralaması, zamanlama ve kadro istihdamı konusunda daha duyarlı olmasından geçiyor. İkamecilik, Türkiye sosyalist hareketi için bir eski hastalık... 1980 öncesinde DKÖ ve sendikalara, yerine getirmeleri olanaklı olmayan siyasal misyonlar yükleniyordu. Bugün bunu tekrarlamaya çalışanlar olduğu gibi bu anlayış kendi karşısını da yaratmıştır. Solun bir kesimi, tam tersi bir noktadan, sendikaların ve DKÖ'lerinin kapısından içeri girerken, kendi siyasi kimliklerini arka ceplerine alıyorlar. Bunun ise apolitizmin yeniden üretimi dışında bir getirisi olmuyor. Bugün sendikal hareketin ve DKÖ'lerin siyasal hattan bağımsızlığını savunmak sosyalistlerin işi değildir. Bu, sınıfın sosyalistlerle buluşmasının önünü kesmek için Türk-İş'in "partiler üstü politika" anlayışının yeni versiyonudur.

Bir siyasal hattı savunanların her türlü eksikliğinden bağımsız olarak, sendikalarda ve DKÖ'lerde kitlenin geri eğilimlerine teslim olmanın göstergesi olan, bir siyasal hattı savunmanın getireceği "yüklerden" arınmak için adresi belli olmayan genel bir sosyalizm propagandasını savunmak, eğer örgütlü faaliyetin kendisi olarak algılanıyorsa adını açık koymak gerekir bunun adı anti-örgütçülüktür. Böyle bir anlayışta, örgütün yerini tek tek bireyler alır. Özne için amaç doğrudan politika ise, bunun misyon yüklenilmeden yerine getirilmesi olanaklı değil. Kişisel misyon ahlaki bir kategori iken siyasi misyon programatik/politik bir hattı zorunlu kılıyor. Programatik politik bir hattan bağımsızlaşmış bir sosyalist mücadelenin gidebileceği son nokta kendiliğindencilik ve ahlaki kategoriler çerçevesinde herkesin bulunduğu yerde birşeyler yapması, mekanı olmayanların da okuyup bi-

riktirmesine götürür. Bu tür kadroların geleceğini ise Marksologlukla hedefi belirsiz mobilize birlik arasındaki salınım belirler.

Bugün Türkiye sosyalist hareketinin asli misyon taşıması gereken birçok kadrosu, tali işler çerçevesinde enerjisini tüketmektedir. Programatik politik bir hat ile bağlantısı kurulamayan bir başka tanımlama ile siyasal artık üretiminin akıtılabileceği bir siyasal hat ve kanalı olmayan her hareketlilik, içinde yer alan kadroların iyi niyetinden bağımsız olarak sonunda kendini tüketmeye mahkumdur. İkameciliğin doğal bir sonucu olan dükkancılığın alternatifi, siyasal hat oluşturulmasına karşı çıkmak değildir. BTDK tartışmaları sırasında, daha kapsayıcı bir kimlik sunmadan yapıların kendilerini dağıtmalarını talep edenlerin önerdiği doğrudan likidasyonun kendisiydi. Bugün de solun büyüklü küçüklü yapılanmaları karşısında "bunlar dükkancı" diye elestirmenin hiçbir getirisi yoktur. Önünde sonunda kuruluşu halen devrimde ve sosyalizmde gören bu yapıların tümü Türkiye sosyalist hareketinin birer mevzisiidir.

Bütünlüklü bir çerçeveden yola çıkan ve mevcut yapıların tek tek toplamalarını aşan yeni bir hat ve kimlik oluşmadan kimi yapıların kendini dağıtmasını beklemek bir ham hayaldir. Bunun devrimcilik adına savunulacak hiçbir yanı da yoktur. Ayrıca, solun geçmişinde yer alan birçok olumsuz birlik girişimi vardır. Yapılan bu görüşmeler sıra birlikte adım atmaya geldiğinde kesintiye uğramıştır. Bu görüşmelerin kesintiye uğramasının "yatsı" ve "mum"la doğrudan bir ilgisi olduğu ise halen hatırlardadır. Geçmişte yer alan bu olumsuz örneklerin yarattığı, görüşmelerin "yatsı"yla son bulmasında imaj şişiriciliğinin çok ciddi bir payı vardır. Bu olumsuz örneklerin yarattığı güvensizlik aşılmadığı sürece, birlikten çok farklı olan eylem birliklerinde bile, birbirini kollama ve sakınma ruh hali devam edecektir. Yine geçmişte yer alan siyasal bir zeminden uzak, teknisist temeldeki olumsuz birlik girişimleri, doğal olarak solda kendi dışındakilere güvenmeme ve içine kapanma refleksini canlı tutmaktadır. Bu refleksin kırılmadığı koşullarda, olası birlikteliklerde yapıların kendisini dağıtmasını dayatmak yerine kapsayıcı bir hat ve kimlik karşısında önemini yitirerek sönmülenmesi daha sağlıklı bir yol olacaktır. Böyle bir hattın perspektifleri doğrultusunda birlikte iş yapmak içe kapanma reflekslerinin kırılmasının yanında, solun kadrolarında, "dönüştürme"nin "teorik" bir alandan politik alana taşınmasını beraberinde getirecektir. Doğal olarak bu durum, sosyalist hareketin kadrolarında, inanç-öзgüven salınımında, özgüvenden yana ciddi bir ağırlık oluşturacaktır.

İhanet ve misyon kayması

Kimi kavramları kullanırken titizlenmemiz gerekiyor. Kamu emekçilerinin tepkileri düzen dışı arayışları kendi içinde barındırmasına karşın, bugün bu tepkinin düzen içinde mas edilmesine, Leninizm bir kenara bırakılmayacaksa şaşmamak gerekiyor. Politika, boşluklara izin vermiyor. Tepkinin düzenin kendisine yönelmesinin bir aracı olan öncü partinin yokluğunun devam etmesi durumunda da bu durum değişmeyecektir. Doğal olarak bu boşluk, tepkileri düzen içi tutmak gibi bir asli misyona sahip olan politik akım ve bu akımların uzantısı kurumlar tarafından masedilecektir. İster birey ister kurum olsun tepkileri düzen içinde eritmeyi kendine misyon edinmiş olanların, belli eylemliliklerde hedeflerine ulaşmalarını sosyalistlerin ihanet olarak nitelemeleri iki uçlu yanılgıya yol açar.

Birincisi, düzen içi olanların , düzen dışı olabilecekleri gibi onların asli misyonlarını unutup bir başka misyon yüklemeyi; ikincisi de sosyalist hareketin topu taca atarak zevahiri kurtarması ama kendi eksikliklerini de görmemesi. Eksikliğin görülmemesi (veya saklanması) sorunun kendisini ortadan kaldırmıyor. Asli misyonunu yerine getirenlerin sürekli ihanetinden söz edilmesi durumunda da doğal olarak bir süre sonra sayma problemi ortaya çıkıyor.

İhaneti sözlüğümüzden silmeyi önermiyorum. Yerli yersiz kullanılmasının hedef şaşırtacağını ve bizi kolaycılığa iteceğini söylüyorum. 1980 öncesinde sosyalistlere hep CHP ihanet ederdi. Bugün bu geride kaldı. Ancak, CHP'nin yerini Türk-İş veya KÇSKK üst yönetimi aldı. Kurumların ihaneti olmaz. Her ne kadar üst yönetim gibi bir daraltmaya gidilse bile, ihanet ancak tekil şahıslar nezninde kullanılacak bir nitelemedir. Kişi veya kurumun ihanetinden söz edildiği halde, o kurum içinde bunu ciddiye alan olmuyorsa tümünü hain veya kandırılmış ilan etmek dışında bir yol kalmayabilir. Böyle bir anlayış hiç hedeflemese de düzenin ayakta kalmasını sağlayan kimi kurum ve ilişkilerin gölgelenmesine yarayabilir. Tekrarlıyorum: Toplu ihanet olmaz.

Öncelikler sıralaması ve zamanlama

Türkiye sosyalist hareketinin bölmeleri arasındaki ayırım teorik-politik ve programatik temellidir. Bu üçlüyü birbirinden ayırmak olanaklı olmasa bile, bugün için teorik ve programatik olarak belli netlikler, yakınlaşmalar vardır. Bugün çatallaşma daha çok politik ayrımlara dayanmaktadır. Aynı topraklarda yaşayan teorik ve programatik olarak birbirine yakın olan ekiplerin iş politika yapmaya gelince ayrı düşmeleri öncelikler sıralaması ve zamanlama konusunda farklı kurgulara sahip olmasından kaynaklanıyor.

Öncelikler sıralamasının eldeki kadrolara bakılarak yapılması, sosyalistleri politik alanda Marksist yöntemden uzaklaştırıp pozitivistin kısıyına getirip bırakıyor. Oysa, Marksistlerin ilk sorusu neyi yapabiliriz değil, ne yapmalıyız olmalıdır. Her öbeğin elindeki kadrolara bakarak saptadığı hedefler de doğal olarak eksikli ve zaafly oluyor. Neyi yapabilecekse onu öne çıkarıyor. Bu durumda gündemden düşen ülke düzeyinde politika yapmak oluyor.

Bütünsel bakış, olguların alt alta sıralanmasını aşan bir hedef ve eksen etrafında yeniden sistemleştirmeyi zorunlu kılıyor. Bugün sosyalistler arasında birbirine programatik ve teorik olarak yakın olanların ayrışlarının, daha çok politik alanda ortaya çıktığı saptaması doğruysa, sosyalistler arası diyalog ve polemiklerin öncelikler sıralaması ve zamanlama konularında odaklanması benzer ve farklı yönlerin daha net ve hızlı bir biçimde ortaya çıkmasını beraberinde getirecektir. Bu anlamda da ön açıcı olacaktır. Politikayı öne çıkarmak, kesinlikle teori ve program tartışmalarını önemsizleştirmez. Ancak, sosyalist hareketin kadrolarının ortalamasını ve ihtiyaçlarını bir kenara bırakmamak gerekiyor. İleri ve geriliğinden bağımsız olarak Türkiye'de programlar hak ettikleri ilgiyi göremediler. Sosyalistler arasındaki programatik tartışmalar belli kısırlıkları aşamadı. Politikayla bağı kurulamayan program tartışmaları doğal olarak bir sınıra gelir ve kendini tekrar etmeye başlar. Bu nedenle, program tartışmasında bu alandaki kısırlığı aşmanın ve programı hak ettiği yere tekrar koyabilmede tartışmaların politik alanda yoğunlaşması bir yol olabilir.

Öncelikler sıralaması ve zamanlamanın birbirinden ayrı düşünülmesi olanaklı değil. Biri düştü mü diğeri de gündemden düşüyor. Boşalan alanı ise apolitizm ve ahistorisizm dolduruyor. Bu ikili de birbirinden koparılamıyor. Biri diğerini besliyor. Söylediklerimi Türkiye'de yürütülen kimi tartışmalarla daha fazla açabileceğimi düşünüyorum.

Gündemden düşen bir tartışma : "Nasıl bir sosyalizm"

Tartışmayı başlatanların bile gündemlerinden düşürdükleri "Nasıl Bir Sosyalizm" tartışmasını hatırlatmak da nereden çıktı diye sorulabilir. Hatırlatmanın amacı kesinlikle tartışmayı kaldığı yerden sürdürmek değil. Tartışmanın başladığı dönemde, başka yoldaşlarım gibi ben de sorunun bu şekilde konulmasının ahistorizm olduğunu ve beyin jimnastigi yapma dışında sosyalist harekete apolitizm taşınması dışında hiçbir getirisinin olmayacağını düşünüyordum. Bugün de bu düşüncem değişmiş değil.

Teorik olarak ileri bir noktadan bakmanın mutlak getirileri vardır. Ancak sosyalizmin kuruluşu, teorik bir sorun olmanın ötesinde somut durumun somut tahlilinden bağımsız düşünülmesi olanaklı değildir. Devrimin kendisinin ve sonrasının çözmek için sosyalistlerin önüne koyacağı nesnelliği şimdiden kestirip o dönemde atılması gereken adımları şimdiden tartışmak mümkün değildir. Eğer durum bu olsaydı işimiz çok kolaylaşırdı. Hep birlikte gerekirse bir yıl bir yerlere kapanıp tartışır ondan sonra da sokaklara çıkardık.

Kurtuluş bu tartışmanın muhasebesini yapmalıdır. Muhasebenin içeriğe yönelik olması mümkün değildir. Yöntemini tartışmalıdır. "Nasıl bir sosyalizm" tartışması birilerinin sosyalizmden vazgeçmesi dışında hiçbir sonuç vermemiştir. *Kurtuluş* bu tartışmanın olumsuz sonuçlarına bakarak bugün kendini net olarak ifade etmekten sakınıyor. Yine bu nedenle sürekli olarak mutabakatlar öne çıkıyor. Tartışma her zaman bölmez. Tartışma aynı zamanda benzerlikleri de ortaya çıkarır. Netleşmekten sakınıp sürekli mutabakatları kullananlar hem siyasi hem de örgütsel olarak her geçen gün daha geri bir noktaya çekilmekten kurtulamazlar. İmajı bir kenara koymak gerekiyor. Kendilerinin de Leninist olduğunu söyleyenler bugün net bir Marksist kimliği öne çıkarmanın safları böleceğini düşünüyorlarsa bunun nedenlerini açık açık ortaya koymak zorundadırlar. Evet Marksizm böler. Hem de tam ortadan ikiye böler. Marksizme sahip çıkanlarla çıkmayanları. *Kurtuluş*, bugün aklının yarısı YDH içindeki eski yoldaşlarında olup ortalıkta "çağdaş sendikacılık" dersleri verenlerle günümüzde Leninizme sahip çıkmadan Marksist olunamayacağını düşünenler arasında tercihini yapmak zorundadır. Bu tartışma "nasıl bir sosyalizm" tartışmasına benzemeyecektir. Beyin jimnastigi değil, kaçınılması olanaklı olmayan gerçek bir tartışmadır.

Amorflaşmış bir topluluğun yapacağı tartışma ise verimli ve birleştirici bir şekilde sonuçlanabilir. Tartışmanın ertelenmesi tartışmanın kendisini ortadan kaldırmaz. Hiçbir ülkede Marksist kimliğin eritilmesi "ütopya"nın yakınlaşmasını sağlamadı. Tam tersine, "Ütopya"dan vazgeçilmesini beraberinde getirdi. Marksistler için bir kimliğin korunmasından bağımsız olarak birliğin önemi olmadığı gibi, kimlik dendiğinde aklına bölünme dışında birşey gelmeyenlerin inandırıcılığının da bir sınırı vardır.

Kimliğin sönümlenmesi ile bir tartışmanın sönümlenmesi birbirinden farklıdır. Kimlik sönümlendiğinde ortada ne birlik ne bölünme ne de mutabakatlar kalmayacaktır. Tarih olmak değil, bu ülkede tarihi yazmak gibi bir iddiamız olacaksa kimliklerimize sahip çıkmak zorundayız.

Gündemden düşmesi gereken bir tartışma: Stalin dönemi

Önce Stalin ve Stalin dönemine nasıl baktığımı açmak istiyorum. Geçmiste olduğu gibi bugün de Stalin'den söz etmeden Bolşevizm, Ekim Devrimi, sosyalizmin inşası ve anayurt savunmasından söz edilemeyeceğini düşünüyorum. Bu söylediğim belli dönemlerde bolşevik olmakla birlikte dönem dönem yolları ayrılan Troçki, Kamanev, Buharin ve daha birçok Ekim önderi için geçerlidir.

Ortada bir Leninizm varsa bu Lenin'in, Ekim Devrimi'nin tartışmasız önderi olmasından değil, Lenin'in Marksizme yaptığı evrensel ve bu anlamda bugün de geçerliliğini koruyan katkılarından dolayıdır. Leninizm ve Bolşevizmin bir ve aynı şey olmadığı biliniyor. Stalin hem bir bolşevik hem de bir Leninisttir. Stalin'siz bir bolşevizmden söz etmek saçmalık olmasına karşın, Stalin'siz bir Leninizm olanaklıdır. Stalin, Leninist örgüt teorisinin Rusya topraklarında yeniden üretimi sırasında oluşan bolşevik tarzın tartışmasız en önemli simalarından biridir. Bu tarzın sahiplenilmesi veya eleştirilmesi durumunda bile değişmeyen Stalin'in konumudur. Ama hepsi de bu kadardır.

Türkiye sosyalist hareketinin her bölmesi, 1980 sonrasında yeniden konumlanış sırasında kendinden önceki tarihi de yeniden yazmak gibi bir zorunlulukla karşı karşıyayken doğal olarak Stalin ve Stalin Dönemi'ni de tartışmak zorundaydı. Türkiye'deki Troçkist hareket, glasnost ve perestroyka rüzgarıyla yaklaşık olarak aynı döneme denk düşen Türkiye sosyalist hareketinin kendini yeniden kurması sırasında Stalin dönemine ilişkin tartışmalarda yakaladığı popülerliği politikaya tahvil edememiştir. Nedeni ise çok açıktır. Stalin bir rus Marksistidir. Stalin'den yola çıkarak Türkiye'de atılacak adımların bir sınırı vardır. Politika alanında tüm açılımlarını olumlu ya da olumsuz anlamda Stalin ve Stalin dönemine endekselemenin gideceği yer apolitizm oluyor.

Akademik kaygıların ötesinde siyasi bir misyon yüklenenlerin bolşevizmi tekrar etmenin ötesinde, leninizmi yeniden üretmek gibi bir kaygıları varsa sıralama konusunda daha dikkatli olmaları bir zorunluluktur. Rus marksistlerinin bundan sonraki herhangi bir kalkışmasında mutlaka Stalin de olacaktır. Bir döneme kendi adını veren Stalin'in Rus komünistlerinin konumlanışında yeri önemli olacaktır. Sovyetlerde bugün kaybedilen sosyalizmin kazanımlarının Stalin'le özdeşleştirilmesini veri olarak kabullenmek bir siyasi zorunluluktur. Bolşevizm, Leninizmin bir türevidir. Rus marksistlerinin yaşadıkları toprakların çözmeleri için önlerine koyduğu problemlere verdikleri reflekslerin toplamıdır.

Bugün Rus komünistlerinin bolşevizmden alacağı çok şey vardır. Rus komünist hareketi bolşevizmin yeni bir baharını yaşamak zorundadır. Bu baharın içinde Stalin de olacaktır. Ekim Devrimi'nin yaratıcısı olan bolşevikler bugün de bir onur olmaya devam ediyor.

Leninizme içkin parti disiplini, iradecilik gibi kavramları duyduğu anda aklına Stalin'den başkası gelmeyinlerin, Stalin'i boy hedefi haline getirmeleri nasıl ki onların önünü açmadıysa, Leninizm dışında bir ayrı Stalinizm olmadığını haklı olarak savunmaların benzeri tartışmalarda Leninizm içinde bir parantez olan Stalin'den yola çıkarak cevap üretmeleri doğal olarak ufukları daraltıyor.

Lenin'de ve Leninizmin kendisinde var olan kimi kavram ve tezleri bir kenara bırakarak, tartışmayı Stalin'de odaklaştıranlar "Stalin tuzağı"na düşmekten kurtulamadılar. Bugün de,

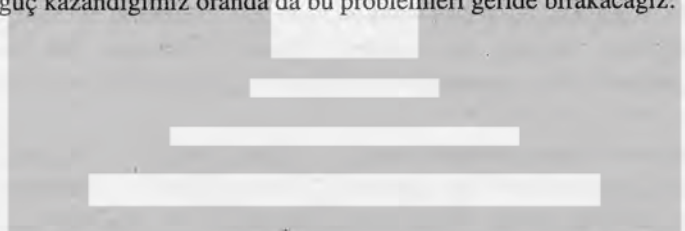
Leninizmi hedefleyenlerin başkalarıyla aralarındaki ayrımı, Stalin dönemine abanarak tarif etmeye kalkmaları durumunda "Stalin tuzağı" güncelliğini koruyacaktır.*

Duyarlılık mı zaaf mı?

Nesnelliğe müdahale edebilecek bir örgütlenmenin yokluğunda, teorik alandan politik alana geçiş doğal olarak sancıları da beraberinde getiriyor. Teorinin besleyiciliğinden yoksun politik adımlar eksen kaymasıyla birlikte kimliklerin eritilmesi tehlikesini yaratırken , politik açılımlardan yoksun teorik faaliyet ise kimliğin korunması adına içine kapanma refleksini canlı tutuyor. Bu iki uç apolitizm noktasında da buluşuyor. Siyasi mücadele de mutlaka belli dönemlerin özel duyarlılık noktaları vardır. Bunların kaçınması ileri sıçratıcı da olabilir. Ancak, bunun bir tarz haline getirilmesi durumunda, bir dönem bunun siyasal olarak sonuçlarını devşirenlerin kendisini vurur. Bu nedenle, özel duyarlılıkları kaşırken dikkatli olmak gerekir. Geçmişte Türkiye solunun en fazla teşne olduğu kolaycılıklardan biri olan, klasiklerin içinden çekilmiş alıntılarla tartışma sürdürme alışkanlığı solun belli kesimlerinde dizginlenmiş durumdayken bu kolaycılığa tekrar geri dönmek gerekir.

Örgütsel faaliyetin doğal olarak içe ve dışa yönelik yüzleri olacaktır. Kimliğe sahip çıkmada ve politik kapsayıcılık alanlarında içeriye ve dışa yönelik mesajların farklı olması durumunda bu, hem siyasal hem de örgütsel olarak imaj şişiriciliğini beraberinde getirecektir. Türkiye sosyalist hareketinin 1980 öncesindeki zaaflarından biri de inanmışlık/adanmışlık duygusunu uzun soluklulukla besleyememesidir. Misyon iddiasız yerine getirilemiyor. Altı doldurulmamış iddialılığın bir süre sonra hırçınlaşması doğaldır. Siyasi hırçınlık, kendi başına bir olumsuzluk olmamasına karşın, bu hırçınlığın politik sonuçlarının devşirilememesi durumunda devreye giren soluksuzluk oluyor.

Saydığım problemlerin farkında olmak, herhengi bir muafiyeti beraberinde getirmediği gibi, beni ve *Sosyalist Politika*'daki yoldaşlarımı rahatlatmıyor. Bunlar "bizim" problemlerimiz. Türkiye sosyalist hareketinin bir parçası olduğunu düşünenlerin problemleri. Bu problemleri "biz" çözeceğiz. Türkiye sosyalist hareketi bu sorunları geride bıraktıkça güç kazanacak, güç kazandığımız oranda da bu problemleri geride bırakacağız.

TÜSTAV

* "Stalin tuzağı" benzetmesi Metin Çulhaoğlu'na ait. Tek ülkede sosyalizm ve benzeri tartışmalarda, Lenin'i bir kenara bırakarak , tartışmayı Stalin üzerinden yürütenlerin doğal olarak bir süre sonra Leninizmle hesaplaşmak zorunda kaldıklarını anlatmak için kullanılıyor. Tarih Türkiye Sosyalizm, Gelenek Yay. İst.1988 s. 86.

SOLDA POPÜLER BEĞENİ EĞİLİMLERİ: ANLAMLAR VE SONUÇLAR...

İsmail EROĞLU

*"Serçelerle iniyor yağmur
Hangisi serçe
Hangisi yağmur"*

M. C. Anday

Bugün, çevremizde kendisini "solda" gören birçok bireye sindiğini gözlemlediğimiz bir durumla karşılaşmaktayız: Popüler değer ölçütlerinin etkisi altında olma ve popüler beğeni eğilimi içinde bulunma. İkisi hem birbiriyle bağlantılı hem de kendilerine özel niteliklere sahip bu olguların öncelikle o bireylere, sonrasında o bireylerin oluşturduğu ortam ve pratiklere sorunlar getirdiğini düşünmekteyiz. Bu sorunların görüngüleri, getirileri-götürüleri, üzerinde özenle çalışılması gerekli araştırmaları zorunlu kılmaktadır. Burada popüler beğeni eğiliminin anlamı üzerinde sorgulamalarda bulunmak istiyoruz. Solda olduğunu söyleyen ve böylelikle kendisini 'sıradışı' değerler ve bakışlar ile donatmış olduğunu varsayan bireylerdeki 'sıradan' eğilimin içeriğini belirginleştirmek niyetindeyiz. Bunun için ise 'sıradan beğeni eğiliminin' köklerine girmek gerekiyor.

Başlamadan şunu söylemek erken gelebilir ancak yolaçıcılığı nedeniyle söylemek kaçınılmaz oluyor: **Popüler değerler ne ise ve nasıl yönlüyor ise, genel ve özel anlamda nelere hizmet ediyor ise popüler beğeni de aynı dinamiklerle kuşatılmış ve aynı işlevle donatılmıştır.** Sonunda manipüle oldukları odak, her ikisinin de gelişmiş ve daha insani (yüksek) değerleri 'bayağı' ve 'sıradan' algılatarak onların sahiplenilmesini olanaksızlaştırmaktadır. Bu önemlidir ve yalnız bu gerekçe ile bile tanımlanmak durumundadır.

Popüler değerler içinde kendisini bulabilen ve böylece bir tür "sorgusuz alımlama" (reception) içine giren kitlelere yön önermek ile onun beğenisini kanıksamış olmak, birbirlerini yokedecek denli karşıt yerlerde bulunmaktadır. Yön önerisinde bulunulacak kesimin donandığı değerleri taşıyarak, çok ayrık bir başka yön bildirmenin, içinde sorgulanması gereken sorunları barındırdığını düşünüyoruz. Aklımıza ilkin, ideolojik tahakkümün mitos'tan beğeniye, oradan en gündelik somutluklara dek uzanan alanın tamamına yayılmış olması geliyor. **Yeni görme biçimlerinin** yaratılmış olduğu içinde bulunduğumuz tarihsel süreci yaşamaktayken, bunun çok daha gelişkin ve hemen algılanamaz işleyiş biçiminde olmasının etkileri ile ilgileniyoruz. Karşımıza, yön önerenlerin bu tahakkümden kendilerini hangi dozda ve yetkinlik ile sıyrabilecekleri sorusu dikiliyor. Ve bunu önemli buluyoruz.

Beğeni, ideolojik belirlemecilikte kullanılması durumunda amaca en iyi hizmeti verebile özelliği taşımaktadır. Bir seçimi ve bilgi eksikli tanımlamayı getirme özelliği, onu bu konuda başarılı kılmaktadır. Günümüzün **derinliksiz algılatma**, arka planı görmeksizin tercih etme kültürel işleyişinin en somut biçimde beğenide gözlemlenebileceği ortadadır. Tartışılması yapılmayan ya da en arkalarda bir yerlerde yapılan genel-geçer değerlerin başında "zevk" in geldiği bilinmektedir. O'na gelinceye dek önde çok daha "anamlı" olgular yaşanmaktadır çünkü; bu böyle düşünülmektedir. Biz böyle düşünmemekteyiz. Beğenin, bütünlüğün en önde duran parçası olma özelliğini taşıdığını görüyoruz. Bir bütünlüğü alt etmede ise o bütünlüğün kendisini bize görünür kılan kesitini yok saymanın büyük yanılgı olacağını söyleyebiliriz. İdeolojik tahakkümden sıyrılabilmenin, en azından bunu yapmaya çalışmanın ilk adımının, o tahakküme ilk çeken odağa kapılmadan, onun çekim alanı dışına düşmeyi becermek ile başlaması gerektiği görüşündeyiz. Popüler beğeni eğiliminin o odağa götürücülüğü dikkatimizi çekmekte ve araştırılmaya değer bulunmaktadır. Bu odağa mümkün olduğunca girmeme sorumluluğu ve basiretini en başta göstermesi gerekenlerin de 'yön önerisini yapanlar' olduğunu söyleyebiliriz. Bunu önemli buluyor ve burjuva ideolojik saldırısının gerçekleştiği karşı cephenin bir temas noktasının da burada (beğenide) olduğunu ileri sürüyoruz. Kitlelere gönderilen beğeni ölçütlerini kitlenin sorgulamasını beklemeden önce bizlerin sorgulaması gerektiğini düşünmekteyiz.

Bu çalışma işte bu sorgulamayı yapmaya çalışacaktır.

Beğenin kendisinin, geniş bir iç alana sahip olduğu ortadadır. Çok yaygın olgular üzerinde yer alan beğeni, popüler anlamıyla işleyişini en çok sanatta göstermekte ve etkisi bu alanda daha yoğun olabilmektedir. Sanatsal yaratımlara dönük beğeni içerikli yargılardaki popülerlik 'solda' duran bireyleri gereğinden çok sarmalamıştır diyebiliriz. Örneğin Shakespeare yerine kendi gündelik yaşamını hemen buluverdiği oyunlardan zevk aldığını söylemekle yetinen, ayaklarını yerden kesecek kadar yoğun bir romantizm içeriyorsa eğer şiiri ancak öyle seven ve bol bol şiir yazan, muhtemelen bağlama ile coşan-tatmin olan-biriken, son derece kolay algılanabilen ve yoğun politik mesajlarla doldurularak bunu göze parmak sokarcasına yerine getirmiş fimlerden daha çok hoşlanan vb. 'solcu' tipolojileri dikkat çekmektedir. Daha önce kitlenin hemen her yanına sindiği saptanmış olan bu bakış ve eğilimin 'kitle olmadığı' düşünülen yerdeki bireylerde karşılaşıyor olması ilginç gelmelidir. Biz ilginç bulduğumuz için sorgulama gereği duymaktayız.

Bu zeminde, 'soldaki' bireylerin popüler kimlikli estetik beğeni ölçütleri taşımaları çalışmamızın sorunsalını oluşturmaktadır. Sorunsalın kendini belli ettiği yerin, sözkonusu bireylerin sanatsal olana yaklaşımlarında karşılığın 'derinsizlik' ve 'yüzeysellik' olduğunu söyleyebiliriz. Sanatsal olana yaklaşımlardaki bu derinliksiz ve yüzeysel bakışın genel bir çerçeveleme ile popüler bakışı ifade ettiği ileri sürülebilir. Bu bağlamıyla, kitlelerdeki popüler bakış eğilimi ile 'sol'daki bireylerin popüler bakışlarının ortaklaşmasından söz edilebilir mi? Ve bu sözkonusu ise, bunun anlamı ne olabilir? soruları, yanıtlamak istediklerimiz arasında bulunmaktadır. Bu yüzden öncelikle kitlelerin sanatsal olanı popüler bir bakışla algılamaları ve popüler olanı üretmeleri nerelere, hangi anlamlara gider? diye başlamak yararlı olacaktır. Bu da elbette bütün bunları içinde taşıyan kültür olgusu hakkında bazı verilere değinmekle olabilir.

'Kültür'ün bazı özel nitelikleri

Kültürden söz edilmeye başlandığında hemen tüm yazılı kaynaklarda karşımıza çıkan temel vurgunun, onunla ilgili pek çok tanım ve yaklaşımın varolduğu üzerinde yoğunlaştığı bilinmektedir. Bunun kaçınılmaz olarak söylenmesi gerektiği ileri sürülebilir. Büyük ölçüde farklı taban perspektifleri taşıyarak başlayan kültürü açıklama çalışmaları, böyle bir durumun ortaya çıkmasında rol oynamaktadır. Böylece, gerçekten kaçınılmaz biçimde kültürün çok fazla tanım ve içeriği olduğu kabul edilmelidir. Bununla birlikte, kültürde 'çok anlamlılık' özelliği bulunması ve kültürü kavrama ve açıklama yaklaşımlarının kültürdeki bu anlamlılıklardan bir ya da birkaçını asıl olarak ele alması bu sonucu getirmektedir diyebiliriz. Bu da yine taban perspektiflerindeki farklılıklarla ilintili olmaktadır.

Kültür, alan olarak uygarlık, eğitim, güzel sanatlar, maddi/biyolojik vb. türden kategoriler içinde ele alınabilmekte. Bu alanların temel girdileri ile anlamlandırılabilen kültürün konumuzu ilgilendiren kesiti, estetik (insan/sanat) ile örtüşen yerde bulunmaktadır. Estetikten sözedildiğinde insan ve onun bu (estetik) alanla ilintili kültürel içeriği/boyutu bizim asıl olarak aldığımız kategori olmaktadır. Ancak tüm kategorileri kesen ve köken olarak hepsinin oturduğu zeminde, kültürün "bakmak, yetiştirmek" anlamına gelen Latince "colere" ya da "culture" sözcüğünden geldiğini görüyoruz. Bu, bir yanıyla "ekip-biçmek" olarak da düşünülebileceği gibi 'doğadakinin tersi', 'ondan öte' ve 'gelişkin olan' diye ele alınabilir.

Hemen tüm alanlarda, o alanların girdileri temelinde ele alınabilen kültürün aile, eğitim, sanat, sağlık vb. türden değişkenleri, konunun zenginliği ile ilgili olmaktadır. Ancak bütünüyle insanın eylem olarak içinde bulunduğu etkinliklerin/oluşların toplamını kapsayan kültür kavramının genel kimliği için söylenebilecek saptamalar doyuruculuktan uzak görülmektedir. Çünkü tüm değişkenleri ilgilendirmesi için yapılacak bir tanımlamanın bir ya da birçok değişkenin temel içeriği yerine temel olmayan bir yanına uygun düşmesi durumu sözkonusudur. Oysa bir alanda yapılacak bir sorgulamada işlevsel olması isteğiyle düşünülen kültürün anlaşılması seçimi, daha çok o alana cevap verecek bir tanımlı zorunlu kılmaktadır. Örneğin "insani olan her şey" in kültür olarak ele alınmasının kültürün estetik için anlamı ve açıklama getirici yanıyla ilgili çok şey anlattığı söylenemez. Oysa biraz daha alan içine düşen boyutu içerecek biçimde bir tanıma ulaştığımızda bu kez ele aldığımız alanın dışına yönelik eksik kalınabilmektedir: "Kültür, her şeyden önce, insanın (toplum da içinde olmak üzere) doğayı değiştirici etkinlik süreci ile bu sürecin ürünleri ve sonuçlarıdır. Dolayısıyla kültür, insanın bu yaratıcı etkinliği yoluyla, yani insani emek yoluyla üretilmiş maddi ve manevi değerler ile insanın özgüçlerinin bu değerler içinde nesnelleşmesini içerir. Bu da, insanın kendi bir ürünü olduğu doğayı (toplumu) insani kılışı demektir. Yani kültür, insanın kendisiyle birlikte doğayı da insanileştirmesi sürecidir."¹ Ancak bu saptama verilerinin büyük ölçüde sanat alanına ait kültürel işleyişi ilgilendirdiği ortadadır. Örneğin sağlık ve hastalığı ilgilendiren verilerin elde edilmesinde işe dönük yararı büyük olamamaktadır. İşte bu vargılar ışığında kültür için genel-geçer bir kimlik tanımlaması yerine açılım sağlayıcı ve alan içi işlevsel olabilmesini getiren yaklaşım daha anlamlı ve geçerli olacaktır diyebiliriz. Buradan bakıldığında tüm boyutları saklı olacak biçimde, hem o boyutlarıyla ilişkilendirilebilecek hem de asıl içeriğimize (estetik) uygun düşecek; kültürü işe dönük yere oturtacak kavrayışlardan asıl aldığımızı toparlayarak şöyle formüle edebiliriz:

Kültür temel kurum ve değişkenleri olarak söylenebilecek öğelerini birbiriyle ilişki içinde tutan, onların ilişkilerinin çerçevesini kuran, her şeyi birbirine benzer hale getiren, kendisinden öncekileri, yaşanmış süreci yorumlayıp harekete katan, kendi öğelerinin belli bir erek doğrultusunda egemen düşünceler, egemen ilişkiler halinde sunulması olanağını taşıyan ve bu arada, daima sınıf çatışmalarının içinde kendi karşıtlarının doğuşuna yol açan, bir başka sınıfın alttan gelen egemenliğinin bir ögesi olarak gelişme potansiyelini barındıran bir toplumsal olgu...² Bu olgunun bir ilişkiler ağı, devindirici içerik taşıyan dinamik bir kapsama sahip olduğu düşünülme durumundadır. Böylece *popüler estetik* gibi toplumsallık içeren ve özel değerler bütünselliği taşıyan tüm oluşum ve değer oluşturmaları kültürün hareketliliği içinde 'dönüşen-etkilenen-dönüştüren' bir yerde görebiliriz. Öyle ki, bir genellemeye gidilirse öz olarak kültürün tarihsel dönüşümü-hareketliliği sosyal yapıyla var kılıp onun biçimini etkileyen ve belirleyici nitelikler taşıyan insani etkinliklerin tümü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu özelliklerinden yola çıkarak yorumlandığında, bireylerin reel dünya karşısında kendilerini bulmak istedikleri yer, görmek istedikleri konum vb. ile ilgili görüşleri, kültür yaşamaları sonucunda oluşmaktadır diyebiliriz. Çubukçu'nun ifade etmiş olduğu gibi bireylerin örneğin bir çalışma günü sonunda ve yeni bir çalışma gününe başlamadan önce, düşünülen ve yapılabilecek herşey yalnızca o günün deneyimlerinden ibaret değil, o güne dek biriktirilmiş alışkanlıklar ve o bireye aktarılan bilgiler-deneyimler, ilişkiler nesnelerin ve olayların bağıntınlığı, bu bütünlük ve bütünlüğün çelişmeleri, gündelik hayatı kavrayan, gündelik işler sırasında herkesin bir biçimde kendi düşüncesi ve davranışını düzenlerken başvurmak zorunda kalacağı bir tür çıkarsama yapacağı tümel bir 'referans' sistemi gibi durur. Bu boyutu üzerinde durularak bireyin etrafındaki dünyayı "olduğu gibi" değil "usunun ona verdiği imkanlarla sınırlı olarak" algılayabildiği gerçekliği (Plamenaiz 1970: 32,33) ile kültürdeki insana değer katma yanının ideolojiyle yan yana düştüğü ileri sürülebilir. Bireyin "usunu" sınırlayan pek çok olgu yanında, onu sınırlama ve çalışma verilerini oluşturma etkisiyle kültürün ideolojik kimliğe şekil verme durumu vardır. Kültürün böyle bir yapıtıcılığı taşıyor olmasının en önemli gerekçesinin ise ondaki "referans sistemi" olabilme; bireyin davranışa dönüştürdüğü düşünce dizgelerinin kurgulanmasında yüksek paya sahip olmasında varolduğunu söyleyebiliriz.

'İnsanların, düşünen ve olup bitenlerin anlamını kavrayabilen, onları kendi iç mantık dizgeleriyle algılayabilen canlılar' olduğu ve olanların anlamını kavrayıp onları kontrol etme yetisine sahip olmalarından söz edebiliriz. Bu noktada aynı saptamayı, kültürün ideolojinin oluşma sürecinde değer oluşturma-etkileme özelliği de düşünülerek yeniden şöyle söylemek mümkün olabilir: **İnsan, dış dünyaya, kendisi dışındaki yaşama dönük bilinç-düşünce ve değerlerini o yaşamla girmiş olduğu ilişki sonucunda oluşturmaktadır. Bu ilişkiler bütünlüğü onun kültürü olmakta ve kültür sayesinde insan dönüştürmekte ve dönüşmektedir.** Bu sürecin diyalektik boyutu içinde birbirlerini var kılma; birbirleri üzerinde şekil verme, çalışma biçimi belirleme etkisiyle; böyle bir etkileme-belirleme ilişkisinde rol üstlenme yanılarıyla kültür ve ideolojinin birbirlerinin yakınında olduğunu; çoğu kez örtüştüğünü ve ilişki içinde bulunduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, kültüre ait nitelikleri taşıyan alanlar hatırlandığında kültür için "... bütün öğelerin toplamından başka, onlarda olmayan niteliklerle ortaya çıkan bir dizge..."³ olduğundan söz edebilmemiz, ideoloji (düşünme dizgesi) ve kültürü yakınlaştırmaktadır.

Bireyde düşünce dizgesinin nasıl oluştuğu üzerinde durduğumuzda konunun daha da aydınlanacağı düşünülebilir. Bu gerekçe ile bireyin değerlerinin oluşumunda dış dünya ile nasıl bir ilişki içine girmiş olduğu ile ilgili birtakım temel olgulardan söz etmekte yarar bulunmaktadır.

Bireyin değerlerinin oluşumunda bazı temel kavramlar

Bireyler, kendi yaşam ortamlarını, bu ortamı kuşatan realiteyi taraflı ve daha öne olmuş ölçütler kılavuzluğunda algılamakta ve yorumlamaktadırlar. Bu durumun her zaman ve koşulda yoğun olmadığını, özellikle edilgen kaldıkları bazı zamanlarda bunun daha dolaylı karmaşık bir içerikle gerçekleştiğini söylemek zorunluysa da bir genelleme ile nihai olarak geçerli olduğu ileri sürülebilir. Bu taraflılık ve ölçütlülüğü bir "pratik" olarak kavramak, öyle tanımlamak mümkün olabilir.

Birey, bilgileri ve değerlerinin insanın kendisi dışındaki doğal ve toplumsal yaşam süreci içinde ortaya çıkan mesaj içerikli pratiklerin deneme-sınama yoluyla teorileşmesi üzerinde yükselmesi sözkonusudur. Önce algısal aşama içinde bulunan bireyin bu aşamada yerine getirdiği şey kendisinin dışı ile bağlar kurmak ve nesnelliğin farkına varmaktır. Bunun bir yanıyla duysal olanaklarımızın dışımıza yönelik doğal tepkime içine girmesi olduğu düşünülebilir. Bu ilk doğal ilişki kendisini "ussal" olan ve tanımlamaya olanak veren bir aşamaya bıraktığında süreç kültürel bir kim kazanmaya başlamaktadır. Çünkü algısal olan evreden "ussal" evreye geçişle bir çözümleme ve bireşim süreci içine girilmiş olmaktadır, ki bununla bireyin iradi, kendi bilincine dönük tanımlama-sorgulama aşaması gözlemlendiğini söyleyebiliyoruz. Birey bu evrede daha önce hiç bilmediği ya da yüzeysel çizgide farkında olduğu bir etkinlik alanına ait bilgi üretimi ve tanımlama içine girmektedir. Bu tanımlama sürecinin ham veriler içinden yeni bir adlandırma, değer biçme vb. biçimde olması mümkündür diyebiliriz. Ancak onun da dışında büyük ölçüde bu sürecin işleyişi gelenek, ahlak, duysal ölçütler-tercihler, inanç vb. "sosyal bilinç biçimleri" üstünde yükseldiği görülür. Bunlar tümüyle bireyin doğal ve sosyal çevresine dönük, kendisi için seçmiş bulunduğu değerlerin hareketini göstermekte ve bilinci devreye sokmaktadır. Bu bilincin yanılsamasız olduğu söylenemez. Ne var ki sonuçta birey bir seçim gerçekleştirmekte ve görüş biçimine göre tanımlama ve değer vermeyi yerine getirmektedir. Bu görüş biçiminin ve değer ölçütleri silsilesinin karmaşık bir arka plana sahip olması gerçeği ile yerine gelmiş olması durumu çelişmemektedir. Bireyin katılmış olduğu algılama-yorumlama vb. süreci bir değerlendirmeyi getirdiğinden, yapılan değerlendirmenin ideolojik kimlikli, sürecin kendisinin kültür içerikli olduğu söylenebilir. Gerek ideolojilik taşıması gerek kültürle bağlantısının kompleks bir oluşumu açığa çıkardığı ileri sürülebilir. Bu komplekslik içinde olup-giden bilinç, değerlendirme yargılama vb. olmaktadır. Kültür için bilinç ve insan iradesi ne kadar zorunluysa ideoloji de aynı olguların zorunlu olduğu bir değerlendirmedir. İdeolojideki bu zorunluluk aynı zamanda bireylerin içinde yaşadıkları dünyayla, doğa, toplum ve diğer insanlarla ilişkileriyle ve "siyasal, ekonomik etkinlikler de içinde olmak üzere kendi etkinlikleriyle ilgili olmaktadır."⁴

Bu etkinlikler, ilişkiler vb. tamamen kültür için söylenmek durumunda olan öğeler ve içerik elemanlarından oluşmaktadır diyebiliriz. Bunu şu biçimde ifade etmek daha açıcı olabilir:

"Gelenekler, ahlak, estetik, duyuş tarzları, din, ideolojiler, hukuk, kısaca bir bütün olarak sosyal bilinç biçimleri, dünyayı kendilerine özgü kavramlar yoluyla yeniden üretmenin araçları olarak tanımladıklarında, bunların hepsini en genel anlamda birbirine "benzeten", bir iç çizgi ile birleştiren, ama kendisini herhangi bir biçimde tek bir parçaya, bütünlüğün tek bir ögesine indirgeyemeyeceğimiz, doğrudan ve belli bir nesne halinde kendisini hiçbir zaman göremeyeceğimiz bir tür "mantık"; işte kültürü genel ve etkin kılan şey budur. Belli bir toplumda, belli bir tarihsel dönemde, özel ulusal ve tarihsel koşullar içinde her bireyin, doğaya ve topluma *hangi kavram ve imgelerle bakacağını, hangi toplumsal etkilere hangi ölçüler içinde, genel olarak, nasıl tepki göstereceğini belirleyen, nasıl düşüneceğine yön veren, koşullayan* (a.b.ç.) bir "biriktirilmiş etki" bütün bu ögelerin bütünlüğünde içerilmiş olarak bulunur."⁵

Bütün bunlar ile kültürün, ideolojinin işleyişinde, ideolojinin oluşup değer belirlenmesinde, sürece damgasını vuran bir olgu ve etkinlikler bütünlüğü olduğunu söyleyebilmekteyiz. Kültürün kimliğine ait verilerin dökümüne baktığımızda görülen bu olmaktadır.

Aynı saptamanın ideoloji kavramına bakıldığında da doğrulanıyor olması dikkat çekicidir. Bu konuda Nicos Hadjinicolaou "Sanat Tarihi ve Sınıf Mücadelesi" (1987) adlı çalışmasında özellikle görsel ideolojiye ait değinme ve yordamaları arasında ideoloji için şöyle söylemektedir:

"İnsanlar, tıpkı ekonomik ve siyasal etkinliklere katıldıkları gibi dinsel, ahlaksal, estetik ve felsefi etkinliklere de katılırlar ve onların ideolojileri, geliştirmiş oldukları düşüncelerin, değerlerin ve inançların görece bir tutarlı dizgesinden oluşur... Gerçekte insanlar ideolojilerinde, yaşamda aldıkları yerleriyle gerçek ilişkilerini değil, bu ilişkiyi görüş biçimlerini dile getirirler. Bu da *gerçekçilikle* (a.b.ç.) biri gerçek, öbürüyse imgesel olan ikili bir ilişkiyi gerektirir. Böylece ideoloji kişilerin 'kendi dünyaları'yla olan ilişkilerini simgeler. İdeoloji *kişilerin gerçek varoluş koşullarıyla* (a.b.ç.) olan güncel ilişkisiyle simgesel ilişkisinin zorunlu bir bütünleşmesini ifade eder. İdeolojide güncel ilişkiyi belirleyen imgesel ilişkidir, bir gerçekliği betimlemekten çok... bir istenci, bir umudu ya da özlemi dile getirir."⁶

Bunun ardından aynı yerde söylenen ideolojinin tek başına bilgilerin, düşüncelerin vb. ilksel biçimlerini kapsamadığı bununla birlikte mitoslara simgelere, beğeni, biçem, moda; kısaca toplumun tüm yaşam tarzına dek uzandığı vurgusu ile ideolojikültür bağlantısı desteklenmiş olmaktadır.

İdeolojinin bir kavram olarak günümüze dek nasıl ele alındığı ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında da onun hemen tüm ele alınış biçimlerinde kültür kavramı içine girdiği bulunan olgulara değinilmiş olduğu saptanabilmektedir.⁷ Bundan hareketle özellikle çalışmamızı ilgilendiren boyutuyla kültürün ideoloji oluşturmada veri gönderme, yargı yönlendirme ve bir bütün olarak "referans" olma yanı sıra ideolojiye kaynaklık ettiğini söylemek mümkündür.

18. yüzyıl sonlarında ve 19. yüzyıl içinde Avrupa'da sosyal hayatı-beğeniye etkileme ve belirleme yönündeki gelişmelere baktığımızda da kültür ve ideoloji kavramlarının öne çıktığı ileri sürülebilir. Biri kültürel gerçeklik, diğeri gerçekliği tanımlama ve görme biçimi (ideoloji) olarak bu iki ortak kökenli olgu, birey ve toplum yaşamını belirleyen dinamiklerce kuşatılmış ve onların belirlenim alanı içine girmiş olmaları yüzünden bu mer-

kezli sorgulamayı yitirmeden incelemek yararlı olacaktır. Bu gerekçeyle Avrupa'nın sözü edilen zamanlarına örneğin sınıfların ve toplumsal katmanların karşılıklı konumlanışları tanımlanmamadan bakılması durumunda onunla bağlantısı bulunan olguların özsel niteliği kaçırılmış olabilir. Konumuz içinde yer alan popüler estetik, içinde kültürel kimlik (popüler) ve ideolojik değer (estetik) bulundurma yanı sıra toplumsal oluşum dinamikleri kavranarak çözümlenip tanımlanabilme özelliği gösterir diyebilmekteyiz. Çünkü gerek kültür gerekse ideoloji bu dinamiklerin kuşattığı olgular olmaktadır. Biri insana ait etkinlikler bütünlüğü, diğeri bu etkinliklerin çağrışımları ile şekillenen kültür ve ideoloji gündelik yaşamın işleyiş özü ile doğrudan ilintiye sahip görülebilir. Gündelik yaşamın işleyiş özü ise bizi yukarıda vurgulanan dinamikleri algılamaya yöneltmektedir. Gündelik yaşam; insanlar ile insanlar arasında, insanlar ile doğa arasında ve insanlar ile onların üretmiş oldukları nesnellik (çevre) arasındaki ilişkiden oluşmakta denilebilir. Onun özünün yaşamın maddi boyutu içine denk düşmesi böyle bir yönelimi zorunlu kılmaktadır. İnsan ve onun tüm etkinliklerinin kültürel bir kimliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. İnsanın kültürü ile şekillenen ideoloji ise ucu estetik değer ve tercihlere dek uzanma özelliği taşımaktadır. İnsanın kültürü nasıl işliyor ve deviniyorsa ideoloji de öyle kurulup şekilleniyor demek yanlış olmamaktadır. Popüler estetik kültürel/ideolojik boyut içermesi ile bu işleyişi kavradığımızda daha anlaşılabilir olacaktır.

Popüler estetik kavramının tarihsel kökleri 18. yy. sonları ile 19. yy. içine denk düşen kültürel içerikli gelişmelere gitmektedir. Bu süreç göz attığımızda gelişmelerin aşağıdaki çizgiyi izlediğini görüyoruz.

Avrupa'da popüler estetik olgusunun ortaya çıkışını hazırlayan gelişmeler

Feodal toplumun yıkılmaya başlaması ve tüm kültürü ile birlikte dinamizmini yitirmeye geçişle beraber modern burjuva toplumunun uç vermeye koyulduğu söylenebilir. Bu sınıf (burjuvazi) gerçekte orta çağın serflerinden, ilk kentlilerin ayrıcalıklı kentlileri olarak görülmeye başlandı diyebilmekteyiz. Sözü edilen ayrıcalıklı kentlilerin burjuvazinin ilk ögeleri olduğu görülmektedir.

Tarihsel kökleri feodal toplumun içine (ortaçağ) dek giden bu sınıf asıl olarak kentsoylu oluşu ile diğer sınıflardan ve topluluklardan ayrışma göstermiştir. Gelişen teknoloji ve üretime katılan yüksek olanaklar feodal sınıfın kendine özel üretiminin (sisteminin) ona yüksek rant yerine olumsuzluk getirmeye başlaması ile bu iki sınıf arasında karşılıklı konumlanışın görülmeye başladığı söylenebilir. Burjuvazi kentsel içerikli olma yanı sıra teknolojiden daha çok pay edinme olanağı ile gelişmiştir diyebiliriz. Kendi gelişimi yükselirken "bütün üretim araçlarındaki hızlı iyileşme ile, son derece kolaylaşmış haberleşme araçları ile, bütün ulusları, hatta en barbar olanları bile uygarlığın içine" çekmeye başladığı saptanabilmektedir.⁸

Bu denli yayılma ve etkilileşme özelliği göstererek gelişen burjuvazinin önündefeodal yaşam biçimi, onun siyasi hayatı belirleyiciliği çelişki oluşturarak engele dönüşmüştür diyebiliriz. Aslında çelişen eski hayat tarzı ile yeni hayat tarzı ve onların temsil ettiği sınıfların birbirlerine yönelik konumları olduğu söylenebilir.

Bu iki sınıftan feodal olanı toprağa bağımlı bir işleyişin var ettiği, diğeri ise (burjuvazi) makineleşme-sanayi ile gelişme gösteren bir içerik taşımaktaydı. Bu gerekçeyle sürmekte

olan çelişmenin sanayi devrimine doğru yol alınışının görülmesi söz konusudur. Çünkü ilerleyen sınıfın varolmasını, gelişip serpilmesini mümkün kılması yanıyla da sanayinin yeni olanı destekleme özelliği olmuştur. Böylesine bir yönelişin ardından sanayi devriminin başladığı yer olarak görülen topraklar Avrupa'nın İngiltere'si olmuştur. Bu süreç ile sanayinin yaygınlaşması, diğer ülkelere yayılma göstermesi ve sınıfların iktisadi düzeydeki konumlarında siyasi (yasa koyucu) değişiklik gereksiniminden yükselen gerilim ile Fransız İhtilali 18. yüzyıla damgasını vuran 19. yüzyıla sarkma gösteren gelişmeler olmuştur.

Fransız ihtilali'nin sınıflararası çelişmede, sınıfların birbirlerini yoketmek üzere uzlaşmaz noktaya erişmiş olmaları aşamasını ifade ettiğini, onu sembolleştirdiğini söyleyebiliriz. Bu ihtilalin sembolleştirdiği yeni sınıfsal konumlanışa ait süreci açmanın konumuza ışık tutuculuğu söylenebilir. Bu yolla popüler estetiğin ürettiği yaşam tarzına ait gerek kültürel gerek ideolojik verilerin daha iyi netleşeceğini söyleyebiliriz.

Öncelikle söz konusu sürece bir sınıf hem yaşam tarzını belirleme hem gündelik yaşamın işleyişinde yeniden yapılandırma yanıyla damga vurmuştur diyebiliriz. Bu sınıf burjuvazidir ve zenginliği ifade etmektedir.

Burjuvazi çeşitli katlarıyla zenginleşmektedir. Yüksek maliye, ticaret ve sanayi burjuvazisinden, orta ya da küçük ticaret burjuvazisine ve kimi bağımsız zanaatçılara değin böyledir bu... Git gide büyüyen kentte her boydan dükkancı ve girişimci çoğalmaktadır. Özellikle bina yapımı ve onun yaşattığı yığınla meslek, kentsel yenileşmenin başlıca yararlanıcılarıdır... Bu zenginleşme, *kültür alanında*, nitel bakımdandır da. Lüks *nesneler*, *kültürel nesneler tükekimi* (a.b.ç.) burjuvaziyi git gide çekmektedir kendisine. XVII. yüzyıl kentinin çerçevesi dar ilgilileri, ulusal boyutlar kazanmaktadır. Bu kaynaşan sınıfın çocukları kolejlere gitmektedir...⁹

Bu görünümle, yeni sınıf burjuvazinin yaygın boyutta kültürel eğilimleri ile farklılaşma gösterdiğini söyleyebiliriz. İktisadi yanıyla, alım gücü ilerleyişiyle 'yüksek' olarak ifade edilen ince ve elit sanatı sahiplenen, onu destekleyen ve eline alan sınıf burjuvazi olmaktadır. Örneğin müzik sanatında karşımıza çıkan çalışma biçimlerinden oda müziği türünün burjuva sınıfının yükselişine paralel biçimde 18 yüzyıl içinde çoğalıp tercih edilir konuma yükselmesinden söz edilebilir. Müzik sanatında görkemde eksilme, ancak üretimde çoğalma içine girilmesi söz konusu olmuştur. Bu durumun, yani burjuvazinin eline alma yoğunluğu yüzünden onun beğenisine dönük yoğun üretim ve 'erişilmekten eksilme gösterme' yönelişinin diğer sanatlarda da karşılaşıldığını söyleyebiliriz.

Kapitalizm-burjuva sınıfı ve sanat ürünlerinde metalaşma süreci

Bireylerin tarih boyunca yaşamları içinde birtakım ilişkiler içerisinde bulunması söz konusudur. Bu ilişkilerin temelde insanlarla insanlar, insanlarla doğa ve yine insanlarla onların oluşturduğu nesnel çevre-ortam-gerçeklik arasında gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bütün bu ilişkiler silsilesi içinde bireylerin toplumsal yaşamında yapısal dönüşümlerin gerçekleşmesine yolaçan ve bireylerin yukarıda bildirilen temel ilişkilerinin herbiriyle örtüşme, onları kapsama özelliği gösteren özel bir ilişkiden söz edebiliriz. Üretim ilişkileri kapitalizmin gerek bir iktisadi sistem gerekse onun üzerine yükselen toplam yaşam tarzını oluşturma yanıyla bu –üretim ilişkileri– olgusu ile kavranabilir olduğunu söyleyebiliriz.

Üretim ilişkilerinin, üretici olan güçlerle –ki biz bunların üretim araçları ve onu kullananlara ait bireylerin emeklerinden oluştuğunu görüyoruz– çelişerek karşıtlığa düşmesinin toplumsal yapının hareketliliği ve dönüşmesini getirdiği söylenebilmektedir.

"Sürdürdükleri toplumsal üretimde insanlar, kaçınılmaz ve kendi iradelerinden bağımsız belirli ilişkiler içine girerler; bu üretim ilişkileri onların maddi üretici güçlerinin belirli bir aşamasına karşılık düşer. Ssu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun ekonomik yapısını, yani hukuki ve siyasal üst yapıların üzerinde yükseldiği ve toplumsal bilincin gene belirli biçimlerinin karşılık düştüğü gerçek temeli oluşturur. Maddi amdaki üretim tarzı, yaşamın toplumsal, siyasal ve manevi süreçlerinin genel karakterini de belirler. Toplumda var olan maddi üretici güçler, gelişmelerinin belirli bir aşamasında, var olan üretim ilişkileriyle ya da –aynı ilişkilerin hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan– o zamana dek içinde hareket ettikleri mülkiyet ilişkileriyle çelişkiye düşerler. Sözü edilen ilişkileri üretici güçlerin gelişim biçimleri olmaktan çıkıp aynı güçler için ayakbağı oluşturmaya başlarlar."¹⁰

Yaşam tarzının en ayrıntısına dek biçimini ve işleyişinde ortaya çıkan değerlerin kimliğini belirleyen; bireylerin kültürel etkinliklerinin toplamını ifade eden bu ilişkiler, toplumsal dönüşümlerin motoru olarak görülebilir. Tarihsel devrimin sürmesi için de insanların emek, üretim araçları ve üretim kültürleri uyumlu olarak ilişki içinde bulunabilmektedir. Dolayısıyla üretimlerini (kültürlerini) ifade eden etkinleri ile ideolojik nitelikli değerlerinin de çelişmeden, uyumlu sürdükleri söylenebilir. Bu uyumluluğun varolduğu süreçlerde bireylerin çalışma tarzını belirleyen üretici güçlerin, üretim ilişkileriyle birlikte ideoloji vd. üstyapı olgularının içeriğini ve yönelimini belirlediği söylenebilir.

Üretici güçlerin sürekli gelişme göstermesi sözkonusu olmaktadır. Bilginin-teknolojinin vb. gelişmesiyle paralel, üretim araçlarında ve bu araçların kullanımında da gelişimin görülmesi gerektiği ortadadır. İşte tarihin, yani insanın yaşam sürecinin dönüşümünün tarzını bu gelişmenin belirlediği söylenebilir: Üretici güçlerdeki gelişmelere paralel olarak üretim ilişkilerinde bir gelişme/ilerleme görülmediğinde toplumsal gerilimin ve çatışmanın ortaya çıkışı kaçınılmaz olmaktadır. Bu gerilimin 'eski tarz' ilişkilerin yerine geçme yönelişindeki 'yeni tarz'ın hukuk, gelenek, ideolojik değerler gibi kurumsal işleyişleri zorlayarak yenileşmeye yönelmesinden sözedilebilir. İlerleme, gelişme ve toplumsal yaşamdaki dönüşmenin bu işleyişçe belirlenmesi görülmektedir.

Yukarıda sözü edilen toplumsal boyutta gerilim ve çatışma yoluyla değişimi getiren gelişmelerde, eski tarz yaşam ile yeni tarz yaşamın tarafları olan toplumsal kesimlerin öne çıkma durumu bulunmaktadır. Bu kesimler, temsil ettikleri tarzın sahiplenicisi o yaşam tarzınca desteklenip yarar bulan; toparlayıcı bir ifade ile 'sınıfı' oluşturdıkları söylenebilir.

Sınıf ve onun oluşumunun gerek kapitalizmin gerekse burjuvazi kavramının işlevsel biçimde (kültürel/ideolojik gelişmelerdeki rolleri açısından) açıklanmalarında işgal ettiği yer önemli olmaktadır. Bu konuya biraz daha ayrıntısına yönelerek değinmekte yarar olabilir. Çünkü kapitalizmin bir yaşam tarzını, burjuvazinin de yaşam tarzının olumlayıcısı sınıfı anlattığı ileri sürülebilir.

İnsan kütlelerinin, biçim kazanmamış, tanımlanmaz ve belirsiz bir şey olduğu söylenememektedir. Toplumu oluşturan insanlar arasında, ulusal diye ifade edilebilecek köken, toplum içindeki yaşam biçimi ayrışmaları, yaş, cinsiyet, yaptıkları iş, aldıkları eğitim, gelir

vb. bakımlardan farklılıklar olduğu görülür. Bunların insanların katmanlaşmasına yol açtığını ve değişik topluluklar ile toplumsal grupları ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Toplum içindeki yaşama tarz ve biçimi denilebilecek toplumsal durumlarına göre farklılıklarının, insanların sınıflara ayrılmasını getirmesi gerekçesi ile önemli olduğu söylenebilir.

Daha önce ifade edilen işleyiş içinde karşılaşılan gerilim ve çatışmaların ortaya çıkardığı toplumsal katmanlaşmanın, toplum üyelerinin her zaman farkına vardıkları bir oluşum olduğu ileri sürülebilir. Toplum içindeki bireylerin yaşam biçimini kültürel devinin boyutuyla ve ideolojik, yani gerçekliği görüş-tanımlayış ve kavrayış değerleri yanıyla etkileme özelliği gösteren tüm dönüşümlerin fark edilmesinin kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Yaşanmakta olan gelişmeler karşısında bireylerin büyük ölçüde kendi seçimlerine bağlı olmadan yer aldıkları kesim, o bireylerin sınıfını ifade etmektedir. Üretim araçlarındaki ve onun kullanımına yansıyan alanlardaki (bilgi, beceri vb.) ilerleyiş sürmekteyken bu araçlar karşısında konumlarının ne olduğu, bireylerin sınıfı ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Çünkü üretici güçlerdeki maddi değer oluşturunca kapasite bu değeri üreten ve ona sahip çıkan arasında bir farklılaşmaya işaret etmekte, bu farklılık üretim araçlarının sahibi olan kesimin lehine (kazanç sağlaması, kültürel işleyişin yasalarını koyabilmesi-yönetmesi vb.) ya da diğer kesimin yararına işlemeyen bir biçimde oluşmaktadır. Bu durum sınıf olgusunu var kulan gerçeklik olarak tanımlanabilir. Yani toplum içinde yer alan bireyler doğal-kültürel işleyişe bağlı olarak birtakım farklılıklar taşımaktayken bir de (toplumsal değişim ve dönüşümlerde en önemli yaptırıcılık kimliği taşıyan) üretim araçlarına sahip olup olmayışlarına göre ayrılmakta ve onlar karşısındaki mülkiyet biçimleri bireylerin sınıfını belirlemektedir.

Tarih içindeki dönüşüm ve değişim sürekliliği içinde, bireylerin kültürel etkinlikleri kategorisindeki değişim değeri oluşturan üretim alanında bu üretimi varlan araçların sahipliği ve ona karşı konumu açısından bir çok sınıfsal oluşum ile karşılaşılmaktadır. Bunlar köleci toplumda köleler ve köle sahipleri, feodal toplumda rak sahipleri ve köylüler, kapitalist toplumda burjuvazi ve işçi sınıfı olarak belirginleşmiştir. Ayrıca her toplumsal evrede bir önceki evrenin sınıfları varolabildiği gibi, sözü edilen bu temel sınıfların arasında bulunan başka sınıflar ile de karşılaşıldığı görülür.

Sınıfın, bir toplumsal evrede dönüşümü oluşturan temel kurumlara göre konumu farklı toplum kesimleri olduğu belirtilmişti. Toplumsal evre olarak adlandırılan köleci toplum, feodal toplum gibi oluşumların o evredeki yaşam biçimini (tarzını) anlattığı söylenebilir. Köleci toplumda köle sahipliği ya da köle oluş biçiminde hayat tarzından, feodal toplumda kır kökenli ve toprağa dayalı; toprağa sahip oluş ya da topraksız oluş biçiminde süren konumlanışın belirlediği hayat tarzından sözedilebilir. Kapitalizm makina ile üretimin, teknik-seri üretime dayalı değişim değerini oluşturan üretimin belirleyici olduğu ve sınıflarının makina türü üretim araçlarının (fabrika, imalathane, atelye vb. de bunlar arasında sayılabilir) sahip olma ya da o araç ve yapılar karşısında işçi olarak konumlanma ile belirginleştiği bir toplumsal-üretim sistemi ve hayat tarzının bu konumlanış tarafından belirlendiği tarihsel dönemi ifade etmektedir. Bu tarihsel dönemin genel yaşam biçiminin, toplumsal hyatın işleyiş tarzının ve sistemin doğrudan kendisine yüksek kazanç ve gelişme-olumlulanma sağladığı; mülkiyet avantajı yüzünden yasa koyucu pozisyonunda bulunabilen,

böylece kültürel işleyişin kimliğini çerçeveleme özelliği gösterebilen (yönetici sınıf olabilen) sınıfı burjuvazi olmaktadır. Kapitalizm, rantını burjuvazi sınıfının tükettiği bir sistem olarak ifade edilebilir.

Temel sınıfları burjuvazi (yöneten) ve işçi (yönetilen) sınıfı olan ve 'ekonomik ve toplumsal bir örgütlenme tipi' olarak ifade edebileceğimiz kapitalizm, endüstrinin doğmasıyla 18. yy.'da Batı Avrupa'da ortaya çıkmıştır. 19. yy.'ın bu sistemin yeryüzüne yayılma gösterdiği zamanlar olduğu söylenebilir. Kapitalizm ticari değişimi genelleştiren ve özel olarak insanların çalışma gücünü bir 'mal' haline dönüştüren bir üretim biçimi olarak ifade edilebilir.

Çalışma gücünün bir pazar metası haline gelmesiyle kapitalist bir üretim ilişkisi ortaya çıkar; bu çalışma gücü bazılarının –kapitalistlerin– satın aldığı bazılarının ise –ücretlilerin– sattığı bir maldır.¹¹

Tarihsel olarak kapitalist işleyişin, satınalma ve ticari yanıyla yüksek değer üretme gücü elinde bulunanların (burjuvazi), çalışanların üretme gücünü, ürettikleri ürünleri kâr etmek üzere, herhangi bir malmış gibi geniş ölçüde satınalma olanaklarına sahip oldukları sırada ortaya çıktığı söylenebilir. Kapitalizmin işleyişinin özünün ticari değiş-tokuş olması söz-konusudur. Ticari değiş-tokuş ürünlerin metalaşması anlamına gelmektedir diyebiliriz.

İnsanların kendi kültürel etkinlik alanı içinde üretmiş oldukları ürünler kapitalizmde değişim değeri taşıyacak biçimde kullanıldıklarında metalaşmaktadır. Meta; üretimin ürünlerinin değişim aracılığıyla düzenlenerek örgütlenmesi durumunda aldığı biçim olarak ifade edilebilir. Kapitalist sistemde ürünler, kültürel etkinlik sonucunda üretilmelerinin ardından onları başka kişilere satma gücüne sahip olan belli kişilerin malı olmaktadır. Bu kişiler, o ürünün üretilme sürecinde lev görmüş olan üretim araçlarına sahip, bu araçların mülkü kendilerinde olan kesimdir denilir. Burjuvazi sınıfı, kapitalist işleyişte tüm yaptırıcı ve belirleyici (yönetici) gücünü bu kesimi oluşturması yüzünden edinmektedir. Temeli ve özü 'ticari değiş-tokuş işleyişi' olduğunu söyleyebileceğimiz ilişkiler ağı içinde, bu işleyişten sürekli avantaj sağlayan burjuva sınıfı, giderek tüm kültürel ürünleri metaya dönüştürür denilebilir. Çünkü sistem, varlığını böyle sağlayabilmekte ve giderek yayılma içinde bulunmak durumunda kalmaktadır. Toplumsal sistemlerin yerinde durmalarının mümkün olmadığı, bu sistemler için varolmanın yayılma ile mümkün olduğu söylenebilir. Kapitalizmde meta ile burjuvazinin eline yönelen 'kâr'ın yatırıma dönüşerek başka kâr alanlarına yönelmesi zorunluluk içermektedir denilebilir. Bu gelişimin, burjuvazinin güçlenerek büyümesi anlamına da geldiği söylenebilir. Ne var ki, kültürel alanlar da içinde olmak üzere, hemen tüm ilişki ve alanlarda; burjuva sınıfının etki gücü büyüdükçe ve kapitalist sistem güçlendikçe eski işleyişin yapısal değişime yönelmesi söz konusu olmaktadır. Kişisel değerlerin böylece biriktirme, kâr peşinde koşma türü değerlerin öne çıkmasıyla çerçevenmesinden bahsedilebilmektedir.¹²

Bu özellikler gereği, burjuva sınıfının kapitalist sistem zemininde tüm ürünleri metalaştıran sınıf olma özelliğinden sözedilebilmektedir. Bu yanıyla söz konusu sınıfın ve o sınıfa avantaj sağlayan sistemin, toplumun hayat tarzı üstünde belirleyici olmasıyla birlikte o zamana dek gerçek niteliği ileri ölçüde maddi kâr olmayan kültürel/ideolojik ürünlerde de ticari bir içerik, alım-satım niteliği görülmeye başlaması söz konusu olmaktadır. Bir çok ürün ile birlikte sanat ürünleri de bu tür bir değişime uğramaya başlamıştır diyebiliriz. Bu gelişmenin 'kapitalizm', 'burjuva sınıfı' ve 'sanat ürünlerinde metalaşma' olgularını yan yana

getirme özelliği ortaya çıkmasından sözedilebilir. Bu süreç ise değinildiği gibi 18. yy. sonları ile 19. yy. içi ve devamını kapsamaktadır.

"Sanatın Öyküsü" adlı ünlü çalışmasında Gombrich, sözkonusu tarihsel sürecin sanat alanına yansımaları "geleniğin parçalanışı" olarak nitelendirirken bir yanıyla sana gelenek boyutunda o zamana dek sürüp gelmiş yapısal nitelikli bir kısım özelliklerin sona ermesinden söz etmektedir. Daha çok değişimin biçime yansımaları üzerinde duran yazar, "Büyük Fransız Devrimi dönemi" olarak ifade ettiği ve "geleniğin parçalanışı" diye adlandırdığı sürecin mimarisiyle ilgili şunları söylemektedir:

"... Akademiler ve sergiler, eleştirilenler ve sanattan anlayanlar, büyük S ile başlayan sanatla, mimarın veya ressamın salt mesleği arasına bir ayırım sokmak için ellerinden geleni esirgememişlerdi. Şimdi ise, başlangıcından bu yana sanatı ayakta tutan temeller başka bir yönde çökmeye yüz tutuyordu. Sanayi devrimi, mekanik üretimi egemen kılarak el sanatları geleneklerini yıkmaya başlamıştı. Dükkanın yerine fabrika geçiyordu... Bu değişikliğin en doğrudan sonuçları mimaride görülüyordu. Sağlam bir sanat rekabetinin eksikliği, aynı zamanda "üslup" ve "güzellik" isteminin *garip bir biçimde* artması (a.b.ç.), mimariyi ciddi bir biçimde tehdit ediyordu. Dikilen yapıların sayısı, geçmişteki tüm yapıların sayısından çoktur. Avrupa ve Amerika'daki geniş ölçüde kentsel yayılma çağı yaşıyordu. Bu durum, geniş kırsal alanları, "kentsel yerleşme alanları" haline getiriyordu. Fakat yorulmak bilmeyen bu yapı etkinliği çağının kendine özgü bir üslubu olmadı... Yeni bir fabrika... yaptırmayı tasarlayan işadamları... *para karşılığında sanat* istiyordu." (a.b.ç.)¹³

Bu durum öylesine bir çizgide belirginleşmekteydi ki aynı yerde "... varlıklı işadamlarının gözünde sanatçı, ciddi bile denilemeyecek bir iş için saçma ücretler isteyen kişiye" dönüşmüştü demektir. Burjuva sınıfının yükseldiği, böylece kapitalist ilişkilerin değeri belirlediği sürecin 'metası' yalnızca bir alıt-satım ürünü olmakta ve onu üreten birey ise ücret karşılığı 'meta' üreten araç dışında görülmemektedir denilebilir. Sanatın bu süreçte geldiği yerin görünümü açısından, saptananların bu türden özellikleri gösterdiğini söyleyebiliriz.

Kapitalizmin varlığını hissettirdiği ve tüm toplumsal yaşam biçimlerinin üzerinde belirleyici bir olgu olarak yerleşme gösterdiği sözkonusu sürecin resim sanatı alanında sanatçıların büyük ölçüde konu vb. seçiminde belirgin farklılıklar gösterdiği ileri sürülebilir. Geçmişte otoriter konumda bulunan ressamın başta olmak üzere birçok yüksek ilgili çevre tarafından değersiz görülmüş ve tercih edilmemiş kirevi, park vb. manzara resimlerinin değeri görülmeğe başlanmasından sözedilebilmektedir.¹⁴ Bu, bir kısım gerekçe ile birlikte, seçici olmaktan öte, genel-geçer beğenilere seslenme özelliği yanılla dikkat çekmektedir diyebiliriz. Çünkü bir tür 'kültürel kimlik' yaygınlaştırması içinde bulunan burjuva sınıfının satınalmaya yöneldiği resimlerde "taşınması", "yerleştirilmesi" kolay olacak özellikler aranması ile birlikte mekanına gelen ya da orada yaşayan başka sınıf ve katmanlardaki insanlara da seslenebilecek çalışmaları tercih etmesi sözkonusudur diyebiliriz.¹⁵ Burjuvazinin kültürel kimlik yaygınlaşması ve baskın sınıf özelliğini tanıtlaması sürecinde resim sanatında gelinen noktaları aydınlatması açısından Bauch'un aşağıdaki saptamaları anlamlı görülebilir:

"Yeni tablolar burjuva evinde kendilerine yer buldular. Yeni boyutlar, yeni bakış, yeni yeni izlekler ve yeni resmediş, buna denk düşüyordu. Resim *satılır* bir nesne olduğundan (a.b.ç.), başka odalara, başka evlere de uygun düşüyordu. Sanatın özüne şimdi burjuva evinde, günlük özel yaşam ortamı içinde rastlanıyordu."¹⁶

Daha önce belirtmiş olduğumuz gibi, sanatın metalaşarak değişim değerine yönelişinin müzik alanındaki gelişmeleri de resimden ayrı olmamış, *Bauch'un* yukarıdaki saptamalarını destekler nitelikte gelişmeler görülmüştür denilebilir. Müzikte, geçmişte kilise, saray vb. nispeten kamu kimlikli mekanlarda toplanan, o ortamlarca desteklenen müzikçilerin ele aldığımız süreçte (18. yy. -19. yy.) buralarda daha bireysel mülklere (örneğin malikanelere) taşındığını ve büyük senfoni vb. türü yapıtların yerlerini daha küçük (odalarda seslendirilabilen) oda müziklerine terk ettikleri görülmektedir. Ayrıca, örneğin opera sanatında gelişme görülmesinin ve operaların sahnelendiği salonların çoğalmasının da burjuva sınıfının sınıf olarak kültürel kimliğini deklare etme olanağını buralarda kullanma eğilimi yüzünden olduğu ileri sürülebilir. Kurumlar yerine bireylerin sipariş verdiği eserler çoğalma göstermekte ve bütün bunlar müzik sanatının yapısal niteliğine etki etmektedir diyebiliriz. Müzik, kapitalizmin oturma sürecinde büyük senfonik çalışmalardan küçük 'arya' ve 'lied'lere kadar küçülerek metalaşmadan nasibini almıştır denilebilir. Bugünkü popüler nitelikli şarkıların başlangıcı olan 'lied'lerdeki çoğalmanın, sayısı 60 ila 130 arasında değişen orkestraların burjuva evlerine sığmayışı ile bağlantısının yüksek olduğunu ve müziğin değişim değeri yüklenerek (metalaşarak) üretilmesini anlattığını söylebiliriz.

Bu belirlemeler ışığında, sanatın metalaşma süreci içine girmesi ile birlikte içine girdiği eğilimin işaret ettiği önemli bir gelişmeden de söz edilebilir. Bu gelişmeyi "Sanatın Toplumsal Tarihi" adlı çalışmasında Hauser şöyle dile getirmektedir: "... Sergiler, 1791'de (yani burjuva sınıfını özellikle yönetsel pozisyonda resmi olarak meşrulaştırma sürecini anlatan ihtilalin ardından, b.a.), Devrimin Salon'u tüm sanatçılara açmasıyla çoğalmıştır. Esinleyici ve iteliyici olma niteliği bulunan sanatsal yaşam ... çekiciliğini kaybetmiş ve cansız duruma gelmiştir."¹⁷ Bu gelişmelerin yaygınlaşma ve "sanatsal yaşam"da canlılık azalmasının yan yana gelmesini getirmesi yanı sıra önemi bulunduğu söylenebilir. Hauser'in söz etmiş bulunduğu bu gelişmeye Gombrich'de şöyle karşılaşılmaktadır:

"Gelenekçin parçalanması sonsuz olanaklar alanı açıvermişti. Manzara veya geçmişe ilişkin dramatik sahneler çizip çizmemek, Milton'dan veya Klasik yazarlardan konular seçip seçmemek... romantik ustaların hayal dolu üslubunu uygulayıp uygulamamakta artık özgürdüler. Fakat *olanaklı seçmeler alanı büyüdüğü* (a.b.ç.) oranda, sanatçının beğenisinin çakışması olasılığı azalıyordu."¹⁸

Gerek Hauser'in işaret ettiği 'sergi salonlarındaki çoğalma ile resim sanatının sunulma olanaklarındaki büyümenin' gerekse yukarıda Gombrich tarafından belirtilen 'sanatçıların seçim yapmakta özgürleşmiş olmaları' vurgusunun sanat ürünlerinde oluşan 'değişim değeri' (metalaşma) süreci ile bağlantısı ulunduğu söylenebilir. Alım-satım yoğunlaşması, sanatın sunulmasında bir çoğalma, üretimde 'genişleme' getirmiştir denilebilir. Ancak bu gelişmenin sanat alanındaki üretimde *bir tür* gerilemeyi başlattığı da ileri sürülebilir.

"Tablo satın alan bir kimsenin genellikle kimi yeğlemeleri vardır. Başka bir yerde görüldüğü yapıta benzer bir yapıt ister. Geçmişte sanatçılar bu isteği kolayca yerine getirebiliyordu, çünkü çalışmalarını içsel nitelikleri bakımından oldukça farklılık gösteriyorsa da, aynı dönemin yapıtlarının bir çok ortak yanları vardı. Şimdi artık bu geleneksel birlik yok olmuş ve sanatçıyla sanatkoruyucusu arasındaki ilişki çoğu durumda gerginleşmişti... Kaba ve ucuz ürünlerin "sanat" diye yutturularak satılması, durumu daha da kötüleştirmiş ve halkta bir beğeni gerilemesine yolaçmıştı."¹⁹

Bu alt çizmeler ile gördüğümüz; 'sanat ürünlerindeki metalaşmanın' getirdiği fazla üretimin sanatsal beğenide gerileme görülmesi ile örtüşmektedir denilebilir. Sanat ürünleri satın alınmaya elverişli olmaya yönelmeleri durumunda, içlerinde barındırdıkları niteliklerden 'eksilme göstermeye' de yönelmiş olurlar demek yanlış olmayacaktır. Çünkü yaygın beğenin, çoğunluğun beğeni ölçütünü ifade ettiğini, bunun ise beğeni ölçütlerinde örtüşenlerin son derece az olması yüzünden sanatı sınırlayıcılık özelliği taşıdığı söylenebilir. Sanatçı yaygın beğeniye seslenmeye çalışmakla, kendi üretiminde kendi seçimini sınırlamış olmaktadır diyebiliriz. Bunun ise sanatsal olanda hafifleme ve kabalaşmayı getirdiği ileri sürülebilir. İşte Gombrich'ın yukarıda belirttiği "kaba ve ucuz ürünlerin 'sanat' diye yutturularak satılması" esprisinin işaret ettiği gerçeklik bu olmaktadır. *Kapitalizmin ve onun 'yükselen' sınıfı burjuvazinin sanatı metalaştırma sürecinin sanatta yaygın beğeniye e-yanıyla, yani popülerleşme yönelişi ile kabalaşma başlattığı* söylenebilir. *Popüler tın zemininde bulunan 'yaygınlık' ve 'hafifliğin' tarihsel kökleri açısından bu sürece uzandığını* söylebiliriz.

Bu belirlenimler ışığında popüler sanat kavramının bir kavram olarak neleri içerdiğine ve hangi tür içerikleri barındırdığına değinmekte yarar bulunmaktadır. Bunu yazımızın gelecek sayıdaki bölümüne bırakıyoruz.

(Sürecek)

NOTLAR

- 1) Aziz Çalışlar; *Ulusal Kültür ve Estetik*, İstanbul, Cem Yayınevi, s.7, 1988.
- 2) Aydın Çubukçu; *Kültür ve Politika*, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, s. 22, 1994.
- 3) Şerif Mardin; *İdeoloji*, İstanbul, İletişim Yayınevi, s. 101, 1992.
- 4) Nicos Hadjinicolaou; *Sanat Tarihi ve Sınıf Mücadelesi*, Çev. M. Hakim Spatar, İstanbul, Kaynak Yay., s. 21, 1987.
- 5) Aydın Çubukçu; *a.g.e.*, s. 27.
- 6) Nicos Hadjinicolaou; *a.g.e.*, s. 21.
- 7) Bununla ilgili olarak bkz., (Şerif Mardin; *İdeoloji*, 1992); (John Plamenatz, *Ideology*, Londra, Mc. Millan, 1970); (Jorge Larraín; *Marxism and Ideology*, Londra; Mc Millan, 1983).
- 8) Marx, K., Engels, F.; *Komünist Manifesto*, Ankara, Sol Yay., s. 115, 1991.
- 9) Server Tanilli; *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş*, ankara, Say Yay., s. 425, 1990.
- 10) Karl Marx; *Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı*, Ankara Sol Yay., 1976.
- 11) Chevement, J.P., Motehane, D.; *Sosyalizm İçin Anahtar*, Çev.: Hayrettin Cengiz, İstanbul, Bilgi Yay., s. 72, 1975.
- 12) Alan Macfarlane; *Kapitalizm Kültürü*, Çev.: Hakan Kır, İstanbul, Ayrıntı Yay., s. 263, 1993.
- 13) H. Gombrich; *Sanatın Öyküsü*, Ankara, Remzi Kitapevi, s. 395-396, 1986.
- 14) Bkz., (Francis Clouston; *Romantizm Ansiklopedisi*, s. 52-54, 1988). Ayrıca bu sürecin önemli isimlerinden David'e ait 'Kuğular' tablosu, Milet'in 'İlkbahar' isimli tablosu, Fohr'un yaptığı 'Sabin Tepelerinde Manzara', Friedrich'in 'İlk Bahar' resmi vd.nin bununla ilgili bilgi verdiği söylenebilir.
- 15) Server Tanilli; *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş*, Ankara, Say Yay., s. 172-181, 1990.
- 16) Kurt Bauch; *Der Frühe Rembrandt und Seine Zeit*, Berlin, Mann, s. 91-92, 1960.
- 17) Arnold Hauser; *Sanatın Toplumsal Tarihi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, s. 146, 1984.
- 18) H. Gombrich; *a.g.e.*, s. 397.
- 19) H. Gombrich; *a.g.e.*, s. 397.

"SORUNLAR"DAN SÖZ EDEN, "SORULAR" SORAN "YANITSIZLIK" I AŞMAK

Temel DEMİRER

Parçalanmış gerçekliğiyle radikal sosyalist gündemin ana halkasını, "Sorunlar"dan Söz Eden, "Sorular" Soran "Yanitsızlık"ı Aşmak" eyleminin realizesi oluşturuyor. Devrimci kalkış noktası ihtiyacı da bundan büyüyor. "Yapmak"ın ve "eylem"in süreç olma vasfının gölgelediği¹ koşullarda; sosyalizmin yenilenerek, "nostaljik söylence" olmaktan kurtarılması yaşamsal önemde.

Teorik/politik yenilenmenin kördüğümüne dönüşmemesi için, çözümlenmemişi "çözmek" sorumluluğu, tartışma ve katkılara açık tezlerin devrimci ortama sunulmasını zorunlu kılıyor.

I-) Ön belirlemeler

*Soru(n)ları ortaya koyarken en güç iş, her zaman, problemleri çözmek değildir. Kimi zaman soru(n)ları ortaya koymak da, çözmek kadar güç bir iş olabilir. Devrimci kalkış noktasını oluşturmak için başlarken yapılması gereken; tartışmaya götüren sözler söylemeyi göze almak ve yaşamsal sorunları ortaya koymakta düğümlenir çoğunluk. Birlik konusunun kördüğüm olmaktan kurtarılması ya da kolektif-tartışmacı (dönüşen ve dönüştüren) üretkenliğin yaratıp-geliştirmenin biricik yolu; açık ve seviyeli bir üslupta yüksek sesle telaffuz edilmesinden geçmektedir. Spekülasyon ve kuruntularda değil.*²

Böyle yazmak, irdelemek ve tartışmak önemlidir. Ancak, teorisizm bataklığında boğulmadan ve yüzü eyleme dönük faaaliyetten kopmadan... Çünkü *muhtacı olunan kolektif mutabakat zemini arayıştı; "yolcu, bil ki yol diye birşey yoktur, yollar sadece yürümekle yaratılır" diyen mantıkla donanmalıdır. Taraftı ve devrimin güncelliğini savunan bu yönelim; "tarihsiz"likten malül "bireysel"likle sınırlı olmamalıdır. Ayrıca, diz çöküp, ruhunu satarak teslim olanları "haklı"(?) görmemelidir.*

Radikal sosyalist olmak, ciddi iştir. "Sırtında yumurta küfesi olmayan" hoyratlığın, "**konuşmayı şehvetle seven**" yanlışlıklar komedisi gibi algılanmamalıdır. Bu bağlamda, sosyalist-demokratik kolektif mutabakat zemini yaratılırken; "aslında yok, eylemek için söylenecek sözümüz; biz, olsa olsa tartışmış olmak için konuşuruz" labirentine dalınmaması gereklidir. Eylemek amaçlı tartışma ve diyalog için ("münazara" değil !) yeterli bilgi ve olgunluk düzeyine ihtiyaç vardır. Lafı gediğine koyan, eylemekten uzak duran "münazaracı cevval"lik, çıkmaz bir sokaktır. Tartışmanın ve diyalogun, organik bağlamlı eylemek anlamı olmalıdır. Ötesi, fasit dairede dönüp durmaktır. Havanda su dövmek; gölge boksı yapmak; ölmüş atı kırbaçlamaktır...

Marksizm'in özeti "11. Tez"dir !.. K. Marx ve F. Engels, "bize göre komünizm, ne yapılması gereken bir durum, ne de gerçeğin ona uydurulmak zorunda olacağı bir ülküdür. Biz, bugünkü duruma son verecek gerçek harekete komünizm diyoruz"³ derken; komünistliğin tanımını formüle ederler. Toplumsal bilinç olarak komünizm, hareketin dolaylımsız yansımasının, dolaylımsız yansıma düzeyinde soyutlanarak dizgeleştirilmesidir. Toplumsal bilincin dolaylımsız yansıma düzeyi pratik bilinçtir; dolaylımsız yansıma düzeyi ise teorik bilinçtir. Pratik bilinç, doğrudan doğruya günlük pratikten doğar. Nesneyle bağı, dolaylımsızdır. Teorik bilinç ise belli bir düşünsel gereçten hareket eder ve onu geliştirir. Nesneyle bağı, daha önce biriken düşünsel gereç aracıyla dolaylımsızdır.

Burjuvazi tek boyutlu bakış açısını "bütüne şamil kılma" gayretiyle, pratikten kopartılmış teorisist⁴ gevezeliklerin güçlenmesine özel önem verir. Düşünsel faaliyetin sözel-spekülatif alana sıkıştırılmasına çalışan egemen boyunduruk; kitleleri, yüzü eyleme dönük düşünceden kopartıp, sürüleştirme mücadelesi verir. Bu nedenle varlık bilincinin, edilgenlikten kurtarılması gerekir. Hayat, sınıf mücadelesi dışındaki Fildişi Kuleden izlenip, okunamaz. Fildişi Kulede, parçalanmış varlık bilincinin edilgenliğiyle ahkâm kesilir. Dünyayı değiştirmek, gerçekliğin sözel yansıtımlarıyla yetinmemeyi ve gerçekliğe müdahaleyi olmazsa olmaz kılar.

Eylemsizlik düşüncüyü kısırlaştırıp spekülasyonlara dönüştürür. Yapmaktan koparılmış düşünce gevezeliktir. **Bütünsel teoriyi gevezeliklerle kotarmaya kalkışmak; eylemsizliğin maddi gerçeklikten kopuk skolastisizmdir. Çünkü devrimci teori sorunlara ne akademik bir bakıştır, ne de sadece toplumsal ilişkilerin açıklanmasıdır. Devrimci teori herşeyden önce devrimci eylem için bir kılavuzdur. Sosyalist devrimin güçleri, hedefleri, olanakları ve izleyeceği yollar sorunlarına somut ve pratik çözümler getirmelidir.**⁵ Devrimci teori, teorisist lafazanlıkla değil; yüzü eyleme dönük politikalar ekseninde oluşturulur. Bu uğurda sosyalist **Rönesans** gereksinimi büyümektedir. İhtiyacın karşılanması; **Marksist** eleştirel tutumun önemini artırmaktadır. Çünkü **eleştirel tutum, işbirliği, ileriye yöneliş ve yaşam demektir.** (Bertolt Brecht) Marksist eleştirel tutum, tarihi tersten okuyabilmenin yöntemidir. **Tarihsel materyalistin görevi der Walter Benjamin, tarihi tersinden okumaktır.**

Türkiye ve dünya zorlu bir dönemden geçerken; tarihi tersinden okuyamayan ve ders alamamış edilgenlik imkânsızlık teorileri kotarıyor, geçmişe lanetler yağıdıyor... Tarihi tersten okuyamayan sosyalist hareketin soru(n)ları; ne salt politik-pratikte; ne de teorik yetmezliktedir. Her ikisi de okuyamayan tarihsel körlüktedir. Körlük psikolojisinin edilgenliğiyle, iletişime kapalı izolasyonundadır. Bu tehlikeli durum **Marksizmin** günceleştirilmesi önündeki asli engeli oluşturuyor.

Sosyalist hareket 80'lerden 90'lara, erozyon ve törpülenme sürecini yaşandı. Açmazları ve yetmezliği büyüdü. Çözümün, militan eylemliliğin teorik yenilenmesinde olduğu ifade edilse de; pratikte kayda değer adımlar atılamadı. Aksine, işlevsiz kuru eleştiri enflasyonu yaşandı. Kendiliğindenliği yücelten örgütsüzlük aşılamadı. Popülist tarz-ı siyasetin toptancı beklentileri, teorik öngörü diye sunuldu. Yaşama müdahalenin enstrümanı olan örgütlülüklerin yaratılması gerekliliği, söze ve tartışmalara feda edildi.

Toplumsal şizofreni ve yabancılaşmanın Türkiye'sinde; sosyalistlerin de olum-

suzluklardan derin etkilendikleri inkâr edilemez. Sözellîğe takılmış sosyalist hareketin panzehiri, ihtialci reddiyedir. "Teorisizm"le iştilal eden gevezeliklerle devrimci yenilenme imkânsızdır. Yenilenme süreci; pratikte somutlanarak anlam kazanır. Köşesine çekilmiş "teori" kotaran (!?) a-sosyal insanlar, radikal sosyalist olamaz. İhtiyacı duyulan saflaşma-toparlanma, eylem zemininde gerçekleştirilebilir.

Türk(îye) sosyalist hareketinde soru(n); "**kültürsüzleşme ve sığlık**"ın, "**ya-bancılaştırma**"nın ve "**devrim özürülü edilgenlik**"in nasıl aşılacağındadır. Soru(n), acildir ve yanıtını aramaktadır. **Gazi Osman Paşa** olayları ve **Kirli Savaş**, soru(n)ları yakıcılığıyla ortaya koymaktadır. Hayat, ne düşündüğümüze ve halimizin ne olduğuna aldırmadan akıp gidiyor. Sokak'ta farklı şeyler oluyor ve soru(n)lar tartışılarak aşılanıyor. İnsanlığın hâlâ veremden, vebadan, frengiden, açlıktan, haksız savaşlardan öldüğü bir dünyada yaşıyoruz. Yok etmenin "çocuk oyunu"na dönüştüğü; geleceksizleşmenin derinleştiği; iletişimsizliğin dört yanı sardığı; sevgisizliğin, bencilliğin ve sorumsuzluğun yaşamın aktif ögesine olduğu; yalanın ve akıldışının büyüdüğü; insan(lık)ın, kapitalizmin dışlıları arasında öğütüldüğü; yalnızlık, tatminsizlik duygusu ve strese somutlanan yabancılaşmanın gövdelendiği; dostlukların ve özverinin yerine ihanetin ikame edildiği koşullarda umutlu olmak; ancak, başkaldıran sosyalist çoksesli kolektif zenginliğin, devrimci sosyalist praksisini toplumsal ölçekte yaratmakla mümkündür.

Yaşadık, gördük: *Pembe düşlerin acılara tutunan ürkek sevdalarıyla, nostaljileriyle ilerlenmiyor.* Yaşam ve mücadele devam ettikçe umut; yaşamın özünden, insan varoluşundan sökülüp atılamaz. Asılsız "pembe düş"e dönüşmemesi kaydıyla umut; elbette, bir lüks değildir. Umut, insanlık tarihinde biriktirilen güzelliklerin toplamıysa ve ısrarla sürdürülebiliyorsa, kendini başkaldırarak yaratabiliniyorsa canlı dünyanın içgüdüsel özelliğidir. Ancak umutlu olmaya anlam katılması gerekiyor. *Umutlu olabilmek, Komünizmi; geleceğin yeni insanı, bugünde yaratan eylem programı olarak ele almayı gerektiriyor. Dünyayı değiştirmeye insandan ve kitlelere seslenmeye bireyden başlamayı olmazsa olmaz kılıyor.*

Çaplı "**décadence/çöküş**"ünü yaşayan dünyamızda umudu yaratırken; **Grek** tragediyalarındaki "**anagnorisis/keşif, meydana çıkarma**" ve "**peripetia/tersine çevirme**" kavramları kullanılmadan ilerlenemiyor. Çünkü "adalet" ve "vicdan" kavramları; hayatta karşılığını bulamıyor. *Kapitalizmin "YDD" boyutlu depolitizasyon süreci; ahlâki ve vicdanı ıskartaya çıkartıp, insanal değerleri tahrip ediyor. Burjuva ideolojisi, dünyayı Kuzeyleştirilen ideolojik/kültürel saldırganlığıyla; insan beynini parçalayarak dünyayı kodlayıp, düşüncüyü imajların küçük mesajı haline getiriyor. Toplumsalı bölüp, etkisizleştirerek lokalize etmeye çalışıyor. Labirente dönuşen insan beyninde şizofrenik yarılmalar oluşup, toplumsal depresyonu dölluıyor. "Adalet" ve "vicdan" kavramlarını askıya alıp; insan(lık)ı şekilsizliğe mahkûm eden kapitalizm; tüketimin ve anlık zevklerin tutsağı kılınmış, sorunlara tepkisiz, bireyci, küstah, konformist, tembel, sorumsuz ve başkaldır(a)mayan insanı üretiyor. Artık akıl bunalımdadır. Eleştiri; anlamını yitirmiş ve "öykünmeye" dönuşmüştür. İnsan, "başkalaşım"ın değersiz enstürümanıdır. Belirsizliklerle bezenmiş bunalımlı geçiş sürecinde; yakıcı bir **Aydınlanma** ve yıkıcı bir sorgulama ihtiyacı büyümeaktadır. İnsan (lık), yok olacağı veya yeniden başkaldıracağı zamanın kıyısındadır. Çünkü Kuzey ile*

Güney, erkeklerle kadınlar, zenginlerle yoksullar, beyazlarla siyahlar, emek ile sermaye arasındaki uçurum derinleşiyor. Doğal zenginlikler, kapitalizm tarafından talan ediliyor; çevre kirletiliyor, dünya çölleşiyor; iklimler değişiyor. Kapitalizmin "Avrupa merkezli" söylemi, global "piyasa"nın "tüketim kültürü" aracılığıyla dünyayı, "rekabete ve "tüketime çağırıyor. Anarşik üretiminin yıkıcı, yok edici "başarının" bedeli kâr ve kazancı, hayatın tek amacı ilân ediyor.

80ler dünya kapitalizminin **Rönesans** ve neo-liberalizmin vatani Amerikanın öncülüğünü yaptığı kara bayrağın gururla dalgalandığı yıllarıdır ! Bu yıllar, beyinlerin iğfal edilerek egemen boyunduruğun standartlarına uygun şekillendirilmesini; eleştirel aklın araçsallaşmasını, insan(lık)ın başkaldırı ufkunun daralmasını devreye soktu. Kapitalizmin çaplı saldırısı karşısında insan(lık); yok olacağı ya da yeniden başkaldıracağı zamanın kıyısına ulaştı. İnsan(lık) **Yeni Dünyayı** yaratmak için devrimci yaratıcılığa ve olgunluğa daha çok muhtaçtır.⁶ Diyalektiğin yasasıdır: Nerede tıkanıklık varsa, orada karmaşa ve sorunları aşacak birikim de olur. Tıkanıklığı devreye sokan dejenerasyon; çözücülerini de tarih sahnesine davet eder. Aslında umudun yaratılmasına çağrı çıkartan sığa kesitidir yaşanan. Ancak, umudu yaratırken unutmamak gerekiyor: Dünyayı, barbarlığa mahkûm eden kapitalizm, insan(lık)ı yok ediyor. **"Yoketmek, dünyayı canavarlaştırmaktır."** (Jean-Paul Sartre)

Yok edilme tehdidi karşısındaki insan(lık), benzersiz zenginliktir. Zenginliğin yok edilmesini engellemek için ya dayatılan nesneleşme bilince çıkartılıp özneleşip-özgürleşilecek; ya da "pembe düş"lerle sınırlanmış "muhaliflik", kral-soytarı ilişkisinin geleneksel çerçevesi aşamayıp, krala soytarılık yaparak tükenecektir. İnsan(lık) özgürleşemediği sürece değiştiren egemen, değişense köledir. Kölelikten kurtulmak için başkaldırmak ise özgürleşmek ve insanlaşmaktır. Ancak kölelik ve ona karşı başkaldırı olduğu sürece sosyalizm var olacaktır. Çünkü, 15. yüzyılda yaşayan **Thomas More'nin** (1478-1535), '**Utopia**' adlı yapıtındaki, **"malın mülkün kişisel hak olduğu, her şeyin parayla ölçüldüğü bir yerde, toplumsal adalet hiçbir zaman gerçekleşemez"** belirlemesi, hâlâ geçerliliğini koruyor. Sorun; umudu yaratarak başkaldırmakta ya da **Euno'nun, Spartaküs'ün** ekmek-özgürlük-eşitlik düşlerinin ve **Thomas More'nin** belirlemesinin yaşama geçirilmesinde düğümleniyor. *Umudu yaratma kavgası veren başkaldırı, devrim kavgasına vermediğini alamaz. Bu nedenle başkaldırı kendini devrime verir. Devrim, başkaldırının ahlâkıdır ya da hiçbir şeydir. "Uygurluk Krizi" koşullarında insan olmak; başkaldırarak zorluluktan özgürlüğe uzanmaktır...*

II-) Yeni Dünya Düzen(sizliği)

"Uygurluk Krizi", eskiyenin ("zırh içindeki ölü" misali) gitmemek için direndiği; yeni/devrimci alternatifin hâlâ yaratılamadığı konjonktürel "çözumsuzlük" durumudur. Her kriz, yanıtlarını ve çözücülerini içinde barındırır. Kriz ortamı bir "çözumsuzlük" olması yanında; krizi aşılması için bir köktenci değişiklik çağrısıdır da. Eski ile yeni arasında hesaplaşma/boğazlaşma alanı olan kriz, an değil; inişli çıkışlı tarihsel süreçtir. Tarihsel süreçte kapitalizmin krizine, devrimci yanıtlar üretilmedi mi; tersten karşı-devrimci çözümler ürer.

Dünya kapitalizmi krizden kan alıp ve krizle besleniyorken; insanlık, üçüncü **"Mil-**

lenium"un eşiğine ilerliyor. "Akıldışılık (Dérason) Çağı"nda yaşanan gidişat; uluslararası plânda istikrarsızlıkları körüklüyor. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) yayınladığı **Çalışma Raporu 1995**'in belirttiğine göre; **dünya krize doğru gidiyor. (...) 1994 yılında yaklaşık 820 milyon kişilik global işgücünün, % 30'u işsizdi. Bu, 30'lu yıllardaki büyük buhrandan sonraki en büyük kriz oldu. (...) Mevcut senaryolar çerçevesinde ekonomik büyüme Avrupanın kronik hale gelmiş olan işgücü hastalığının iyileşmesi için yeterli olmayacaktır. Ekonomik büyüme, ABD'deki reel gelirlerdeki düşüşün geriye çekilmesi, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk ve eksik istihdamın yaygınlaşmasının durdurulması ya da Afrika kıtasının bir belirsizliğin içine sürüklenmesinin engellenmesi için yeterli olmayacaktır.**⁷ Kahiredeki **Dünya Nüfus Konferansı**nın bilgilerine göre; dünyada bir milyar insan günde bir dolarla yaşamaya çalışıyor; iki milyar insanın temiz suyu yok; her on çocuktan biri 1 yaşına gelmeden ölüyor; her yıl 500 hamile kadın ve 3 milyon bebek doğumunun ilk haftasında ölüyor; dünyada 500 milyon işsiz var; her yıl 40-50 milyon hektar yağmur ormanı yok oluyor; 2025 yılında dünya nüfusu 8.5 milyara ulaşacak, bu nüfusun % 84'ü Güneyde olacak.⁸ Öte yandan Avrupa Birliği ülkelerindeki işsizlik oranı (aktif nüfus üzerinden % olarak) Aralık-1994 itibariyle İspanyada % 22.6, Finlandiyada % 20.2, İrlandada % 17.6, Belçikada % 14.1, İtalyada % 12.2, Fransada % 11.3, Hollandada % 10.1, Almanyada % 10, Danimarkada % 9.3, İngilterede % 8.9, İsviçrede % 7.9, Portekizde % 6.2, Avusturya % 4.4 ve Lüksemburgda % 3.5 oranındadır.⁹

"YDD"nin, emperyalist "düzen(sizlik)"de somutlandığından kimsenin şüphesi yok. YDD, dünya kapitalizminin yeni evresini tanımlıyor. Uluslararası sermaye, yerel pazarlarda (Güney'de) doğrudan üretim birimleri kurarak, üretici fonksiyonunu "aracısız" üstleniyor. Makro evrende köklü-"global" düzenlemenin yolunu açıyor. "YDD", küresel krizin "değişik" sömürü biçimidir. Uluslararası ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesini amaçlayan; emek hareketlerine ise sadece ulusal sınırlarda izin veren düzendir. Sermayeye dünya çapında tam serbestlik, emeğe ise kısıtlamalar getiren küreselleşmeyle dünya ekonomisi; "karşılıklı bağımlılık"ta değil; Kuzey'in sınırsız hâkimiyetinde somutlanıyor. "YDD" ile birlikte; Ortadoğu çöllerinin parazit ülkelerinden, Afrika'nın ilkel bakır topraklarına kadar uzanan Güney'in geri bırakılmış ulusal, yerel toplulukların; "klasik" evrim silsilesini izleyen sosyo-ekonomik gelişime seyri, artık mümkün değildir. *Dış dinamik içselleşerek; iç dinamiğe galebe çalmaktadır.* Daha sömürgecilik tarafından keşfedildikleri ilk gün, küresel pazarın peyki konumuna sokulan çevre; merkez tarafından biçimlendirilme girdabına çekilmişti. Çevre toplumları global çapta üstten (merkezden) değiştirilmeye "uyumlu" kılınmıştı. Ama bu "cenin halinde"ki bir başlangıçtı. *Olgunluk, "YDD" ile somutlandı. Küresel pazarın girdabına sürüklenen toplumsal ilişkiler ağı; asalaklığı ve lümpenleşmeyi güçlendirip, dünyanın lanetli sahihsizlerini yaratırken; Güney'i de yok ederek, dünyanın Kuzeylileştirilmesi eğilimini devreye sokuyor. Yani "tek sözcükle, burjuvazi, kendisine tıpatıp benzeyen bir dünya kurmaktadır. (...) Dünya pazarını sömürmekle burjuvazi, bütün ülkelerin üretim ve tüketimine kozmopolit bir karakter veriyor."*¹⁰

"YDD" ile devreye giren eğilimlerin "sonuç" değil; "neden" olduğu uluslararası koordinatlarda; gezegenin tansiyonunu yükseliyor. Küresel pazar sarmalında küçülen dünyayı

köleleştiren, yağmalayan Kuzey çürürken; Güney'i de yok edip, yutuyor. Dünya, Kuzey'in düzenleme ve stabilizasyon programı ile karşı karşıyadır. Artık, uluslararası kumanda ekonomisi vurgusu kategorik bir rol sınırlaması değil; "YDD"nin gerçeği oluyor. Entegrasyon ve dağılmanın içiçe yaşandığı **YDD idealinin bir düzensizliğe yol açmasının altında yatan temel olgu, ulus-devletin hâlâ mevcudiyetini korumakta ve bir tür paylaşım mücadelesinin sürmekte oluşudur.** Bu açıdan bakınca, Yeni Dünya Düzeni ya da düzensizliği esas itibariyle kapitalizm içi veya kapitalistlerarası bir mesele haline gelmektedir. Düzensizlik nitelemesinin veya görünümünün içerik ve kapsamı da böylece belirginleşmektedir. Çünkü paylaşım henüz sonuçlanmadığı gibi paylaşımın referans çerçevesi üzerinde de kesinleşmiş bir anlaşma yoktur.¹¹ Gezegenimizde, sosyalist ülkeler topluluğunun dağılmasına; Kuzey'de "sosyal devlet" in; Güney'de de kapitalist kalkınma (ve modernizasyon) "mitleri"nin sonu eşlik etti. Sonun başlangıcıyla gövdelenen global yapısal kriz; yeniden yapılanma arayışlarında (ve hegemonya sorununda) somutlanan alt üst oluşları devreye soktu. **"Bugün dünya çapında ve de hem ekonomik hem de sosyal alanlarda boyutlanan bir kriz gündemdedir. Dünya çapındaki bu krizin nedeni üretimin kapitalist örgütlenişidir. Çünkü kapitalizm çalışan insanın emek-gücünün karşılıksız bırakılmasına yani emeğin sömürsüne dayanır. Söz konusu sömürü, ulusal ve uluslararası boyutlarda sermaye ile emek arasındaki çelişkiyi tanımlar."**¹²

Kuzey hâkimiyetinin "düzen" arayışlarıyla körüklenen düzensizliğin oluşturduğu yeni durumu; kapitalizmin genel krizi kapsamında irdelenmelidir. Ekonomik, sosyal ve politik parametreler krizin; ulusal ölçekler ötesinde ve dünya pazarının bütüne şamil olduğunu, "tartışma sorunu" olmaktan çıkardı. Genel kriz fazlalarının daraldığı gidişatta, "dünyanın küçük bir köye dönüştüğü" saptaması haklıdır. *Sonuçları; derin ve sarsıcı özellikler kazanan kriz; gezegenimizin çehresini hızla değiştirmekte ve "Yeni Dünya Düzen(sizliği)"i; Kuzey'den Güney'e, klasik formlardan önemli farklılıklar arzeden 'post-modern' eksenli gerici müdahaleyi devreye sokmaktadır. Dünyanın Kuzeylileştirilmesinde somutlanan kesitte; kapitalist üretim anarşisiyle bolluk içinde yokluğun global krizi yaşanmaktadır. Kuzey'in daldığı 'post-modern' labirentte kapitalizm, sistem olarak içerici esnekliğini yitirip; dıştalayıcılık, marjinalleştiricilik ve kutuplaştırmacılık zeminine oturmuş yıkıcılığı öne çıkartıyor. Bu durum; emeğin, kapitalizm tarafından massedilebilmesini ve yeni-sürekli istihdam alanları açılabilmesini "imkânsız" kılıyor. Sürekli istihdamın yerini, Kuzey'de "Bilgi Toplumu" dedikleri kontrol teknolojisinin ve teknokrasinin dar istihdamı alıyor. Klasik tanımlı emek ve bütün olarak Güney, Kuzey'in düzenlemelerine fazlalık oluyor. Yani global ölçekli dıştalayıcılık ve marjinalleştiricilik "YDD" müdahalesinin temel "mantık(sızlığını)"nı oluşturuyor.*

F. Engels, (1881 yılında) borsalarda spekülasyon yapan kapitalistlere **kupon kesiciler** diyor; herhangi üretken bir fonksiyonu olmayan ve toplumun sırtında yük olan sınıf olarak tanımlıyordu. Yani kapitalizm, **F. Engels'e** göre büyük bir **kumarhane cehennemi**di. YDD, **Engelsin** tesbiti, bir kez daha doğruladı. Asalak "YDD", **klasik sınıf tanımlarını, bilimsel teknolojik gelişmelerin potasında deformasyona uğrattı. Uluslararası kumanda ekonomisinin, "esnek üretim"li boğucu edimleri; kafa gücünün, üretim sürecinde etkin pozisyonlara geçmesi; tahvil, hisse seneti, ortaklık payları vb. yollarla "mülkiyetin**

yaygınlaşması"; vb'lerinin sınıflı rejimi perçinleyen apolitikleştirici ideolojik paketler haline sokulması, "insanlık durumu"nın ağırlaştırdı. Bilim ve teknolojinin üretici gücün önemli enstrümanı olması ve toplumsal praksiye bağlanması; yani bilim ve teknolojinin hızlı devinimi; toplumsal yapılar ve değerler sisteminde önemli değişimleri devreye sokmuştur. Değişim işçi sınıfının klasik tanımlarını da etkilemektedir. Sınıf bileşenlerinin Emek saflarını genişlettiği, Sermaye saflarını daralttığı gidişatta; "zayıf halka" teorisi de, "eşitsiz birleşik gelişim" gerçeğiyle anlam kazanıyor.¹³

Emek, artık Marx'ın "kolektif işçi" ve "global işçi" kavramlarıyla açıklanmak durumundadır. Küresel düzlemli oluşum, Marksist literatürün "kolektif işçi" ve "global işçi" kavramlarını doğruluyor. "Marx'ın Kapital'de emek sürecinin kooperatif yapısını incelediği bölümde, kolektif işçi yanı sıra 'global işçi' (gesamtarbeiter) deyimini kullanması raslantı değildir. Mühendis, teknolojist, yönetici, vb. grupları içeren 'global işçi', nihai ürünün gerçekleşmesi için zorunlu olan emeği tanımlayan kavram niteliğindedir. (...) Marx'ın kolektif işçi ile eş zamanlı kullandığı, bunun dışında ayrıntılı olarak tanımladığı global işçi, aslında günümüz işçi sınıfının çelişkili ve eklektik yapısını çok iyi yansıtan bir kavramdır. Bu konuda daha öteye giderek çağdaş sınıf sorunlarının, herşeyden önce 'kolektif işçinin' ya da 'global işçinin' dinamik bir tanımını vermekten ibaret olduğu söylenebilir."¹⁴ Örneğin "YDD" ile "teknolojik gelişmede hızlanma", "üretim birimlerinde değişim" ve "üretim artışı ve ayrışma"nın derinleşerek devreye girmesi; "sermayenin emeğe saldırısı"nda yoğunlaşma eğilimi güçlendi. Yani "üretimin rasyonelleştirilmesi, sermayenin emeğe büyük sadırısı ile gündeme geldi. Ekonomik bunalım ve dünya çapında sertleşen rekabet, tekelleri özellikle personel giderlerinde tasarrufa zorluyor. Bu tasarruf sadece çok sayıda işçinin, işyerinin modernleştirilmesi gerekçesiyle işten çıkartılmasıyla sınırlı değil. İşçilerin sosyal hakları da (hastalık parası, emeklilik keseneği, ikinci maaş, izin parası) sürekli olarak kırsılmaya çalışılıyor."¹⁵

Sonuçta karşımıza şu tablo çıkıyor: i-) Kuzey'deki yapısal dönüşümün, 'post-modern' gidişatın labirentindeki "bilinmezler"le donandığı ve kapitalizm açısından krizin, "yumuşak iniş/soft landing"le aşılabilmesinin "imkânsız"laşıp, "çöküş inişi/crash landing" trendinin yükseldiği; ii-) Dünya kapitalizminin içericilik ve istihdam kapasitelerini yitirdiği; iii-) Kuzeyli "yeni küresel milliyetçiler"in, "çözüm" diye sarıldığı neo-Keynesyen önermelerin, dünya kapitalizminin ulaştığı nesnelliğin gerisinde kaldığı; iv-) Kuzey'de ticaret savaşı startının verildiği ve hegemonya boşluğunun oluşmaya başladığı; v-) Yalta-Postam'lı klasik "denge" ve statükoların alt üst olduğu; vi-) Uluslararası ilişkiler alanında, ABD'nin iki adım ileri atmak için bir adım "geri"ye attığı; vii-) Japonya'nın başına buyruk "yeni küresel milliyetçi" muhafazakâr politikalarıyla ABD ve AB'ni sıkıştırdığı; viii-) AB'nin bir hayâlden, hayaletle dönüştüğü; ix-) Avrupa'da bölgesel entegrasyon hayâlleri yerine, yeniden "çift vitesli/iki halkalı/iki kademeli Avrupa/two speed /deux vitesses" ilişkilere yani AB içinde (1. ve 2. Dünya Savaşı'na yol açan 'Mittel Europe'a benzer !) bir Alman-Doğu Avrupa eksenli ve buna karşıt Fransa-İngiltere-İspanya-İtalya eksenli denge ve nüfuz politikalarına dönüldüğü; x-) İhtiyar Avrupa'daki "istikrar ve istihdam" sözcüklerinin çirkin bir yalana dönüştüğü; xi-) Öne çıkan kriz içinde Almanya'nın Hitler patentli "Av-

rupa Kalesi"ni oluşturmaya yöneldiği; xii-) Rusya'nın yaşadığı çalkantılarla, Slav ulus-çuluğunun emperyal düşlerine sarıldığı; xiii-) "İnsanlık durumu"nun ağırlaştığı ve yeni Ortaçağ'ın realize olduğu; xiv-) Kuzey/Güney gelişkinin netleştiği ve; xv-) Kuzey'de ırk-çılığın ve Güney'de köktendincilikle, az gelişmiş ülke milliyetçiliğinin tırmandığı bir dünyada yaşıyoruz... "YDD"nin devreye soktuğu bu tablonun "soğuk barış" dönemi uzun ömürlü olmayacaktır.¹⁶

Üçüncü "**Millenium**"a beş kala, "**Yeni Dünya Düzen(sizliği)**"nin devindirdiği dipten gelen dalganın basıncıyla şekillenen "**yeni durumu**"n çözümlenmesi; ne saltçı somutun kaba sığılığı ne de saltçı soyutun uçuk belirsizliği ile kavranamayacak kadar giriftir. Çünkü Kuzey'in hâkimiyetindeki dünya kapitalizminin emek süreci örgütlenmesini yeniden yapılandırma yönelimiyle; **Fordizmden post-Fordist** üretim modeline yani toplumsal yanları olan tüketime dayalı ekonomik yapıdan, özelleşmiş tüketime dayalı "**esnek üretim ve uzmanlaşmanın global ekonomik yapısı**"na geçerek "krizi aşmaya" çalışmaktadır. Kuzey'in hâkimiyetindeki bilimsel teknolojik gelişimin gidişatı, piyasanın önemini ve işlevselliğini artırmıştır. *Kapitalizm için piyasanın büyük önem kazandığı kesitte; Kuzey kapitalizmi, bir "üretim toplumu" olmaktan çok, rantıye bir "tüketim toplumu" haline gelmiştir. Kapitalist toplumda metalaşma ve "şeyleşme" süreçleri büyük bir hız kazanırken; kapitalist toplumun şekillendirip, sürüleştirdiği insanlar üretimden çok tüketimle, toplumsallıktan çok bireysellik ve emekten çok metayla ilgilenen tüketici yaşamın tutsakları kılındılar.*

III-) Tüketim kültürünün yeniden üretimi ve insan(lık)

"**Ölümüne kadar alışveriş**", tüketim toplumlarının kitleleri manipüle ettiği karanasağıdır. Kapitalizmin yabancılaşma ortamında insanlar kendilerini, ancak meta fetişizmiyle "var etmek"tedirler. İnsanlarına, "**tüketiyoruz ! o halde "birey"iz !**" dedirten egemen boyunduruğun kavranması için "tüketici" teriminin, kapitalist toplumun kavranmasında taşıdığı kilit öneme dikkat edilmelidir. Bu terim, "**ilkin ekonomik faaliyetin amacının gerçekten çok tuhaf ve kısmi bir yönünü ifade eder, (...) ayrıca da ihtiyaçlarını gidermek için pazara giden bir insanı birey olarak (devasa bir kitleyi içermekle birlikte davranış açısından bireysel) somutlaştırır.**"¹⁷ Piyasa toplumunun bireylerini giderek, sadece bir "tüketici" olma sıfatıyla çağırması; "toplumsal"ı, insanlık tarihinin önceki dönemlerinde görülmedik biçimde "ekonomi"ye indirgeyip, "**homo-economicus**"u "**homoconsumerus**"a tercüme ederek; bireysel atomizasyon sürecini derinleştirmiştir. Bu ise, modern insanın bakışlarının vitrinlere çevrilmesini ve kendi hayâli imgesini, giderek yabancılaşmış "toplumsal" kimliğini ve insani varoluşunu vitrinlerde sergilenen metalaşma aynasında realize etmesini devreye sokmuştur.

Değiş tokuştan süpermarkete yönelen serüveni içinde "alış-veriş" insanı, kapitalist meta fetişizminin dişlileri arasında öğütüp, kapitalizme tutsak kılmıştır. Bu serüvende tükenen insanı ilişkiler-değerlerdir. "**Eğer insanlar kendilerini üreticiden çok tüketici olarak görmeye yatkınsalar ve haz, çalışmak, yapmak ve üretmekle değil; tüketmekle birlikte düşünülüyorsa**"; bu durum yabancılaşmış bir toplum karşısında olduğumuzu düşünmemizi gerektirir.¹⁸ Yani tekelle kapitalist çözümsüzlüğün "**Uygarlık Krizi**"; çürümeden kan aldığı ve yabancılaşmanın meta kültürüyle beslendiği "**Vahşet Kesiti**"nde insan(lık)ı

boğuyor. İnsan(lar)ı kişisizleştirip; hesapçı, korkak, çıkarıcı, ürkek, ve tüketimin nesnesi olan konformist-mülkiyetçi-ahlâksızlar kılıyor. Köleleştirip, "sürü"leştirerek; kapitalist düzenin kurallarına boyun eğmeyi yeniden üretiyor. Çünkü, "emek gücünün yeniden-üretimi yalnızca niteliklerinin yeniden-üretimi değil fakat, aynı zamanda kurulu düzenin kurallarına boyun eğmesinin de yeniden-üretimini ve sömürü ve baskı görevleri için yönetici sınıfın egemenliğini 'söz ile' sağlansın diye yöneten ideolojiyi düzgün kullanma yeteneğinin yeniden üretimini de gerektirir. (...) Emek gücünün yeniden üretimi, demek ki kendisinin olmazsa olmaz koşulu olarak yalnızca vasıflarının değil, aynı zamanda egemen ideolojiye boyun eğmesinin yeniden üretimi olarak ortaya çıkıyor. (...) Emek gücünün vasıflarının yeniden üretimi ideolojik boyun eğme biçimlerinin altında ve içinde sağlanıyor."¹⁹

"Yeniden-üretim" gerçeğine "es" geçilemez. Çünkü "yeniden-üretim" in dönüştürücü gücü açısından kapitalist devlet; "İdeolojik Aygıtları"yla söylemsel iktidarın koordinasyon merkezidir. Yönetmelik baskı araçları yanında ekonomik-sosyal yapıya sızmıştır. "Devletin İdeolojik Aygıtları" ları görece otonomilerini koruyan düzenleyici iç iktidar ilişkilerinin ürünüdür. Kapitalist iktidar, "yeniden-üretim" in gündelikliği ile yığınları çevreleyip, alternatif bilgi dolaşımını kısıtlarken; kapitalist boyunduruğun gündelikliğini üretir, yayar. Sıradan kişinin ağzından konuşan kapitalist iktidarın tabanını genişletir. Kapitalist toplumunda insanın bireyselliği; kışla, hapishane, okul gibi kurumlar içine alınıp, belli bir programa tabi kılınarak; ruhlar üzerinde kurulan egemenlikle disipline edilir. "Yeniden-üretim" in kapitalist tahakküme meşruiyet sağlayan kaldırıcıları, "Devletin İdeolojik Aygıtları" larıdır. Kapitalist egemenliği, "toplumsal" ın kendisinde ikâme eden ve iktidarı toplumun kılcal damarlarında dolaşıma sokan kapitalist boyunduruk; artık "yeniden-üretim" le üzerimizde değil, aramızdadır. "İktidarın devlet aygıtıyla sınırlı olmadığını kavramak gerekir"²⁰ diyen Foucault haklıdır. Çünkü İktidar her yerdedir. "Yeniden-üretim" le herşeyi kapsadığı ve her yerden geldiği için yeni kontrol olanakları üretmekte mahirdir. Toplumun bütün mikro pratiklerine sızmakta zorlanmamaktadır. Böylelikle kapitalist iktidar, yeniden koşullandırıcı ve yeniden hedefe yönetici bir nitelik kazanmaktadır. Kapitalist iktidar; kontrol-gözetleme-düzenleme-program dahiline sokma gibi yöntemlerle; toplumu, adeta rasyonel biçimde işleyen fabrikanın öğeleriyle yönetir. Toplum, bir gözetim ve seyir uygarlığı olur. Böylelikle kapitalist toplumun²¹ 'Panopticon' a dönüşmesinden söz edebiliriz.

"Vahşet Kesiti" nin iktidar ilişkilerinin hapishanesinde²²; gündelik hayatın düzenleyiciliği pisliklerini; ondan korunmak isteyenlere de taşıyor-bulaştırıyor. "Vahşet Kesiti" nde, fanusta korunabilmek "imkânsız" gibi. "Sterlize" tecritin "kazanımı" ise, acılı tükenişden başka bir şeye yaramıyor. Böylesi tersten "çözüm" le "güçlenen" kapitalist egemenliğin "sürü" leştirdiği "Şaşkın Cüceler Dünyası" nın traji/komik paradoksları, "İnsanlık Durumu" nu çözümlemeyi zorunlu kılıyor.

IV-) İnsanlık durumu

Meta kültürünün egemenlik dışlıları arasında öğütülen insan(lık); değerlerine ve emeğine yabancılaştırıldı. Zor kaynaklı kapitalist meta kültürünün "meşruiyeti"; insandışını

"olağan" hale getirdi. Burjuvazinin eşitsizlikçi, sınıflı-sömürücü düzeni; siyasi, ekonomik, kültürel, ideolojik düzlemde maddi yaşamı biçimlendirdi. Burjuvazi egemen olmanın hukuki ve iktidar kurallarını işleterek, toplumsal dinamikleri potasında "boğdu". İktidar ilişkilerinin sağladığı gücün engin çeşitliliğini amansız ve acımasız sınırsızlıkta uyguladı. İnsan(lık), tekellerin Ortaçağ'ında "sürü"leştirilmişliğin paradokslarıyla derin bir kültürel çöküş yaşıyor. "Uygarlık Krizi" gövdeleniyor. 21. yüzyılın eşiğindeki görünüm, insanı dehşete düşürüyor.

Yabancılaşmış insan(lık); kapitalizmin oyunlaştırılmış yaşamını, hem oynayıp, hem de izlerken; burjuva iktidarın rejisörü olduğu oyunun "suç ortağı" da oldular. Varılan nokta insan(lık) için yıkıcıdır. Dekorlaşan hayat, ilişkiler ve tüketilen insan(lık)... İkircime mahal yok: "İnsanlık Durumu" sorunlarıyla karşı karşıyayız. Sorun, saltçı teknik düzenlemelerin formülasyonlarıyla aşlamayacak kadar giriftir. Karşımızda, dünya kapitalizmin medyatik tüketim toplumunun "kültür(süzlüğü)" ile "sürüleştiren", uyuyan/uyutulan insanlık var. "İdeolojileri yıkmak" adına, insanal ideallere azgınca saldırıp; iletişimsizliği, yabancılaşmayı ve değersizleşme, hiçlik, geleceksizlik kargaşasını körükleyen "YDD"; yaşamın her alanında ahlâksızlığı ve kleptokratik burjuva iktidarını; insan(lık)a rağmen şekillendirmektedir. "İdeolojilerin Sonu" sloganı da, böylesi bir sürecin ideolojisidir. Öyle bir ideolojidir ki, özerkliği yitirtilen eleştirel akıl, pragmatizmin öne çıkardığı biçimle araçsallaştırılarak, kendi dışındaki egemen boyundurukça belirlenen toplumsal sürece tabi kılmakta ve "seçeneksizlik" söylemiyle köleleştirilmektedir.

Çöküş ve çürüme kapitalizme eşitlenmiştir. Kapitalizm "çözüm"ünü, insanları "sürü"leştirdiği onursuzluk ve idealsizlik labirentlerinde arıyor. Gezegenimizin soluduğu havayı kirletmekten, insanı yok etmeye kadar uzanan tehlikelerin kaynağı kapitalizm; küçük bir adada, İngiltere'de gelişti. Tohumlarını dünyanın dört yanına saçtı. Kapitalizmle yalnızca sanayi gelişmedi; özel mülkiyet, bireycilik ve yaşamın her alanda metalaşmasına dayalı kültürel ortam boy verdi. İngiltere'nin dünyanın gönderine çektiği bayrak; bugün ABD'nin elindedir. Dünyanın dört yanını Amerikanlaştırmanın karabasanı sarıp/sarmalıyor... BBC Başkanı **John Birt**, "gelecek yüzyılda kültürün toptan globalleşmesi riski var. Amerikanlaşmış bir dünya kültürü böylece 21. yüzyılda ortaya çıkacak" diyor.²³

"Tarihin Sonu", bu mu ?.. Elbette hayır ! İnsan(lık) yeni bir Aydınlanma ve Rönesansın eşiğindedir. Çünkü, 'Ahlâk ve Modernlik' adlı yapıtında **Ross Poole**, "kapitalizmin başardığı şey tatmin değil, düş kırıklığıdır" der ve ekler: "Tüketim sırasında ulaşılan şey tatmin değil, yinelenmedir." Yazara göre, yeni bir toplumda yaşama arzumuzu harekete geçirecek neden, işte bu "düş kırıklığı" ve "yinelenme"dir. Yani "eğer düş kırıklığını kaçınılmaz kılan ve kimliğimizi tehdit eden koşulların tam da rasyonel bir ahlâki pratiği imkânsız kılan koşullar olduğu görülürse, o vakit ahlâkın mümkün olacağı bir toplumu arzulamak için nedenlerimiz var demektir." O halde, insanlığı kapitalizmden "başka bir hayat tarzını arzulamaya sevkedecek nedenler olacaksa, bunların şimdi sürmekte olduğumuz hayat tarzından duyduğumuz tatminsizliğe seslenmesi ya da böyle bir tatminsizliği kışkırtması gerekir." Bu bağlamda kapitalizmin aşılması için, "insanlık durumu" verilerini kullanarak, emekçilerin "tatminsizliğe ses-

lenmek ya da böyle bir tatminsizliği kıskırtmak gerekir." Çünkü kapitalist modernite, "kısıtlayıcı bir ahlâk anlayışı"na sahiptir. Bunun nedeni, kapitalist toplumun "mutlak bir bireysel özgürlük anlayışı" üzerine kurulmuş egemenliğidir. Yani kapitalist modernite ahlâkı, "rasyonel bir inanç konusu değil, öznel bir kanaat meselesi haline" getirmesinden dolayı; "ahlâki bilgi imkânını dışalayan bir bilgi anlayışı inşa" etmiştir. Kapitalizm koşullarında "akıl ve ahlâkın ayrı düşmeleri" devreye girmiştir.²⁴

Kapitalizm koşullarında "akıl ve ahlâkın ayrı düşme"sinin derinleşmesiyle, dünyada 1980'lerden beri esmeye başlayan "değişim/başkalaşım" rüzgârları, Ortaçağ'ı andıran medyatik toplumsal dokuyu ve insanın insanlıktan uzaklaşmasını devreye soktu. Medyanın hükmedici güç kazandığı tüketim toplumlarında insan(lar), yalnızca kendilerini düşünen "pasif konformistler" haline geldi ve dayanışma duygusunu yitirdi. Varlık nedenini yitirmiş kapitalist uygarlık, insana düşman kesildi. Felaket; insanın gerçekler karşısında uğradığı yoğun bellek kaybıyla, parçalanmışlığıyla, edilgenliğiyle ve yaşamın değersiz bir parçasına dönüşmesiyle gövdelendi... Sahte kapitalist "görkem"in aldattıcılığına biat eden "insan", bütün değerlerini yitirdi. Özetle egemen şiddet ve korkunun, insanal gerçekliği boğduğu; erdemi ve vicdanı "lüks" ilân ettiği yabancılaştırma ortamında insan; ilkel güdülerini peşinde koşan vahşi hayvan "sürü"süne dönüştü. Bu bağlamda kapitalist toplumu iyi bir hal-valandırma tesisatıyla serinletilmek istenen bir cehennem olarak tarif edebiliriz.

"Globalizasyon"un görüntü, gürültü, hız ve yok edici koordinatlarındaki "Vahşet Kesiti"; teknoloji, iktisat ve iktidarın insan(lar)ı ezdiği; Kuzey modernizmine bağlı değerlerin/umutların iflas ettiği; polarizasyonun gövdelendiği ve bölgesel savaş, işgal, katliamların tırmandığı ironik geçiş sürecidir. Hayat önümüze düşünmek için; yabancılaştırma, nesneleşme sürecini yaşayanlarıyla *Kafka'nın, 'Değişim' adlı romanında dev böceğe dönüşen Gregor Samsa'yı koyuyor: Hani insanı; vahşi bir kurt, sığınmacı bir kedi, ısırmağa hazır bir köpek, güdülmeye hazır munis bir koyun, zehirlemeye hazır bir akrep, tıslayan bir yılan gibi kuşatan başkalaştırıcılığıyla... Terkedilmişlik, saçmalık, mahkûmiyet, suçluluk, zaman ve mekân dışındalık, kendine ve ötekilere yabancılık, gülünçlük, güçsüzlük, müstehcenlik ve iğrençliği besleyen "Vahşet Kesiti"; geçmiş değerlerle ilişkisini koparmış, geleceğin değerlerini yaratamayan insan(lar) yığınının edilgenliğinde somutlanıyor. İnsan, hayvani işlerliğin egemen olduğu koşullarda "gibi" olarak; ya insanlığını askıya alıyor ya da egemen şiddet tarafından yok ediliyor. Yani insan, "aşağılanma"ya mahkûm edildiği saldırganlık karşısında; sakatlanmış, dilsizleşmiş bir yabancılaştırmanın dişlileri arasında öğütülürken karışımıza çıkan tablo bir yanılla **Samuel Beckett'in, "beklentiler: sıfır, umutlar: sıfır"** diye tarif ettiği bir duruma mı denk düşüyor?..*

Konjonktürel bağlamda 'Evet'; ancak tarihsel anlamda 'Hayır'... Çünkü usdışı ve toplumsallık karşıtı "Vahşet Kesiti"; aynı zamanda, çürümeyi tersine çevirecek dinamikleri üreten potansiyeldir de. "Vahşet Kesiti"nin, insanlara dayattığı "**hiçlik**", onları kaçınılmaz olarak "**her şey evrenine**" mahkûm edip, yeni tarihsel eyleme de çağrı çıkartmaktadır. İnsan(lık)ın yeni tarihsel eylemine çağrı çıkaran "Vahşet Kesiti"; öte yandan da, bir "il-lüzyon"lar; "aslı" olmayan "simülasyon" ve "gibi"ler sürecidir. Bu kesitte hakikat ile toplumsal 'gerçeklik' arasında pek bağ yok. Etrafımızda sahte olaylar var, bizde bu olaylara on-ları doğru, gerçek ve hatta güzel göstermeye aralı bir yanlış bilinçlilikle uyum sağlıyoruz.

Dünyayı yeniden masumiyet, hakikat ve aşkla yaşantılamaya başlayabilmek için herhangi bir kimsenin, yanlış bilinçle öğrendiklerini unutması ve reddetmesi gerekiyor. İnsanlık durumunu aşmanın sıçrama tahtasını oluşturacak şey, yabancılaşmanın farkında olmak ve ona karşı başkaldırmaktır.

Radikal sosyalizm "Vahşet Kesiti"nde; her zamankinden daha çok aykırı, anti-otoriter ve özgürlükçü olmalıdır. *Kapitalist otorite; baskıcı ve dayatmacı bir güçtür. Otorite imgesinin bağrında taşıdığı sınıfsal egemenlik gücü, korkunun kaynağıdır. Otorite gündelik hayatın düzenleyici iktidar ilişkilerinin içinde net olarak "görünmeyen" ama çeşitlilik arzeden işlerliğiyle (her an hazır ve nazır !) baskıcı ve dayatmacı güçtür. İnsan üzerindeki otoriter tahakküm; akıllı rasyonalizme; etiki tekniğe; "niçin" sorusunu "nasıl"a kurban etmektedir. Bu nedenle; gündelik hayatın düzenleyici **yeniden üretimi** içinde başkaldırmayan edilgen kısırlıkla, gündelik hayatın düzenleyici kendiliğindenliğine teslimiyet; kapitalist otoritenin, özgürlük düşmanı kişiliksizleştiriciliğini güçlendirir.* Unutulmaması gerekiyor: Otorite karşısında, insan olmaya yaraşan eylem, üstü örtük bireysel duyarlılıkların "tepki" ve "şikayetler"i olamaz... Efendisiz bir dünya için gerekli olan; otoriteyi, dikey işlerlik olmaktan çıkarıp ve yataylaştırarak sönmümlendirecek; daha az devletçi ve daha çok özgürlükçü yönelimdir. Kapitalist otoritenin "illüzyon"larına; "aslı" olmayan "simülasyon" ve "gibi"ler sürecine, ancak yabancılaşmaya karşı başkaldırarak son verebiliriz.

Kapitalist otoritenin "illüzyon"larından, "aslı" olmayan "simülasyon"larına ve "gibi"ler sürecine döl yataklığı yapan "demokrasi"sidir.²⁵ Çünkü **insanlığın geleceğini oligarşik mülkiyet rejiminin enternasyonal-kapitalist açmazlarına terkeden Yeni Dünya Düzeni, parlamentoları da düşük yoğunluklu savaşın aracı haline getirdi. Kozmetik demokratikleşme programlarıyla, insan hakları söylemine sıkıştırılan emekçiler, sınıf bilincinden arındırılmaya çalışıldı. Modern otoritarizmin sofistike biçimleri demokrasi ile edebi bir kelama kavuşturuldu. Siyasi mistifikasyon ve karartma sanattan siyasete kadar alan açtı. Dünya ölçeğinde piyasa rasyonelliğine boyun eğmenin zorunlu ve doğal ürünü olarak sunulan demokrasiye hayır... İnsani dinamik ve potansiyelleri kristalize eden, büyük devrimlerin akışı ile beslenen, toplumsal eylemi kırbaçlayan, devrimci süreçlere yolaçan katılıma ve demokrasiye 'evet'...**²⁶

O halde, insanlığı "sürü"ye dönüştürerek; belleksiz toplum ve yazgıcı kültür yaratmayı hedefleyen "Yeni Dünya Düzen(sizliği)" koşullarında; insani umutlar yaratılmak isteniliyorsa; "insanlık durumu" sorunu gündem maddesi yapıp, çözüm için sosyalizmin başkaldıran geçmişi temel alınmalıdır. Yeni, eskinin enkazı üzerinde, onu aşıp/sahiplenerek yaratılabilir. "YDD" vahşetinin, "cellat ve kurban" dayatmacasının aşılması, "şeytanın avukat"lığına cüret eden; sermayenin gücüne, parasına ve "tek tip düşünce"sine karşı çıkan radikal perspektiflerle olanaklıdır. Çünkü, ücretli kölelik sistemi üzerinde yükselen liberal "demokrasi"nin temsili olanakları; "tek tip düşünce"si ile insanlığa yetmemekte. Onlara, insan olmanın aidiyet bilincini, sorunları ve sorumluluklarını empoze edememekte. Aksine, "tek tip düşünce" dayatmasıyla insanları, insan olmanın aidiyetinden kopartıp, "sürü"leştirmekte. Yabancılaşmanın küreselleştiği gidişatta; **"insanların çoğunluğu bireysel sorumluluğunun farkında olmaksızın yaşarlar; bütün mutsuzluklarımızın asıl çekirdeği işte burada gibime geliyor"**²⁷ diyen F. Kafka, gerçekten haklıdır...

V-) Yeni Düzen(sizlik) dünya devrimine çağrıdır

Komün'ün birinci, **Ekim**'in ikinci iktidarı ardından, YDD koşullarında sosyalizmin üçüncü iktidarının hayâl olmadığı koordinatlara doğru ilerliyoruz. Nasıl mı ?..

Kapitalizm teknolojisiyle dünyayı fethedip "uygarlığı"nı yaratmıştır. Bu uygarlık, hızla dünyanın her köşesine yayılmış ve "globalleşmiş" koordinatlarına ulaşmıştır. Elektronik, biyoteknik ve robotik alanlarındaki gelişim insanlığa, **Karl Marx**'ın hayâlini kurduğu, kol emeği esaretinden kurtuluşun zeminini sunuyor. Bilimsel ve Teknolojik gelişim koşullarında coğrafyanın ve mekânın önemi giderek azalıyor. İletişim ve ulaşım alanında sağlanan büyük ilerlemelerle dünya küçülüyor. Yani 1980'den beri hızlanarak gelen bilimsel teknolojik gelişmeler, alışageldiğimiz zaman ve mekân kavramlarını köklü değişikliğe zorluyor. Uluslararası işbölümünde yeni eğilimlerin öne çıkma imkânını yaratıyor. Son derece önemli politik, ekonomik ve kültürel sorunları devreye sokuyor. Küresel alt üst oluşa kapı açan YDD'yle tarih hızlanıyor ve 1989 yılında **Bush**un dünyaya müjdelediğinden çok farklı olacağının sinyallerini veriyor.

YDD yarattığı imkânlar yanında sorunlarıyla sarsılırken sosyalizmin üçüncü iktidarının hayâl olmaması; "tarihin şaşmaz yasaları"yla ilişkilendirilmiş "doğrusal tarih" anlayışının beklentileriyle açıklanmaz. Üçüncü iktidar olasılığı, "yok oluş ya da modern barbarlık" imkânını içeren tarihsel süreçtir. Madalyonun her iki yüzüyle ele almalıyız. Bu tarz, "tarihin şaşmaz yasaları"nın doğrusal beklentilerinden kopuştur. *Tarihin "otomatik"e bağlanmış "şaşmaz yasaları" yoktur. Sınıf mücadelesinin belirlediği alternatif eğilimleri vardır. Eğilimler, helezonik gidişatlı tarihi, onun motoru olan devrimleri yapan insan(lar)la realize eder. Tarih, insan(lar)a, realize edilebilir imkânlar dışında hiçbir güvence vermez.*

Hiç bir şey tarihin şaşmaz yasalarının güvencesi altında değildir. Örneğin tekellerin Ortaçağ'ında **"Gumpizm"** de, insan(lık)a saldıran Kuzey'in "yeni alternatif"idir. Kuzey **"Gumpist bir toplum"** özlemini ve yönelimini dile getiriyor. **"Yeni bir masumiyet çağı"** çığırkanlığıyla dünya emperyalizminin kültür endüstrisi, insan(lık)a, **Vatikan** refleksi ile aptallığı, sıradanlığı ve boyun eğişin "anlamsız" olmadığını empoze ediyor. **"Gumpizm'in muhteşem aptallığını, sıradanlığını"** ayakta alkışlıyor. "Yükselen değer(sizlik)ler"iyle kapitalist barbarlığın tüketim toplumu, **"Forrest Gump"** filmiyle, **"aptallığın iyi bir şey olduğu"** düşüncesini yaygınlaştıracığının ilk sinyalini verdi. **"Forrest Gump"** filminde verilen mesaj özetle şu: **"Olaylar hakkında düşünen, tavır alan, muhalefet yapan bütün insanlar hem yanlış yapıyorlar, hem de temelde kötüler. Sıradan olan, pek de akıllı olmayan insanlar ise Forrest Gump'ın olduğu gibi temelde hem haklılar, hem de kalpleri çok temizdir... O halde, siz aptal olabilirsiniz, ama çok iyisiniz ve kalbinizin bu temizliği nedeniyle sonunda, sabrınızla, mutlaka mükafatlandırılacaksınız. Aptallık ve sıradanlık, bu nedenle iyidir."**

Bilgi Toplumu" yönelimi **"Gumpizm"**in, **"aptallığın iyi bir şey olduğu"** düşüncesini yaygınlaştıran manipülasyonda ifadesini buluyor. Çünkü, "Bilgi Toplumu"nda da kontrol dalı ve egemenlik sermayenin tekelindedir. Sermayenin egemenliği, biçimi ne olursa olsun, yığınların devre dışı bırakıldığı/dıştalandığı tarz-ı siyasetin tek sesliliğidir. Yani "insanlık durumu"nun, **"Gumpizm"**e mahkûmiyetindedir. **"Eşitlik eksenli tartışmaların"** yeniden canlandırılması ve **"gerilemenin"** durdurulması için sosyalizmin, insan(lık) sorunlarına

yanıtlar üretmesi gerekiyor. Bunun için sosyalizmin "dar sınıf" yorumundan kopulmalıdır. Dünya'daki tartışma ekseninin değiştiği; eşitlik eksenli tartışmaların yerine, "hakkaniyet" eksenli tartışmaların ikame edildiği YDD koşullarında; gerilemenin durdurulabilmesi için yapılması gerekenler konusunda; sorunun yapmak kadar, "nasıl yapmak" ve "nereden başlamak" noktalarında yanıtlara ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu koordinatlarda, *radikal sosyalizmin tek açarı; bireyselden toplumsala, toplumsaldan bireysele yönelen karmaşayı çözümlerken, cüretkâr olmasıdır. Cüretkârlık ise yaratıcılığa yönelişin adıdır. Unutulmasın insanlar; korktukça tutsaklaşıp, cüretkârca umut ettikçe özgürleşir.*

Ancak cüretkâr bir yönelişle; **Marksizme**, ahlâk ve coşku dolu militan enerji katılabilir. Bugünde gelecek için reddiye hareketini yaratılabilir. Tavırsızlık, tepkisizlik, neme lazımcılık gibi toplumsal yaşantımızın önemli engelleyicilikleri aşılabılır. Erdemsizliğin ve ilkesizliğin en alt noktasındaki insanlık, ahlâk krizini yaşarken; umutu yaratmak için yapılması gereken; hırsıza hırsız, utanmaza utanmaz, arsız aarsız demek cüretidir !.. Dik bir omurganın umudu yaratarak; çözemeyeceği bir sorun yoktur. Buna yanlış hedeflere yöneltilmiş toplumun rotasını düzeltmekte dahildir. *Radikal sosyalizme umutsuzluğu dayatan, düşmanlarından çok, zayıflığı ve aczidir. Umudu yaratmak için hesaplaşmamız gereken; sosyalistlerin aczi ve sürekli endişe halidir. Soru(n), cüret edebilecek miyiz ?.. kararıyla yanıtlanacaktır. Soru(n), daha fazla yanıtız bırakılamaz ve bırakılmamalıdır da...*

Soru(n)ları çözmek için engebeli, sarp yolda yürümeyi göz almak radikal sosyalist "aykırı"nın zorunluluğudur. Dünyayı değiştirmek kavgası veren "aykırı"nın cüretkâr yürüyüşü; yalnızlığın ve acıların binbir yüzüne tanıktır. "Hikaye" malumdur: İlk adımında yola kalabalık çıkılır. Yol'da yitilir veya eksilerek çoğullaşılır. Yol boyunca yorulanlar, korkanlar, vazgeçenler, soluğu kesilenler olur. Dün omuz omuza olunan yürüyüşsüz hayatlarla tanık olunur... Yol'da yürünürken sorularla tanışılır; yanıt bulunur; denenir, sınanır ve uzaklık yakınlaştırılırken öğrenilir her şey. Bu nedenle eylem olarak yürümek; ortak kaygılarda, sıradanlıkta, tercihlerde farklılaştırıcı dinamiktir. Yürürken süreklilik içinde kopuşlar yaşanır ama yürümek prova da değildir; geri dönüşsüz ilerleyiştir. Yalnızlıkların sertliği ile çoğullaşmak, görmek, öğrenmek, bilmek ve mesafe katetmektir yürümek. "Ben"i "biz"leştiren yolu, dünyayı değiştirerek açmaktır.

Dünyayı değiştirmek amacıyla yürüyen insan, saltçı sözellikle yetinmez. Ateşlemeyen silaha dönüşmüş söz; yetinilebilir bir şey olamaz. Söz'e anlamını veren eylemdir. Eylemsiz söz, anlamsızdır; değiştirmenin-değişmenin önünü açamaz. Söz, anlamını eylemle yakalar ve insana-yaşama ait kılınır. "Önce Söz", onu önceleyen eyleme muhtaçtır. Güçlükler, tehlikeler karşısında kenetlenmek ya da fitne fesatla, yenilgilerle, sevgisizlikle cehenneme çevrilmiş kesitlerde elele tutmak, omuz omuza olmak; eylemsiz söylemle mümkün değildir. Saltçı söz; yitik zamanların hayâliyle gevezelikten medet umanların demogojik sığınağıdır. Söz ile yetinmek; varolanın "hiç"lenmesi ya da "hiç"likle yok olmaya razı olmaktır. Saltçı söz; eylemle somutlanmadığı sürece eksikli bir "iddia"dır. Yeterli değildir. Anlamını yitirmiş bir oyundur. Antika acıların peşinden koşuşturan bir iç çekiştir. Sözle sınırlanmış eylemsizlik çürümenin içselleştirilmesidir. Saltçı sözle yetinmek, yaşamdan kopukluğu ve insan ilişkilerinde kuşkuyu, korkuyu, evhamları güçlendirir. İnsanın eleştirel-kendi aklını kullanma cesaretini köreltir. Sözel "hor görme ve reddetme reaksiyonları"nı, eylemden kaçış sığınağı kılar.

Parkinson Yasalarından mükemmellik görüntüsü sonun başlangıcıdır ironik sap-
tamasından habersiz, "**Teorinin Safiyet**"i ya da "**Bütünsel Teori**" yaygarasıyla saltçı sözü
fetişleştirenler; işlevselliği konusuna kafa yormayan "**entellektüeller, mucizevi istisnaların
tarihini uydururlar.**" (Carl Einstein) Saltçı söze, mucizevi işlevler yükleyen teorisistler;
yaşamı değiştirecek devrimci teorik "bütünlüğün, zorunlusu olduğu organik eylemle ku-
rulup, geliştirildiğini unuturlar. Devrimci teorinin kazanılması için organik eylem, ta-
mamlayıcı ve tanımlayıcıdır. Yığınlar için okunabilir bir çılgıktır; delifişek yaratıcılıktır.
Düzenle ipini koparmış düş gücüdür; umuttur. Delifişek yaratıcılığıyla yaşam; krizleri, sü-
rekli içinde kopuşlarla aşan eylemci bütünselliktir. Devrimci teoriyi var eden organik
eylem gereğinin ıskalandığı koşullarda; eleştirel aklın-söylemin önemide küçümsenemez.
Eleştirel akıl-söylem, insanın özgürleşmesinin temel dayanaklarından. **Kant**'ın, "**Ay-
dınlanma nedir ?**" sorusuna verdiği, "**insanın kendi aklını kullanma cesareti**"dir yanıtı;
1990'ların Türkiye'sinde durmadan anımsanmalıdır. Eleştirel akıl-söylemin başkaldıran pa-
radigması; insanal algı ve düşünceye yön veren haritadır. Pusulasını sınıf bilincinin oluş-
turduğu haritanın okunmasında; eleştirel aklın gerçeklikle teması yaşamsaldır. Eleştirel
akıl, iradeyle yaşama müdahale eder. Dönüşmek ve dönüştürmek irade işidir. İrade, sü-
rekli içinde kopuşu gerçekleyen dinamiktir. Kopma, ikircimsiz tercihin ürünü olan arın-
madır; ideolojik kavrayış ve politik duruştur. Kopmadan süreklilik yakalanıp, dünya de-
ğiştirilerek **Ütopya**lar realize edilemez.

"**Olmayan Yer**" anlamına gelen **Ütopya**da, yeni toplum umudu adayla simgelenir.
Eleştirel işlevsellikli karşı çıkış olan **Ütopya**; karamsarlığın ve umutsuzluğun aşılmasında;
umut dolu müdahale zeminidir. **Ütopya**da acılar ve haksızlıklar ortadan kaldırılmıştı. **Ütop-
yalarda**, düzen ve akıldışı uygulamalar kıyasıya eleştirilirken; hem kurulu düzene baş-
kaldırı, hem de adil bir dünya özlemi dile getiriliyordu. **Ütopya** bir düş ülkesi ve bir mut-
luluk diyarıydı. İnsanlar eşit ve özgür yaşıyorlardı. Ne Kralların baskısı, ne de soyluların
lüks tutkusu. Görevliler parayla satın alınamıyordu, yöneticiler de savaş narası ata-
mıyordu... **Ütopya**; "biçare"likten nefret eden başkaldırının kaldırıcısıydı. Bu nedenle sos-
yalist **Ütopya**da; burjuva iktidarın yabancılaştıran, yoksullaştıran, geleceksizleştiren ir-
rasyonelliğine karşı; başkaldıran gelecek, umut ve eleştiridir. Şimdi insanlık durumunu
aşmak için **Ütopya**yı yaratma realize etme eylemini örgütleme zamanıdır. Malum ya, "**her
büyük tarihsel dönem bir geçiş dönemidir**" der **G. Lukacs**, ve ekler: "**Bunalımların, ye-
niden yıkımların ve yeniden doğuşun çelişik birliğidir; çelişik olmasına karşın yine de
birleşik bir süreç boyunca daima yeni bir toplumsal düzen ve yeni bir tip insan
doğar.**"²⁸

VI-) Türkiye ve Türk(ıye) insanı

Serbest piyasanın "yükselen değerler"iyle alçalan insanın "malı götürme" ahlâkının te-
kelci kapitalist toplumun üst yapısını oluşturduğu Türkiye; İslâm-Türk sentezinin ye-
relliğiyle Amerikancı kozmopolitizmin zıtlığının (yani ahlâksızlığının) kollarında de-
beleniyor. "Paranoid" veya "şizofren" bireyleriyle²⁹, Türkiye'de kavramlarda kirlenip
çürütülüyor. Topluma dayatılan liberal giysili baskıcı-despotik politikalar; ben kültürünü
güçlendirip, liberal ahlâksızlığı derinleştiriyor. Bireyin başarısı kriteri (ne pahasına olursa

olsun) maddi zenginliğe eşitleniyor. Liberal etikin bireyi bencillığe mahkûm eden ne pahasına olursa olsun bireysel başarı formülünün; **insanlığın manevi ve dünyanın maddi çoraklaşmasına eşlik ettiğinden** (Amital Etzioni) kimsenin şüphesi yok. Her insanı diğer insanların rakibi (ve dolayısıyla düşmanı) ilân eden liberalizmin, beni ve tüketimini kutsallaştırılmasıyla yarattığı tip, **Brzezinskiye dahi "insanlık daha farklı bir şey olmalı"**³⁰ dedirtiyor.

Spinoza'dan Kant'a, Nietzsche'den Sartre'a kadar bir çok felsefecinin temel konusu olan ahlâk; insanal estetiğin davranışına yansıyan biçimdir. Türkiye'de yaşanan ahlâk erozyonuysa, dört yanımızı saran gerçek ! Kapitalizm, Türkiye'nin (ve dünya'nın) aklını ve yüreğini kaybettirdi. Sevmeyen, düşünmeyen Türk(iye) toplumu; ahlâksızlığın kollarındadır. Oysa düşünmek ve sevmek ahlâkın beşiğidir. Hayâl ise gerçeklerin anasıdır. Türk(iye) toplumunun yeni ahlâkı elde etmesi için, kapitalizmi aşmayı arzulaması ve yeniden düş kurmayı öğrenmesi gerekiyor. Ancak, Türkiye'deki çürümeye devrimci yanıt üretilemediği için tarihin sosyalistlere sunduğu imkânlar değerlendirilemiyor. Çürümenin karşı-devrimci dinamikleri, siyasal boşluğu dolduruyor. Bunun yanında Türkiye'de, **W. Reich'in** anlamlı sorusu da karşımızdadır: **"Asıl açıklanması gereken, neden aç insanın çaldığı ya da sömürülenin greve gittiği değil, neden aç insanların çoğunun çalmadığı ya da sömürülenlerin çoğunun greve gitmediğidir ?"**

Toplum (...) insanların karşılıklı eylemlerinin ürünü"³¹ ise, toplumsal yaşamın belirleyicisi pratiktir. Pratik, toplumsal yaşamın ve insanın incelenip-kavranmasının tek yoludur. Farklılıkları ve özgünlükleri kavranıp-çözümlemek zorunda olan Türkiye, çaplı bir toplumsal tarih incelemesine muhtaçtır. Çünkü sosyalistler, Türkiye'de yaşayan insanların kimliğinden yeterince haberdar değil. Radikal sosyalist safların öznel faktöründe, devrimci teorik krizle eşzamanlı süreçte eylemsizlik-örgütsüzlük krizi yaşanıyor. *Krizi aşmak teorist ne de hiper aktivist tutumlarla mümkün değildir. Yeni tarihsel sıçramanın trampeleni süreklilik içinde kopuşlara denk düşen devrimci praksistir. Devrimci praksis, tarihsel bakış açısıyla, gündelik hayatın devrimleştirilerek, devrimin güncelliği fikrini realize etmektir.* Akılın araçsal kullanımı ile tarihsel-nesnel kullanımını birbirinden ayıran turnusol kağıtıdır.

Ancak burada durup, soru(n)ların boy verdiği zemine değinmek gerekiyor: Emegün çıkarları haricinde Türkiye ekonomisinde herşey serbesttir. Serbestlik; ekonomik daralma, rantiyeliği ve spekülasyonu büyötmektedir. Dış ve iç borç denetimden çıkmaktadır. Üretken olmayan ekonomik sistem, Türkiye'yi spekülasyon cennetini haline getiriyor. Türkiye, 'Economist Intelligence Unit'e göre **"gelişmekte olan ülkeler arasında en riskli sekizinci ülke"**dir. 'Moody's' ve 'Standard & Poors'a göre de **"spekülatif ülkeler"** kategorisinde³² yer alıyor. Zincirleme kriziyle Türkiye, çöken ve çürüyen rantiyeli toplumdur. **Gelişmekte olan ülkeler dünyasında en ciddi bunalımı Meksika ve Türkiye yaşıyor."**³³ Kaldı ki Avrupa Entegrasyonu Alt Komisyonu tarafından hazırlanan bir raporda, Türkiye'de Meksika benzeri kriz yaşanabileceği belirtildi.³⁴ **Ertuğrul Özkök** de **"Türkiye, Avrupa'nın Meksikası"**dır³⁵ gerçeğini telaffuz etmek zorunda kaldı. Çünkü Türkiye'de artık üretim değil, spekülasyon kazandırıyor. Rantiyeler 1980'de millî gelirden % 1.6'lık pay alırken, 1994'te payları % 13 ulaşmış 460 trilyon TL oldu. Sıcak para politikasının ve rantiyeli asa-

laklığın soygun ekonomisi, Türk(ie) kapitalizminin yeni ana karakteristiği oluyor.³⁶ Ve Türkiye, Meksikaya yaklaşıyor.

1980 ve 1990'lı yıllarda iç ve dış borçlarla desteklenip ayakta tutulmaya gayret edilen modeller; özel sektör mafyalaştı. Servet/sefalet uçurumu derinleşti. Kayıt dışı ekonomi güçlendi. **"Türkiye ekonomisi 1994 yılı içinde % 6 küçüldü. Düşük gelirli kesimler çok daha ağır bir yük altında kaldı. Dengeler bozuldu... Ve bir kısım insan işsiz kaldı."**³⁷ Türkiye'de, eksik istihdam edilenlerle birlikte (% 19.8 düzeyinde) 4 milyon 43 bin işsiz var.³⁸ DİE'nin 1989-1994 dönemi rakamlarına göre, 6 yılda üretim % 20 artarken, istihdam % 28 oranında azaldı.³⁹ IMF'in istekleri doğrultusunda alınan 5 Nisan 1994 kararları ardından işçi ücretleri % 39 geriledi; memurun alım gücü % 71 düştü.⁴⁰ 12 Eylül askeri diktatörlüğünün baskı ve dipçığı ile uygulanan düşük ücret politikası, 1989 sonrasında işçi sınıfının karşı çıkışı ile gerilemeye başlayınca; kapitalist düzen; yoğun biçimde taşeronlaştırma, tensikat, sendikasılaştırmaya yöneldi. Düşük ücret politikasının "yeni" araçlarıyla, özel sektör açısından küçümsenemeyecek başarılar elde edildi. Özel sektörün büyük kapitalist işletmelerinde taşeron işçi çalıştırma oranı % 30 ila % 50 arasında değişmektedir. Ayrıca, KİT'lerin işçisiz ve sendikasılaştırılmış biçimde özel sektöre devredilmesi de, burjuvazi için düşük ücret politikalarının uygulanabileceği yeni alanlar yaratmaktadır.

Özetle 1994, ekonomik açıdan korkunç bir yıldır. Ekonomik kriz, parababalarını daha da kodamanlaştırırken; ücretlilerin satın alma gücünü "sıfırlar"casına düşürdü. KİT ürünlerinin fiyatlarına sürekli zamlar; yeni vergiler; kamu çalışanlarına ücret sınırlaması; hızlandırılmış özelleştirme; geç emeklilik; ivme kazanan enflasyon vb'leri 1994'ün genel karakteristikleri oldu. Toplumsal doku alt üst oldu. Türk(ie) kapitalizmi açısından "sonuçlar", sorunların bir kısmı (aysbergin su üstünde görünen kısmı) olarak görülmelidir. Türkiye ekonomisi 1995'te de yine kriz tünelindedir. Kriz, bastırmacı ve ertelemeci "yapay çözümler"le aşılamaz. 1995'te de Türkiye ekonomisinde, günü kurtarma politikaları, dengesizlikleri pekiştirecek ve krizin etki alanlarını yaygınlaştıracaktır. Çünkü, **"bütün gerçek bunalımların en son nedeni daima kapitalist üretimin üretici güçlerin sanki yalnız toplumun mutlak tüketim gücü bu güçlerin sınırını teşkil edermişçesine geliştirme çabasına zıt olarak, kitlelerin yoksulluğu ve sınırlı tüketimidir. (...)** Kapitalist üretimin gerçek engeli sermayenin kendisidir."⁴¹

Türk(ie) toplumu kapitalizmin sahte cennetinde, cinnetini yaşarken; "sahte gerçeklik"le kolkola girmiş toplumsal "depresyon salgını"yla tanışarak; kleptokrasi, "faili meçhul cinayetler", trafik kazaları, futbol anarşisi, saldırgan şövenizmin "öfke ve şiddet"iyle yaşamaya alıştırıldı. Türk(ie) insanının yaşamak zorunda bırakıldığı ortamda mayalanan şiddet eğilimi; ezilmişlik ve kısırılmışlıktan doğan toplumsal bir psikodinamiktir. **"Sürekli artış kaydeden enflasyon, aile içinden başlayarak toplumda çeşitli tahribatlara yol açıyor. Geçim zorluğu nedeniyle psikolojik dengeleri bozulan insanlar, ya kendisine veya toplumun diğer bireylerine şiddet uygulamaya başlıyorlar. Bu şiddet kendilerine yönelik olursa intiharla, aile içerisindeki diğer bireylere yöneldiğinde şiddetli geçimsizlik ve buna bağlı olarak boşanmalarla sonuçlanıyor. Sağlığı önlenemez oranda bozulan toplum, bir patlamaya doğru gidiyor."**⁴² Bu noktada Prof. Dr. Özcan Köknel, "Tür-

kiyede şiddet eylemlerinin ortaya çıkışı yeni değil. Araştırmalarımız 1964lerden beri süregelen sorunların artması nedeniyle patlamaların yaşandığını gösteriyor. 30 yıldır yavaş yavaş gelişen ancak bugün patlama noktasına ulaşan dönem son derece tehlikelidir"⁴³ diyor. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün yaptığı araştırmaya göre; "ekonomik koşullar suçu etkiliyor. Ekonomik bunalım durumu, insanın tabii durumundan sapmasına ve çeşitli anormal davranışlarda bulunmasına yol açmaktadır. Türkiye'de geleneksel suçlar yanında özellikle dolandırıcılık, kaçakçılık, halkın sağlığına yönelik, yiyecek ve içeceklerle ilişkin suçlarda artış oldu. Ahlâki bozulma, hırsızlıklar, boşanma, alkolizm, akıl hastalıkları, karaborsa, gasp, organize hırsızlık vb. suçlarda tırmanma oldu."⁴⁴ DİE de; 1994'te 24 bin 147 çift, yaşam pahalılığından kaynaklanan şiddetli geçimsizlik sonucu evliliklerine son verdiğini ve 1 228 kişi de ekonomik sıkıntılar nedeniyle intihar ettiğini belirtiyor.⁴⁵ 1993'ün Haziran ayıyla 1994'ün Aralık ayı arasında Türkiye'de işlenen (ve hiçbir siyasi nitelik taşımayan) cinayet vakalarının dökümü şudur: 20 kişi annesini, 21 kişi babasını, 40 kişi evladını, 91 kişi eşini, 90 kişi arkadaşını, 18 kişi sevgilisini, 49 kişi akrabasını, 33 kişi komşusunu öldürmüş. Ve diğer vakalar 648'e çıkıyor. "Türkiye'de şiddet sıradanlaşıyor. Kan, cinayet, linç sıradanlaşıyor. Hatta eğlence haline geliyor. Yargısız infazlar coşkulu seyirci kitleleri topluyor. Aile içi cinayet eğilimleri de dahil, insanların içindeki şiddet eğilimini özel adalet çubuğuyla dürtüp duran, her gün birçok insana çizginin öteki yanına yolculuk için tek yön bileten bir toplumsal atmosfer var."⁴⁶

Türk(ie) insanı, kendini böyle bir zemin üzerinde var ediyor... Oysa insan olmak ve kalmak; ne arkasından gelen müritlere, ne de elinden tutulacak şeyhlere ihtiyaç duymamaktır. Ancak Türkiye'de, alçalan insanların yükselen değerleri; arkasından gelen müritlere ve elinden tutulacak şeyhlere ihtiyaç duyan "sürü"leşmenin ürünüdür. Bir an düşünülmelidir: Türkiye nasıl da bu kadar vasat, "boyun eğen" ve "sürü"leşmiş insanların ülkesi kılındı?.. Neden bu denli "saklanan"ın, "bastırılan"ın ve "abartılan"ın ülkesi oldu mu?... Korkular⁴⁷ hayatı böyle yönlendirip,⁴⁸ korkuyu ve bağınazlığı nasıl da güçlendirdi?... Şu açık: Bağnazlık, sevgiyi ve eleştirel düşüncüyü boğazlayan egemen disiplini besliyor. İnsan(ı), kanser gibi yavaş yavaş tüketiyor. Gücünü azaltıyor. Düşlerinizi karartıyor. Yaşama bağlılıklarını tüketiyor. Sonrasız hayatın girdaplarını büyütüyor. Yani korkular, evhamı yaratıyor. Gelecek korkusunu yaşayan insanın, iliklerine kadar işlemiş duygusal mazoşizmi ile anı yaşaması ve insan kalması mümkün mü?... Elbette Hayır. Cüret etmeden, hayâl görmeden yaşamak "askıya alınmış, ertelemeci" bir hayattır. İnsana ait ve özgü de değildir. Korku ile sevgi aynı çatı altında barınamaz.

Ayrıca eklemeyen geçilmemeli: Bütün zamanları aynı anda, bugünde yaşayarak; yaratıp, yok ederiz. Bütün zamanları, insanları ve kendimizi... Geçmişte kalan bütün yarınlar; "dün" başlığı altında özetlenemez. Bugündedir, bizimledir. Geçmiş ve bütün yarınlarını, "eski" olarak nitelemek inanılmaz derecede korkunç bir vazgeçiş ve aymazlıktır... Geçmişten ve bütün yarınlardan vazgeçmemek için yalnızca içinde, bulunduğumuz anın gerçekleştirme imkânı olduğunu unutmamak gerekir. İmkânı, elimizin tersiyle iterek geçikip/ertelenmek; enayilik, bencillik, boşvermişlik ve hatta ihanettir. Çünkü gelecek bugünde, iyiyi ve güzeli seçip; onu gerçeklemek için dövüşenlerin olur. Onun için bugünü, yeni baş-

tan keşfetmek, yaratmak ve hayâl etmek zorundayız. İnsanın yüreğinin vuruşlarını duyabilmesi; ancak, herkesin (tüm insanlığın) yüreğini işitebiliyor olmasıyla mümkündür. Bugün düş kurmak, insanlığın kendi uyanışını görüp, gerçeklemesi için her zamankinden daha fazla gereklidir. İnsanlık, paranın padişahlığının kollarındaki yabancılaşmanın iğrençliğine ve kapitalizme mahkûm değildir. Mahkûmiyetten başka imkânlar da vardır. Sosyalizm insan(lık)a bu imkânları sunmaktadır. Ancak bugünkü haliyle Türk(ie) sosyalist hareketine değil elbet !..

VII-) Türk(ie) sosyalist hareketi

Sosyalist hareket, 1980'li yıllardaki yıkımının "depresyon"uyla doğrudan ilişkisi olan ve 1990'lı yılların "şizofren" politik psikolojisiyle "şekillenmiş"tir. Eylemli siyasetin uzağındaki sosyalist hareket, 1980'lerden 1990'lara yükselen sağ dalganın etkisinde kalan moral bozukluğunu yaşamaktadır. Siyasal gericiğin bastırması karşısında da hareket alanı daralmaktadır. Dünyadaki tüm sosyalistlerle ortak sorunları yaşayan Türk(iyeli) sosyalist(ler)in, Polonyalı J. Kosinsky'in ünlü "**Boyalı Kuş**"una⁴⁹ benzediğinden söz etmek, abartı olmaz. Türk(iyeli) sosyalist(ler)in, emek cephesiyle bütünleşme arayışında yaşadıkları sıkıntı; büyük ölçüde "**Boyalı Kuş**" olmaktan kaynaklanmaktadır. Oysa "**Boyalı Kuş**"luktan kurtulmak, anlaşılabilir olmayı gerektiriyor.

Unutulmasın, arslanlar kendi tarihini yazana kadar, avcılık öyküleri her zaman avcıları yüreklendirmeye yönelik olacaktır. Türk(iyeli) sosyalist(ler)in kendi tarihini yazabilmesi için; "istemek yetmez olmak gerekir"ci (Frank Zappa) radikal duruşun realize edilmesi gerekiyor. Devrimci sosyalist toplum projesi oluşturmakta kolay değildir. Hatta zordur. Uzun vadeli, sabırlı ve zorlu bir ısrara muhtaçtır. Yaşadığı stratejik Eylül yıkımı sonrasında koordinatlarında; anlatacak çok şeyi olmayan; yenilenmiş anlatım yolu bulamayan; yıkımın çapını kavrayıp tartışamamaktan ötürü anlatma gücü, isteği ve iradesi körelen Türk(iyeli) sosyalist(ler) hareketi "yok olmak ya da yaratmak" ikilemiyle karşı karşıyadır. Tarihsel perspektif ve özeleştirici yokluğunun zaafı aşılabılırsa; anlamaya, anlatmaya zorunlu olusunun sorunları aşır; alternatif olabilir.

İnkâr etmek mümkün değil: Türkiye'de sosyalist sol gövdenin dört yanını; edilgen umutsuzluk, yas, huzursuzluk, mutsuzluk sarmıştır. Bu, bir felaket halidir. Felaket durumunda anlamak; yeni çözümlerin başlangıç için bir imkânıdır. Açmazı anlamak gerek. Anlamak; bütünü bilmeyi ve sorgulamayı devreye sokar. Aldırmamak, anlamamak; değiştiremeyen yüzeyselliğin bireyci çaresizlik deryalarında boğulmaktır. Ya da 'güçlü/zayıf', 'koruyucu/korunan', 'ezen/ezilen', "hükmeden/hükmeden" düaliteleriyle geleneksel işbölümünün statik dişlileri arasında öğütülmeyi kabullenmektir. Türk(ie) sosyalist hareketinin durumu, elbette, bir karamsarlık nedenidir. Çünkü çalkantılar içinde, yeni bir atılımın zeminini oluşturan koordinatlarda sosyalist hareket bir gerileme yaşanmaktadır. Dünyada da durum budur. Çünkü insanlık kötü bir dönemden geçiyor ! **Wallerstein** göre, 1989da başlayan; insan özgürlüğü adına insanın aşağılandığı ve 20-25 yıl sürmesi muhtemel bir dönemdeyiz. *Gidişatın kavranabilmesi için; **Walter Benjamin**in, (1929da yazdığı makalesinde) kapitalist uygarlığın gidişatı konusundaki kötümserliğini; devrimci siyaseti kötümserliğin örgütlenmesi olarak tanımladığı anımsanmalıdır. O halde "eleştirel karamsarlık" (George*

Woodcock) ya da "*devrimci umutsuzluk*" (Eliot Weinberger) *radikal sosyalizme yabancı olmamalıdır*.

Sosyalist sol, artık özgürleşmeli ve özgürlük hareketi olmalıdır... "**Özgürlük (...)** hiçbir şeye, hiçbir zorunluluğa, hiçbir duruma köle olmamak"tır.⁵⁰ Devrimci karamsarlığı elden bırakmayıp, özgürlük hareketini oluşturmakla mükellef olan Türk(ie) sosyalistleri; dünyaya, önce üretimin değil, insanların geldiğini hatırlamalıdır. Sosyalizmin **Marx** ve **Engels**'in manifestosundan 150 yıl sonra hâlâ bir gündemi varsa, insan(lık) için vardır. Hâlâ bunun için gündemdedir. Sosyalizmin bugünkü sıkıntılarının çoğu, kapitalist kriz ve çöküş koşullarına uygun olarak düşünülmüş sosyalist politikaların 20. yüzyıl sonunun koşullarında; daha etkin bir insanlık hareketine dönüştürülme sıkıntılarını çekilmektedir. Çünkü sorun, **Eric Hobsbawm**'ın **Aşırıliklar Çağı** adlı yapıtında ifade ettiği gibi **dağılma, belirsizlik ve bunalım** sarmalında **kapitalizm** kendi bindiği dalı kesiyorken; **dünyanın şu andaki en önemli politik problemi, ulusların zenginliğinin nasıl katlanacağı değil, bu zenginleşmenin meyvelerinin insanlara nasıl dağıtılacağındadır**. (Eric Hobsbawm)

Ne var ki, radikal sosyalistler böyle bir modelin ana hatlarını çizmekte, hâlâ ileri adımlar atabilmiş değildir. Yani **muğlaklık ve kararsızlık halen sürüyor. Komünistler kapitalist uygarlığı, emperyalist dünya sistemini aşan, reddeden ve her alanda kopuşu gündeme getiren görüşlerini açıkça öne süremiyorlar. (...) Hayatın pratiği ile teori arasında, komünist uygarlığın vazgeçilemez hedefleriyle strateji arasında, sağlam bir köprü hergün yeniden ve yeniden üretilemezse, hedeflerimizle pratiğimizin sonuçları arasında derin bir ayırım, bir tutarsızlık olacağı açıktır.**"⁵¹ Bu tutarsızlığı aşabilmek için i-) Geleneksel düşünce ve davranış kalıplarının yetmezliğini; ii-) Kavramların içerik değiştirmesini; iii-) Yeni kavramlara olan ihtiyacı; iv-) Birikimin tanzim ve tasnif gerekliliğini sosyalist hareketin kolektif bilinç düzeyine çıkartmak kaçınılmaz oluyor. Bu da kolektif ve birleşik bir sosyalist eylemin, yeni bir toplumsal muhalefet dalgası ile kucaklaşmasına yönelik tarihsel yürüyüşle realize edilecektir. *Arsanların tarihini yazmak için bir araya gelmek yalnızca başlangıç; bir arada kalmak ilerlemek; birlikte çalışmak ise başarıdır. Farklı ve aynı olanın birlikteliğini elde etmiş sosyalist kimlikli kolektivite; yerel ile evrenselin dölitesini aşmış "dünyayı değiştirme"ye taraf olup, tarihi yazacak kaldıraçtır. Kaldıraç yaratılırsa; günümüzde dünyayı bölen ve her şeyi belirleyen mücadeleyi yani devrimi anlayanlar kazanacaktır.*

(Sürecek)

NOTLAR

- 1) Bu konuda bak.: Hannah Arendt, İnsanlık Durumu, Seçme Eserler-I, "Eylemin Süreç Olma Vastısı", s. 315-322, İletişim Yay., 1995.
- 2) Türk(ie) solunda "herşey hakkında söz eden", ama greçeğin bütününi göz ardı eden boş spekülasyonlar; insana ister istemez bir fıkrayı anımsatıyor: Hani adamın biri söze başlamış; "**Hazreti İsa Fırat Nehri'nden yüzerken...**" derken, öbürü sözünü kesip, "**İsa değil, Musa Fırat değil, Kızıldeniz; yüzerken değil; yürüyerek...**" Neresini düzeltelim?" demiş ya...
- 3) K. Marx, F. Engelst, *Alman İdeolojisi*, Sol Yay., 1992, s. 58.
- 4) "Teorizm, teörinin pratiğe öncelliği anlamına gelir, Teori üzerinde tek taraflı ısrar etme ama daha belirgin bir şekilde söylemek gerekirse: spekülative-rasyonalizm"dir. (L. Althusser, Özeleştirici Öğeleri, s. 31, Belge Yay., 1992).

- 5) RAF Kolektifi, Batı Avrupa'da Silahlı Mücadele, s. 13, Yar. Yay., 1977.
- 6) "Olgunluk, insanın oyunlardaki ciddiyete geri dönmesidir." (Nietzsche).
- 7) Söz'den naklen, 04.03.1995, No: 3, s. 15.
- 8) Kim Dergisi, Ekim-1994, No: 31, s. 34.
- 9) Tempo, 01.03.1995, s. 50.
- 10) K. Marx, F. Engels, *Komünist Manifesto*, s. 33 ve s. 32, Bilim ve Sosyalizm Yay., 1976.
- 11) İşya Üşür, Söz, 22.04.1995, No: 10, s. 14.
- 12) İlker Belek, Bilimsel Teknolojik Devrim ve "Endüstriyel Demokrasi", s. 120, Sorun Yay., 1993.
- 13) "Küreselleşme ve yeni uluslararası işbölümü, bir yandan ulusal işçi sınıfları arasındaki çelişkileri körüklemekte, öte yandan ulusal işçi sınıflarından kopan uluslararası ve uluslar üstü bir emek ordusu yaratmaktadır. Söz konusu gelişmelere karşın emeğin uluslararası bütünleşmesi bir türlü gerçekleşmemektedir. Ayrıca bloklar ve emperyalistler arasındaki rekabetin faturası da tümüyle işçi sınıfına çıkartılmaktadır. Bu durumda, işçi sınıflarının, bir yandan ulusal düzeyde bütünleştirici ve dayanışmacı, öte yandan uluslararası dayanışmayı sağlayacak ve ulusal işçi sınıfları arasındaki rekabeti önleyecek enternasyonalist nitelikteki oluşumlara yönelmeleri tarihsel bir zorunluluktur." (Tülin Öngen, Marksizm ve Gelecek, No: 5, Bahar-1995, s.48-49).
- 14) Tülin Öngen, *Prometheus'un Sönmeyen Ateşi*, s. 265, Alan Yay., 1994.
- 15) Engin Erkiner, Söz, 20.05.1995, No: 14, s. 10.
- 16) "Kapitalistler dünyayı hıznırlıkları nedeniyle değil, ulaştıkları yoğunlaşma düzeyi kâr sağlamak için onları bu yola zorladığından paylaşıyorlar. Ve dünyayı 'sermayeleri', 'güçleri' oranında paylaşıyorlar; çünkü kapitalizm ve meta üretimi alanında başka bir paylaşma yöntemi olamaz. Güç de ekonomik ve siyasal gelişmelere bağlı olarak değişiyor. Olanları anlayabilmek için, güç ilişkilerindeki değişikliklerin hangi sorunları çözdüğünü bilmek gereklidir. Bu değişikliklerin salt ekonomik mi, yoksa ekonomik olmayan mı (örneğin askeri) olduğu sorunu, kapitalizmin son aşaması ile ilgili temel görüşleri değiştirmeyecek ikincil bir sorundur. Kapitalist gruplar arasındaki mücadelenin içeriği sorunu yerine bunların (bugün barışçı, yarın savaşçı ve öbür gün yine savaşçı olacak) biçimleri sorununu koymak bir bilgiç durumuna düşmektir." (V.I.L. Lenin, Toplu Yapıtlar, C.22, s. 253).
- 17) Raymond Williams, *İkibine Doğru*, Ayrıntı Yay., 1989, s. 34.
- 18) Susan Willis, *Gündelik Hayat Kılavuzu*, Ayrıntı Yay., s. 74.
- 19) L. Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, s. 20 ve s. 24, Birikim Yay.
- 20) M. Foucault, *Dostluğa Dair-Söyleşiler*, Hil Yay., 1994, s. 30.
- 21) J. Bentham'ın, "gardiyanın kendisi görülmeden her tutukluyu görebileceği şekilde düzenlenmiş hapishane projesi"ni, 'Panopticon' olarak adlandırdığı anımsansın.
- 22) Hapishane tesbitine, Michel Foucault'un şu çözümlemesi anlamlı boyut katar: "İktidarın kendini gösteriş ve debdebe dışı vurduğu, gücünü bu gösterişten aldığı eski siyasal sistemden mümkün olduğunca ve giderek artan bir şekilde görünmez hale geldiği modern siyaset sistemine geçiş, bir yandan iktidarı kişilikleştiren hükümdarın yerine, adsız kişiler tarafından kullanılan bir yönetim aygıtının yerleştirilmesiyle, diğer yandan da kamuya açık cezalandırmadan, gizli cezalandırmaya doğru olan bir hareketle belirlenmektedir. Kendini öne çıkartan iktidar bireyin oluşmasını engellemiştir; oysa karanlıklara çekilen modern iktidar herkesi bireyselleştirmek istemektedir; çünkü bireyselleştirmek, gözetim altında tutmak ve cezalandırmak, yani egemen olmak demektir. Böylece modern iktidar çocuğa okulla, hastayı hastahaneyle, deliyi tımarhaneyle, askeri orduyla, suçluyu hapishaneyle kuşatarak bireyselleştirmiş, kaydetmiş, sayısal hale getirmiş, egemen olmuştur." (Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, İmge Yay., 1992).
- 23) John Birt, *Dünya*, 28.02.1995, s. 6
- 24) Ross Poole, *Ahlâk ve Modernlik*, s. 193-66-191-190, 191-10-16-213, Ayrıntı Yay., 1993.
- 25) Kapitalist otorite koşullarında "demokrasi olacak, serbest rekabet olacak, özgürlük olacak, etnik ve kültürel kimlikler olacak, birey ve insan hakları olacak.. Aman "Allahım", bir Doğu toplumunda bütün bunlar olacak mı? Peki nasıl olacak? Doğu çöküntü içindedir. "Batılılaşma" tezine eskisinden daha sıkı sarılmaktadır. Daha sıkı sarıldıkça çöküntü hızlanmaktadır. Bu nedenle bütün Doğu şaşkındır. Oysa mantığı net'tir bugünkü evrensel devrimin. Evrensellik olarak anlaşılan

şey çökmüştür. Batı'nın kendini evrenselleştirmesidir "evrensellik" olarak anladığımız şey, çöken budur. Doğu'da çöken, Batı'nın kendisinden başka bir şey değildir. (...) "Globalleşme" entelektüel bir zaman şarkısıdır, dünya bölünmektedir. Henüz vakit gelmemiştir. Doğu kendi içinde bir Batı, Batı da kendi içinden bir Doğu çıkarmayı başardığı zaman, gerçek bir evrensel mayalanmanın tarihsel ortamı oluşacaktır." (Ö. Bedri Canan, Söz 18.03.1995, No: 5, s. 18).

- 26) Suat Parlar, *Söz*, 22.04.1995, No: 10, s. 21.
- 27) Janouch, Kafka ile Konuşmalar, Cem Yayınları.
- 28) G. Lukacs, Avrupa Gerçekliği, s. 19, Payel Yayınları.
- 29) "Paranoid durumlar, şiddet ve saldırganlıkla hemen her zaman kötü olan patolojiler olarak, bireyin kendisindeki güvensizlik ve nefret duygularını başkalarına yansıttığı, etrafı kendi bütünlüğü içinde tehdit edici olarak algıladığı ve bu yüzden savunma biçimi olarak saldırganlığa yöneldiği durumlardır. Paranoid kişi, kendine mevcut aşırı güvensizlik ve kızgınlık duygularını, başkaları ona karşı taşıyormuş gibi hissetmektedir. Bu yüzden kuşkucudur ve her an bir kötülük geleceği beklentisi içindedir. Kendisi aleyhine komplolar, gizli ittifaklar ve tehditler söz konusudur. Bunlara ilişkin en ufak bir işaret, kendini korumak amacıyla şiddete yönelmesi sonucunu doğurur. (...) Şizofrenler, yani benlik üstünlüğü bozulmuş, gerçeği hayâlden ayıramayan ve kendi fantezilerinden oluşturdukları bir özel dünyada yaşayanlar, bu dünyalarına bir tehdit söz konusu olduğunda ve fantezilerinden kaynaklanan mesajlar aldıklarında saldırganlaşır ve şiddete yönelir." (İsmet Karapınar, Milliyet, 27.02.1995, s. 8).
- 30) Brzezinski, NPQ, 1994, Cilt: 2, s. 22, 26.
- 31) K. Marx, *Felsefenin Sefaleti*, s. 191, Sol Yay, 1979.
- 32) "Büyük burjuvazinin neredeyse tüm katmanlarının spekülasyon döviz hareketlerine karışarak, toprak rantı ve kentsel rantlara "yatırım yaparak", bir tür topyekün rantıyeleşme sürecine girdiği söylenebilir. Bu sürecin güçlenmesinin bir diğer göstergesi ise, bankacılık işlemleri ile para ve döviz spekülasyonlarının içiçe girmesi"dir (Mustafa Şen, Toplum ve Bilim, No: 66, Bahar, 199, s. 65).
- 33) Gülten Kazgan, Yeni Yüzyıl, 13.04.1995, s. 10.
- 34) Milliyet, 15.03.1995, s. 7.
- 35) Ertuğrul Özkök, Hürriyet, 15.02.1995, s. 31.
- 36) Evrensel Gazetesi, 08.06.1995, s. 2 ve s. 8.
- 37) Salih Neftçi, Hürriyet, 15.03.1994, s. 7.
- 38) Siyah Beyaz, 22.05.1995, s. 1.
- 39) Sabah, 04.04.1995, s. 9.
- 40) Cumhuriyet, 05.04.1995, s. 5.
- 41) K. Marx, Kapital, C. 3, s. 429 ve s. 221.
- 42) Özcan Köknel, Cumhuriyet, 11.01.1995, s. 9.
- 43) Özcan Köknel, Tempo, 08.02.1995, No: 6, s. 50.
- 44) Dünya, 06.03.1995, s. 8.
- 45) Cumhuriyet, 11.01.1995, s. 9.
- 46) Can Kozanoğlu, Pop Çağı Ateşi, İletişim Yayınları.
- 47) "Farkına sıklıkla vardığımız nokta şudur ki; korkunun etkinliği neredeyse tamamen toplumsal atomlaşmanın derecesine bağlıdır." (Hannah Arendt, On Violence, harvest/HB Books-1970, s. 55).
- 48) Yapılan bir araştırmaya göre halkın %30'u polisten ve karakola gitmekten korkuyor. %50'si polislin haksız kaba kuvvet kullandığına inanıyor. %64'ü de insan haklarından anlamadığını düşünüyor. %40'ı da polislin keyfi ve kötü davranışlara sahip olduğunu düşünüyor. (Cumhuriyet, 15.05.1995, s. 1) Hikmet Çetin bile "insanlarımız güvenlik güçlerine güven duymuyor. Bu toplumsal bir olay haline gelmiştir." (Hikmet Çetin, Cumhuriyet, 15.03.1995, s. 1) diyor.
- 49) "Boyalı Kuş"un öyküsü bilinir: Çocuk bir kargayı beyaza boyar. Karga beyaz olduğu için güvercinlerin yanına gitmez tabi, fakat kargalarda onu beyaz olarak gördükçe sinirlenir ve aralarına almak istemez. Karganın yani "Boyalı Kuş"un yaşamı, sıkıntılı ve çetin bir kopukluğa dönüşür...
- 50) Seneca, Ahlâkî Mektuplar-Epistulae Morales, Kitap I-XX, Türk Tarih Kurumu Yayınları-1992, s. 117.
- 51) Ergun Adaklı, Söz, 11.03.1995, No: 4, s. 20.

İNSANCIL'IN ÜZERİNİ ÇİZMELİ Mİ?

Nevzat Levent TAŞÇI

İnsancıl'ın son sayılarında Kaan Arslanoğlu'nun, "Sol Neden Birleşemiyor" ve Mustafa Topal'ın, "Solcularımız ve Marksizm" yazılarını okuduktan sonra bu yazıyı yazmak da bir zorunluluk haline geldi. Bir kültür sanat dergisinde, doğrudan politik alana ilişkin yazıların çıkması sevindirici olmasına karşın, iki yazının da gerek politikaya bakışlarında gerekse de Marksizme yönelik tanımlamalarında ciddi zaafılar taşıdığını düşünüyorum. İnsancıl'da, yaptıkları ağır eleştirilere karşı hiç cevap alamamaktan yakınıyor. Yazının, İnsancıl dergisi ve yazarlarıyla bir tartışma boyutu olmasına karşın, amacım İnsancıl'daki kimi yazılardan yola çıkarak politikanın doğrudan ve dolayimli biçimleriyle bu iki alanın kadroları arasındaki benzer ve farklı yanlara değinmeyi amaçlıyorum. İlk etapta İnsancıl'a nasıl baktığımı özetleyip, eksikliklerinin nerelerde olduğuyla başlamak istiyorum. Marksizmin topyekün bir saldırıyla karşı karşıya olduğu ve likidasyonun solun kendi içinden beslendiği bir dönemde, topyekün bir karşı taarruzda bulunmak gerekiyor. Bu çerçevede İnsancıl, sol için, kültür sanat alanında bir mevzidir. İnsancıl'ın, kültür sanat alanında sürekli deşifre ettiği, burjuva ideolojisinin kültür sanat alanına nasıl sol eliyle sızdığını sergilemesi sahip çıkılması gereken bir ürettir. İnsancıl, bütünsel bakışın gereği olarak, kültür sanat alanını politikadan koparmaya çalışanların karşısında, politika ile sanat arasında fazla açılan arayı kapatmaya çalışmasıyla ilgiyi hak etmektedir. Baştan söylemek istiyorum: İnsancıl'a yönelik kendi işlerine baksınlar, kültür sanatla ilgilensinler, politikayı da siyasal hareketlere bıraksınlar gibi bir eleştirim hiç yok. Ben tam tersini, açılan aranın kapatılması için İnsancıl'da çıkan politik yazıların sürmesinden yanayım. Sol kültür ve sanat besleyiciliğinde, siyasi mücadele mutlaka yeni zenginlikler kazanacaktır. Zenginliğin, hem sosyalist kadroların daha donanımlı ve rafine hale gelmesi, hem de sanat edebiyat dolayımı üzerinden sosyalist harekete kadro taşınması boyutu vardır. Ayrıca besleyicilik tek yönlü de değildir. Kültür-sanat alanı da, politikanın kendine içsel zenginliklerinden doğal olarak beslenecektir. Politikanın iki biçimi olduğu biliniyor. Politikanın, doğrudan veya dolayimler üzerinden yapılması. Politikanın dolayimler üzerinden yapılmasının birçok biçimi ve aracı olmasına karşın, doğrudan politikanın bir tek aracı ve biçimi vardır: Bir program ve siyasal hat üzerinde şekillenmiş parti.* Her dolayımın, politikanın kendisine katabileceği zenginlikler olmasına karşın, politikanın bütünselliğinden kaynaklanan kapsayıcılığı karşısında, bu zenginliklerin bir sınırı vardır. Bu sınır, salt nicelikle ilgili değil, nitelikle il-

* Parti'den tek araç olarak söz etmem kesinlikle parti öncesine denk gelen örgütlenmeleri görmemek veya reddetmek anlamına gelmiyor. Leninist örgüt anlayışında parti siyasi mücadelenin en gelişkin aracıdır. Burada partiyi reddetmeyen, ancak parti öncesi bir aşamada olan devrimci öbeklere gönderme yapmak gibi bir amaçım yok)

gildir. Teorik olarak politikanın zenginliği, yaşamın bütün alanlarını kapsayabilecek bir ön açıcılığa önsel olarak sahiptir. Politikanın ön açıcılığı, bütünsellik, tarih bilinci ve yön duygusundan kaynaklanır. Teorik olan ile mevcut durum arasında bir fark olduğu düşünülüyorsa, ya teorik olarak dolayım ilişkileri yeniden kurulur ya da aradaki eşitsizliği gidermek üzere adım atılır. Bugün, politikanın doğrudan araçlarının ön açıcılıktan yoksun olduklarını söyleyip, dolayimli araçlara öncelik tanımak, ikameci bir anlayış çerçevesinde küçük kurtarılmış adacıklar mantığını besleyecektir. Kısacası apolitizmin bir yeni üretimi olacaktır. İnsancıl'da, Marksizmin ötesinde Leninizmi sahiplenene bir çok yazı çıkmasına karşın, bu sahiplenme ve anti-kapitalist vurgu, birçok yerde siyasi sorumluluktan uzak tekil aydın başkaldırısına kurban edilmektedir. Marksizmin bilimselliğinin çok fazla öne çıkarılması, doğal olarak, Marksizmi siyasetsizliğe mahkum ediyor. Marksizmin bütünselliğini zedeleyen bu siyasetsiz bir Marksizm yorumu, aynı zamanda kimi kısırlıklara çanak tutmaktadır. İnsancıl yazarları da bu eleştiriden muaf değildir. 11. Tez'in önemi vurgulanırken Marksizmin maksimalizminin budanması sonucunda, eksen, toplumu değiştirme noktasından, tek tek insanları değiştirmeye doğru kaymaktadır. Bu noktada da, Marksizm etik değerler çerçevesine sıkışmaktadır. İnsancıl'ın sürekli yazarlarını bir arada tutan bir anlayış olmasına karşın, yine de İnsancıl'da yazarları ayrı başlıklar halinde değerlendirmenin daha doğru olacağını düşünüyorum. Bu çerçevede de, Cengiz Gündoğdu, Kaan Arslanoğlu ve Mustafa Topal'a yönelik eleştirimi ayrı ayrı dillendireceğim

Cengiz Gündoğdu alıklık, ve bir çuval incir

"Peki, kimsenin kimseyi sömürmediği... insanın ağız tadıyla yaşadığı bir dünyayı hangi sınıf gerçekleştirecek. Ancak proleterya. Tabii kendiliğinden değil bir partiyle. Ortada öyle bir parti görünmediği için benim insani düşlerim düş olarak kalıyor..."¹ Cengiz Gündoğdu, çok net bir biçimde teorik olarak nerede durduğunu tarif ediyor. "Söylüyorum. Bir kez daha söylüyorum. Descartes'i, Condillac'ı, Kant'ı... Feuerbach'ı, Betül Çotüksöken'i Nermi Uygur'u... Afşar Timuçin'i...kavramadan Marksizmin bilgisini edinebileceğini sanan biri varsa o, ekstra ekstra birinci sınıf alıktır."² Cengiz Gündoğdu burada da bir çuval inciri berbat ediyor. "Alıklık"la ilgili olanları okuyunca, gözümde C. Gündoğdu'nun bundan üç yıl önce STP Hazırlık Konferansı'nda yaptığı bir konuşmada, "aşureye nar konur mu?" ve "köstebeğin gözü" ile ilgili benzetmelerini hatırladım. C. Gündoğdu'nun o konuşmasından, ben şu sonucu çıkarmıştım: Yola çıkmak için gerekli minimum donanım vardır. Kimi sorunlar da yolda çözülür. Şimdi de ben sormak istiyorum: İnsanların kendilerini marksist kampta görmeleri için köstebeğin kendisine bakmak yerine önce "köstebeğin gözü var mı?" veya "aşureye nar konur mu?" diye yıllarca araştırıp düşünmesi mi gerekiyor? Gündoğdu'nun anlatmak istediği sanırım kolaycılığın önüne bir set çekmekti. Doğru, kolaycılıklara ve ilkilliklere prim vermemek gerekir. Ama marksist olmak da kaf dağının arkasına ertelenmemelidir. Gündoğdu'nun saydığı isimlere itirazım yok. Ancak Descartes'in, "cogito ergo sum" önermesiyle Marksizmin, "düşünce maddenin bir türevidir", "maddenin kendisi, maddenin bilgisinden önce gelir" gibi marksist ontoloji ve epistemolojinin temel önermeleri arasında bir bağ varsa, bu Descartes'in söylediklerine bakarak neyi savunmamak gerekliliğine ilişkindir. Nermi Uygur, Türkçeyi en iyi kullanan değerli bir fel-

sefecidir. Ama Nermi Uygur'un, "Dil Yönünden Fizik Felsefesi"nde temel problemi, sosyal bilimlerden atılamayan "ideoloji" ve "dünya görüşü"nün, doğa bilimlerinden sökülüp atılmasıdır. Nermi Uygur'u kavramak için mutlaka fiziğe bulaşmak gerekir. Önce mekanik fiziğin "ölçme" kavramıyla mekanik fiziğin felsefesi olarak adlandırılan Kant'a, Kant'ın "sentetik apriori" kavramını sorgulayıp, "ölçme"nin, bir yanda ölçülen bir yanda da ölçen olarak ayrılmasının, Einstein'ın görelilik kuramı ve kuantum fiziğindeki gelişmelerle nasıl alt üst olduğunu, kuantum fiziğindeki belirsizliğin epistemik mi, ontolojik mi olduğuna karar verip, sapma epistemik ise, araçlarımızın gelişmesi ile bu sapmayı ölçebilir miyiz sorusuna cevap aramak, bugün sahip olduğumuz noktanın bu soruya cevap vermemize olanak vermediği, verilecek cevabın bilimsel değil felsefi olması gerektiği, buradan da felsefe, dünya görüşü ve ideoloji üçgeninin yeniden kurulmasıyla, verilecek cevabın ideolojiden arınmamış bir cevap olamayacağı... Bu liste uzar gider. Cengiz Gündoğdu'ya sormak istiyorum: Bende Marksist olabilecek bir potansiyel var mı? Yoksa ben de kavrama eksikliği nedeniyle, alıklar tarafında mı yer alıyorum? Siyasi sorumlulukla snobluk arasında ciddi bir uçurum vardır. Bir üstteki pragrafta yazılanları elinin tersiyle bir kenara itmekle bir kenara yazmak birbirinden farklıdır. Descartes'a, N.Uygur'a, yazdıklarından çok fazlasıyla yararlandığım A.Timuçin'e ve kuantum fiziğine tekrar bakmayı birçok yoldaşım gibi ben de çok istiyorum, ama yapamıyorum. Yapamıyorum çünkü, bir tutku, bir yaşam biçimi olan sosyalist mücadele yakamızı bırakmıyor. Politik bir misyona sahip olmak isteyenler bunun bedellerini de ödemek zorundadır. Öyle her kafanızdan geçeni yazamazsınız, her istediğinizi yapamazsınız. Örgütlü sosyalist mücadelede özgürlüklerin bir sınırı vardır. Bu sınır kadronun kendine biçtiği siyasi misyonla ters orantılıdır. Misyon genişledikçe bireysel yaşam geri düşer. İçinde yaşadığımız kapitalist sistemin her gün bizleri daha dar alanlarda yaşamaya ittiği bir dönemde, politikanın kapsayıcı ve zenginleştirici sularında kulaç atıldıkça, gündelik yaşamın sıradan problemleri önemsizleşir, gündemden düşer. Boşalan alanı ise anlama ve kavramadan ayrı düşünülemez olan dönüştürme kapsar. Özgürlük de buradadır. Akademik-entellektüel faaliyet ile politik mücadele arasında bir fark vardır. İlkinde öğrencilerden istenen öğrenmeleri\kavramalarıdır. Politik mücadelede ise aslolan yeniden üretindir. Siyasal artık üretimini hedeflemeyen bir adımın politikayla bağının kurulması zordur. "Dün Kadıköy'de Promete Kitaplığı'ndaydık. Kaan Arslanoğlu'yla İnsancıl'ı anlattık... sanat üzerine konuştuk. Toplantıya gelenlerden hiçbiri, hiçbir sanat dergisini okumuyormuş. Bu tür toplantılarda soruyorum. Buraya niçin ... ne amaçla... nasıl geldiniz. Ses yok. Söyleşi başladıktan sonra ordan burdan edinilmiş sahte bilgilerle üstten... kestirmeci konuşmalar. Lenin demiş ki.. Marx demiş ki.. Engels demiş kiyle başlayan ipe sapa gelmez uyduruk sözler." ³ Bu söyleşiyi izlemedim. Gündoğdu'nun aktarımından yola çıkarak şunları söylüyorum: Gündoğdu, tepkiselliğini dillendirirken bence kantarın topuzunu kaçırıyor. Genç insanların kafalarında Marks, Engels, Lenin gibi bir problem varsa ve amaç doğrudan politikanın kendisiyse problemi yanlış koyup, yanlış mekanlarda cevaplarını arıyorlarsa, Gündoğdu, mızızlanmak yerine doğrusunu göstermelidir. Ayrıca Marks, Engels ve Lenin'in adlarının unutturulmaya çalışıldığı bir dönemde, ilgi yanlış bir noktada bile olsa, bu ilgiye ancak sahip çıkmak zorunluluğu vardır. Bu bölümü "Dünya'yı Sarsan On Gün" den bir sahneyi Gündoğdu'ya hatırlatarak bitiriyorum. Ayaklanma günlerinde bir proleter bir başka proleter i sokağın bir köşesinde bi-

liçlendirirken söze başlar: "Bir burjuvazi var bir de proleterya." Sonra kaldığı yerden devam eder. Devamı yine aynı cümledir. Bir sonraki yine aynı. Çünkü başka birşey bilmemektedir. Bu sahnede, ironik bir anlatım olmanın ötesinde bir de gerçeklik vardır. Bunlara hazırlıklı olmak gerekir.

Marksizm ile psikolojizm arasında salınım ya da çam devirme şampiyonu

Kaan Arslanoğlu

İnsancıl'da sergilenen bir tarz var. Sola, Marksizm ve solculuk dersleri verirken "biz bu işleri sizden daha iyi biliriz ama bizim başka işlerimiz var" şeklinde özetleyebileceğim bıçkın ve tepeden bir tavır. Olabilir, herkez kendi tarzını oluşturmakta özgürdür. Bu bıçkın tavrın en rafine temsilcisi olan ve solculara ders verirken devirdiği çamları saymanın zor olduğu "doğa düşmanı" Kaan Arslanoğlu'yla ilgili yazarken, yazdıklarımı açmak, inceltmek gibi bir yan gözetmeden söyleyeceklerimi bir ondan bir benden biçiminde en kaba haliyle yazacağım. İlki ondan: "Bir arkadaşım şunları söylüyor. "Sizi insanların üstüne çarpı işareti çekmekle suçluyor, eleştiriyorlar. Aman, yumuşamayın. Daha çok insanın üstüne daha kalın çarpı işaretleri çizin, daha çok saldırın. Çünkü bu solcuların çivisi çıkmış. Onların aklını belki siz başlarına getirebilirsiniz. Evet, bizim işlevimiz bu. Ben halka ve ülkeye solculardan başkasının yarar getirebileceğine inanmıyorum. Ama o solcular da çok püsürük işler yapıyorlar. Birkaç bin satan dergilerini okursanız (böyle onlarcası mevcut) sanki yarın devrim var sanırsınız... Sunu sormak istiyorum herkese: Kazara yarın devrim olsa, nasıl bir iktidar kurulur? Fikrimi söyleyeyim açık açık: akı karadan ayıramayan bu insanların elindeki bir iktidar sosyalizmin yeni bir yıkımı, yeni bir hayal kırıklığı olur. Düzeylerinin en önemli belirteci kırk parçalı yapıları değil mi? Dergilerinde kullandıkları iflah olmaz dil değil mi?... O yüzden biz gördüğümüz her püsürüklüğü afişe etmeli, her yanlış anlayışı ukalaca eleştirmeliyiz. İnsancıl'ın politik işlevi ancak bu olabilir... Kendini bas-kalarını eleştirdiğinden daha ağır eleştirebilme cesareti ve dürüstlüğü gösteren herkesi yanımıza çağırmalıyız."⁴ Ben de fikrimi açık açık söylemek istiyorum: Kaan Arslanoğlu'nun dediği gibi yarın yanlışlıkla bir devrim olursa, bu kendisi için yıkım olur. Birileri tüm bireyselliklerini yeni bir toplumun kurulması için geri plana çekerken sanırım Kaan Arslanoğlu "boşuna kendinizi yormayın ben demiştim bunlar yapamazlar" diye ortalıkta dolaşmaya başlayacak ve kendini kısa süre içinde "püsürük" solcular tarafından kapatıldığı devrimin hapishanelerinde bulacaktır. Sormak gerekiyor bu eleştiri sol içi mi? Buram buram tekil aydın başkaldırısının en önemli özelliği olan sorumluluk almamak için, bir yol göstermek yerine, tepkiselliğin kusulduğu eleştirel tavır almak hangi ülkede solun önünü açmıştır. Politikada tepkisellikler de vardır. Ancak, yalnız karşı çıkılarak değil, politika yapmak, iki kişinin yolda yürümesi bile olanaklı değildir. Bizim eleştirmenin ötesinde, yeni bir toplumu nasıl kuracağımıza ilişkin bir derdimiz var. Kim kimi nereye çağırıyor.? Kaan Arslanoğlu oturup önce politik olarak nerede durduğuna karar versin. Biz de bilelim. "İnsancıl'ın hiçbir "izm"i şu veya bu yolla kabul ettirme niyeti yok."⁵ Bizim var. Bizim bu ülkede Marksist-Leninist hareketi baskın politik akım haline getirip iktidara taşımak gibi bir derdimiz var. Sol, kendi problemlerini yine kendisi çözer. Problemleri çözebilecek içsel dinamikleri kendi içinde barındırır. Bu hem politikanın yasallığıdır hem de ahlaki bir prob-

lemdir. Kaan Arslanoğlu'nun hiçbir "izm"le ilgisi yoksa, ya boşuna "Sol Neden Birleşemiyor" üzerine yazmasın ya da bazı izmlerle ilgili derdi olsun. Örneğin Marksizm, sosyalizm gibi... "Marksizmi özümsememiş birçok insan işçi sınıfı adına hemen aydınları eleştirmeye koyulur. Önce o aydınlar kadar iş yapın, sonra eleştirin derim ben. Öyle ya, birlikte çaba gösterelim İnsancıl toplantı salonunu işçilerle dolduralım"⁶ Bir cümle içinde birden çok çam devirme yeteneğini sergileyen Kaan Arslanoğlu'nun yazdıkları üzerine sayfalarca yazmak mümkün. Herhalde önce özümsemeyle ilgili bir kurum oluşturmak gerekecek: MHK (Marksist Hakem Kurulu) gibi... Aydınlar... Nerede? Kim bunlar? Kimin aydını? Kaan Arslanoğlu aydın derken, yoksa Haluk Gerger gibi, marksist bir omurgası olan, kurtuluşu devrim ve sosyalizmde gören insanları mı kast ediyor. Haluk Gerger ve benzeri onurlu insanlara aydın demek onlara hakaret etmektir. Onları bulundukları noktanın gerisine çekmektir. Sosyalist hareketin dışında, sosyalizmin organik aydını dışında bir aydın tanımı bugün olanaklı mı? Kaan Arslanoğlu işçilerle ne yapacak? Onların kişilik özelliklerini inceleyip, sosyalist hareketin hangi bölmesinde yer almaları gerektiğine ilişkin seanslar mı düzenleyecek? "Soldaki insanların ideolojik- politik yönelimleri de kişilikleri temelinde belirlenir... kişiliklerine uygun kuramları ve politik akımları seçerler."⁷ Bence sosyalist hareketin bölmeleri, kadrolarını Kaan Arslanoğlu'na seansa yollamalıdır!!! Böylece sosyalist hareketin yanlış bölmelerinde yer alanlar doğru adresleri öğrenirler, sosyalist hareket de artık biraz oturmuşluk kazanır!!!. Hepsi bu kadar değil. Devamı da var: "Kuramlar belirli kişiliklere kişilik potansiyellerini anımsatmak ve saflara kazanılabilecek en çok sayıda insanı kazanmak içindir. Kuramlar saflara çekilebilecek insanlara seslenir. Benzer kişilikleri de etkilemek, ittifaka kazandırmak ya da tarafsızlaştırmak esastır."⁸ Kaan Arslanoğlu'nun savunduklarını yapabilmesi durumunda sosyalist harekete çok büyük hizmetleri olacak demektir!!! İttifak ve tarafsızlaştırma denince benim aklıma hemen köylüler geliyor. Köylülük içindeki ayrışma geliyor. Düşü bile insana coşku veriyor! Ya bir de gerçek olursa!!! Düşümü anlatıyorum: Kana Arslanoğlu ve onun gibi düşünenler köylere gidip tek tek köylüleri seanstan geçiriyorlar ve sonuçlarını sosyalist harekete bildiriyorlar. Sosyalist hareketteki ittifak tartışması birden gündemden düşüyor. Salt bununla da kalmıyor. Sosyalist hareket elindeki listeye bakıp, hangi köyde kiminle ittifak yapacağını, kimi tarafsızlaştıracağını ve kimleri kulak ilan edeceğini listesini bir anda önünde buluyor!!! Orwell bile "1984"de bu kadarını düşlememişti! "Bu kitap insanın temel, evrensel sorunlarına, Marksist saflarda ahşılagediği üzere toplumsal-sınıfsal açıdan değil, o gerçekliği unutmadan ve inkar etmeden farklı bir açıdan, birey açısından bir bakıştır."⁹ Yöntem buysa buradan bir "izm" çıkar. Başında Marks yoktur bu "izm"in. Bunun adı psikolojizm'dir. Marksizm'de, bazı şeyler çok nettir ve yoruma kapalıdır. Bu alan uygulamalar değil, marksizmin yöntemidir. İnsanların üretim araçları karşısındaki konumu, onların hangi sınıfın temsilcisi olduklarını ortaya çıkarır. "İnsanın temel, evrensel sorunlarına" sınıfsal analizi bir kenara bırakarak yaklaşmak mümkündür. Ancak bunun da Marksizmle uzaktan yakından alakası yoktur.

Çam devirme egalisti Mustafa Topal

"Bakın Mustafa Topal'ın yazısı durmadan eylemden söz etmiyor. Ama eylem içinden çıkmış gerçek Marksist bakış açısı ondadır. Yazısı yol açmakta kafa açmaktadır" Bunları K.Arslanoğlu söylüyor. Sanırım Arslanoğlu ve Topal şu anda birbirleriyle iki alanda yarışıyorlar. Alanlar şunlar: Kim daha kısa sürede daha fazla çam devirecek ve çarpı atacak. Arada bir soluklanıp "biz ne yapıyoruz?" demeye fırsat bulamazlarsa niyetleriyle vardıkları noktaları farketmeleri de olanaksız hale gelecek. Mustafa Topal, Marksizmi anlamamış ama yalnızca öğrenmiş olanlardan şikayet ediyor. Türkiye sosyalist hareketinin birçok bölümünde, teorik olarak belli bir duyarlılığa sahip ve bu duyarlılığı canlı tutma konusunda da kararlı olan bir kadro birikimi vardır. Daha çok bu duyarlı kadroların çabalarıyla 1980 lerin ortalarından itibaren yayınlar aracılığıyla sergilenen bu duyarlılığın katkıları ve etkisizlikleri genel hatlarıyla biliniyor. Bugün sosyalist hareketin birçok bölümü için geride kalmış kimi tartışmaları ilk defa dillendiriliyormuş gibi sunmak inkarcılığın ötesinde geri çekici bir yan taşıyor. İllelliklere ve geri çekiciliğe izin vermemek gerekiyor. Mustafa Topal eleştiri dışında hiçbir şey yapmıyor. Her türlü yöntemden azade olmanın rahatlığıyla ne bulduysa çuvala tikiyor. M. Topal'ın yazdıklarından seçme yapmak çok zor. Yazdıklarının neredeyse tümü, yöntemi bir kenara koyarak dillendirildiği için siyasi anlamda hiçbir değeri olmadığı gibi Marksizmin kendisine bakışta çok ciddi zaafı taşıyor. Mustafa Topal'ın ne bulduysa tıktığı çuvala elimi atıp birkaç alıntı yaparsam yazdıklarımı daha iyi açabileceğimi düşünüyorum. "Yaşamın canlı akışına, yaşanan onca gelişmeye karşın bir çok konuda 70-80 yıl öncesinin Lenin imzalı belirlemelerini, hatta bazı konularda 100-120 yıl öncesinin Marx-Engels imzalı belirlemelerini kendisine temel alan, o belirlemelerle bugünün gerçeklerini açıklamaya çalışan teorik çalışmalardan fazla birşey beklemek aşırı bir iyimserlik olur."¹¹ Ayırıştırma ve yeniden kurma yoksa doğal olarak hedef Marksizm-Leninizmin kendisi olur. Nedir aşılacaklar? Devrimin aynı anda çok ülkede olacağı, bilincin sınıfın kendi içinden fıkkıracağı, devrimin kapitalizmin en gelişkin ülkesinde başlayacağı... Evet bunlar aşıldı. Gerek Marksizmin kurucularının kendi çalışmalarıyla gerekse de daha sonraki Marksizme içsel katkılarla. Mustafa Topal sıkça yapıldığı gibi Marks ve Lenin'in sıcak siyasal pratik içinde güncel politikaya ilişkin söyledikleriyle onların teorik mirasları arasında bir ayırma gitmezse doğal olarak kendini, solun içinden çıkan Marksizmi likide etme girişimlerinden ayıramıyacaktır. Aşılacak başka şeyler de var, hem de çok sıcak ve güncel olan piyasacılık gibi. "Merkezi planlama ile yönetilen ekonominin en hızlı gelişen, en verimli, en akılcı ekonomik düzenleme olduğu iddiaları tümüyle boş çıktı."¹² Bu ülkede sanırım bıkırtıcı da olsa Marksizmin her niyete yenilebilecek bir muz olmadığını sürekli tekrarlamak gerekiyor. Sovyetler Birliği ve diğer Sosyalist Ülkeler'de yaşananların sonuçları ortada iken halen birileri çıkıp sosyalizmin geri çekilişini merkezi planlamaya bağlıyorsa söylenecek çok fazla birşey kalmıyor. Aslında Mustafa Topal boşuna yakınıyor. Yeltsin ve benzeri soytanlar tam da dediği gibi merkezi planlamayı topa tutarak piyasacılığı savunmuyorlar mı? Yoksa Mustafa Topal'ın eleştirisi, onların yeterince piyasacı olmadıklarına ilişkin mi? Piyasacı olacaksanız, yeriniz Yeltsin ve benzerlerinin yanındır. Sosyalizmin geçmiş kazanımlarına sahip çıkacaksınız Stalin konusunda dikkatli olacaksınız. Elimi tekrar M.Topal'ın çuvalına atıyorum bu sefer de III. Enternasyonal geliyor. "Sovyet marksizmi ya da III. Enternasyonal marksizmi denen resmi marksizm..."¹³ Artuk

birileri çıksın ve şu "gayri-resmi marksizm"i anlatsın. Bizi de yeldeğirmeniyle savaştan kurtarsın! "III. Enternasyonal'in 1920'li yılların ortalarından itibaren tüm tarihi siyasi gaflar, yanlış politik çözümleme ve taktikler ve utanılmalı yenilgilerle doludur. Marksist bir siyaset teorisine sahip olmayan III.Enternasyonal'in yolaçtığı garipliklerin listesi oldukça uzundur."¹⁴ Hem "resmi marksizm"den şikayet edeceksiniz hem de III.Enternasyonal'i siyaset teorisine sahip olmamakla eleştireceksiniz. Bunların ikisi yan yana olmaz. III. Enternasyonal'in açmazı bir siyaset teorisine sahip olmaması değil tam tersine bir siyaset teorisinin beraberinde getirdiği problemlerdir. Enternasyonalist politika, doğal olarak kimi yerellikleri ihmal etmek zorundadır. Tüm yerelliklerin hesaba katıldığı bir uluslararası politika saptanması olanaklı değildir. III. Enternasyonal dönemine denk gelen tek ülkede sosyalizmin kurulması perspektifi sonucu Bolşevikler ileri sıçramak için dönem dönem geri çekilmişlerdir. Ancak bu geri çekilme dönemlerinde, Bolşevikler partiyi, değil tasfiye etmek geriye çekmeyi bile bir an düşünmediler. Bu geri çekilme dönemlerinde kimi ülkelerde K.P.'ler kendilerini fesh ettilerse bunun hesabı Enternasyonal'e değil, ilk önce o ülkelerin komünistlerine çıkarılmak zorundadır. "Marksizmin kurucularının çalışmalarında üstyapıya ilişkin konularla ilgili çözümlemeler pek yoktur. Sosyalizmin sorunları devlet, bürokrasi, kültür, toplumsal gruplar, insan bilinci, din sanat vb.. Bu konularla ilgili olarak marksizmin kurucularının özel çalışmaları hemen hemen hiç yoktur."¹⁵ Mustafa Topal haklı! Eksiklikleri tamamlasalar... Marks ve Engels kitaplarını yazarken Mustafa Topal gibi okuyucuları düşünerek her sayfa ve paragrafın yanına "dikkat devletten bahsediyoruz", "dikkat sınıflardan söz ediyoruz" ,..., gibi notlar düşselerdi bizde Mustafa Topal ve benzerleriyle zaman kaybetmek zorunda kalmazdık. Devlet çözümlemelerini bir kenara koyarsanız geriye Marksizm diye hiçbir şey kalmaz. Görmemek de sonucu değiştirmez. Doğrudur, Marks ve Engels'de sosyalizmin sorunları ve toplumsal gruplara ilişkin özel çalışma değil neredeyse hiçbirşey yoktur. Olmaması tembellik ve ihmal benzeri nedenlerden değil, çok net tercihlerden kaynaklanır. Marksizmde gruplar yoktur, sınıflar vardır. Marksizmde, ütopya vardır ama spekülasyon yoktur. Bu nedenle de Marks'da geleceğin sosyalist toplumuna ilişkin alan boş bırakılmıştır. Bir konuda Mustafa Topal'a sonuna kadar katılıyorum. Benim de bilebildiğim kadarıyla Marks ve Engels'in çalışmalarında "Dünya tarihi, özellikle Amerika, Asya, Afrika tarihi ile ilgili konularda eksiklik sözkonusudur"¹⁶ Amerika ve Afrika'nın ilkel kabilelerini bile Marks ve Engels'den okumak ne kadar hoş olurdu! Marks ve Engels kapitalizmin geliştiği ülkeler yerine kabilelerle uğraşaydı Kapital'i yazabilirler miydi?

Üstünü çizmek mi geliştirici diyalog mu?

Kısa bir tekrarla toparlayıp bitiriyorum. Kendinizi sosyalist öbeğin içinde görüyorsanız (benim bundan hiç şüphem yok) bunun bedellerini de ödemeye hazır olmalısınız. Bedelle kastettiğim, sahiplenme salt sevapların değil günahların ve yüklerin de olduğuna ilişkindir. Sizin tanımınızla, inanmış, adanmış ama çok püsürük işler yapanları donanımlı hale getirmenin ilk kalkış noktası eleştiridir. Doğrudur ama eksiklidir. Eğer bir yeni yol önermiyorsanız, "püsürük" de olsa o direngenleri ya sahiplenmek ya da süsmak zorundasınız. Kültür sanat alanında, İnsancıl sol gösterip sağ vuranları bir kenara itmeden kendine alan açamayacağını düşünüp, "bunların neresi sol" demekle sonuna kadar haklıdır. Ancak iş politikaya gelince daha dikkatli olmak gerekir. Devrimden ve sosyalizmden umudu kesip

bugün başka sulara kulaç atanlarla, sosyalizmin kurulmasının ilk adımının siyasal iktidarın ele geçirilmesiyle olacağını bilen, adımlarını bu rotada atmaya çalışanlar arasında bir ayırım çizmek zorundasınız. İlklerine bakarak ikincileri eleştirirseniz doğal olarak sizin deyiminizle "püsürük solcular" da sizin üzerinizi çeceklerdir. Bunun ise arası zaten gereğinden çok açık olan ve bu nedenle de karşılıklı beslenme kanallarından mahrum olan politikayla, kültür sanat alanlarının kendi içlerine kapanıp, tüm zenginlikleri kendi alanlarında aramaları gibi kısırlaştırıcı bir sonuç dışında getirisi olmayacaktır. Bugün mevcut olan bu durumu, karşılıklı atılacak adımlarla kırmak tekil özneleri geliştirmenin ötesinde politik olarak da önemli bir adım olacaktır. Sosyalistler için geliştirici olabilecek tartışma ve polemiklerin olabilmesi için eleştirilerin içeriden olması gerekir. "Solcularımız ve Marksizm" benzeri başlıklar doğal olarak bir iticiliğe sahiptir. Sorun yalnız bu başlığın kendisi değil, sosyalistler üzerine yazılanların aynı mantık çerçevesinde dillendirilmesidir. Arabayı atın önüne koşmamak gerekir. Sosyalistlerin politik olarak bugün ön açmakta zorlandığı doğrudur. Ancak buradan kalkarak, siyasi mücadeleyi, politikanın asli araçlarıyla yapanları toptan "püsürük" benzeri sıfatlarla aşağılamaya kalkmanın siyasi ahlakla bağdaşır hiçbir yanı da yoktur. "Biz basketbol oynuyoruz politikler boks yapıyorlar..."¹⁷ Doğrudur. Politika güçle yapılıyor. Kendi performansının ötesinde, yumruğu rakibin en zayıf noktasına, en etkili bir biçimde atmak hedeflenir.* Politikanın sönümleneceği döneme kadar, iyi yumruk atmak bir hedef olmaya devam edecek. O halde, attığımız yumruğun havada kalmaması için mesafeleri iyi ayarlamak gerekiyor. "Ukalaca eleştirmek" ya da top-tancılıktan uzak, yapıcı geliştirici dialog. Sizin dışınızdaki sosyalistlerin de bazı konularda, örneğin bilim, kültür, sanat alanlarında ilgilerinin olabileceğini düşünmelisiniz. Bilmek ile gündeme getirmek arasında fark vardır. Sosyalistler kimi konuları gündemlerine a (a)mıyorlarsa bunun bilmemek, kavramamak gibi⁴ nedenlerin dışında, politik kaygılardan kaynaklanabileceğini hesaba katmak gibi bir zorunluluk vardır. "Yazdıklarımıza cevap almıyoruz" diye yakınıyordunuz, işte size eleştirinin ötesinde birlikte yapılabileceklerle ilgili öneriler.

NOTLAR

- 1) Cengiz Gündoğdu, "Yıldız Güncesi", *İnsancıl*, Mart 1995, s.61.
- 2) Cengiz Gündoğdu, "Yıldız Güncesi", *İnsancıl*, Nisan 1995, s.63.
- 3) Cengiz Gündoğdu, "Yıldız Güncesi", *İnsancıl*, Temmuz 1995, s.64.
- 4) Kaan Arslanoğlu, "Bir Kez Daha Kişilik Sorunu", *İnsancıl*, Nisan 1995, s.16.
- 6) Kaan Arslanoğlu "İnsan Tükenmez", *İnsancıl*, Mart 1995, s.16.
- 7) Kaan Arslanoğlu, Yanılmanın Gerçekliği, *İnsancıl*, Yay, Ekim 1994 s.75
- 8) *a.g.e.*, s 77.
- 9) *a.g.e.*, s.5.
- 10) Kaan Arslanoğlu, "Dürüstlük.. Dürüstlük.. Dürüstlük..", *İnsancıl*, Temmuz 1995, s. 44.
- 11) Mustafa Topal, "Solcularımız ve Marksizm", *İnsancıl*, Haziran 1995, s.20.
- 12) *a.g.y.*, s.18.
- 13) *a.g.y.*, s.18.
- 14) *a.g.y.*, s.19.
- 15) *a.g.y.*, s.18.
- 16) *a.g.y.*, s.22.
- 17) Kaan Arslanoğlu, "Sol Neden Birleşemiyor?", *İnsancıl*, Haziran 1995, s.11.

* Yanlış anlamaların önüne geçmek için bu notu yazma gereği duyuyorum rakip ile kastettiğim sol içi bölmeler değildir.

SOL BLOK'TAN SOSYALİSTLERE ÇAĞRI...

Dünya kapitalizmi, alternatif bir toplumsal düzenin yokluğunda bile egemenliğini sürdürmede büyük zorluklarla karşılaşmaktadır.

Ekim devriminin tarihten silindiğinin sanıldığı bir dönemde, vahşi kapitalizm programını canlandırma çabaları, ilk aşamada sonuç verici görünse de Sovyet sosyalizminin çözümleri dünya kapitalist sistemini umulduğu kadar rahatlatmamış, tersine, yeni sorun bölgeleri ortaya çıkarmıştır.

"Kuzey-Güney ayrımı" senaryoları ve düşük yoğunluklu demokrasi/savaş stratejisiyle, lokal çatışma bölgelerinin kabulü ve alt-emperyalist ülkeler ortaya çıkararak çözmeye çalışmaktadır.

Türkiye, daha çok ABD'ye bağlanan bu emperyalist senaryoların odaklaştığı bölgelerin; Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'nun kesişme noktasında, *merkezinde* olan bir ülkedir.

Türkiye sosyalizme mahkumdur

Türkiye'deki ücretli kölelik düzeni her yönden çöküşün işaretlerini vermektedir. Ciddi bir devrimci dinamiğin yokluğuna rağmen, ülkeyi yönetenlerin, bu süreçten bir tür "*yeniden yapılanma ve değişim programı*"yla çıkma çabaları da yeterli sonuç vermemektedir. Bu, yıllardır değişmez kabul edilen, bürokratik devlet yapısında yapılacak en küçük değişimin bile, "*sistemin çöküşü*"nü getireceği korkusu ile iç içedir. Bu korku, 60'lı yıllarda başlayan süreçte tepeden turnağa çözülen "*Kemalizmi yeniden canlandırma*" politikaları olarak açığa çıkmaktadır.

Yönetenler, çaresizliklerini, korkuyu toplumun bütün kesimleri üzerine yayararak, bastırmaya çalışmaktadırlar. Bu da, Türkiye tarihinin en baskıcı, en kanlı dönemlerinden birini yaşamamıza neden olmaktadır.

Bu dönemde *siyaset*, burjuva partilerinin elinde bir gösteri unsuruna dönüşmüştür. Temsili demokrasi işlevsizleşmiştir. Tekellerin başındaki *oligarklar*, doğrudan siyasete girerek, tarihlerinde bulunmayan bir cesareti kendilerinde görmektedirler. *Meclis* devre dışı kalmış, *partiler* "*küçülüyor*" demogojileri ile cilalanan devletin gölgesinde; *tek parti* haline gelmişlerdir.

Türkiye'de devletin organ ve araçları ile, siyasi zoruyla çıplaklaştığı ve derinleştiği bir süreç yaşanıyor. Tekellerle devletin iç içeliği, "*devletin toplumun ve kurumlarının üzerinde bir örtü şeklinde konumlandığı*" şeklindeki tezleri büyük oranda anlamsızlaştırıyor.

Yine bu dönemde, *ideoloji*, hiçbir dönemde olmayan ölçüde, düzenin işçi sınıfı ve emekçileri etkisizleştirmede, en önemli saldırı aracı oluyor. Egemen ideoloji, yeni girdilerle toplumu sarıyor.

Özel sorunlar merkezli küçük toplulukların belirmesi ile yaratılan, "düzen dışına çıkmadığı" yanılması, esasen, uzun süredir yaşatılan depolitizasyonun yeni öğelerle yaygınlaştırılması ve toplumun "cemaat" öbekleri halinde, egemen ideolojinin hegemonyasında tutulmasına hizmet ediyor.

Devlet üzerinde ciddi bozucu etkileri olan PKK ile savaş da, yine egemen ideoloji tarafından, *Türk insanının* etkisizleştirilmesinde ve depolitizasyonunda kullanılıyor.

Türkiye sosyalist hareketi ise bu depolitizasyon sürecini ve egemen ideolojinin etkinliğini kıramamıştır. 12 Eylül darbesi ve Sovyet sosyalizminin çözülüşü ile, dünyayı saran sağ rüzgarların yıkıcılığında etkisizleşen ve sosyalizm dışı öğelerin içerisine sızmasını önleyemeyen Türkiye sosyalizmi, ne yazık ki bu süreçlere eklenmiştir.

Bu olumsuzlukların karşısında, devletin ideolojik hegemonyasını her alanda kırmada önemli bir rol üstlenecek işçi sınıfını ve diğer emekçi sınıfları sosyalizme yeniden ısındıracak bir *Açık Devrimci Parti* ihtiyacı ortadadır. *Aslında böyle bir parti, imkan olarak vardır da...*

Birleşik Sosyalist Parti (BSP), yukarıda tarifi yapılan çözülüş süreçlerinin açık izlerini taşımakla birlikte, bu imkanı barındırmaktadır.

BSP sürecin neresinde ve ne kadar etkin bir güçtür?

BSP'nin kuruluş gerekçelerinin geçerliliğinden bugün yine söz etmek mümkündür. Ancak, asıl bu gerekçelere uygun "misyon"un yerine getirilmesi önemlidir. BSP, elzem olan bu gerekliliği yeterince yerine getirememekte adeta bu misyondan uzak tutulmaya çalışılmaktadır.

BSP Olağanüstü Konferans ve Kongresi, parti içerisinde var olan ve önemsenmesi gereken gerilimleri, daha belirgin hale getirmiştir. Ancak, bu gerilimlerden, ileri bir atılım sonucu elde edilememiştir. *Partileşme sürecini ileriye taşımadığı* gibi misyonunu küçültmüş ve işlevi zayıf bir proje halinde bir ölçüde tıkanmıştır.

BSP, kendi eksenini iyi tanımlamamış, sol tablonun sunduğu boşluklara da hitap edememiştir. *BSP*, kendini önemli bir özne olarak göremeyişinin sonucu olarak, bir başka "parti" girişimine, hiç de kişilikli olmayan bir biçimde endekslendiği kuşkusunu yaratmıştır.

Oysa ki, Türkiye siyasetinde Marksizm-Leninizm adına mücadele eden birçok militan örgütlenme vardır. Bu kesimleri yok sayarak, birlikçilikten söz etmek, olsa olsa radikal demokrasiciliğe endekslenmenin bir sonucu olabilir.

Bu anlayış terkedilip, Türkiye sosyalistlerinin bütününe gözeten bir birlik anlayışı hakim kılınmalıdır.

Bugün egemen olan ideolojik ve kültürel yapılanma, toplumların bilinçli olarak algılanabileceği ve yine toplumsal-siyasal öznelere, bilinçli politikalar ile dönüştürülebileceği fikrini reddetmektedir. Bu başka şeylerin yanısıra Marksizmi de hedef alan açık bir saldırdır. Böyle bir ortamda Marksizmin çözümleme yöntemleri ve araçlarıyla öne çıkarılması ve zenginleştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin bugünkü ve gelecekteki koşulları bir toplumsal özne olarak işçi sınıfı dışındaki hiçbir güce, toplumu radikal bir biçimde değiştirme imkanı tanımamaktadır.

Sınıf hareketi dışındaki hareketlilikler, hem toplumsal etki alanı ve hem de süreklilik ölçütüne göre yetersiz kalmaktadır.

Sosyalist kadroların sınıfla olan ilişkilerini anlamlı bir kurguya oturtabilmeleri ise, ancak *Marksizm* aracılığı ile mümkün olabilir.

İşçi sınıfı bugün, kendisine yönelik tüm ideolojik-fiziksel saldırılara karşı, sınıfsal güdülerinin gerektirdiği tepki ve davranışları bile gösterememektedir. Açıktır ki, emekçilerin politize olabilmeleri için, egemen ideolojinin baskıcı hegemonyasını kırmak gerekmektedir. Bu da, sosyalist hareket ile sınıfın buluşmasıyla çözümlenmesi gereken en önemli sorunlardandır.

BSP Leninizme açık olmalıdır!

Sosyalizmin tarihsel mirasına, bu arada Leninizme dayanmayan hiçbir girişimin, gerek dünya gerekse Türkiye'de sağlıklı bir ilerleme örgütleyemeyeceği ortadadır.

Kürtlerin muhatabı sosyalistlerdir!

Tüm temel sorunlarda olduğu gibi, Kürt sorununun da asıl muhatabı sosyalistlerdir. Yoksul köylü tabanına dayalı ve sosyalizm yönelimli görünen Kürt devrimci mücadelesinin karşısında, "demokratların" *enternasyonalizmi* temsil etmesi beklenmemelidir.

"Demokrat", tanımı gereği ve son çözümlemede, ulusalcıdır. Halkların üzerinde korku salan ve devletin bir kesiminin geçim kaynağı haline gelen bu hain savaşta ve akan kanın durdurulmasında temel görev *sosyalistlerin üzerindedir*.

BSP'de Sol Blok eğilimi

BSP'de çok sayıda bileşen ve birçok bağımsız sosyalist ile, aslen iki temel eğilim, iki kanat vardır.

Birincisi: Marksizmi bir eksen olarak öne çıkarmamakta, BSP'nin geleceğini adeta BSP'yi etkisizliğe mahkum eden *birlik* girişimlerine bağlamakta ve bir *Açık Devrimci Partinin* üstlenmesi gereken görevlerden özde kaçınmaktadır.

Çağrı sahiplerinin de kendilerini içinde gördüğü *ikinci* temel eğilim ise: Marksizmi ikeriksiz olarak sahiplenmekte; parti kurumsallaşmasının, kabul edeceği yeni programından, teşkil edeceği yeni örgütsel formuna kadar, sınıfsal dinamiklere devrimci tarzda yönelerek örgütlenebileceği görüşündedir.

Sol Blok tamamlanmış, bitimli bir yapı olmamakla birlikte, önüne koyduğu ve sahiplendiği görevler itibarı ile, bunların dayattığı formu gerçekleştirme kararlılığındadır. BSP ve Türkiye sosyalist hareketi içerisinde bir *Sol Blok havuzu'nun* oluşumunu gerekli görmektedir.

BSP'li olan, olmayan tüm sosyalistler:

... Bizler, Türkiye'de sosyalizm için mücadeleyi emekçi sınıfların toplumsal coşkusuna dönüştürmek istiyoruz.

İnsanı insanlıktan çıkaran *ücretli kölelik düzeni kapitalizmin* hüküm sürdüğü bu topraklarda, yeni bir devrimci politika ve ahlakı geçerli kılmak, sosyalizmi insanlığın kurtuluşu olarak gerçekleştirmek kararlılığındayız.

Çağrımız budur. Görev başına!

Yaşasın Partili mücadele,

Yaşasın Devrim ve Sosyalizm!